

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ



ΙΣΝ/SNF ΛΕΩΝΙΑ ΣΤΑΥΡΟΥ ΝΙΑΡΧΟΥ
STAVROU NIARCHOS FOUNDATION

περιγραφή του μαθήματος

Το μάθημα αυτό αποτελεί μια συστηματική εισαγωγή στις γλωσσικές σπουδές. Σκοπός του είναι η γνωριμία με τη Γλωσσολογία μέσα από βασικές ερωτήσεις σχετικά με τη γλώσσα όπως “τι είναι γλώσσα;”, “ποια είναι η σχέση της γλώσσας με τον πολιτισμό αλλά και με τη σκέψη;”, “είναι ανθρώπινο προνόμιο η γλώσσα;”, “από τι είναι φτιαγμένη και πώς λειτουργεί η γλώσσα;”. Επίσης, το μάθημα καταπιάνεται με το γιατί υπάρχουν διαφορετικές γλώσσες, ως προς τι διαφέρουν μεταξύ τους αλλά και με τα κοινά μεταξύ τους στοιχεία. Τέλος, το μάθημα εξετάζει τι είναι Γλωσσολογία και προσφέρει μια ξενάγηση με παραδείγματα στην ανάλυση της δομής και της λειτουργίας της γλώσσας.

διδάσκων του μαθήματος

Ο Φοίβος Παναγιωτίδης είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Θεωρητικής Γλωσσολογίας και Αντιπρόεδρος του Τμήματος Αγγλικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου. Είναι διδάκτορας του Πανεπιστημίου του Έσσεξ (2000) και συγγραφέας του *Μίλα μου για γλώσσα*, εκλαϊκευτικής εισαγωγής στη Γλωσσολογία (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013) καθώς και δύο μονογραφιών: της *Pronouns, Clitics and empty nouns* (Benjamins, 2002) και της *Categorial Features: a generative theory of word class categories* (CUP, 2015). Έχει κάνει πάνω από 150 ανακοινώσεις και διαλέξεις ενώ έχει δημοσιεύσει εκτενώς σε διεθνή περιοδικά και σε συλλογικούς τόμους. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται οι λεξικές κατηγορίες, τα επίθετα, οι ρίζες, οι αντωνυμίες, το ονοματικό σύνολο, οι μεικτές κατηγορίες και η σύνταξη της ελληνικής και των βαλκανικών γλωσσών.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 1: Πώς μελετάμε τη γλώσσα;

1.1: Η γλωσσολογία ως γνωστική επιστήμη.

V1.1.1 Τι μελετάμε όταν μελετάμε τη γλώσσα; Είναι όλα γλώσσα;

<https://youtu.be/dPDfosRjiRo>
απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Asimenia

V1.1.2 Η γλώσσα ως σύστημα.

<https://youtu.be/nIK0yMlVPPc>
απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | krasisi

V1.1.3 Η γλώσσα ως νοητικό φαινόμενο. Η γλώσσα ως όργανο.

<https://youtu.be/EdIE6CNQTy8>
απομαγνητοφώνηση | tal + αντιπαραβολή | krasisi

V1.1.4 Θεωρία και τυπολογία.

<https://youtu.be/VywQ843Wtdk>
απομαγνητοφώνηση | Domenica27 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

1.2: Η αυτονομία της γλώσσας.

V1.2.1 Κουλτούρα και γλώσσα.

<https://youtu.be/bs346v2imD8>
απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V1.2.2 Άλλο γλώσσα, άλλο ορολογία.

<https://youtu.be/dUQagEgn6vM>
απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V1.2.3 Γλωσσικός ντετερμινισμός: η "υπόθεση Sapir-Whorf" και οι εκδοχές της.

<https://youtu.be/w0Etr0agqKg>
απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | krasisi

V1.2.4 Όλες οι γλώσσες είναι ίσες. Ομιλούμενες και νοηματικές γλώσσες.

<https://youtu.be/vJQdSXNvJWY>
απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V1.2.5 Η αυτονομία της γραμματικής.

<https://youtu.be/ckPRVfEtnBM>
απομαγνητοφώνηση | Domenica27 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

1.3: Γλώσσα και σκέψη, γλώσσα και επικοινωνία.

V1.3.1 Διαμορφώνει η επικοινωνία τη γραμματική;

<https://youtu.be/Bt1d0R4H0LI>
απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V1.3.2 Φωνολογία· μορφολογία· σύνταξη.

<https://youtu.be/uREPeSyJN>
απομαγνητοφώνηση | Ivaggelia5 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V1.3.3 Είναι η γλώσσα αναπόσπαστο μέρος της νόησης;

<https://youtu.be/OC7EMCfZQ98>
απομαγνητοφώνηση | krasisi + αντιπαραβολή | Asimenia

V1.1.1 Τι μελετάμε όταν μελετάμε τη γλώσσα; Είναι όλα γλώσσα;

<https://youtu.be/dPDfosRjIRo>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Asimenia ////

Μιλώντας κανείς για τη γλωσσολογία πρέπει να σταθεί στο *τι δεν είναι γλωσσολογία* – πρέπει δηλαδή πρώτα να λύσει κάποιες παρεξηγήσεις. Ξεκινάμε λοιπόν με έναν απλό ορισμό: *Γλωσσολογία είναι η επιστημονική μελέτη της γλώσσας*· ως εδώ μια χαρά. Από κει και πέρα –όπως είπα και πριν– υπάρχει το ζήτημα του *τι δεν είναι γλωσσολογία*. Θα μπορούσα να σας πω την ιστορία που λέμε συνήθως οι γλωσσολόγοι όταν ξεκινάμε ένα μάθημα γλωσσολογίας, ότι πήγαμε σ’ ένα τραπέζι και μας είπαν: “α! είσαι γλωσσολόγος, πρέπει να προσέχουμε πώς μιλάμε, πες μας αν πρέπει να λέμε ‘καταρχήν’ ή ‘καταρχάς’ κ.λπ.” Θα το παραλείψω, και απλώς θα σας πω ότι η γλωσσολογία δεν ασχολείται με τη *ρύθμιση*, τουλάχιστον δεν είναι το πρώτο της μέλημα. Τι θα πει ρύθμιση; Ρύθμιση θα πει να ασχολούμαστε με το κατά πόσο μιλάμε σωστά, αν τα ελληνικά μας είναι εντάξει, αν το σωστό είναι –όπως είπα πριν– ‘καταρχήν’ ή ‘καταρχάς’, και όλα αυτά.

Η γλωσσολογία δεν έχει ως αποστολή να μας βάλει ή να μας μάθει να μιλάμε σωστά. *Η γλωσσολογία είναι η επιστημονική μελέτη της γλώσσας και μόνο*. Βεβαίως ως γλωσσολόγοι θα ασχοληθούμε με το τι κάνει κάποιους “τύπους” σωστότερους από άλλους· π.χ. ως γλωσσολόγοι θα ασχοληθούμε με το γιατί το ‘πιανόντουσαν’, το ‘πιανόσαντε’ και το ‘πιάνονταν’ ή ακόμα και το καινοφανές αρχαιοπρεπές ‘επιάνοντο’, ακούγονται τόσο διαφορετικά, τόσο περίεργα και δημιουργούν τόσο διαφορετικές διαθέσεις αλλά και διαφωνίες για το τι είναι σωστό και τι είναι λάθος. Αλλά δεν είναι αυτό παρά μόνο ένα από τα πάρα πολλά πράγματα με τα οποία ασχολείται η γλωσσολογία.

Η γλωσσολογία αγκαλιάζει τη γλώσσα, αγκαλιάζει το *γλωσσικό φαινόμενο* στο σύνολό του, και το μελετάει επιστημονικά. Προσπαθούμε λοιπόν *κάνοντας γλωσσολογία*, πρώτα απ’ όλα να περιγράψουμε, να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε το γλωσσικό φαινόμενο, τα γλωσσικά φαινόμενα, όλα όσα έχουν να κάνουν με τη γλώσσα. Ό,τι έχει να κάνει με τη γλώσσα και θέλουμε να το μελετήσουμε επιστημονικά είναι γλωσσολογία.

Αυτή λοιπόν είναι μια πρώτη παρεξήγηση που πρέπει να λύσουμε. Γλωσσολογία δεν είναι η ρύθμιση, γλωσσολογία δεν είναι να σας πει κάποιος πώς να μιλάτε σωστά και αν το ‘καταρχήν’ ή το ‘καταρχάς’ είναι αυτό το οποίο θα έπρεπε να χρησιμοποιείτε.

Υπάρχει μια δεύτερη παρεξήγηση η οποία είναι “τι είναι γλώσσα”. Εδώ τα προβλήματα είναι περισσότερα. Στον πυρήνα της γλωσσολογίας βρίσκεται η *θεωρητική γλωσσολογία* – εισαγωγή στην οποία αποτελεί και αυτό το μάθημα. Η θεωρητική γλωσσολογία ασχολείται με τη γλώσσα καθαυτή. Άρα η επόμενη ερώτηση που πρέπει να κάνουμε (ή μάλλον η επόμενη παρεξήγηση που πρέπει να λύσουμε) είναι “τι είναι γλώσσα”. Υπάρχει η τάση ή η διάθεση να θεωρούμε ότι είναι τα πάντα γλώσσα. Ή αν είμαστε λίγο πιο συντηρητικοί, ή λίγο πιο *συμμαζεμένοι*, να θεωρήσουμε ότι πολλά πράγματα είναι γλώσσα. Μιλάμε για τη *γλώσσα του σώματος*, μιλάμε για τη *γλώσσα της μουσικής*, για τη

γλώσσα του κινηματογράφου, μιλάμε για τη γλώσσα των νέων, μιλάμε για τη γλώσσα του Παπαδιαμάντη... κι αναρωτιέται κανείς αν όλα αυτά τα πράγματα είναι γλώσσα, αν όλα αυτά τα πράγματα είναι η γλώσσα *καθεαυτή*. Και υπενθυμίζω, η γλώσσα καθεαυτή είναι το αντικείμενο της θεωρητικής γλωσσολογίας.

Είναι λοιπόν όλα γλώσσα; είναι η μουσική γλώσσα; είναι η μόδα γλώσσα; Όχι! Και γιατί υπάρχει αυτή η αντίληψη; Όπως θα δούμε και σε άλλα μαθήματα, παρακάτω, καθώς θα προχωρούμε, οι άνθρωποι αγαπούμε πολύ τη γλώσσα και ασχολούμαστε πολύ με τη γλώσσα, γιατί η γλώσσα –λένε κάποιοι– μας κάνει *ανθρώπους*. Ξέρετε, όπως όταν έχει κάποιος ένα μουσικό ταλέντο επενδύει σ' αυτό. Κι εμείς οι άνθρωποι, ως είδος, επενδύουμε στη γλώσσα γιατί ενδεχομένως η γλώσσα μάς κάνει ανθρώπους. Αλλά αυτό είναι πολύ γενικό. Πιο συγκεκριμένα: γιατί να πει κάποιος ότι ο κινηματογράφος είναι γλώσσα; γιατί να πει κάποιος ότι η μόδα είναι γλώσσα; Η απάντηση είναι το έργο του *πατέρα*, του θεμελιωτή της σύγχρονης γλωσσολογίας, που πέθανε το 1911, του Ferdinand de Saussure (Φερντινάντ ντε Σωσσύρ) ο οποίος μελέτησε τη γλώσσα από τη σκοπιά της γλώσσας ως *συστήματος σημείων*. Τι θα πει *σημείο*; *Σημείο είναι* –ας το πούμε λίγο ανακριβέστερα, αλλά πιο κατανοητά– *ένα σύμβολο*.

Ο Σωσσύρ λοιπόν θεωρούσε τη γλώσσα ένα *σύστημα συμβόλων*. Τι εννοούμε σύμβολο; Σκεφτείτε τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ.), ή ας τον πούμε, ένα *σημειωτικό σύστημα*. Ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας είναι ένα σημειωτικό σύστημα – ένα σύστημα σημείων (σημείων: σαν να λέμε συμβόλων). Τι είναι ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας; Είναι ένα σύστημα από *σήματα* τα οποία έχουνε μία συγκεκριμένη ερμηνεία (μία συγκεκριμένη σημασία), η οποία όμως δεν έχει να κάνει με το ίδιο το σήμα.

Ένα απλό παράδειγμα: το ότι ένα σήμα το οποίο είναι μέσα σε κόκκινο τρίγωνο σημαίνει προειδοποίηση δεν προκύπτει από το ότι έχουμε ένα κόκκινο τρίγωνο, δηλαδή δεν υπάρχει κάποια φυσική σύνδεση μεταξύ τού να έχεις ένα κόκκινο τρίγωνο και να προειδοποιείς. Αντίστοιχα, ένα σήμα το οποίο είναι μπλε –που δηλώνει υποχρέωση– είναι μπλε γιατί μιλάμε για σημεία, μιλάμε για σύμβολα, μιλάμε για μια αυθαίρετη, όπως είπε ο Σωσσύρ, σχέση μεταξύ μιας σημασίας, του *σημαινόμενου* –εν προκειμένω προειδοποίηση ή υποχρεωτική πορεία– και ενός *σημαίνοντος* – εν προκειμένω κόκκινο τρίγωνο ή σήμα χρώματος μπλε.

Αν λοιπόν δει κανείς τη γλώσσα ως *σύστημα σημείων* και μόνο ως *σημειωτικό σύστημα*, τότε θα συμπεράνει ότι ναι, όντως, γλώσσα είναι και η μόδα, γλώσσα είναι και ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας φυσικά, γλώσσα είναι και ένα σωρό άλλα πράγματα. Αυτό όμως δεν ισχύει. Δεν ισχύει γιατί η γλώσσα έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που την ξεχωρίζουν από τα άλλα σημειωτικά συστήματα, κάτι που θα δούμε παρακάτω.

Μια άλλη σύγχυση προκύπτει από το γεγονός ότι η γλώσσα είναι οργανωμένη πάνω σε αυτό που λέμε *δομή*, και θα εξηγήσουμε αργότερα τι είναι δομή, αναλυτικά με παραδείγματα κ.λπ. Δομή έχει και η μουσική. Η μουσική, ως σύστημα, έχει δομή γιατί είναι οργανωμένη από μικρά *στοιχεία* –ας πούμε από νότες– οι οποίες συνδυάζονται μεταξύ τους για να δώσουν ένα ευρύτερο σύνολο. Η γλώσσα όμως, η ανθρώπινη γλώσσα –το αντικείμενο της θεωρητικής γλωσσολογίας–, η γλώσσα που ακούτε τώρα να χρησιμοποιώ για να σας απευθυνθώ δεν είναι μόνο δομή. Άρα

λοιπόν η ανθρώπινη γλώσσα δεν είναι μόνο δομή, και η ανθρώπινη γλώσσα δεν είναι μόνο σημεία. Η ανθρώπινη γλώσσα είναι αυτά τα δύο μαζί και κάτι άλλο.

Το αντικείμενο της θεωρητικής γλωσσολογίας, της επιστήμης της γλώσσας, είναι ακριβώς η ανθρώπινη γλώσσα καθεαυτή.

V1.1.2 Η γλώσσα ως σύστημα.

<https://youtu.be/nIKQyMIVPPc>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | kpasisi //////////////////////////////////

Σας είπα πριν για παρεξηγήσεις και ότι καλώς ή κακώς όταν ξεκινάει κανείς ν' ασχοληθεί με τη γλωσσολογία πρέπει να λύσει μια σειρά από παρεξηγήσεις. Η πρώτη παρεξήγηση ήταν ότι η γλωσσολογία δεν είναι ρύθμιση, γλωσσολογία δεν είναι να σας διορθώνω. Η δεύτερη ήταν ότι δεν είναι όλα γλώσσα. Η τρίτη είναι "η γλώσσα δεν είναι λέξεις". Αυτό είναι βασικό και θεμελιώδες.

Οι περισσότεροι άνθρωποι, τον περισσότερο καιρό, όταν μιλάμε για γλώσσα μιλάμε για λέξεις. Σας είπα πριν για τη *γλώσσα των νέων*. Όταν λέμε *η γλώσσα των νέων* δεν εννοούμε ότι οι νέοι μιλάνε μια διαφορετική γλώσσα, ότι μιλάνε ας πούμε καταλανικά ή κινέζικα, λέμε ότι χρησιμοποιούν ένα λεξιλόγιο διαφορετικό απ' αυτό των ενηλίκων – ενδεχομένως. Και εδώ και σε πάρα πάρα πάρα πολλές άλλες περιπτώσεις, όταν λέμε "γλώσσα" καταλαβαίνουμε "λέξεις". Αυτό είναι κάτι που προσπαθούμε οι γλωσσολόγοι να αναιρέσουμε, που προσπαθούμε να εξηγήσουμε ότι αποτελεί πλάνη. Οι λέξεις από μόνες τους δεν είναι γλώσσα. Το πιο ευτελές παράδειγμα είναι αν σκεφτεί κανείς ότι παίρνοντας ένα λεξικό της γαλλικής γλώσσας και μαθαίνοντας –κατά κάποιον τρόπο– όλες τις λέξεις, σαφώς δεν μιλάει γαλλικά, σαφώς δεν καταλαβαίνει γαλλικά. Οι λέξεις είναι αναπόσπαστο στοιχείο της γλώσσας, και καθώς θα προχωράει το μάθημα θα δούμε ακριβώς πώς, αλλά γλώσσα δεν είναι λέξεις, η γλώσσα σε καμία περίπτωση δεν είναι μόνο λέξεις. Αν πάρω λέξεις και τις έχω και τις πετάξω έτσι χύμα, έχω μία *σαλάτα λέξεων* (αυτό είναι τεχνικός όρος είτε το πιστεύετε είτε όχι).

Για να έχω γλώσσα χρειάζομαι λέξεις αλλά χρειάζομαι και κάτι άλλο, χρειάζομαι αυτό το οποίο –θα εξηγήσουμε αναλυτικά αργότερα, αλλά– ας [το] ονομάσουμε τώρα *γραμματικούς κανόνες*. Για να έχω γλώσσα χρειάζομαι λέξεις απ' τη μια και γραμματικούς κανόνες από την άλλη. Αυτό είναι πάρα πολύ βασικό, είναι θεμελιώδες. Είναι αδύνατο να κατανοήσουμε σοβαρά και σε βάθος τη γλώσσα αν δεν έχουμε υπόψη μας το γεγονός ότι γλώσσα είναι και λέξεις και γραμματικοί κανόνες. Η ανθρώπινη γλώσσα δεν είναι μόνο λέξεις.

Τι είναι αυτοί οι γραμματικοί κανόνες; Αυτοί οι γραμματικοί κανόνες δεν είναι οι κανόνες που μαθαίνουμε στο σχολείο – θα μιλήσουμε και γι' αυτούς. *Γραμματικοί κανόνες είναι οι υπόρρητοι*, οι υποσυνείδητοι, αν προτιμάτε, *κανόνες με τους οποίους συνδυάζουμε* ας πούμε *τις λέξεις* –θα το βασανίσουμε αυτό λίγο παρακάτω, καθώς θα προχωράει το μάθημα– *για να φτιάξουμε προτάσεις, για να παραγάγουμε λόγο*. Άρα, όταν μιλάμε για γλώσσα, για τη γλώσσα καθεαυτή, μιλάμε από τη μια για λέξεις και από την άλλη για υπόρρητους, υποσυνείδητους κανόνες γραμματικούς.

Γιατί υπόρρητους; γιατί υποσυνείδητους; Γιατί κανένας *φυσικός ομιλητής* (*φυσικός ομιλητής λέγεται αυτός ο οποίος κατέκτησε τη γλώσσα όταν ήταν παιδί*) καμιάς γλώσσας δεν έχει εποπτεία, δεν έχει συνειδητή αντίληψη, δεν κατανοεί

συνειδητά τους κανόνες της γλώσσας που μιλάει. Ένα πολύ αστείο παράδειγμα: Μιλώντας ελληνικά βάζουμε το άρθρο πριν το ουσιαστικό, λέμε ‘το θέατρο’. Μιλώντας ρουμάνικα βάζουμε το άρθρο μετά το ουσιαστικό, π.χ. ‘teatrul’, ‘teatru’ είναι το θέατρο και ‘-ul’ είναι το άρθρο. Αυτός δεν είναι ένας κανόνας τον οποίο εφαρμόζουμε συνειδητά, είναι υπόρρητος, είναι υποσυνείδητος, έχει κατακτηθεί –θα δούμε αναλυτικά πώς γίνεται αυτό το πράγμα–, και διέπει το πώς οργανώνουμε τις λέξεις μας και τις προτάσεις μας και τον λόγο εν γένει.

Άλλη παρεξήγηση τώρα, μια τέταρτη παρεξήγηση: “η γλώσσα δεν ταυτίζεται με τον λόγο”. Όταν λέμε για τη *γλώσσα του Παπαδιαμάντη*, εκτός κι αν θέλουμε να μιλήσουμε για την καθαρεύουσα, δεν μιλάμε για γλώσσα όπως μιλάμε για τα ρουμάνικα, τα ισπανικά, τα κινέζικα, τα κέτσουα. Μιλάμε για τον *λόγο του Παπαδιαμάντη*. Ακόμα και φιλόσοφοι –και είναι μια αφορμή καβγά μεταξύ γλωσσολόγων και φιλοσόφων– συγχέουν τη *γλώσσα*, δηλαδή το *υπόρρητο γραμματικό σύστημα με το οποίο οργανώνουμε τον λόγο μας*, με τον λόγο. Λόγος είναι –θα το πω πολύ πρόχειρα– *εκεί που η γλώσσα υπηρετεί το νόημα* – πρόχειρα κι όχι με ιδιαίτερη ακρίβεια. Οι γλωσσολόγοι ασχολούμαστε [και] με τον λόγο, αλλά στη θεωρητική γλωσσολογία μάς ενδιαφέρει η γλώσσα καθεαυτή, όχι ο λόγος, όχι η ομορφιά ή η λιτότητα ή η βαρύτητα ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό του λόγου κάποιου.

Άρα, γλώσσα, *υπόρρητοι γραμματικοί κανόνες, λέξεις, λόγος*: αυτό το *σύστημα* και οι λέξεις στην υπηρεσία του νοήματος, του συναισθήματος κι άλλων πραγμάτων που θα συζητήσουμε παρακάτω.

V1.1.3 Η γλώσσα ως νοητικό φαινόμενο. Η γλώσσα ως όργανο.

<https://youtu.be/EdIE6CNQTy8>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | tal + αντιπαράβολή | kpsisi //////////////////////////////////

Ακόμα ένα χαρακτηριστικό της γλώσσας, ενδεχομένως το σημαντικότερο όταν ξεκινάει κανείς να κάνει θεωρητική γλωσσολογία, να ασχοληθεί με τη θεωρητική γλωσσολογία, είναι ότι η γλώσσα είναι *νοητικό φαινόμενο*. Προσέξτε, δεν λέμε ότι είναι άσχετη από την κοινωνική πραγματικότητα και τα κοινωνικά συμφραζόμενα, δεν λέμε ότι είναι ξεκομμένη από την ανθρώπινη ζωή, από τον υπόλοιπο ανθρώπινο βίο. Αυτό το οποίο λέμε είναι ότι η γλώσσα ως λέξεις και γραμματικό σύστημα, δηλαδή υπόρρητοι ασυνείδητοι ή υποσυνείδητοι –καλύτερα– γραμματικοί κανόνες, είναι ένα νοητικό φαινόμενο.

Τι θα πει αυτό; Θα πει ότι είναι κάτι το οποίο χαρακτηρίζει την ανθρώπινη νόηση, το ανθρώπινο είδος, τους ανθρώπους, αν θέλετε, προκύπτει αβίαστα· το έχουν οι άνθρωποι, δεν το έχουν οι χιμπατζήδες –θα ξαναμιλήσουμε γι' αυτό το ζήτημα αρκετά αναλυτικά αργότερα–, το έχουν οι άνθρωποι, δεν το έχουν τα δελφίνια. Άρα, είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπων και προκύπτει αβίαστα. Τι εννοώ προκύπτει αβίαστα; Ένα παιδί που μεγαλώνει ανάμεσα σε ανθρώπους –όπως είναι και το σωστό– μέσα σε τρία χρόνια έχει κατακτήσει τη γλώσσα χωρίς μαθήματα, χωρίς φροντιστήρια, χωρίς μελέτη, χωρίς βιβλίο, άνευ διδασκάλου. Ένα γατί ή, αν το γατί σάς φαίνεται όχι ιδιαίτερα ευφυές, ένα γοριλάκι, από τα πιο ευφυή κοινωνικά ζώα, [που] συναναστρέφεται και μεγαλώνει μαζί με ανθρώπους για τα τρία πρώτα χρόνια της ζωής του, δεν θα κατακτήσει τη γλώσσα. Υπόσχομαι να επανέλθω σ' αυτό. Άρα, η γλώσσα είναι ένα *νοητικό σύστημα*, το οποίο διακρίνει το ανθρώπινο είδος, και το οποίο οι άνθρωποι, ο κάθε ένας από εμάς –αν δεν υπάρχουν σοβαρές διαταραχές, για τις οποίες επίσης θα μιλήσουμε– αναπτύσσει τη γλώσσα αβίαστα, άνευ διδασκάλου και χωρίς μαθήματα, έτσι ώστε μέσα στα πρώτα τρία-τέσσερα χρόνια της ζωής του το παιδί να γίνει φυσικός ομιλητής, τέλειος ομιλητής, της μητρικής του ή των μητρικών του γλωσσών. Όλα αυτά αν σας ξενίζουν ως όροι μη στεναχωριέστε, θα τα πιάσουμε ένα-ένα.

Άρα, αντιμετωπίζουμε τη γλώσσα στη θεωρητική γλωσσολογία ως νοητικό φαινόμενο, ως κάτι το οποίο διακρίνει τους ανθρώπους, κάτι το οποίο κάνουν οι άνθρωποι, κάτι το οποίο μπορούν να κάνουν οι άνθρωποι και δεν μπορούν να κάνουν άλλα ζώα, όχι απαραίτητα 'κουτά' όπως οι γάτες. Αν βέβαια πιστεύετε ότι οι γάτες είναι κουτές, δεν μπορώ να αποφανθώ επιστημονικά, αλλά σαν άνθρωπος θα σας έλεγα ξανασκεφθείτε το, εν πάση περιπτώσει.

Γιατί μας αφορά η γλώσσα ως νοητικό φαινόμενο; Γιατί η γλώσσα, όπως τουλάχιστον τη μελετάμε τα τελευταία εξήντα χρόνια και βάλε, συμπεριφέρεται ως ένα όργανο. Τι θα πει όργανο; Όργανο, με τον τρόπο που είναι όργανο το πεπτικό σύστημα (οισοφάγος, στομάχι, δωδεκαδάκτυλος, έντερο κ.λπ.), με τον τρόπο που είναι σύστημα το ερειστικό σύστημα (τα κόκαλά μας), με τον τρόπο που είναι όργανο το αναπνευστικό σύστημα. Άρα, έχουμε ένα όργανο νοητικό –αντιλαμβανόμαστε ότι η γλώσσα εδράζεται κάπου εδώ μέσα, στον εγκέφαλο– το οποίο συμπεριφέρεται με έναν συγκεκριμένο τρόπο και το οποίο είναι κτήμα των ανθρώπων. Αυτό μας επιτρέπει όταν κάνουμε θεωρητική

γλωσσολογία, να κάνουμε κάτι το οποίο είναι επιστημονικό. Να κάνουμε κάτι το οποίο είναι επιστήμη με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε επιστήμες όχι του ανθρώπου, αλλά επιστήμες θετικότερες, αυτό που λέμε *βασικές επιστήμες* καμιά φορά. Η θεωρητική γλωσσολογία μελετάει τη γλώσσα καθεαυτή. Αν η γλώσσα καθεαυτή ως νοπτικό φαινόμενο αποτελεί ένα όργανο, τότε η θεωρητική γλωσσολογία είναι η μελέτη αυτού του οργάνου με τον τρόπο που η βιολογία είναι η μελέτη των έμβιων όντων κ.ο.κ. Αυτό διαχωρίζει τη θεωρητική γλωσσολογία από διακλαδικές μελέτες, διεπιστημονικές μελέτες και κλάδους, γιατί το αντικείμενό της είναι ένα συγκεκριμένο όργανο, ένα νοπτικό όργανο. Για να δείτε λίγο τη διαφορά, σκεφθείτε ότι αν θεωρήσουμε ότι η γλώσσα είναι ένα σύστημα, ένα όργανο –έφερα παράδειγμα το πεπτικό σύστημα ή το ερειστικό σύστημα–, αυτό τη διακρίνει από τη συμπεριφορά των ανθρώπων σ' ένα εστιατόριο. Όταν θέλει να μελετήσει κανείς τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε ένα εστιατόριο, δεν έχει απαιτήσεις η συμπεριφορά αυτή να δύναται να αποτελέσει ενιαίο αντικείμενο μελέτης. Θα τη δει αυτή τη συμπεριφορά από πολλές απόψεις, την κοινωνιολογία ενδεχομένως, κοινωνικές απόψεις, ενδεχομένως και πολιτικές (πού κάθεται, ποιος, γιατί, ποιος βρήκε να κάνει κράτηση κ.ο.κ.). Αυτό ισχύει και για πάρα πολλούς κλάδους της γλωσσολογίας, π.χ. στην *κοινωνιογλωσσολογία* που πρέπει να δούμε τη γλώσσα μέσα από την κοινωνική της πραγμάτωση. Η θεωρητική γλωσσολογία όμως, που μελετάει καθεαυτό το γλωσσικό φαινόμενο, το οποίο θεωρούμε όργανο, το οποίο θεωρούμε ένα νοπτικό όργανο, αν θέλετε –και θα επανέλθουμε σ' αυτό σε παρακάτω ενότητες– είναι πιο κοντά στις θετικές επιστήμες, ακριβώς γιατί έχει ένα πολύ συγκεκριμένο αντικείμενο, το οποίο πιστεύουμε ότι υπάρχει στη φύση και είναι μοναδικό στους ανθρώπους: την ανθρώπινη γλώσσα.

V1.1.4 Θεωρία και τυπολογία.

<https://youtu.be/VywQ843Wtdk>

//////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Domenica27 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU //////////////////////////////////

Μίλησα πριν για τη γλώσσα ως όργανο, ως ένα νοητικό φαινόμενο, το οποίο κατέχουν μόνο οι άνθρωποι. Κλείνοντας με αυτόν τον ορισμό, ο οποίος σίγουρα ξενίζει, και προσπαθώντας να τελειώνουμε με τις διάφορες παρεξηγήσεις, “τι δεν είναι γλώσσα”, “τι δεν είναι γλωσσολογία”, η επόμενη ερώτηση που έχει κανείς να απαντήσει είναι πώς προσεγγίζουμε αυτό το νοητικό φαινόμενο, πώς προσεγγίζουμε το γλωσσικό όργανο. Στη θεωρητική γλωσσολογία υπάρχουν δυο μεγάλες *σχολές*, δύο βασικοί τρόποι, δύο προσεγγίσεις, δύο μέθοδοι –αν θέλετε– να προσεγγίσουμε, να περιγράψουμε, να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε το γλωσσικό φαινόμενο. Η μία είναι η *θεωρία* και η άλλη είναι η *τυπολογία*.

Τι είναι η θεωρία στα συμφραζόμενα της θεωρητικής γλωσσολογίας; τι είναι η θεωρία για τον θεωρητικό γλωσσολόγο; Η θεωρία είναι ακριβώς η προσπάθεια να κατανοήσουμε, αφού περιγράψουμε, τη γλώσσα ως σύστημα, ως όργανο. Δηλαδή, είναι η προσπάθεια, η συστηματική επιστημονική προσπάθεια, να περιγράψουμε τη γλώσσα, να καταλάβουμε τη φύση της γλώσσας, να δούμε πώς είναι φτιαγμένη η γλώσσα, από τι είναι φτιαγμένη, πώς λειτουργεί, τι κάνει. Με όλα αυτά, επαναλαμβάνω, θα ασχοληθούμε εδώ πέρα.

Κατά κάποιον τρόπο, αν θέλετε μια μεταφορά –χωρίς να αγκιστρωθούμε στις μεταφορές, είναι επικίνδυνο στην επιστήμη να αγκιστρώνεται κανείς στις μεταφορές του, ακόμα και στα μοντέλα του–, η θεωρία είναι η ανατομία και η φυσιολογία της γλώσσας. Αν –ας πούμε– η γλώσσα είναι ένα όργανο, στη θεωρία προσπαθούμε να κάνουμε τομές να δούμε πώς είναι φτιαγμένο και να δούμε πώς λειτουργεί. Δηλαδή να κατανοήσουμε τη φυσιολογία του, αν θέλετε.

Η *τυπολογία*; Η τυπολογία είναι μια διαφορετική προσέγγιση, η οποία ξεκινάει από το να δει *πώς μπορούμε να ταξινομήσουμε διαφορετικές γλώσσες, πόσο μπορεί να διαφέρει η γλώσσα, πόση ποικιλία χωράει σε αυτό που λέμε γλώσσα*. Σκεφτείτε τα πρόσωπα των ανθρώπων. Σκεφτείτε ένα ερώτημα: πόσο μπορεί να διαφέρει ένα ανθρώπινο πρόσωπο από ένα άλλο; υπάρχουν ανθρώπινα πρόσωπα χωρίς μύτη; υπάρχουν ανθρώπινα πρόσωπα χωρίς λακκάκια; Κάπως έτσι κινείται ο τυπολόγος. Μελετάει ένα ευρύ φάσμα γλωσσών, είναι *ας πούμε η ταξινόμηση των γλωσσών*, η *οικολογία των γλωσσών* ακόμα, και ο τυπολόγος προσπαθεί μέσα από σύγκριση και συγκριτική ανάλυση να κατανοήσει πόση ποικιλία χωράει στο γλωσσικό φαινόμενο.

V1.2.1 Κουλτούρα και γλώσσα.

<https://youtu.be/bs346v2imD8>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU //////////////////////////////////

Ας ξεκινήσουμε με συγκεκριμένα γενικά ζητήματα που αφορούν τη γλώσσα. Το πρώτο και ένα από τα πιο επίμαχα ή καυτά –αν θέλετε– ζητήματα που αφορούν τη γλώσσα είναι η σχέση γλώσσας και κουλτούρας – γλώσσας και πολιτισμού, αν θέλετε. Είναι ένα θέμα το οποίο απασχολεί πάρα πολύ την ελληνική κοινή γνώμη, πολλές φορές επισκιάζει οποιαδήποτε άλλη συζήτηση έχει να κάνει με τη γλώσσα· δηλαδή, από όλο το απέραντο σχεδόν φάσμα των θεμάτων και των ζητημάτων που έχουν να κάνουν με τη γλώσσα, συνήθως επικεντρωνόμαστε στη σχέση γλώσσας και κουλτούρας. Δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο ή πρόβλημα της ελληνικής σκοπιάς απέναντι στη γλώσσα. Όλοι οι πολιτισμοί που έχουν τη γλώσσα στο κέντρο τους –είτε λόγω κειμένων, είτε λόγω παράδοσης, είτε για άλλους λόγους– τείνουν να ασχολούνται πολύ με τη γλώσσα και να προσπαθούν να τη συνδέσουν με τον πολιτισμό. Ας γίνω πιο συγκεκριμένος.

Είναι η γλώσσα –η εκάστοτε γλώσσα– προϊόν του εκάστοτε πολιτισμού; Με άλλα λόγια, είναι τα λατινικά προϊόν του ρωμαϊκού πολιτισμού; Είναι τα σανσκριτικά προϊόν του πολιτισμού της αρχαίας Ινδίας; Είναι τα αραβικά προϊόν του αραβικού πολιτισμού; Η ερώτηση για έναν γλωσσολόγο ακούγεται περίεργη, γιατί –όπως καταλαβαίνετε– οι γλώσσες προϋπάρχουν των πολιτισμών. Αλλά πολλές φορές, στη συζήτηση για τη γλώσσα, καταλήγουμε να θεωρούμε ότι λ.χ. τα λατινικά είναι πειθαρχημένη γλώσσα –ακούγονται αυτά, έτσι;– γιατί οι Ρωμαίοι ήτανε πολύ οργανωμένο κράτος και είχανε μεγάλη αγάπη και δίναν μεγάλη έμφαση στους νόμους κ.ο.κ., ότι τα γαλλικά είναι μουσική και ερωτική γλώσσα γιατί αυτή είναι η γαλλική κουλτούρα, άρα η γαλλική γλώσσα ως προϊόν του γαλλικού πολιτισμού είναι κι αυτή ερωτική, παιχνιδιάρικη, ταξιδιάρικη, όμορφη, οτιδήποτε.

Αντιλαμβάνεστε ότι αυτό δεν βγάζει πολύ νόημα, δηλαδή δεν μπορεί κανείς να βάλει τη γλώσσα ως προϊόν του πολιτισμού· μάλλον κάπως αλλιώς πρέπει να το δει. Θα μου πείτε "οκ, δεν είναι η γλώσσα προϊόν του εκάστοτε πολιτισμού, δηλαδή –πώς να το πούμε– δεν ισχύει ότι τα σανσκριτικά είναι προϊόν του πολιτισμού της αρχαίας Ινδίας, εντάξει. Ωστόσο, θα μου πείτε, [η γλώσσα] πρέπει να σχετίζεται με τον πολιτισμό. Δηλαδή, ένας πολιτισμός μετα-βιομηχανικός πρέπει να έχει τη γλώσσα που του ταιριάζει. Μια κοινότητα τροφουσλλεκτών στα δάση της Νέας Γουινέας ή μια αγροτική κοινότητα στη Λατινική Αμερική ή στη μεσαιωνική Ευρώπη ή το αστικό Παρίσι του 19ου αιώνα δεν μπορεί να έχουνε τον ίδιο τύπο γλώσσας". Αυτή είναι μία αντίληψη η οποία είναι τόσο ευρέως διαδεδομένη και τόσο βαθιά ριζωμένη, που θεωρείται αυτονόητη.

Υπάρχει δηλαδή η αντίληψη ότι η πολυπλοκότητα του πολιτισμού –θεωρώντας ότι ένας πολιτισμός τροφουσλλεκτών είναι λιγότερο πολύπλοκος από έναν μετα-βιομηχανικό πολιτισμό, αλλά ας μην μπούμε σε αυτό το

θέμα, ας μιλήσουν οι ανθρωπολόγοι γι' αυτά— αντανακλάται στη γλώσσα. Αυτό δεν ισχύει — θα δούμε και γιατί, θα δούμε και πώς.

Θα μου πείτε "οκ, εντάξει, δεν αντανακλάται η πολυπλοκότητα του πολιτισμού στην πολυπλοκότητα της γλώσσας, αλλά μήπως —όσο να 'ναι— ένας πολιτισμός με παράδοση στις τέχνες, στα γράμματα, στη φιλοσοφία, στη θρησκεία, έχει και πιο εκφραστική γλώσσα;" Το σύνθημα παράδειγμα είναι τα ελληνικά, ότι "κοιτάζτε τι ωραία που μπορεί κανείς να κάνει φιλοσοφία στα ελληνικά —και μάλιστα στα αρχαία ελληνικά, έτσι;— και αυτό σίγουρα έχει να κάνει με το γεγονός ότι προσφέρονται τα ελληνικά ή ότι ο ελληνικός πολιτισμός διαμόρφωσε τη γλώσσα ώστε να γίνει το κατάλληλο όργανο φιλοσοφικής έκφρασης".

Δεν θα μπω σε βάθος σ' αυτή τη συζήτηση, απλώς θα αναφέρω ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο. Λέξεις όπως 'ενέργεια' ή 'εντελέχεια' —κεντρικές στον τρόπο που σκεφτόμαστε και μέρος του λεξιλογίου (του φιλοσοφικού και του επιστημονικού)— επινοήθηκαν από τον Αριστοτέλη, από τον ίδιο τον Αριστοτέλη. Που σημαίνει ότι ο Αριστοτέλης έβρισκε τη γλώσσα της εποχής μάλλον ανεπαρκή· όχι τη γλώσσα [αλλά] το λεξιλόγιο της εποχής μάλλον ανεπαρκές — είναι σημαντικό, θυμηθείτε, γλώσσα και λέξεις δεν ταυτίζονται— και αναγκάστηκε να επινοήσει καινούρια ορολογία, πολλούς όρους, εκ των οποίων ίσως οι πιο δημοφιλείς είναι ο όρος 'ενέργεια' και ο όρος 'εντελέχεια'. Άρα, μάλλον τα αρχαία ελληνικά δεν του αρκούσαν του Αριστοτέλη.

Θα μου πείτε "εντάξει, ένας είναι ο Αριστοτέλης, ενδεχομένως ένας από τους ευφυέστερους ανθρώπους που έχουνε περπατήσει στον πλανήτη· δεν ισχύει τουλάχιστον —θα μου πείτε— ότι προσαρμόζεται η γλώσσα στις ανάγκες του πολιτισμού;" Η απάντηση είναι ναι και όχι. Και η απάντηση δεν είναι καν σε επίπεδο πολιτισμού. Η απάντηση είναι σε επίπεδο χρήσης. Με άλλα λόγια, τι θέλω να κάνω με τη γλώσσα; Λόγου χάρη, να μιλήσω για γραμματοσειρές (βλέπετε κάποιες γραμματοσειρές στην οθόνη σας τώρα). Εμάς μας φαίνονται όλες ίδιες. Για τον τυπογράφο ή τον γραφίστα ή γενικά τον καλλιτέχνη που ασχολείται με την τυπογραφία, το έντυπο κ.λπ., τον σχεδιασμό ιστοσελίδων, είναι πολύ διαφορετικές γραμματοσειρές. Γι' αυτές τις γραμματοσειρές έχει διαφορετικά ονόματα, έχει διαφορετικούς όρους. Άρα, ναι, σε αυτή την περίπτωση το λεξιλόγιο προσαρμόζεται στις ανάγκες του γραφίστα, του τυπογράφου, του καλλιτέχνη.

Αντίστοιχα ισχύουν —όχι μόνο για τους τυπογράφους— για τους γεωπόνους (οι οποίοι έχουν ονόματα για διαφορετικά είδη φυτών ή για διάφορες διαδικασίες που έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη και την καλλιέργεια των φυτών), για ιστιοπλόους (όλα αυτά τα πανιά και τα μέρη των ιστιοφόρων, που εμείς γενικά αντιλαμβανόμαστε ως *πανιά* ή *σκοινιά*), για την ιατρική ορολογία κ.ο.κ.

Άρα, ναι, αναλόγως με τις ανάγκες μας —τις ανάγκες μας που έχουν να κάνουν με την επικοινωνία και τη σκέψη και την περιγραφή— δημιουργούμε την ορολογία —[αν και] όχι απόλυτα όπως θα δούμε σε λίγο— και παράλληλα όχι. Ο γιατρός, ο ιστιοπλόος, ο τυπογράφος, ο γεωπόνος δεν έχουνε διαφορετικές γραμματικές, χρησιμοποιούνε ακριβώς

την ίδια γραμματική. Η γραμματική που χρησιμοποιεί ο ιστιοπλόος, ο γεωπόνος ή ο τυπογράφος δεν διαφέρει η μία από την άλλη – δεν διαφέρουνε μεταξύ τους.

Είπα λοιπόν πριν ότι προσαρμόζεται το λεξιλόγιο στις ανάγκες μας, αλλά όχι η γλώσσα. Αυτό στην ουσία σημαίνει ότι η γλώσσα ως σύνολο –όχι μόνο ως σύστημα, ως σύνολο– δεν προσαρμόζεται στις ανάγκες του πολιτισμού, δεν υπάρχει κάποια ομόλογη σχέση μεταξύ πολιτισμού και γλώσσας. Αυτό, επαναλαμβάνω, είναι κάτι το οποίο οι περισσότεροι με δυσκολία θα αντιληφθούν, και μάλιστα θα μου πείτε "οκ, εντάξει, αυτό με την ορολογία των τυπογράφων, των ιστιοπλόων, των γεωπόνων, το καταλαβαίνω, αλλά δεν ισχύει ότι οι Εσκιμώοι έχουνε εφτά, δέκα, είκοσι, εκατό, διακόσιες, χίλιες, λέξεις για το χιόνι, επειδή περιτριγυρίζονται από χιόνι;" Αυτό είναι ένα από τα αγαπημένα θέματα των γλωσσολόγων, και μάλιστα είναι ένα από τα αγαπημένα μας θέματα γιατί χαιρόμαστε να το διαφεύδουμε και να το αναιρούμε, και να το αποδομούμε – αν θέλετε. Όχι, οι Εσκιμώοι ή –μάλλον πιο σωστά– οι Ινουίτ, δηλαδή οι ιθαγενείς του Καναδά που ζούνε, προς το παρόν τουλάχιστον, σε αρκτικά κλίματα –δεν ξέρω στο μέλλον τι θα γίνει–, δεν έχουνε πάρα πολλές λέξεις για το χιόνι, δεν έχουν περισσότερες λέξεις για το χιόνι απ' ό,τι έχουνε τα αγγλικά, τα οποία αγγλικά μιλούνται από ανθρώπους οι οποίοι βλέπουν πολύ χιόνι, λ.χ. στον Καναδά, έως από ανθρώπους που δεν βλέπουνε ποτέ χιόνι, λ.χ. στη νότια Ινδία ή στη Νιγηρία.

Αυτό που θέλω να γίνει κατανοητό είναι ότι δεν υπάρχει καμία *a priori* σύνδεση μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος, πολιτισμού, κουλτούρας, και γλώσσας. Επαναλαμβάνω: χρησιμοποιούμε την ορολογία που χρειαζόμαστε. Εγώ ως γλωσσολόγος χρησιμοποιώ ορολογία η οποία είναι ακατανόητη για έναν μη γλωσσολόγο. Ο ψαράς έχει ονόματα για ψάρια, τα οποία εγώ δεν μπορώ καν να διανοηθώ ότι είναι διαφορετικά μεταξύ τους, έτσι π.χ. 'προσφυγάκι', 'ασπρόβλαχος', 'μυλοκόπι'... κάτι ψάρια βλέπω εγώ, που όλα 'τσιπούρες' μου φαίνονται, γιατί δεν είμαι ειδικός. Αυτό είναι βασικό. Αυτό είναι βασικό γιατί μας δείχνει ότι η γλώσσα είναι αυτόνομη από την κουλτούρα, η γλώσσα είναι αυτόνομη από τον πολιτισμό, η γλώσσα δεν εξαρτάται από τον πολιτισμό της κοινότητας που την ομιλεί. Η γλώσσα των τροφουσλλεκτών δεν είναι λιγότερο πολύπλοκη ή λιγότερο εκφραστική από τη γλώσσα που μιλάει μια μετα-βιομηχανική κοινότητα. Αυτό είναι σημαντικό και είναι θεμελιώδες, και είναι μία ανακάλυψη της γλωσσολογίας του 20ού αιώνα. Είναι μια εμπειρική ανακάλυψη, δεν είναι μία *θεωρητική προκειμένη*, κι αυτό πρέπει να το έχουμε πάντα στον νου.

Οι εκφραστικές ανάγκες συγκεκριμένων κοινοτήτων, όπως σας είπα πριν: γεωπόνοι, ιστιοπλόοι, ή συγκεκριμένων ανθρώπων, όπως ο Αριστοτέλης, μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία και την ανάπτυξη καινούριας ορολογίας. Η ορολογία είναι καλό πράγμα, είναι καλό να έχεις έναν όρο για κάτι, για να μπορείς να συνεννοείσαι με τους ομοίους σου. Αυτό σε καμία όμως περίπτωση δεν συνεπάγεται μια αιτιακή σχέση μεταξύ πολυπλοκότητας ενός πολιτισμού και της γλώσσας που χρησιμοποιεί.

V1.2.3 Γλωσσικός ντετερμινισμός: η “υπόθεση Sapir-Whorf” και οι εκδοχές της.

<https://youtu.be/w0Etr0qoqKg>

// απομαγνητοφώνηση | sOFIARIZOPOULOU + αντιπαραβολή | kpasisi //////////////////////////////////

Σχετικό με την ανεξαρτησία, την αυτονομία της γλώσσας από τον πολιτισμό που τη χρησιμοποιεί, είναι και το ζήτημα του *γλωσσικού ντετερμινισμού*. Ο γλωσσικός ντετερμινισμός, είναι, με απλά λόγια, η υπόθεση ότι η γλώσσα που μιλάμε διαμορφώνει το πώς βλέπουμε τον κόσμο. Στην Ελλάδα είναι αρκετά δημοφιλής σαν ιδέα· είναι γενικά απαξιωμένη επιστημονικά, και η πιο συνήθης ενσάρκωση της ιδέας του γλωσσικού ντετερμινισμού –δηλαδή της άποψης, της αντίληψης, της θεωρίας ότι η γλώσσα που μιλάω διαμορφώνει το κοσμοείδωλό μου, διαμορφώνει το πώς βλέπω τον κόσμο, διαμορφώνει το πώς σκέφτομαι– είναι η λεγόμενη “υπόθεση Sapir-Whorf” και οι εκδοχές της.

Η υπόθεση Sapir-Whorf έχει πάρει το όνομά της από τον μεγάλο αμερικανό γλωσσολόγο Edward Sapir (Εντουαρτ Σάπιρ), ο οποίος μελέτησε τις γλώσσες των λαών της βόρειας Αμερικής, και του μαθητή του Benjamin Lee Whorf (Μπένζαμιν Γουόρφ), ο οποίος ήταν αυτοδίδακτος γλωσσολόγος – πολλοί ισχυρίζονται ότι θα έπρεπε να την ονομάζουμε “υπόθεση Whorf”, αλλά δε θα μπω στις τεχνικές λεπτομέρειες. Το σημαντικό της υπόθεσης Sapir-Whorf, όσον αφορά τον γλωσσικό ντετερμινισμό, είναι σε γενικές γραμμές ακριβώς αυτό: ότι “η γλώσσα που μιλάω διαμορφώνει τον τρόπο σκέψης μου, η γλώσσα που μιλάω καθορίζει, πλάθει, είναι το καλούπι μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το κοσμοείδωλό μου”.

Η συγκεκριμένη υπόθεση βγαίνει σε πολλά *χρώματα και σχέδια*, είναι δύσκολο να συνοψιστούν όλα τώρα, οπότε αυτό που θα κάνω είναι: θα σας πω για τη *maxi* εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf και την *mini* εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf – και εσείς μπορείτε να φανταστείτε τις ενδιάμεσες παραλλαγές.

Η *maxi*, ας το πούμε έτσι, εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf είναι ότι η γλώσσα καθορίζει και διαμορφώνει πλήρως τον τρόπο που σκέφτομαι. Υπήρχε, λόγου χάρη, η αντίληψη ότι αν δεν έχω λέξη για ένα χρώμα, δεν μπορώ να δω το χρώμα. Υπήρχε η αντίληψη η οποία βασιζότανε σε μελέτη του Sapir για τη γλώσσα *Hopi*, του αντίστοιχου λαού αυτοχθόνων της Βόρειας Αμερικής, ότι οι *Hopi* δεν έχουν αίσθηση του χρόνου, δεν αντιλαμβάνονται τον χρόνο όπως εμείς, γιατί δεν έχουνε λέξεις για τον χρόνο. Αυτό δεν ισχύει παρεμπιπτόντως, έκανε λάθος ο Sapir, οι *Hopi* έχουνε πολύ εκτενές λεξιλόγιο για τον χρόνο, απλώς δεν έχουνε καταλήξεις χρόνου πάνω στα ρήματα – τέλος πάντων αυτό δεν έχει σημασία, σημασία έχει η υπόθεση. Η *maxi* εκδοχή λοιπόν της υπόθεσης Sapir-Whorf είναι: η γλώσσα πλήρως, εντελώς, στεγανά αν θέλετε, καθορίζει τον τρόπο που βλέπω τον κόσμο και τον τρόπο που σκέφτομαι. Παραδείγματα της *maxi* εκδοχής της υπόθεσης Sapir-Whorf είναι το *Arrival* (η *Άφιξη*), η πρόσφατη ταινία, όπου η γλωσσολόγος –η συνάδελφος– με το που μαθαίνει τη γλώσσα των εξωγήινων –αυτό είναι spoiler βέβαια, αλλά ελπίζω να έχετε δει την ταινία– μεταμορφώνεται ο τρόπος που αντιλαμβάνεται το σύμπαν (τον χρόνο, τη χρονικότητα), μεταμορφώνεται σε ένα νέο πλάσμα ουσιαστικά. Οι περισσότερες συντηρητικές όψεις της *maxi* εκδοχής

της υπόθεσης Sapir-Whorf είναι λ.χ. αυτό που σας είπα για τον χρόνο στα Ηορί, είναι η αντίληψη ότι αν δεν έχω λέξη για ένα χρώμα τότε δεν το βλέπω το χρώμα –όχι δυσκολεύομαι να το διακρίνω– δεν το βλέπω! Και υπάρχουν παραδείγματα, π.χ. στα αρχαία ελληνικά το ‘πράσινο’ και το ‘κίτρινο’ λέγονταν και τα δύο ‘χλωρός’, άρα οι Έλληνες δεν μπορούσαν να δούνε δύο διαφορετικά χρώματα-αυτό αντιλαμβάνεστε ότι δεν μπορεί να ισχύει, ένας αγροτικός λαός, ο οποίος ζει από το σιτάρι πρέπει να ξέρει τη διαφορά μεταξύ πράσινου και κίτρινου – έχει να κάνει με την επιβίωσή του. Αυτή λοιπόν είναι η *maxi* εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf.

Η *maxi* εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf θα είχε ως συνέπεια ότι μια γλώσσα που δεν έχει γραμματικό γένος διαμορφώνει συνειδήσεις, αντιλήψεις, κοσμοεπίδωλα, λιγότερο σεξιστικές και σεξιστικά. Ενώ αντίστροφα οι δικές μας γλώσσες που έχουν γραμματικό γένος και φυσικό γένος (αρσενικό, θηλυκό) μας οδηγούν ή μας καλουπώνουνε στο να σκεφτόμαστε σεξιστικά, να σκεφτόμαστε με βάση συγκεκριμένα γένη κ.ο.κ. Όπως αντιλαμβάνεστε, αυτό δεν ισχύει. Τα τούρκικα είναι μία από τις πάρα πολλές γλώσσες που δεν έχουν γραμματικό γένος, αλλά δεν μπορεί να πει κανείς ότι ο ομιλητής της τουρκικής είναι λιγότερο σεξιστής ή λιγότερο δέσμιος της πατριαρχίας από ό,τι ο ομιλητής της ρωσικής, που έχει γραμματικά γένη. Όποτε, μάλλον κάτι δεν πάει καλά με τη *maxi* εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf.

Ποια είναι η *mini* εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf; Η *mini*, και λιγότερο ενδιαφέρουσα –άλλωστε έτσι συμβαίνει συνήθως, οι μεγάλοι ισχυρισμοί είναι αυτοί που τραβούν την προσοχή– εκδοχή της υπόθεσης Sapir-Whorf είναι “κοιτάξτε, η γλώσσα που μιλάμε διευκολύνει συγκεκριμένους τρόπους σκέψης”, το οποίο νομίζω ότι είναι προφανές, έτσι δεν είναι; όντως η γλώσσα που μιλάμε μας διευκολύνει να σκεφτούμε με συγκεκριμένους τρόπους. Ξεκινάμε από τα πιο απλά, αν έχεις έναν όρο για κάτι, αυτά που λέγαμε πριν για τους γεωπόνους, τους τυπογράφους κ.λπ., ε, τότε μπορείς να το σκεφτείς πιο εύκολα αν έχεις έναν όρο που διακρίνει τα *helvetica* από τα *arial* –μιλάμε για γραμματοσειρές– τότε ναι όντως, είναι πολύ πιο εύκολο να μιλήσεις γι’ αυτά και να σκεφτείς γι’ αυτά.

Επίσης, [π.χ. τα] λογοπαίγνια. Όντως κάποια λογοπαίγνια μπορείς να τα κάνεις ακριβώς λόγω της γλώσσας που μιλάς. Εκφράσεις όπως ‘ύφος’ και ‘ήθος’, που έχουμε στα ελληνικά αυτή η σύνδεση μεταξύ ύφους (δηλαδή του πώς φέρεσαι, του πώς κυκλοφορείς) και ήθους (δηλαδή του ποιος είσαι), σαν σύνδεση –ας το πω έτσι– είναι ευκολότερη στα ελληνικά, ακριβώς λόγω αυτής της παρήκησης, λόγω της γλώσσας. Αντίστοιχα παραδείγματα το ιταλικό ‘traduttore’, ‘traditore’ (‘μεταφραστής’, ‘προδότης’) είναι εύκολο να γίνει αντιληπτό σαν σχέση λόγω της ομοιότητας των δύο λέξεων στα ιταλικά κ.ο.κ.

Ωστόσο αντιλαμβάνεστε ότι με αυτά τα δεδομένα δεν έχουμε κάτι ενδιαφέρον όσον αφορά το πώς η γλώσσα θα διαμορφώσει τη σκέψη μας. Με άλλα λόγια, το απόφθεγμα του Ludwig Wittgenstein (Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν), το οποίο παρερμηνεύεται πολύ τακτικά, “τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου” –έτσι όπως γίνεται αντιληπτό είναι προϊόν παρερμηνείας, αλλά ας μην μπορούμε σε αυτό το θέμα– δεν ισχύει.

V1.2.4 Όλες οι γλώσσες είναι ίσες. Ομιλούμενες και νοηματικές γλώσσες.

<https://youtu.be/vJQdSXNvJWY>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5 //////////////////////////////////

Είδαμε λοιπόν ότι η γλώσσα είναι ανεξάρτητη από τον πολιτισμό που τη χρησιμοποιεί και η γλώσσα είναι αυτόνομη από τη νόηση – θα επανέλθουμε σε αυτό. Επίσης είδαμε ότι η γλώσσα δεν διαμορφώνει, ή μάλλον διαμορφώνει αλλά δεν ποδηγετεί τη νόηση. Η γλώσσα δεν είναι το καλούπι μέσα στο οποίο μπορεί να αναπτυχθεί το κοσμοείδωλό μας, ο τρόπος που βλέπουμε τον κόσμο, η σκέψη μας.

Αν θέλετε ένα παράδειγμα, με ένα παραλειπόμενο ίσως, είναι η ποίηση. Η ποίηση είναι ακριβώς ο τρόπος –και η λογοτεχνία γενικότερα, η δημιουργική χρήση της γλώσσας– να σπάμε τα καλούπια της γλώσσας προκειμένου να εκφράσουμε το όραμά μας. Αν η γλώσσα διαμόρφωνε τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο, η ποίηση δεν θα μπορούσε να υφίσταται. Θα ήμασταν εγκλωβισμένοι μέσα στους περιορισμούς που μας δίνει η γλώσσας μας, θα ήμασταν εγκλωβισμένοι μέσα στο ότι η γλώσσα μας έχει ή δεν έχει *γραμματικό γένος*, θα ήμασταν εγκλωβισμένοι μέσα στο ότι η γλώσσα μας δεν έχει διαφορετική λέξη για το ‘πράσινο’ και το ‘κίτρινο’ – αλλά αυτό δεν ισχύει. Θα επανέλθουμε σε αυτό το θέμα.

Είπα λοιπόν ότι μιλήσαμε για την αυτονομία της γλώσσας από τον πολιτισμό που τη μιλάει και την αυτονομία της γλώσσας από τη νόηση, καθώς και το ότι η γλώσσα δεν καλουπώνει τη νόηση. Ας πάμε ένα βήμα παραπέρα, ας μιλήσουμε για τις διαφορετικές γλώσσες. Και πάλι, οι πολιτισμοί που είναι περήφανοι για τη γλώσσα τους –ο ινδικός πολιτισμός για τα σανσκριτικά, ο αραβικός πολιτισμός για τα αραβικά, ο δικός μας για τα ελληνικά, ο αγγλόφωνος κόσμος για τα αγγλικά και μάλιστα του William Shakespeare (Ουίλιαμ Σαίξπηρ)– τείνουν να θεωρούν ότι η γλώσσα τους είναι πιο εκφραστική. Ότι κατά κάποιο τρόπο είναι πιο κατάλληλη, πιο πλούσια, πιο ζωντανή – χρησιμοποιώ όρους που ακούτε αλλά ενδεχομένως κανείς δεν μπαίνει στον κόπο να ορίσει. Ας πούμε λοιπόν ότι, όταν λέμε για μια γλώσσα ότι είναι πιο ‘πλούσια’ ή πιο ‘ζωντανή’ ή πιο ‘εκφραστική’, ότι μιλάμε για ακριβώς αυτό το πράγμα: κατά πόσο μία γλώσσα μπορεί να ανταποκριθεί στην πλήρη γκάμα αυτού που θέλουμε να πούμε. Όλες οι γλώσσες μπορούν. Και πάλι είναι εμπειρικό εύρημα, εμπειρικό αποτέλεσμα –είναι ανακάλυψη της γλωσσολογίας του 20ού αιώνα– ότι όλες οι γλώσσες είναι ίσες: ομιλούμενες και νοηματικές. Οτιδήποτε θέλουμε να πούμε μπορούμε να το πούμε σε οποιαδήποτε γλώσσα. Κι αυτό άλλωστε –πριν μου πείτε οτιδήποτε– το βλέπουμε από τις μεταφράσεις στάνταρ κειμένων όπως της Αγίας Γραφής. Η Αγία Γραφή έχει μεταφραστεί σε γλώσσες με μεγάλη γραπτή παράδοση έως και σε γλώσσες που χρησιμοποιούνται από τροφουσυλλέκτες. Άρα οποιαδήποτε κι αν είναι αυτά τα νοήματα που θέλουμε να διατυπώσουμε μπορούμε να τα διατυπώσουμε σε οποιαδήποτε ανθρώπινη γλώσσα, δεδομένου ότι είναι φυσική γλώσσα (ομιλουμένη ή νοηματική).

Αυτό ισχύει φυσικά και για τις διαλέκτους. Άλλωστε η διαφορά μεταξύ γλώσσας και διαλέκτου δεν είναι διαφορά μεταξύ μιας ανώτερης και μιας κατώτερης ποικιλίας, παρά είναι η διαφορά μεταξύ μιας ποικιλίας με επίσημο στάτους: της γλώσσας, και μιας γλωσσικής ποικιλίας χωρίς επίσημο στάτους: της διαλέκτου.

Όπως έλεγε ο Max Weinreich (Μαξ Βάινραϊχ), ο οποίος ήταν μελετητής των γίντις (Yiddish), “γλώσσα είναι μία διάλεκτος με στρατό και στόλο”.

Άρα, ξεκινάμε από την ανακάλυψη –αν θέλετε από το μεγάλο εύρημα– των γλωσσικών επιστημών του 20ού αιώνα ότι όλες οι γλώσσες είναι εξίσου εκφραστικές. Θα μου πείτε “ναι, καθίστε τώρα, όχι περιμένετε... δηλαδή να... θέλω να πω κάτι σε μια γλώσσα και πρέπει να χρησιμοποιήσω μια πρόταση τόσο (ξέρω γω) ενώ σε μια άλλη γλώσσα υπάρχει [μόνο] μία λέξη γι’ αυτό.” Και τα κλασικά παραδείγματα είναι ότι στα ελληνικά λέω με μια λέξη ‘φιλότιμο’ ενώ για να το πω στα αγγλικά θέλω μία παράγραφο· και αντίστοιχα στα αγγλικά υπάρχει η λέξη ‘frustration’, η οποία είναι αμετάφραστη ως λέξη στα ελληνικά. Για να πω ‘frustration’ στα ελληνικά πρέπει να πω ‘συνδυασμός απογοήτευσης και οργής’ – βουβής οργής συνήθως.

Πριν πάμε σε αυτά τα πολύ φορτισμένα παραδείγματα σκεφτείτε τη λέξη για το ‘πλυντήριο’. Η λέξη ‘πλυντήριο’ είναι μία λέξη στα ελληνικά, είναι τρεις λέξεις στα γαλλικά ‘machine à laver’ – μηχανή για να πλένεις. Κάνει αυτό τα ελληνικά πιο εκφραστικά –στο συγκεκριμένο πεδίο– από τα γαλλικά; Μάλλον όχι. Στα ισπανικά είναι ‘lavadora’, παρεμπιπτόντως, που είναι πολύ ενδιαφέρον γιατί πολλοί που μαθαίνουν ισπανικά παραπονιούνται ότι χρειάζεται να χρησιμοποιούν περιφράσεις συνέχεια· στη συγκεκριμένη περίπτωση όχι. Πού θέλω να καταλήξω; Θέλω να καταλήξω ότι δεν μας πειράζει αν πρέπει να χρησιμοποιήσουμε μία λέξη ή τέσσερις για να εκφράσουμε ένα νόημα ή έναν όρο ή έστω κι ένα προϊόν του τεχνικού πολιτισμού, όπως το πλυντήριο. Αυτό το οποίο έχει σημασία είναι ότι σε κάθε περίπτωση οποιαδήποτε γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να πεις οτιδήποτε.

Ξαναγυρίζουμε σε αυτό που είδαμε πριν λίγο, στην ορολογία· θα μου πείτε: “ναι, ok, κάποιες γλώσσες έχουν ορους, κάποιες άλλες γλώσσες δεν έχουν ορους, και βλέπετε εκεί (ξέρω γω) την ανωτερότητα...” Όχι, δεν είναι ζήτημα ανωτερότητας. Ορολογία, αν τη χρειάζεσαι, μπορείς είτε να τη φτιάξεις είτε να τη δανειστείς. Θα φέρω ένα παράδειγμα. Σκεφτείτε τη λέξη ‘δημοκρατία’, ως μορφή πολιτεύματος, στα ελληνικά. Οι Λατίνοι για να αποδώσουν τον όρο ‘δημοκρατία’ χρησιμοποίησαν την περίφραση ‘res publica’ (ρες πούμπλικα, δημόσιο πράγμα) και από αυτήν προέρχονται πλήθος λέξεων σε ευρωπαϊκές γλώσσες, ‘republic’, ‘respublika’, ‘republika’, ‘Republik’ στα γερμανικά, ή ακόμα και κατά λέξη μεταφράσεις όπως στα πολωνικά ‘rzeczpospolita’ (πράγμα δημόσιο). Όταν στα αραβικά αποφασίσανε να μιλήσουν γι’ αυτή τη μορφή πολιτεύματος φτιάξαν τη λέξη ‘τζουμχουρία’ (جمهورية) –συγγνώμη για την προφορά μου, δεν ξέρω αραβικά– που σημαίνει ‘λαϊκή’, ‘δημόσια’, εννοείται μορφή πολιτεύματος. Είναι πολύ ωραίο παράδειγμα –κατ’ εμέ αυτό– γιατί σας δείχνει ότι έναν όρο είτε τον δανείζεσαι (republic από τα λατινικά) είτε τον φτιάχνεις (res publika στα λατινικά ή τζουμχουρία στα αραβικά). Θα υπάρχουν φαντάζομαι γλώσσες οι οποίες δεν έχουν ακόμα όρο για τη δημοκρατία –για τη μορφή πολιτεύματος που δεν έχει κάποιον κληρονομικό μονάρχη– αλλά

φαντάζομαι ότι μπορούν να μιλήσουνε γι' αυτό το είδος πολιτεύματος με μια περίφραση: *μια πολιτεία ή μια κυβέρνηση χωρίς κληρονομικό μονάρχη*. Σε κάθε περίπτωση την ορολογία μπορούμε να τη φτιάξουμε ή να τη δανειστούμε και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί πρόσκομμα στην ανθρώπινη έκφραση. Οπωσδήποτε η ύπαρξη, ή μη, ορολογίας δεν είναι κριτήριο εκφραστικότητας ή πλούτου μιας γλώσσας.

Ακόμα πιο ενδιαφέρον από την αυτονομία της γλώσσας από τον πολιτισμό και τη νόηση είναι το γεγονός ότι η γραμματική είναι αυτόνομη από οτιδήποτε άλλο. Και εδώ πλέον –στο τέλος αυτής της ενότητας, της ενότητας 1.2– μπαίνουμε στα βαθιά, μπαίνουμε στο *ψωμί*, μπαίνουμε στο τι κάνουμε όταν κάνουμε θεωρητική γλωσσολογία. Ας εξηγηθώ. Τα λατινικά είναι μια γλώσσα η οποία μιλήθηκε στη νότια Ευρώπη –και πολύ παραπέρα βέβαια– από έναν πολιτισμό αγροτών, πολεμιστών, που έφτιαξαν μια αυτοκρατορία. Τα γουόλμπιρι (Warlbiri) –τα οποία πιθανότητα δεν γνωρίζετε οι περισσότεροι– είναι μία γλώσσα που μιλιέται εδώ και περίπου 40.000 χρόνια από ιθαγενείς της Αυστραλίας, Αβορίγινες. Είναι μία από τις πολλές γλώσσες που μιλούσαν και μιλούν ακόμη στην περίπτωση της γουόλμπιρι οι Αβορίγινες της Αυστραλίας. Οι Αβορίγινες της Αυστραλίας, ως γνωστόν, ήταν τροφосуλλέκτες, χωρίς οικισμούς, με πολύ περιορισμένη τεχνολογία. Μάλιστα οι Αβορίγινες είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα, στην ιστορία της ανθρωπότητας, ομάδας ανθρώπων η οποία έκανε πισωγύρισμα, δηλαδή απεμπόλησε κάποια εργαλεία: έμεινε με λιγότερα εργαλεία από αυτά με τα οποία ήρθε στην Αυστραλία.

Γιατί λοιπόν να βάλουμε δίπλα-δίπλα τα λατινικά και τη γουόλμπιρι; Γιατί μοιάζουνε πάρα πολύ· τα γραμματικά τους συστήματα είναι συναρπαστικά παρόμοια. Και είναι συναρπαστικό το ότι είναι παρόμοια ακριβώς επειδή τα λατινικά είναι η γλώσσα των Ρωμαίων –φτιάξαν αυτοκρατορίες, νομικά συστήματα, οικοδομές, όλα όσα έχουν προσφέρει στην ανθρωπότητα οι Ρωμαίοι–, ενώ τα γουόλμπιρι είναι η γλώσσα ενός απομονωμένου και αρκετά εσωστρεφούς –μέχρι που ήρθαν οι Ευρωπαίοι και τους αποδεκάτισαν– *έθνους* ας το πούμε Αβορίγινων της Αυστραλίας. Τι μας λέει αυτό; Αυτό είναι μία ένδειξη –αν θέλετε– μία εικονογράφηση του ότι η γραμματική δεν είναι μόνο αυτόνομη, αλλά είναι και ανεξάρτητη από οτιδήποτε άλλο. Θα σας μιλήσω με ένα τεχνικό παράδειγμα: σκεφτείτε τον αριθμό *ενικό, πληθυντικό*. Θα μου πείτε οκ, πρέπει μια γλώσσα να έχει αριθμό –δεν έχουν όλες οι γλώσσες αριθμό– γιατί είναι πολύ σημαντικό να ξέρεις αν κάτι είναι ένα, αν είναι δύο, αν είναι πολλά, οτιδήποτε. Εκ των υστέρων μπορεί κανείς να σκεφτεί πολλούς λόγους, γιατί οι γραμματικές των γλωσσών –όχι όλων των γλωσσών– έχουν αριθμό: *ενικό και πληθυντικό*, κάποιες έχουν *δυϊκό, τριϊκό κ.ο.κ.* Παρ' όλα αυτά αυτή η συλλογιστική δεν τσουλάει, δεν προχωράει. Σκεφτείτε το βάρος, τη μυρωδιά και το χρώμα. Το βάρος, η μυρωδιά και το χρώμα είναι πάρα πολύ σημαντικές *νοητικές κατηγορίες*. Είναι σημαντικό να έχεις μια εικόνα του βάρους, της μυρωδιάς και του χρώματος των πραγμάτων γύρω σου.

Στη γλώσσα δεν υπάρχουνε *γραμματικές κατηγορίες* βάρος, χρώμα, μυρωδιά με τον τρόπο που υπάρχει ο *αριθμός*. Αυτό δεν μπορεί να εξηγηθεί με κάποιου είδους ιστοριούλα, ότι για κάποιον λόγο ο αριθμός είναι πιο σημαντικός από το χρώμα. Όχι! Αν –ας πούμε– είσαι τροφосуλλέκτης, όπως ήταν οι πρόγονοί μας για δεκάδες χιλιάδες χρόνια πριν γίνουμε αγρότες και εγκατασταθούμε σε οικισμούς, είναι πολύ σημαντικό να μπορείς να μιλήσεις με ακρίβεια και

γρήγορα για το χρώμα ή για τη μυρωδιά κάποιου πράγματος. Μπορεί να είναι διαφορά μεταξύ ζωής και θανάτου. Ξέρετε, τα άγουρα είναι πράσινα, τα ώριμα δεν είναι συνήθως πράσινα, κάτι που μυρίζει άσχημα μάλλον δεν πρέπει να το φας κ.ο.κ.

Αλλά οι ανθρώπινες γλώσσες, οι οποίες δεν έχουν μεταβληθεί σε αυτό το θέμα, δεν έχουν γραμματική κατηγορία μυρωδιά, βάρος ή χρώμα. Έχουν γραμματική κατηγορία αριθμό. Γιατί; Η απάντηση είναι: γιατί έτσι. Γιατί έτσι είναι φτιαγμένη η γραμματική. Θυμάστε που σας είπα για ανατομία και φυσιολογία; Μπαίνουμε τώρα σε αυτά τα ζητήματα. Ο αριθμός ως γραμματική κατηγορία υπάρχει, το βάρος, το χρώμα, η μυρωδιά δεν υπάρχουν. Άλλο παράδειγμα: υπάρχει γραμματική κατηγορία για σχήμα, για έμψυχο-άψυχο και για γένος. Είναι αυτό που στα ελληνικά εκφράζεται ως *γένος*, [ενώ] σε άλλες γλώσσες –όπως οι ασιατικές γλώσσες– ως αυτό που λέμε *ταξινομητές*. Δηλαδή υπάρχουν γλώσσες οι οποίες κωδικοποιούν τα ουσιαστικά με βάση το *φυσικό γένος*: *αρσενικό, θηλυκό*, με βάση το *έμψυχο-άψυχο*, ή με βάση το *σχήμα* τους. Οκ, και υπάρχουν κι ένα σωρό άλλες νοπτικές κατηγορίες, οι οποίες δεν κωδικοποιούνται πάνω στα ουσιαστικά με τον ίδιο τρόπο. Δεν υπάρχει γραμματική κατηγορία –όπως σας είπα πριν– βάρους, μυρωδιάς.

Σκεφτείτε την *πτώση*. Η πτώση δεν ανταποκρίνεται σε κανενός είδους –πτώση εννοώ ονομαστική, γενική, αιτιατική– εξωτερική πραγματικότητα· είναι ένα εσωτερικό χαρακτηριστικό της γλώσσας. Τι ακριβώς κάνει είναι κάτι που ακόμα ψάχνουμε και ακόμα μελετάμε· και υπάρχει πολύ ζωηρή αντιπαράθεση στον κλάδο –στον χώρο, όχι στον κλάδο– της γενικής, της θεωρητικής γλωσσολογίας, για το τι ακριβώς είναι η πτώση και τι ακριβώς κάνει. Πάντως σίγουρα δεν αντανakλά εξωτερικές πραγματικότητες, εξωτερικές νοπτικές κατηγορίες.

Ένα τελευταίο παράδειγμα: Υπάρχουν συντακτικοί κανόνες σε πάρα πολλές γλώσσες που εκφράζουν εστίαση (π.χ. "Τον Γιάννη είδα, όχι τη Μαρία"), θεματοποίηση ("Τον Γιάννη τον είδα προχθές", μιλάμε για τον Γιάννη και λέω εγώ: "ναι, τον Γιάννη τον είδα προχθές"), θαυμασμό ("Πόσο μεγάλο κορόιδο είσαι!") ή και ερωτήσεις μερικής άγνοιας ("Πότε θα φάμε;"). Θα είδατε ίσως ότι όλοι αυτοί οι μηχανισμοί μοιάζουν, αλλά θα επανέλθουμε σ' αυτό. Θα μου πείτε, ναι είναι σημαντικό να μπορεί κάποιος να εστιάσει, να πει δηλαδή ποιο είναι το σημαντικό, "τον Γιάννη είδα" ή να πει ναι για αυτό το πράγμα μιλήσαμε πριν, "τον Γιάννη τον είδα προχθές". Και είναι και σημαντικό να εκφράξεις θαυμασμό, και είναι και σημαντικό να κάνεις ερωτήσεις. Πάρα πολύ ωραία, όλοι συμφωνούμε. Ωστόσο δεν υπάρχουν συντακτικές δομές οι οποίες να εκφράζουν αγανάκτηση, αδημονία ή αποστασιοποίηση. Δεν είναι σημαντικά αυτά τα πράγματα; Ενδεχομένως να είναι, ενδεχομένως να μην είναι. Αντικατοπτρίζονται, αντανakλώνται στη γλώσσα; Όχι. Αντικατοπτρίζονται, αντανakλώνται στη γραμματική της γλώσσας, για να γίνω πιο σαφής; Όχι.

Άρα το πώς είναι οργανωμένη η γραμματική της γλώσσας δεν είναι μόνο αυτόνομο από όλα τα άλλα, τον πολιτισμό, τη νόηση, αλλά είναι και ανεξάρτητο. Η γλώσσα επιλέγει να δημιουργήσει κατηγορίες για κάποιες νοπτικές κατηγορίες, όπως είναι ο αριθμός, όπως είναι η εστίαση, η θεματοποίηση, ο θαυμασμός, οι ερωτήσεις μερικής άγνοιας και όχι για άλλες. Το 'γιατί' και το 'πώς' δεν είναι κάτι που μπορεί να απαντηθεί εύκολα. Το 'γιατί' και το 'πώς'

προϋποθέτει να χτίσουμε μια *θεωρία για τη γλώσσα*. Όπως σε κάθε επιστήμη, δεν υπάρχουν απαντήσεις χωρίς να υπάρχει πρώτα θεωρία.

V1.3.1 Διαμορφώνει η επικοινωνία τη γραμματική;

<https://youtu.be/Bt1d0R4H0LI>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU ////

Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα ότι οι νοπτικές κατηγορίες όπως γένος ή αριθμός ή και σχήμα –που αφορά τους ταξινομητές των γλωσσών της ανατολικής Ασίας– δεν έχουν κάποια προνομιακή θέση. Παρ’ όλα αυτά καταλήγουν να γίνουν γλωσσικές κατηγορίες. Και υπάρχουν άλλες νοπτικές κατηγορίες όπως το βάρος, το χρώμα, η μυρωδιά και άλλες, που δεν καταλήγουν να κωδικοποιηθούν γραμματικά.

Σχετικό με αυτή την κατάσταση είναι και το ερώτημα του κατά πόσο διαμορφώνει η επικοινωνία τη γραμματική. Κατά πόσο οι επικοινωνιακές ανάγκες, οι γενικές επικοινωνιακές ανάγκες, διαμορφώνουν τη δομή της γραμματικής. Υπάρχει μια μεγάλη μερίδα γλωσσολόγων οι οποίοι εργάζονται ακριβώς προς την κατεύθυνση του να δείξουν ότι οι επικοινωνιακές ανάγκες διαμορφώνουν, πλάθουν, λαξεύουν –αν θέλετε– τη γραμματική συγκεκριμένων γλωσσών, βρισκόμενες σε ανταγωνισμό (αυτές οι επικοινωνιακές ανάγκες) με άλλους παράγοντες.

Μπορούμε όμως να πούμε ότι η γλωσσική επικοινωνία –η επικοινωνία γενικότερα– διαμορφώνει τη γλώσσα; ότι η γλώσσα είναι φτιαγμένη ώστε να εξυπηρετεί την επικοινωνία; μπορούμε να πούμε κάτι τέτοιο; Πιθανότατα όχι.

Η γλώσσα είναι ένα πάρα πολύ καλό εργαλείο για να επικοινωνήσουμε συγκεκριμένα πράγματα, λ.χ. λογικές προτάσεις, δηλαδή μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα για να πούμε ότι “η πλατίνα είναι ένα πολύτιμο μέταλλο”. Αυτό ακούγεται σχεδόν ευτελές γιατί χρησιμοποίησα γλώσσα για να σας πω τι μπορεί να κάνει η γλώσσα.

Όπως όμως επεσήμανε και ο φιλόσοφος Jerry Fodor (Τζέρι Φόντορ) υπάρχουν επικοινωνιακές καταστάσεις για τις οποίες η γλώσσα, η ανθρώπινη γλώσσα, οποιαδήποτε ανθρώπινη γλώσσα –θυμηθείτε, είναι όλες ισοδύναμες εκφραστικά– δεν είναι και πάρα πολύ καλό εργαλείο.

Το προφανές παράδειγμα είναι τα συναισθήματα. Σκεφτείτε πόσο δύσκολο είναι να μιλήσει κανείς για τα συναισθήματά του. Και εδώ πέρα δεν αναφέρομαι στα ζόρια που μας δημιουργούν οι κοινωνικές συμβάσεις, αλλά μιλάω για το να μιλάει κανείς για τα συναισθήματα σε ένα απλό, σαφές επίπεδο. Είναι πάρα πολύ δύσκολο να διατυπώσει κανείς τον ακριβή τρόπο με τον οποίο αισθάνεται. Αυτό έχει να κάνει με τη γλώσσα. Δεν έχει να κάνει με το ότι δεν έχουμε αρκετές λέξεις για τα συναισθήματα – σας υπενθυμίζω, ορολογία μπορεί να φτιαχτεί. Όταν μιλάτε με έναν άνθρωπο δικό σας μπορείτε να φτιάξετε επιτόπου έναν όρο για κάποιο συναίσθημα, ότι “και τότε ένιωσα Πάτρα” κι ο άλλος θα καταλάβει ότι νιώσατε τότε όπως είχατε νιώσει στην Πάτρα κ.λπ. Το πρόβλημα δεν είναι η λέξη, το πρόβλημα είναι η ίδια η γλώσσα. Η γλώσσα δεν φαίνεται να εξυπηρετεί τις επικοινωνιακές μας ανάγκες όσον αφορά τα συναισθήματα και γι’ αυτό και καταφεύγουμε στη μεταφορά “ένιωσα ένα κενό μέσα μου”, ή και στην ποίηση-γενικότερα στη δημιουργική έκφραση.

Άρα, η γλώσσα δεν είναι και πολύ καλή να μιλήσει για τα συναισθήματα. Θα μου πείτε “ωχ τώρα πιάσαμε κουβέντες λίγο θολές”, οπότε ας σας δώσω ένα λίγο πιο μπανάλ παράδειγμα και αυτό είναι οι κατευθύνσεις. Παρότι το να βρίσκει κανείς τον δρόμο του και να προσανατολίζεται και να πηγαίνει προς τη σωστή κατεύθυνση είναι θεμελιώδες για την ανθρώπινη επιβίωση –και δεν εννοώ μόνο να μπορείς να πας στο σπίτι σου και να βρεις τον δρόμο να φύγεις από το σπίτι σου, ή τι να κάνεις άμα χαθείς στο δάσος, αλλά μιλάω, και πάλι, για την ιστορία της ανθρωπότητας τα τελευταία 50.000-100.000 χρόνια–, παρότι λοιπόν είναι ζωτικό να μπορεί κανείς να ξέρει πού πάει και να βρίσκει τον δρόμο του και είναι πολύ χρήσιμο να μπορεί κάποιος να δίνει κατευθύνσεις σε κάποιον άλλο –γι’ αυτό και τα GPS κάνουν θραύση άλλωστε–, η γλώσσα είναι πάρα πολύ κακό εργαλείο γι’ αυτή τη δουλειά. Είναι πάρα πολύ δύσκολο να εξηγήσετε σε κάποιον πώς να φύγει από κάπου και να πάει κάπου αλλού χρησιμοποιώντας μόνο γλώσσα. Μάλλον είναι ο καλύτερος τρόπος να τον κάνετε να χαθεί. Γι’ αυτό και χρησιμοποιούμε είτε GPS είτε – παλιότερα– χάρτες, διαγράμματα... κάνουμε πολλές χειρονομίες, προσπαθούμε να δώσουμε μια εικόνα του τοπίου· δηλαδή προσπαθούμε κάπως να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα όχι για να δώσουμε κατευθύνσεις, αλλά για να φτιάξουμε περιγραφή του τοπίου έτσι ώστε ο άλλος να καταλάβει πού πάει: “Όταν δεις εκεί έναν λόφο που είναι κάπως έτσι κι έχει προς τα κει κάτι δεντράκια” (δείτε χρησιμοποιώ τα χέρια μου), “θα κάνεις δεξιά”. Πάντως, κατευθύνσεις με καθαρή χρήση της γλώσσας, συνήθως οδηγούν στο να χαθείς.

Άρα, η γλώσσα εξυπηρετεί τις επικοινωνιακές ανάγκες μας, αλλά όχι όλες τις επικοινωνιακές ανάγκες μας. Πολλές επικοινωνιακές ανάγκες μας δεν εξυπηρετεί η γλώσσα. Μπορεί λοιπόν κανείς να πει ότι η επικοινωνία, εν γένει, διαμορφώνει τη *γραμματική δομή*; Σε καμία περίπτωση. Αυτό που μπορεί να πει όμως είναι ότι προσαρμόζουμε την έκφρασή μας στις δυνατότητες της γλώσσας. Δηλαδή, αναγκαζόμαστε να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα –για να επικοινωνήσουμε– με τον τρόπο που μας υπαγορεύει η γλώσσα· κι εκεί που δεν τα καταφέρνουμε με τη γλώσσα, είτε θα χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα δημιουργικά (ποίηση, λογοτεχνία), είτε θα χρησιμοποιήσουμε εξωγλωσσικά μέσα (λ.χ. χάρτες).

Το συμπέρασμα που προκύπτει στην αρχή αυτής της ενότητας είναι αυτό το οποίο υπαινίχθηκα στο τέλος της προηγούμενης. Δηλαδή ότι η γλώσσα είναι ένα *εργαλείο*, είναι ένα *όργανο* ακριβέστερα, το οποίο είναι αυτό που είναι· με τα σχεδιαστικά του χαρακτηριστικά, τις παραξενιές του και με τον τρόπο που δουλεύει – με τη φυσιολογία του. Αυτός [ο τρόπος] μπορεί να εξυπηρετεί ή μπορεί να μην εξυπηρετεί επακριβώς τους σκοπούς μας.

Σας μιλάω εδώ και κάμποση ώρα για γραμματική. Θα μιλήσουμε αναλυτικά για το τι είναι γραμματική και πώς λειτουργεί, αλλά νομίζω ότι –για να μπορούμε να συνεννοούμαστε– καλό θα ήταν να σας δώσω κάποιους πρώτους όρους έτσι ώστε να πάρετε μια αδρή εικόνα τού τι εννοούμε όταν λέμε γραμματική. Επαναλαμβάνω, είναι κάτι στο οποίο θα επιστρέψουμε.

Όταν λέμε γραμματική στη θεωρητική γλωσσολογία μιλάμε καταρχήν –ή καταρχάς(!)– για τη *φωνολογία*. Η *φωνολογία είναι η γραμματική των ήχων, των φθόγγων*, αν θέλετε, όπως αυτοί χρησιμοποιούνται στη γλώσσα.

Το γεγονός ότι στα ελληνικά το ‘γκ’ και το ‘νγκ’ –τουλάχιστον σε κάποιες διαλέκτους των ελληνικών– είναι ισοδύναμα, δηλαδή είτε πεις *έγκλιση* είτε πεις *έγκλιση* είναι το ίδιο (σε κάποιες διαλέκτους, όχι σε όλες), είναι ένα φωνολογικό χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων διαλέκτων. Δεν έχει να κάνει με τους φθόγγους καθ’ εαυτούς. Γι’ αυτό και σε άλλες γλώσσες η διαφορά μεταξύ του ‘g’ και του ‘ng’ είναι σαφής και μπορείς να έχεις διαφορετικές λέξεις έτσι. Παραδείγματος χάρη, ‘finger’ και ‘figure’ είναι δύο διαφορετικές λέξεις στα αγγλικά.

Η φωνολογία ασχολείται με τη *μελωδία* (*μελωδία είναι ακριβώς οι διαφορετικοί φθόγγοι*: η διαφορά μεταξύ ‘α’ και ‘ί’, η διαφορά μεταξύ ‘σ’ και ‘ζ’) και ασχολείται και με την *ποσότητα*. Η ενασχόληση με την ποσότητα στη φωνολογία είναι η ενασχόλησή μας με *συλλαβές, πόδες και φωνολογικές φράσεις*. Π.χ. το γεγονός ότι σε γλώσσες όπως στα ελληνικά και στα γαλλικά μπορείς να ξεκινήσεις μια λέξη με ‘ψ’ (όπως ‘ψυχή’, και στα γαλλικά: ‘psychologue’/‘ψικολόγκ’), αλλά ότι δεν μπορείς στα αγγλικά (εξού και ‘psychology’ δεν είναι ‘ψαϊκόλοτζι’ αλλά είναι ‘σαϊκόλοτζι’), έχει να κάνει με την ποσότητα στη φωνολογία· τι μπορεί να βρίσκεται σε αρχή λέξης, πόσο μεγάλη ή πόσο μικρή μπορεί να είναι η συλλαβή μας, τι είδους περιορισμοί υπάρχουν στη συλλαβή.

Φωνολογία δεν είναι μόνο η ενασχόληση με τα *τεμάχια*, δηλαδή με το ‘γκ’, με το ‘τ’, με το ‘α’, με το ‘ου’, φωνολογία είναι και η μελέτη αυτού που λέμε *υπερτεμαχιακό σκέλος της γλώσσας*, δηλαδή της *προσωδίας*, του *ρυθμού*, του *επιτονισμού*. Ένα απλό παράδειγμα του τι είναι *υπερτεμαχιακή φωνολογία* είναι η διαφορά μεταξύ *συλλαβοχρονισμού* (γλώσσες όπου κάθε συλλαβή κρατάει το ίδιο – ελληνικά) και *τονοχρονισμού* (γλώσσες στις οποίες κάθε απόσταση από τόνο σε τόνο κρατάει το ίδιο). Παράδειγμα, στα ελληνικά έχουμε τη λέξη ‘ταραμοσαλάτα’, όπου κάθε συλλαβή διαρκεί περίπου το ίδιο: ‘τα-ρα-μο-σα-λά-τα’. Η ίδια λέξη στα αγγλικά, που έχει δύο τόνους, έχει έναν πρωτεύοντα και έναν δευτερεύοντα, είναι ‘τά-ramosalá-ta’. Όπου μεταξύ των δύο τόνων (το ‘τά’ – ‘lá’) είναι μια χρονική περίοδος η οποία είναι σχεδόν ίση με την άλλη. Γι’ αυτό και ακούγονται τόσο διαφορετικά οι δύο γλώσσες μεταξύ τους. Για τους μεν ομιλητές της αγγλικής τα ελληνικά ακούγονται ‘τα-τα-τα-τα’, για μας η αγγλική ακούγεται ένα πράγμα σαν συμφυρμός. Δεν είναι φυσικά μόνο τα ελληνικά και τα αγγλικά, απλώς αναφέρω τις συγκεκριμένες γλώσσες γιατί

ενδεχομένως είναι πιο οικείες. Αυτή είναι η *φωνολογία*: η γραμματική των φθόγγων, η γραμματική των ήχων, η γραμματική του ρυθμού, η γραμματική της προσωδίας κ.ο.κ.

Ένα άλλο σκέλος της γραμματικής είναι η *μορφολογία*. *Μορφολογία* είναι αυτό που στη σχολική γραμματική παραδοσιακά λέμε γραμματική, δηλαδή πώς φτιάχνονται οι λέξεις, πώς χτίζουμε από μικρότερα κομμάτια τις λέξεις. π.χ. έχουμε τη λέξη 'αεροπλάνο' και μπορούμε να αναγνωρίσουμε μέσα το 'αερ', που υπάρχει και στο 'αέρας', 'αερίζω', 'αερισμός' κ.ο.κ., ένα 'πλαν', αλλά μπορούμε να αναγνωρίσουμε και μια κατάληξη '-ο', που μας λέει ότι η συγκεκριμένη λέξη είναι ουσιαστικό και ουδέτερο. Η γραμματική τού πώς χτίζονται οι λέξεις, οι *μορφές*, πώς συνδυάζονται οι διάφορες *μορφές*, αυτό δηλαδή που λέμε *γραμματική* απλώς στα σχολικά, είναι η *μορφολογία*.

Η γραμματική χωρίζεται σε *παραγωγική μορφολογία*, δηλαδή πώς φτιάχνουμε λέξεις (πώς από τη λέξη 'παιδί' μπορεί να έχεις 'παιδίατρος', 'παιδοκόμος', 'παιδιαρίζω', 'αποπαίδι' κ.ο.κ.) και η *εγκλιτική μορφολογία* η οποία έχει να κάνει με την *κλίση* (τρέχω - τρέχεις - τρέχει - τρέχουμε - τρέχετε - τρέχουν - τρέχαμε - τρέχατε - τρέξουμε κ.ο.κ.).

Τέλος, η τρίτη μεγάλη περιοχή ας το πούμε της γραμματικής είναι η *σύνταξη*, που είναι αυτό που λέγαμε *συντακτικό* στο σχολείο, αλλά όχι μόνο. Το συντακτικό στο σχολείο –θα επανέλθουμε σε αυτό το θέμα– ασχολιόταν κυρίως με *φαινόμενα* πολύ συγκεκριμένα. Η *σύνταξη* είναι η *μελέτη* του πώς συνδυάζουμε λέξεις για να φτιάξουμε φράσεις και προτάσεις.

V1.3.3 Είναι η γλώσσα αναπόσπαστο μέρος της νόησης;

<https://youtu.be/OC7EMCfZQ98>

//////////////////////// απομαγνητοφώνηση | kpsisi + αντιπαράβολή | Asimenia //////////////////////////////////

Τώρα που κάπως ξεκαθαρίσαμε, έστω και πολύ γενικά, τι εννοούμε όταν λέμε γραμματική, πώς συνδυάζονται οι ήχοι και οι *φθόγγοι* (*φωνολογία*), πώς φτιάχνονται οι λέξεις (*μορφολογία*), πώς φτιάχνονται φράσεις και προτάσεις (*σύνταξη*), μένει να δούμε ένα τελευταίο στοιχείο που αφορά τη σχέση μεταξύ γλώσσας και σκέψης, γλώσσας και επικοινωνίας.

Είδαμε ότι η επικοινωνία στο σύνολό της δεν διαμορφώνει τη γραμματική δομή. Είδαμε ότι υπάρχουν *νοητικές κατηγορίες* οι οποίες εκφράζονται γραμματικά όπως ο *αριθμός*, είδαμε ότι υπάρχουν *γραμματικές κατηγορίες* οι οποίες δεν έχουν καμία σχέση με *νοητικές κατηγορίες* όπως η *πτώση* και είδαμε ότι υπάρχουν και νοητικές κατηγορίες όπως το *βάρος*, το *χρώμα*, η *μυρωδιά* που δεν γραμματικοποιούνται, όπως λέμε.

Το ευρύτερο πρόβλημα –ένα πρόβλημα που θα μας απασχολήσει και παρακάτω– είναι κατά πόσο η γραμματική δομή, κατά πόσο η *γλωσσική δομή*, κατά πόσο η δυνατότητα της γλώσσας να φτιάχνει δομή είναι αναπόσπαστο μέρος της νόησης. Αυτό είναι ένα πολύ μεγάλο ζήτημα, ευτυχώς όμως υπάρχουν πολλές κλινικές μελέτες που ρίχνουν φως στο πώς μπορούμε να απαντήσουμε αυτό το ερώτημα. Επαναλαμβάνω, το ερώτημα είναι κατά πόσο η γραμματική δομή, κατά πόσο η *γλωσσική δομή* –να το πω πιο απλά– είναι μέρος αναπόσπαστο της νόησης.

Καταρχήν σε ένα πρώτο επίπεδο αντιλαμβάνεστε ότι δεν είναι απαραίτητο κάποιος που είναι ευφυής να έχει και ευφράδεια. Λίγο πιο *πικρά* δεν είναι απαραίτητο κάποιος που είναι ευφραδής να είναι και ευφυής. Αλλά, όπως σας είπα, δεν χρειάζεται να μείνουμε σε αυτές τις πολύ πρόχειρες παρατηρήσεις, γιατί υπάρχουν κλινικές μελέτες σχετικά με τη λεγόμενη *διπλή αποσύνδεση* γλώσσας και νόησης. Τι θα πει διπλή αποσύνδεση; Ότι μπορεί να υπάρχει μία βλάβη στη νόηση χωρίς να υπάρχει βλάβη στη γλώσσα και ότι μπορεί να υπάρχει μία βλάβη στη γλώσσα χωρίς να υπάρχει βλάβη στη νόηση. Δηλαδή δεν είναι απαραίτητο κάποιος ο οποίος έχει λ.χ. νοητική υστέρηση να έχει γλωσσικό πρόβλημα. Δεν είναι απαραίτητο κάποιος ο οποίος έχει γλωσσικό πρόβλημα να έχει νοητική υστέρηση. Και τα τέσσερα σενάρια παίζουν. Δηλαδή: νορμάλ νόηση με νορμάλ γλώσσα, νοητική υστέρηση με νορμάλ γλώσσα, γλωσσικό πρόβλημα και νοητική υστέρηση, αλλά και γλωσσικό πρόβλημα με νορμάλ νόηση.

Ας δούμε το πράγμα με λίγη περισσότερη λεπτομέρεια. Είναι γνωστές περιπτώσεις ανθρώπων με κανονική νόηση ή μάλλον με νόηση σε πολύ καλύτερη κατάσταση, όταν δει κανείς τις σοβαρές γλωσσικές διαταραχές τους. Τα παραδείγματα που δίνουμε συνήθως ξεκινούν με την Τζίνι (Genie)· η Τζίνι ήταν ένα κορίτσι το οποίο είχε φυλακιστεί από τον ψυχωσικό πατέρα της στη δεκαετία του '70, έφτασε μέχρι τα δεκατρία χωρίς να έχει επαφή με τον έξω κόσμο, είχε δημιουργηθεί πολύ μεγάλος ντόρος – τις λεπτομέρειες θα τις δούμε κάποια στιγμή. Το ενδιαφέρον είναι ότι όταν τελικά μπήκε σε πρόγραμμα θεραπείας, ενώ η νοημοσύνη της άρχισε να αναπτύσσεται, επειδή πλέον έπαιρνε

ερεθίσματα και βρισκόταν σε ένα περιβάλλον ανθρώπινο και όχι κλεισμένη –νομίζω κάτω από τη σκάλα την είχε κλειδωμένη ο πατέρας της–, η Τζίνι αναπτύχθηκε νοητικά αλλά όχι γλωσσικά. Δηλαδή είχαμε την περίπτωση όπου η νόσηση είναι πιο ανεπτυγμένη από τη γλώσσα.

Παρόμοιο περιστατικό είναι της Τσέλσι (Chelsea) –όλα αυτά ξέρετε δεν είναι πραγματικά ονόματα, τα χρησιμοποιούμε για να προστατεύσουμε τους ανθρώπους–, η οποία διαγνώστηκε μόλις τριάντα ενός ετών ως κωφή ζούσε στη Βόρεια Καλιφόρνια, επί τριάντα ένα χρόνια η διάγνωση ήταν ότι είναι ψυχωσική και ενδεχομένως επικίνδυνη. Επειδή ήταν κωφή δεν μπορούσε να κατακτήσει τη γλώσσα. Όταν τελικά τριάντα ενός χρόνων διαγνώστηκε ως κωφή, της βάλανε κοχλιακό εμφύτευμα, μπόρεσε να αναπτυχθεί αρκετά ικανοποιητικά νοητικά, αλλά γλωσσικά έμεινε εντελώς πίσω, δηλαδή η ομιλία της και ο λόγος της δεν μοιάζουν ούτε καν με μικρού παιδιού. Οπότε έχουμε περιπτώσεις όπου οι γλωσσικές διαταραχές συνοδεύονται από νόσηση σε πολύ καλύτερο βαθμό, είναι οι περιπτώσεις όπως είπα της Τζίνι και της Τσέλσι.

Αντίστοιχα –και αυτό είναι πολύ πιο ενδιαφέρον– έχουμε πάρα πολλές κλινικές περιπτώσεις όπου η γλώσσα είναι δυσανάλογα ανεπτυγμένη σε σχέση με το γενικότερο νοητικό προφίλ, δηλαδή έχουμε ένα προφίλ νοητικής υστέρησης με πολύ ανεπτυγμένη γλώσσα. Αυτές είναι περιπτώσεις όπως η περίπτωση που είναι γνωστή ως Ντενίζ (Denyse), η οποία είναι εξαιρετικά ετοιμόλογη, ευφραδής, και μάλιστα χαίρεται να μιλάει, αλλά έχει βαριά νοητική υστέρηση, δεν έχει καν εικόνα του ποιοι είναι η οικογένειά της, και πολλές φορές μιλάει για πράγματα τα οποία δεν υπάρχουν μόνο και μόνο για τη χαρά να μιλάει. Αυτή είναι η περίπτωση της Ντενίζ.

Έχουμε ανθρώπους με σύνδρομο Down οι οποίοι έχουν πολύ βαριά νοητική υστέρηση αλλά σχεδόν κανονική γραμματική, ακόμη και τα λεγόμενα *δύσκολα* σημεία της γραμματικής. Η Φρανσουάζ (Françoise) είναι γαλλόφωνη οπότε δεν έχει πρόβλημα π.χ. με το γένος της γαλλικής. Οι δύο περιπτώσεις οι οποίες είναι και οι πιο γνωστές είναι τα παιδιά ή οι νέοι με σύνδρομο Williams. Το σύνδρομο Williams είναι ένα πολύ πολύπλοκο σύνδρομο, έχει χαρακτηριστεί ως το αντίθετο του αυτισμού. Αυτό που μας αφορά εδώ είναι ότι τα παιδιά με σύνδρομο Williams έχουν πολύ ανεπτυγμένες γλωσσικές ικανότητες –όχι παντού, αλλά ας πούμε έχουν στη σύνταξη– και έχουν πολύ πλούσιο αλλά μη τυπικό λεξιλόγιο, ενώ βέβαια έχουν και αυτά προφίλ βαριάς νοητικής υστέρησης.

Τέλος μία μοναδική περίπτωση είναι ο Κρίστοφερ (Christopher): ο Κρίστοφερ είναι αυτό που στα ελληνικά έχει αποδοθεί ως *σοφός μικρόνους* νομίζω –το οποίο ακούγεται απαίσιο–, είναι αυτό που λέμε *savant* στα αγγλικά. Αν έχετε δει τον *Άνθρωπο της Βροχής* (*Rain Man*) –που παίζει ο Ντάστιν Χόφμαν τον αδελφό του Τομ Κρουζ, που είναι μαθηματική ιδιοφυΐα αλλά έχει βαρύ αυτισμό–, είναι μία τέτοια περίπτωση. Ο Κρίστοφερ δεν έχει απλώς βαρύ αυτισμό, έχει ένα προφίλ γενικευμένης νοητικής υστέρησης και σε μεγάλο βαθμό αναπηρία, έχει δηλαδή και σωματική αναπηρία, αλλά είναι μοναδική η περιπτώσή του, γιατί εκτός του ότι μιλάει άψογα τη μητρική του γλώσσα, παρότι δεν τον ενδιαφέρει ιδιαίτερα η επικοινωνία, μιλάει άλλες είκοσι δύο γλώσσες και επίσης νοηματίζει στη βρετανική νοηματική γλώσσα, δηλαδή μιλάμε για έναν πολύγλωσσο άνθρωπο. Η πολυγλωσσία σε τέτοια έκταση δεν

είναι ανήκουστη, άνθρωποι οι οποίοι μιλάνε πάνω από είκοσι γλώσσες συνήθως καταλήγουν στο διπλωματικό σώμα, ωστόσο στην περίπτωση του Κρίστοφερ έχουμε έναν άνθρωπο ο οποίος έχει πολύ βαριά νοτική υστέρηση και αναπηρία.

Οπότε συνοψίζοντας –θα επανέλθουμε σε αυτά– βλέπουμε ότι μπορείς να έχεις άθικτη νόηση με προβληματική γλώσσα, μπορείς να έχεις άθικτη ή και υπερανεπτυγμένη γλώσσα με νοτική υστέρηση και φυσικά υπάρχουν και οι άλλες δύο περιπτώσεις, *νορμάλ* γλώσσα με *νορμάλ* νοτικό προφίλ ή βαριά αναπηρία και στα δύο.

Θα τα δούμε αυτά τα πράγματα λίγο καλύτερα στη συνέχεια.

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 2: Υπάρχει γλωσσικό ένστικτο;

2.1: Βιογλωσσολογία.

V2.1.1 Μπορούν να μιλήσουν τα ζώα;

<https://youtu.be/Hn0kZpSzWLo>

απομαγνητοφώνηση | Kharis + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V2.1.2 Γλώσσα και άλλες νοητικές ικανότητες.

<https://youtu.be/9qwp3Bmw1UI>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Asimenia

V2.1.3 Γλωσσικές ικανότητες – νοητική υστέρηση.

<https://youtu.be/OY4Bl21IMxQ>

απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | Katianna1

V2.1.4 Ο “υπερμηχανικός” του Τσόμσκι και η γλώσσα ως προϋπόθεση της αφηρημένης σκέψης.

<https://youtu.be/ZwPdpVxHqZk>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V2.1.5 Οι “τρεις παράγοντες” στο σχέδιο της γλώσσας.

<https://youtu.be/my29DMLkisE>

απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Tal

2.2: Γλωσσική κατάκτηση.

V2.2.1 Η γνώση της γλώσσας δεν προέρχεται εξ ολοκλήρου από το περιβάλλον.

<https://youtu.be/GU0g-3HD0ps>

απομαγνητοφώνηση | fainomeno + αντιπαραβολή | Rico

V2.2.2 Δυνατοί και αδύνατοι γραμματικοί κανόνες.

<https://youtu.be/TkxN-0NeaJc>

απομαγνητοφώνηση | Katianna1 + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V2.2.3 Η κρίσιμη περίοδος.

<https://youtu.be/FXASj65RSZ0>

απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V2.2.4 Οι “τρεις παράγοντες” ξανά.

<https://youtu.be/QEyugrbY3gc>

απομαγνητοφώνηση | kpasisi + αντιπαραβολή | Asimenia

V2.1.1 Μπορούν να μιλήσουν τα ζώα;

<https://youtu.be/Hn0kZpSzwLo>

//////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Kharis + αντιπαραβολή | Evaggelia5 /////

Όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα, αν επί τρία χρόνια μιλάει κανείς σε ένα παιδί, το παιδί θα μάθει να μιλάει, το παιδί θα κατακτήσει τη γλώσσα. Στη γλωσσολογία χρησιμοποιούμε τον όρο κατάκτηση της γλώσσας για λόγους που θα δούμε σήμερα και στη συνέχεια αυτών των μαθημάτων. Αντίθετα, αν μιλάει κανείς σ' ένα γατί επί τρία χρόνια, αυτό δεν θα μάθει να μιλάει, ασχέτως τι ισχυρίζονται οι γατόφιλοι, ότι μιλάνε στη γάτα τους κι εκείνη καταλαβαίνει ενδεχομένως να καταλαβαίνει, πάντως δεν καταλαβαίνει *γλώσσα* και σίγουρα δεν μπορεί να απαντήσει.

Τη δεκαετία του '60 κάποιοι επιστήμονες αναρωτήθηκαν κατά πόσο αν μιλάς σε έναν χιμπατζή ή σε έναν γορίλα επί τρία χρόνια, θα μάθει εκείνος να μιλάει. Φυσικά πίσω από αυτήν την ερώτηση υπάρχει η πιο βασική ερώτηση, την οποία αγγίξαμε ήδη: "γιατί η γλώσσα είναι κάτι το οποίο φαίνεται να κατέχουν μόνο οι άνθρωποι; είναι ζήτημα ευφυΐας;" Εάν ναι, τότε το να προσπαθήσει κανείς να μάθει σε χιμπατζήδες ή σε μπονόμπο –μπονόμπο είναι ένα συγγενικό είδος με τους χιμπατζήδες– ή και σε γορίλες να χρησιμοποιούν γλώσσα θα ήταν μία καλή ιδέα, δεδομένου ότι ας πούμε με τους χιμπατζήδες οι άνθρωποι μοιραζόμαστε το 98,7% του DNA μας.

Ένα από τα πρώτα πολύ διάσημα πειράματα με χιμπατζήδες ήταν αυτό με τον χιμπατζή Washoe (Γουόσοου) τη δεκαετία του '60. Στον Γουόσοου δίδαξαν μία απλοποιημένη μορφή της αμερικανικής νοηματικής γλώσσας, δεδομένου ότι οι γορίλες, οι χιμπατζήδες, οι μπονόμπο και όλα τα υπόλοιπα πρωτεύοντα δεν έχουν τη δυνατότητα να παράγουν ομιλία με τον τρόπο που παράγουμε οι άνθρωποι, έχουν πολύ διαφορετική διαμόρφωση του "αναπνευστικού τους σωλήνα" όπως λέμε. Τα αποτελέσματα με τον Γουόσοου είχαν αρχικά καιρετισθεί ως θρίαμβος και μεγάλη ανακάλυψη, δεδομένου ότι μετά από έντονη και συστηματική διδασκαλία θρυλούνταν ότι ο Γουόσοου μπορούσε να χρησιμοποιήσει μέχρι και τριακόσια πενήντα *νοήματα*, τριακόσιες πενήντα *λέξεις* σαν να λέμε. Όταν έγινε απόπειρα να επαναληφθεί το πείραμα με άλλον χιμπατζή, ο οποίος ονομάστηκε Nim Chimsky (Νιμ Τσίμσκι) –ως λογοπαίγνιο με το όνομα του γλωσσολόγου Noam Chomsky (Νόαμ Τσόμσκι)–, τα αποτελέσματα δεν ήταν καθόλου ενθαρρυντικά, ο Τσίμσκι δεν κατάφερε να χρησιμοποιεί τη νοηματική γλώσσα. Θα σας δώσω παραδείγματα του τι είδους "προτάσεις" –που δεν πρόκειται για προτάσεις– παρήγε ο Νιμ Τσίμσκι: "μήλο εγώ φάει", "μπανάνα Νιμ φάει", "μπανάνα εγώ φάει", "φάει Νιμ φάει", "φάει Νιμ εγώ", "φάει εγώ Νιμ", "φάει εγώ φάει", "πiei φάει, πiei φάει", "φάει σταφύλι, φάει Νιμ", "εγώ φάει, πiei περισσότερο" και η μεγαλύτερη ακολουθία νοημάτων, *λέξεων* σαν να λέμε, που παρήγαγε ο Τσίμσκι ήταν η εξής: "δώσει πορτοκάλι εγώ, δώσει φάει πορτοκάλι εγώ, φάει πορτοκάλι δώσει εγώ, φάει πορτοκάλι δώσει εγώ εσύ". Αντιλαμβάνεστε ότι αυτό δεν προσεγγίζει καν την ανθρώπινη γλώσσα.

Ακόμα κι αν αυτά τα δύο πρωτεύοντα, αυτοί οι δύο χιμπατζήδες, ο Γουόσοου και ο Νιμ Τσίμσκι, είχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν νοήματα, *λέξεις* σαν να λέμε, παρότι και οι δύο ανατράφηκαν σαν να ήταν ανθρώπινα

παιδιά –αυτή ήταν η πρωτοπορία των δύο πειραμάτων: η ιδέα ότι αν αναθρέψεις έναν χιμπατζή σαν να είναι ανθρώπινο παιδί, θα κατακτήσει τη γλώσσα–, το αποτέλεσμα δεν ήταν το αναμενόμενο. Στην περίπτωση του Γουόσοου υπάρχει η αίσθηση ότι ήταν πολύ υπεραισιόδοξος ο τρόπος που αναφέρθηκαν και παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα. Στην περίπτωση του Νιμ Τσίμσκι ήταν ολοφάνερο ότι δεν είχαμε κανενός είδους, ούτε κατά προσέγγιση, κατάκτηση της γλώσσας. Έκτοτε γίνανε κι άλλα πειράματα με πρωτεύοντα –με τον Kanzi (Κάνζι), ο Κάνζι ήταν μπονόμπο (οι μπονόμπο είναι συγγενικό είδος προς τους χιμπατζήδες)– με όχι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Με τον Κάνζι, αντί να χρησιμοποιηθεί νοηματική γλώσσα, χρησιμοποιήθηκε ένα είδος πληκτρολογίου με ιδεογράμματα επάνω και χρησιμοποιούνταν για να επικοινωνεί ο Κάνζι με τους ανθρώπους, δηλαδή πάταγε το κουμπί με το ιδεόγραμμα ‘φαγητό’, ας πούμε, και του έδιναν φαγητό ή αν αισθανόταν αγχωμένος ο Κάνζι πάταγε το αντίστοιχο ιδεόγραμμα· ενδεχομένως όχι κάτι τόσο αφηρημένο όσο ‘αγχωμένος’, αλλά υπήρχαν και ιδεογράμματα για ένα βασικό, πολύ βασικό ρεπερτόριο, συναισθημάτων. Επίσης αργότερα επαναλήφθηκε η ίδια προσπάθεια με έναν γορίλα, τον Κοκο (Κοκό) –νομίζω είναι ‘η’ Κοκό, δεν θυμάμαι–, με παρόμοια αποτελέσματα.

Σε γενικές γραμμές, ακόμα και η εντατική προσπάθεια να διδάξουμε σε πρωτεύοντα (γορίλες, μπονόμπο, χιμπατζήδες) ανθρώπινη γλώσσα κατέληξε ανεξαιρέτως σε αποτυχία, δεδομένου ότι τα ανθρώπινα παιδιά, τα παιδιά δηλαδή, μέσα σε τρία χρόνια έχουν κατακτήσει τη γλώσσα χωρίς να τη διδαχθούνε, χωρίς να μπουέ σε διαδικασία εκπαίδευσης. Μάλιστα μία σοβαρή κριτική στην περίπτωση του Γουόσοου ήταν ότι ο Γουόσοου δεν έμαθε νοηματική γλώσσα, απλώς υπέστη αυτό που λέμε *εξαρτημένη μάθηση*, όπως μαθαίνουν τα άλογα του τσίρκου να εκτελούν περίτεχνα νούμερα ή τα σκυλιά του τσίρκου να μετράνε ή μπορούμε να εκπαιδεύσουμε αρουραίους να πατούνε μοχλούς για να κυκλοφορήσουν σε έναν λαβύρινθο. Οπότε μια βασική κριτική στην περίπτωση του Γουόσοου ήταν ότι δεν είχαμε εκμάθηση της γλώσσας, παρά είχαμε ενός είδους εκπαίδευση του χιμπατζή· ένα παράδειγμα *συντελεστικής* ή και *απλής εξαρτημένης μάθησης*.

Θα μου πείτε “ok, είναι αφύσικο να προσπαθήσει κανείς να διδάξει σε ένα [πρωτεύον] ζώο –όπως ένας πίθηκος, ένας χιμπατζής ή ένας γορίλας– ανθρώπινη γλώσσα. Δεν έχουν αυτά τα ζώα συστήματα επικοινωνίας;” Βεβαίως και έχουν. Το πιο διάσημο παράδειγμα είναι αυτό του κερκοπίθηκου του πυγέρυθρου –αρκετά αστείο όνομα– ο οποίος είναι γνωστό ότι έχει ένα μικρό ρεπερτόριο από καλέσματα, τα οποία χρησιμοποιούνται από την αγέλη των κερκοπιθήκων για να επικοινωνήσουν. Τα πιο δημοφιλή, τα πιο διάσημα καλέσματα είναι αυτά τα οποία είναι για κίνδυνο. Υπάρχει ένα ξεχωριστό κάλεσμα για ‘φίδι’ και για οποιονδήποτε κίνδυνο έρχεται από χαμηλά, οπότε στο άκουσμα αυτού του καλέσματος οι κερκοπίθηκοι ανεβαίνουν στα δέντρα. Υπάρχει ένα κάλεσμα ‘αετός’ ή άλλο αρπακτικό. Στο άκουσμα αυτού, οι κερκοπίθηκοι κατεβαίνουν από τα δέντρα και προσπαθούν να κρυφτούν. Και υπάρχει και –όπως είναι αναμενόμενο– ένα κάλεσμα ‘λεοπάρδαλη’. Εκεί δεν ξέρω τι ακριβώς κάνουν οι κερκοπίθηκοι, πάντως προσπαθούν να αποφύγουν μία απειλή που έρχεται από το έδαφος.

Είναι χαρακτηριστικά τρία πράγματα:

- Πρώτον, αυτά τα καλέσματα δεν αλλάζουν, αντίθετα με την ανθρώπινη γλώσσα που βρίσκεται σε διαδικασία αλλαγής.
- Δεύτερον, αυτά τα καλέσματα χρησιμοποιούνται πάντοτε για το *εδώ και τώρα*. Αντίθετα με ενδείξεις ότι μπορούν να κατακτήσουν πιο αφηρημένες έννοιες, οι κερκοπίθηκοι δεν χρησιμοποιούν αυτά τα καλέσματα παρά μόνο όταν υπάρχει κίνδυνος *εκεί και τότε* – “εδώ και τώρα” δηλαδή. Απόδειξη ότι όταν οι μικροί κερκοπίθηκοι πυγέρυθοι μαθαίνουν αυτά τα καλέσματα, πολλές φορές τα προβάρουν, και στο άκουσμά τους ολόκληρη η αγέλη ανταποκρίνεται πανικόβλητη είτε ανεβαίνοντας στα δέντρα, αν το κάλεσμα είναι ‘φίδι’, είτε κατεβαίνοντας από τα δέντρα, αν το κάλεσμα είναι ‘αετός’. Φανταστείτε δηλαδή ένα παιδάκι ανθρώπινο το οποίο μαθαίνει τη λέξη ‘φωτιά’, να φωνάζει ξαφνικά “φωτιά!” και οι ενήλικες να αρχίσουν να τρέχουν έξω από το σπίτι, γιατί φοβούνται ή πιστεύουν ή αντιλαμβάνονται ότι έχει πιάσει φωτιά, ότι ξέσπασε πυρκαγιά.
- Άρα το πρώτο είναι ότι δεν αλλάζουν, το δεύτερο είναι ότι είναι σταθερά και το τρίτο είναι φυσικά ότι δεν υπάρχει κανενός είδους σύνταξη, κανενός είδους γραμματική. Αυτά είναι τα καλέσματα, χρησιμοποιούνται απομονωμένα και κάνουν τη δουλειά που πρέπει να κάνουν: προστατεύουν την αγέλη ή προειδοποιούν – ακριβέστερα– την αγέλη για πιθανούς κινδύνους.
- Έχουν γίνει πολλοί ισχυρισμοί για γλώσσα στα δελφίνια λόγου χάρη. Τα δελφίνια φαίνεται κι αυτά να χρησιμοποιούνε, όπως και οι φάλαινες άλλωστε, ένα πολύπλοκο –αν όχι πολύπλοκο τουλάχιστον πλούσιο– σύστημα καλεσμάτων, και πάλι αυτά τα καλέσματα αφορούν το *εδώ και τώρα*: δεν υπάρχει καμία δυνατότητα να “μιλήσουν” τα δελφίνια, οι γορίλλες, τα άλλα πρωτεύοντα, για κάτι το οποίο έχουν κατά νου.

Οι άνθρωποι –σας μιλάω για κάτι που δεν είναι παρόν– μιλάμε για πράγματα και καταστάσεις που δεν είναι του *εδώ και του τώρα*. Μπορούμε να μιλήσουμε για το παρελθόν και να πούμε ιστορίες παραδείγματος χάρη ή μπορούμε να περιγράψουμε κάτι που δεν είναι μπροστά μας. Τα επικοινωνιακά συστήματα των ζώων που γνωρίζουμε όχι μόνο δεν διαθέτουν γραμματική σαν των ανθρώπινων γλωσσών αλλά και δεν φαίνεται να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για κάτι που δεν είναι εκεί και τότε.

V2.1.2 Γλώσσα και άλλες νοητικές ικανότητες.

<https://youtu.be/9qwp3Bmw1UI>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Asimenia //////////////////////////////////

Καταλήγουμε λοιπόν για άλλη μια φορά στο συμπέρασμα ότι γλώσσα, το γλωσσικό όργανο, είναι κάτι που έχουν οι άνθρωποι και δεν διαθέτουν άλλα ζώα, παρότι πολλά ζώα έχουν και κοινωνική οργάνωση και αρκετή ευφυΐα για να μπορούν να εκτελούν πολύ ενδιαφέρουσες και πολύπλοκες ενέργειες. Παραδείγματος χάρη έχουμε ενδείξεις ότι πολλά πρωτεύοντα πενθούν τους νεκρούς τους –ενδείξεις τουλάχιστον–, γνωρίζουμε ότι τα περισσότερα πρωτεύοντα, όπως οι χιμπατζήδες και οι μπονόμπο αλλά και οι γορίλες, μπορούν να χρησιμοποιήσουν αντικείμενα από το περιβάλλον τους για εργαλεία και ενδεχομένως να προσπαθήσουν να φτιάξουν κάτι σαν εργαλείο, παρ' όλα αυτά δεν έχουνε γλώσσα. Και η ερώτηση είναι “γιατί;”

Η απάντηση θα πρέπει να βρίσκεται στη σχέση γλώσσας και άλλων νοητικών ικανοτήτων. Όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα, η γλώσσα δεν φαίνεται να πλάθεται από την επικοινωνία και τις επικοινωνιακές μας ανάγκες παρά φαίνεται να τις υπηρετεί· ατελώς ενδεχομένως, αλλά τις υπηρετεί. Ταυτόχρονα γνωρίζουμε ότι υπάρχουν και άλλα ευφυή και κοινωνικά ζώα, όπως σας είπα και πριν, τα οποία έχουν συστήματα επικοινωνίας τα οποία δεν είναι γλώσσα. Άρα, όπως είπα και στην αρχή, το ερώτημα επανέρχεται: γιατί μόνο οι άνθρωποι; γιατί μόνο εμείς; γιατί όχι και άλλα είδη;

Παράλληλα βλέπουμε τι μπορεί να κάνει η γλώσσα, τι μπορεί να επιτύχει η γλώσσα, κοιτώντας τους ανθρώπους. Η χρήση της γλώσσας μάς επιτρέπει όχι μόνο να επικοινωνήσουμε –θα επανέλθω σ' αυτό σε λίγο– αλλά είναι η προϋπόθεση της αφηρημένης σκέψης· κατά κάποιον τρόπο μας δίνει δυνατότητες γνωστικές τις οποίες δεν έχουν άλλα ζώα· *κατά κάποιον τρόπο*: γιατί δεν είναι σαφές ακριβώς πώς η γλώσσα απελευθερώνει ή χτίζει ενδεχομένως τη δυνατότητά μας για αφηρημένη σκέψη.

Ταυτόχρονα, η γλώσσα δημιουργεί τη δυνατότητα συλλογικής μνήμης, η οποία είναι η βάση της παράδοσης. Σας είπα πριν ότι μπορούμε να πούμε ιστορίες για καταστάσεις και πράγματα και γεγονότα που δεν είναι εδώ και τώρα. Αυτό μας το επιτρέπει η γλώσσα επειδή ακριβώς είναι φτιαγμένη όπως είναι. Και τέλος, η γλώσσα μάς δίνει ένα πολύ ευρύτερο φάσμα δυνατοτήτων κοινωνικής οργάνωσης από αυτή που έχουν άλλα κοινωνικά ζώα με πολύπλοκες ιεραρχικές δομές στην κοινωνία τους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής: Πολλοί παλαιοντολόγοι εικάζουν ότι έχουμε γλώσσα σε προγόνους μας, π.χ. στους πρωτόγονους *Homo sapiens*, και χρησιμοποιούνε ένα πολύ ενδιαφέρον κριτήριο για να δείξουν ή για να εικάσουν ότι μια συγκεκριμένη ομάδα *Homo sapiens*, που βρισκόταν σε έναν συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, είχε γλώσσα· και αυτό είναι: αν υπάρχουν ίχνη ομαδικού κυνηγιού.

Η ανθρώπινη γλώσσα μάς επιτρέπει να κάνουμε πολύπλοκες συνεννοήσεις, ώστε να μπορούμε ως ομάδα οι άνθρωποι να κυνηγήσουμε, είτε κάνοντας παγάνια, είτε στήνοντας ενέδρες. Οπότε όταν θα βρουν οι παλαιοντολόγοι π.χ. πολλά οστά ζώων μαζεμένα (που σημαίνει ότι υπήρχε μαζικός θάνατος πολλών ζώων), εικάζουν ότι αυτό μπορεί

να είναι το έργο κάποιων προγόνων μας, οι οποίοι χρησιμοποιώντας γλώσσα μπόρεσαν να συντονισθούν μεταξύ τους για να *την πέσουν* (να το πω έτσι) όλοι μαζί στα ζώα, και να τα κυνηγήσουν και μετά να τα φάνε.

Βλέπουμε λοιπόν ότι μόνον οι άνθρωποι έχουμε γλώσσα. Βλέπουμε τι μας επιτρέπει να κάνουμε η γλώσσα: να αναπτύξουμε και να χειριστούμε αφηρημένες έννοιες και αφηρημένη σκέψη –επιτρέπει τον στοχασμό– και παράλληλα δίνει πολύ ενδιαφέρουσες δυνατότητες κοινωνικής οργάνωσης. Σε επίπεδο ατομικό όμως, σε επίπεδο *οργανισμού* (να το πω έτσι) η γλώσσα υπάρχει ως βιολογική δυνατότητα για όλα τα ανθρώπινα όντα. Κάθε παιδί που θα γεννηθεί έχει τη δυνατότητα για γλώσσα, εκτός αν υφίστανται πολύ σοβαροί *κλινικοί* (να το πω έτσι) παράγοντες.

Η γλώσσα στους ανθρώπους φαίνεται να είναι μία δυνατότητα η οποία ενυπάρχει από τη γέννηση, δεν φαίνεται να είναι προϊόν της γενικότερης νοτικής ανάπτυξης. Θυμηθείτε στην προηγούμενη ενότητα που σας είπα για τις κλινικές περιπτώσεις παιδιών –και αργότερα ενηλίκων– με πολύ βαριά νοτική υστέρηση, οι οποίοι παρ’ όλα αυτά είχαν ή άθικτη ή και πολύ ανεπτυγμένη γλωσσική ικανότητα. Εκεί πέρα υπάρχει λοιπόν ένα αίνιγμα. Το αίνιγμα είναι το εξής: “πώς γίνεται να έχει κανείς ανεπτυγμένη γλώσσα, χωρίς να έχει τις νοτικές δυνατότητες που θεωρούμε κανονικές, νορμάλ, φυσιολογικές;” Η απάντηση φυσικά φαίνεται να είναι –αυτό το οποίο ξαναείδαμε σε αυτό το μάθημα– ότι δεν προϋποθέτει η γλωσσική ανάπτυξη τη νοτική ανάπτυξη· αντίθετα η γλώσσα δίνει τη δυνατότητα για νοτική ανάπτυξη. Επανέρχομαι λίγο πιο λεπτομερώς στις κλινικές περιπτώσεις που είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, για να δούμε ακριβώς τι αποκαλύπτουν για τη σχέση γλώσσας και νόησης. Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι η γλώσσα δεν είναι μια *παραφυάδα* της νόησης. Είναι σημαντικό να εμπεδωθεί γενικότερα, σε επίπεδο κοινωνίας, όχι μόνο μέσα στα πλαίσια αυτού του μαθήματος –ή “στο πλαίσιο” αυτού του μαθήματος, αν θέλετε να είστε με τους ρυθμίζοντες– ότι δεν υπάρχει κανενός είδους προϋπόθεση μιας Α νοτικής ανάπτυξης ώστε να μπορέσει κανείς να έχει τις Β γλωσσικές ικανότητες.

Και εξηγούμαι: Θυμηθείτε την περίπτωση, ας πούμε, των παιδιών με σύνδρομο Williams (Γουίλιαμς). Αυτά τα παιδιά όπως σας είπα... (Τα λέμε “παιδιά” διότι δυστυχώς μέχρι πρόσφατα το προσδόκιμο ζωής τους ήταν πάρα πολύ χαμηλό· τα τελευταία χρόνια έχει βελτιωθεί αρκετά). Τα άτομα με σύνδρομο Γουίλιαμς πάσχουν από χρωμοσωμική ανωμαλία, η οποία τους δίνει μια σειρά από χαρακτηριστικά: Τους δίνει τη δυνατότητα να αναγνωρίζουν πρόσωπα πολύ καλύτερα από τους υπόλοιπους από εμάς, τους δίνει τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται και να διαισθάνονται τις προθέσεις των άλλων – αυτό είναι το αντίθετο του αυτισμού. Αν ο αυτισμός είναι μια υστέρηση στη δυνατότητα να αντιλαμβανόμαστε και να αναγνωρίζουμε τις προθέσεις ή τις διαθέσεις, ενδεχομένως, των άλλων, τα παιδιά με σύνδρομο Γουίλιαμς, *τα άτομα με σύνδρομο Γουίλιαμς*, έχουν ακριβώς το αντίθετο, έχουν πολύ καλές ικανότητες στο να αναγνωρίζουν προθέσεις και διαθέσεις. Έχουν πάρα πολύ καλό μνημονικό, είναι πάρα πολύ φιλικά και αρκετά ομιλητικά. Έχουν εντυπωσιακό λεξιλόγιο, μάλιστα όταν λέμε εντυπωσιακό δεν είναι μόνο το μέγεθός του, αλλά ότι είναι και *στυπικό*, δηλαδή αν ρωτήσουμε έναν οποιονδήποτε άνθρωπο “πες μας δέκα ζώα”, θα αρχίσει: γάτα, σκύλος, ποντίκι κ.λπ. Τα άτομα με σύνδρομο Γουίλιαμς όταν ερωτηθούν να πουν δέκα ζώα, θα πούνε: βραδύπους, αρμαδίλο,

μαύρη μάμπα, ανακόντας, γυπαετός και πτεροδάκτυλος ας πούμε. Έχουν πάρα πολύ καλές ικανότητες στη σύνταξη και έχουν και πάρα πολύ καλές ικανότητες στο *να σου μιλάνε για τη γλώσσα*, δηλαδή μπορείς να τους ρωτήσεις “γιατί αυτό είναι λάθος;” και να σου πουν τη γνώμη τους, ότι: είναι λάθος γι’ αυτόν... γι’ αυτόν... γι’ αυτόν τον λόγο. Και φυσικά –όπως σας είπα– έχουνε πολύ σοβαρά προβλήματα στον αριθμό (δεν μπορούν να μετρήσουνε), έχουνε πολύ σοβαρά προβλήματα στον προσανατολισμό (οι οπτικοχωρικές τους ικανότητες είναι πάρα πολύ περιορισμένες) και δεν είναι καλοί στο να λύνουν προβλήματα· επίσης είναι πάρα πολύ αργοί – είναι αυτό που θα λέγαμε: είναι άτομα τα οποία θέλουν τον χρόνο τους για να δουλέψουν σε οτιδήποτε δεν είναι γλώσσα.

Κατόπιν, σας υπενθυμίζω την περίπτωση του Κρίστοφερ. Ο Κρίστοφερ είναι μια μοναδική περίπτωση, γιατί το ψυχολογικό του προφίλ συνδυάζει χαρακτηριστικά του συνδρόμου Γουίλιαμς (δηλαδή έχει πολύ κακή οπτικοχωρική αντίληψη, είναι πολύ κακός στο να λύνει προβλήματα) και του αυτισμού (είναι πάρα πολύ ντροπαλός, δεν του αρέσει η μυθοπλασία, δεν καταλαβαίνει τα ανέκδοτα, δεν του αρέσει η συναναστροφή με τους ανθρώπους, δεν είναι ιδιαίτερα επικοινωνιακός). Παρ’ όλα αυτά ο Κρίστοφερ –που είναι και μια περίπτωση που έχει μελετηθεί εκτενέστατα και πάρα πολύ προσεκτικά από κυρίως δύο γλωσσολόγους, τον Neil Smith (Νιλ Σμιθ) και την Ianthi Maria Tsimpli (Ιάνθη Τσιμπλή)– έχει την ικανότητα να επικοινωνήσει ή να χειριστεί, ως ένα βαθμό, σε κάποιες περιπτώσεις πάρα πολύ καλά (άριστα), σε άλλες περιπτώσεις σε επίπεδο καθημερινής κουβέντας, τις εξής γλώσσες: δανέζικα, ολλανδικά, φιλανδικά, γαλλικά, γερμανικά, νέα ελληνικά, χίντι, ιταλικά, νορβηγικά, πολωνέζικα, πορτογαλικά, ρωσικά, ισπανικά, σουηδικά, τουρκικά, ουαλικά και τη βρετανική νοηματική γλώσσα, την οποία διδάχτηκε πρόσφατα. Ειδικά η βρετανική νοηματική γλώσσα είναι πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση γιατί ο Κρίστοφερ είναι *δυσπραξικός*, που σημαίνει ότι *δεν έχει καλό έλεγχο των κινήσεων των άκρων του*· παρ’ όλα αυτά όταν κλήθηκαν *φυσικοί νοηματιστές*, δηλαδή *άνθρωποι οι οποίοι έχουν τη βρετανική νοηματική γλώσσα ως την πρώτη τους γλώσσα, ως μητρική τους γλώσσα*, να τον αξιολογήσουν ως νοηματιστή αποφάνθηκαν ότι “ναι βγάζουμε νόημα, απλώς δεν είναι πολύ καλές οι κινήσεις του” δηλαδή έχει το αντίστοιχο θέμα ενός ανθρώπου ο οποίος μιλάει τραυλίζοντας ή ενδεχομένως με κάποιο πρόβλημα αρθρωτικό.

Όλα αυτά πού μας οδηγούν; Μας οδηγούν σε τρία βασικά συμπεράσματα:

- Πρώτον, η γλώσσα απελευθερώνει τη νόηση, και αυτό είναι ενδεχομένως που μας έκανε ανθρώπους και διαφορετικούς από τους χιμπατζήδες, τους μπονόμπο και τους γορίλλες, όλα πάρα πολύ ευφυή και κοινωνικά είδη.
- Δεύτερον, η γλώσσα δεν προϋποθέτει τη νόηση, δηλαδή δεν χρειάζεται να πιάσεις ένα επίπεδο ευφυΐας για να μπορέσεις να αναπτύξεις γλώσσα.
- Και τρίτον, η γλώσσα –αυτό το γλωσσικό όργανο, όπως το αντιλαμβανόμαστε– είναι κάτι το οποίο διακρίνει μόνο τους ανθρώπους για λόγους οι οποίοι δεν είναι σαφείς. Θα δούμε αμέσως μετά, μία προσπάθεια να καταλάβουμε γιατί μόνον οι άνθρωποι έχουμε γλώσσα και όχι τα υπόλοιπα ευφυή και κοινωνικά είδη.

V2.1.4 Ο “υπερμηχανικός” του Τσόμσκυ και η γλώσσα ως προϋπόθεση της αφηρημένης σκέψης.

<https://youtu.be/ZwPdpVxHqZk>

////////// απομαγνητοφώνηση | s0FIARIZOPOULOU + αντιπαράβολή | Evaggelia5 //

Είπαμε λοιπόν πόσο μοναδικό και πόσο θαυμάσιο είναι το γλωσσικό όργανο, ότι είναι προνόμιο των ανθρώπων – νομίζω αυτό λίγο έως πολύ πρέπει να το έχουμε καλύψει, τουλάχιστον σε μια πρώτη επιδερμική προσέγγιση. Υπάρχει όμως ένα ζήτημα και το ζήτημα είναι το εξής: Πριν, που έλεγα για τους προγόνους του ανθρώπου, παρέλειψα να πω – επίτηδες– ότι οι πρώτες ενδείξεις της γλώσσας, της σύγχρονης γλώσσας, της γλώσσας των ανατομικά σύγχρονων ανθρώπων, του ‘Homo sapiens sapiens’, χρονολογούνται μεταξύ 200.000 και 100.000 ετών π.Χ. Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον και πολύ περίεργο ταυτόχρονα. Είναι πολύ ενδιαφέρον γιατί σημαίνει ότι αυτό το πολύπλοκο όργανο που είναι η ανθρώπινη γλώσσα (λέξεις και γραμματική) εξελικτικά είναι πάρα πολύ πρόσφατο· 100.000 ή 200.000 χρόνια σε μια κλίμακα εξέλιξης που πάει πίσω 4.000.000.000 χρόνια (δημιουργία του πλανήτη της Γης), είναι *τίποτα*, είναι *προχθές*.

Υπάρχει λοιπόν το εξής πρόβλημα: Πώς είναι δυνατόν ένα τόσο πολύπλοκο όργανο να έχει εξελιχθεί τόσο πρόσφατα και ταυτόχρονα να είναι τόσο πολύπλοκο; Αν σκεφτείτε, παραδείγματος χάρη, ότι το μάτι των περισσότερων οργανισμών είναι προϊόν εξέλιξης εκατομμυρίων ετών –το μάτι είναι ένα πολύ πολύπλοκο όργανο– ή αν σκεφτεί κανείς ότι το ερειστικό σύστημα, ο σκελετός μας, είναι προϊόν εξέλιξης εκατομμυρίων ετών –εννώ ο άνθρωπος σκελετός που είναι διαμορφωμένος για να μπορούμε να στεκόμαστε όρθιοι–, αντιλαμβάνεστε ότι κάτι τόσο σημαντικό και τόσο πολύπλοκο, όπως η ανθρώπινη γλώσσα, αν είναι μόνο 100.000 ή 200.000 ετών, είναι ένα πρόβλημα. Πώς εξηγείται λοιπόν η παρουσία αυτού του πολύπλοκου οργάνου – του γλωσσικού οργάνου;

Μία –πιστεύω– πολύ ενδιαφέρουσα άποψη είναι να μη θεωρούμε ότι εξελίχθηκε σιγά-σιγά, όπως είναι η προφανής αντίληψη ότι στην αρχή υπήρχε μόνο κάτι, και μετά εξελίχθηκε κάτι άλλο, και μετά εξελίχθηκε κάτι άλλο και σιγά-σιγά φτάσαμε στη γλώσσα όπως την ξέρουμε οι ανατομικά σύγχρονοι άνθρωποι, οι ‘Homo sapiens sapiens’. Αυτή είναι η μία σχολή σκέψης, έχει πολλούς υποστηρικτές, αλλά αν εντρυφήσει κανείς στη γλωσσολογία και στο πώς λειτουργεί η γλώσσα, δεν φαίνεται να βγάζει άκρη· δεν υπάρχουν π.χ. αδιαμφισβήτητα ζωντανά απολιθώματα προηγούμενων φάσεων της γλώσσας. Να σας το πω αλλιώς, η γλώσσα φαίνεται να ήρθε από το πουθενά πριν από 150.000-200.000 χιλιάδες χρόνια πριν. Όταν λέμε “δεν υπάρχουν ζωντανά απολιθώματα”, σκεφτείτε ότι οι άνθρωποι στον σκελετό μας έχουμε ίχνος της ουράς των προγόνων μας, τον κόκκυγα. Κάτι αντίστοιχο δεν υπάρχει στη γλώσσα, δεν μπορούμε να βρούμε στη γλώσσα τον *κόκκυγα*.

Η άποψη του γνωστού αμερικανού γλωσσολόγου Νόαμ Τσόμσκυ, όπως τη διατύπωσε τα τελευταία δεκαπέντε-είκοσι χρόνια, είναι ότι ενδεχομένως η γλώσσα είναι προϊόν μετάλλαξης. Και χρησιμοποιεί μια μεταφορά για να μιλήσει γι’ αυτό: τη *μεταφορά του υπερμηχανικού*. Να σας δείξω τι εννοεί. Ο Τσόμσκυ λέει το εξής^[04:08]: οι *αρθρωτικές δυνατότητες* των ανθρώπων –τουλάχιστον σε ένα επίπεδο ελέγχου των αρθρωτικών συστημάτων από τον εγκέφαλο– φαίνεται να προϋπάρχουν. Πράγματι, αρκετά χαρακτηριστικά της ακουστικής αντίληψης^[04:37] που χρησιμοποιούμε για

τη γλώσσα [άρα ακουστική αντίληψη]— φαίνεται να προϋπάρχουν, δεν είναι προνόμιο των ανθρώπων. Ταυτόχρονα, φαίνεται ότι οι νοητικές δυνατότητες^[04:54], που έχουμε οι άνθρωποι, προϋπάρχουν και αυτές. Παραδείγματος χάρη οι άνθρωποι έχουμε τη δυνατότητα για [συμβολική σκέψη]^[05:10]. Ίχνη συμβολικής σκέψεως —όχι όπως την αντιλαμβανόμαστε εμείς οι άνθρωποι— φαίνεται να υπάρχουνε ήδη στα πρωτεύοντα —θυμηθείτε ότι σας είπα πως είχε γίνει ο ισχυρισμός ότι ο Γουόσοου μπορούσε να χειριστεί αφηρημένες έννοιες, ως έναν βαθμό, αν και τα εμπειρικά αποτελέσματά μας δείχνουν ότι τα περισσότερα ζώα δεν έχουν συμβολική σκέψη. Ωστόσο μπορεί κάποιος να πει ότι ενδεχομένως η δυνατότητα για συμβολική σκέψη προϋπάρχει της γλώσσας, η δυνατότητα να φτιάξουμε σημειακά συστήματα —θυμηθείτε την προηγούμενη ενότητα—, να φτιάχνουμε αυθαίρετους συνδυασμούς σημασίας και κάποιας εικόνας ή κάποιου ήχου όπως είναι οι λέξεις.

Επίσης οι άνθρωποι έχουμε τη [θεωρία του Νου]^[05:57], η οποία προϋπάρχει στο ζωικό βασίλειο. Θεωρία του Νου δεν είναι κάποια θεωρία, θεωρία του Νου είναι η δυνατότητα για κοινωνική σκέψη, για [κοινωνική νοημοσύνη]^[06:06], δηλαδή να αντιλαμβανόμαστε τις προθέσεις των άλλων, να έχουμε υπόψη μας ότι οι άλλοι άνθρωποι δεν ξέρουν, ενδεχομένως, αυτά τα οποία ξέρουμε εμείς.

Οπότε η ιδέα του Τσόμσκυ είναι η εξής: Ότι έχουμε^[06:26] αρθρωτικές δυνατότητες που προϋπάρχουν^[06:28], νοητικές δυνατότητες που προϋπάρχουν, και ότι αυτό το οποίο αποκαλεί *υπερμηχανικό* (δηλαδή ένας υπερμηχανικός, να το πω, [έτσι] τον ονομάζει), ο οποίος δεν προϋποθέτει δημιουργισμό ή κάποιον θεό, είναι μια μεταφορά. Ένας υπερμηχανικός, λοιπόν, αποφασίζει να συνδέσει^[06:47] αυτά τα δύο συστήματα. *Το αποτέλεσμα της σύνδεσης αυτών των δύο συστημάτων* —των αρθρωτικών^[06:53] και των νοητικών^[06:54]— *είναι η [γλώσσα]*^[06:56].

Δηλαδή με άλλα λόγια η γλώσσα, κατά τον Τσόμσκυ, είναι το [αποτέλεσμα] μιας —ενδεχομένως μοναδικής— μετάλλαξης ή πιθανότερα μιας σειράς από —όχι πάρα πολλές— μεταλλάξεις, οι οποίες συνέδεσαν^[07:18] τις προϋπάρχουσες αρθρωτικές δυνατότητες (που υπάρχουνε και στα άλλα ζώα) με τις προϋπάρχουσες νοητικές δυνατότητες^[07:57]. Φυσικά, όπως συμβαίνει σε κάθε περίπτωση που δύο πολύπλοκα συστήματα συναντιούνται, παράγεται καινούρια πολυπλοκότητα.

Αυτή είναι μία αρκετά ενδιαφέρουσα άποψη για το πώς γίνεται κάτι τόσο καινούριο, όπως η ανάπτυξη της γλώσσας, να έχει τόσο μεγάλη εκφραστική δυνατότητα και να είναι τόσο καθοριστική για τη ζωή των ανθρωπίνων όντων. Η άποψη είναι ότι η γλώσσα είναι αυτό που συμβαίνει όταν καταφέρεις να συναντηθούν οι αρθρωτικές δυνατότητες με τις νοητικές δυνατότητες^[07:58].

V2.1.5 Οι “τρεις παράγοντες” στο σχέδιο της γλώσσας.

<https://youtu.be/my29DMLkisE>

////////// απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Tal //

Με βάση την υπόθεση ότι η γλώσσα είναι αυτό που προέκυψε όταν συνδέθηκαν τα προϋπάρχοντα αρθρωτικά και τα προϋπάρχοντα νοητικά συστήματα, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μία εις βάθος διερεύνηση του *τι είναι αυτό που κάνει τη γλώσσα έτσι όπως είναι*, με βάση τρεις παράγοντες. Υπενθυμίζω ότι μέχρι στιγμής έχω τονίσει, ξανά και ξανά, ότι η γλώσσα είναι μοναδικό και πολύπλοκο όργανο. Ας δούμε λοιπόν ποιοι είναι αυτοί οι τρεις παράγοντες τους οποίους πρέπει να έχουμε υπόψη μας όταν προσπαθούμε να κατανοήσουμε το *σχέδιο της γλώσσας*^[00:41].

Χωρίς αμφιβολία ο πρώτος παράγοντας, αναπόφευκτα, είναι το *περιβάλλον*^[00:53]. Για να καταλάβουμε γιατί είναι η γλώσσα όπως είναι, πρέπει να έχουμε μία καλή εικόνα του περιβάλλοντος –το περιβάλλον σκεφτείτε το με την ευρύτερη δυνατή έννοια– και της επίδρασης του περιβάλλοντος στους ανθρώπους. Αν θεωρείτε ότι αυτό είναι λίγο βαθυστόχαστο ή ας πούμε αφηρημένο, θα σας φέρω ένα παράδειγμα: όλες οι γλώσσες που ξέρουμε έχουν μια λέξη για τον ήλιο^[01:30] και αυτό δεν έχει να κάνει με κάποια νοητική πραγματικότητα ή με οτιδήποτε, αλλά έχει να κάνει με το ότι ζούμε σε έναν πλανήτη όπου ο ήλιος είναι ορατός· τουλάχιστον τον περισσότερο καιρό, στα περισσότερα μέρη του πλανήτη. Αντίστοιχα αν σκεφτείτε ότι οι περισσότερες γλώσσες, πιθανότατα όλες –μάλλον χωρίς αμφισβήτηση όλες– έχουν μία λέξη για τη μητέρα, αυτό έχει να κάνει με το περιβάλλον. Σας είπα, το περιβάλλον με την ευρύτερη δυνατή έννοια, δηλαδή ότι ως οργανισμοί ζούμε σε κοινωνικές ομάδες, στις οποίες η θέση της μητέρας, δηλαδή του θηλυκού προγόνου μας που μας γέννησε, έχει κεντρική σημασία (δεν ξέρω να ζωγραφίζω μαμάδες, αλλά φαντάζομαι δεν χρειάζεται). Άρα όταν μελετούμε το σχέδιο της γλώσσας, πρέπει πρώτα να έχουμε υπόψη μας το περιβάλλον.

Ο δεύτερος παράγοντας^[02:31] είναι αυτό το οποίο στη γλωσσολογία τα τελευταία 60 χρόνια αποκαλείται *καθολική γραμματική*. Εδώ θα πρέπει να σταθώ λίγο. Καθολική γραμματική δεν είναι η γραμματική όλων των γλωσσών, ούτε η γραμματική των καθολικών, ούτε τίποτα τέτοιο. *Καθολική γραμματική είναι ακριβώς τα χαρακτηριστικά του συστήματος που μεσολαβεί μεταξύ νόησης και άρθρωσης*, όπως είδαμε πριν. Με άλλα λόγια, *καθολική γραμματική είναι ό,τι προέκυψε από αυτήν τη λεγόμενη υποθετική μετάλλαξη που δημιούργησε το γλωσσικό όργανο*, ή ακόμα πιο απλά, *καθολική γραμματική είναι το γλωσσικό όργανο καθ' εαυτό, αφήνοντας απ' έξω άρθρωση και νόηση*. Ό,τι λοιπόν δεν έρχεται από το περιβάλλον, όταν μελετούμε τη γλώσσα, πρέπει να είναι χαρακτηριστικό της καθολικής γραμματικής. Όχι απαραίτητα! Ας βάλω εδώ το *γλωσσικό όργανο* για να το έχουμε.

Ένας τρίτος παράγοντας^[03:50] –πρώτος το περιβάλλον, δεύτερος καθολική γραμματική– είναι^[04:11] οι *γενικές σχεδιαστικές αρχές* των βιολογικών συστημάτων. Και λέμε βιολογικών συστημάτων γιατί η ανθρώπινη γλώσσα δεν είναι μαθηματικό σύστημα όπως είναι οι γλώσσες προγραμματισμού και ο *κώδικας* –κώδικας εννοούμε στους υπολογιστές–, δεν είναι τεχνητή γλώσσα η οποία είναι ένα αφηρημένο σύστημα το οποίο κατασκευάστηκε από ανθρώπους με βάση κάποια μαθηματικά ή λογικά χαρακτηριστικά. Πάνω απ' όλα η γλώσσα είναι ένα βιολογικό

σύστημα και ως βιολογικό σύστημα θα πρέπει να υπακούει στις γενικές σχεδιαστικές αρχές των βιολογικών συστημάτων^[05:08], όποιες και αν είναι αυτές.

Έχοντας λοιπόν αυτές τις τρεις αρχές, όχι “αρχές”, αυτούς τους τρεις παράγοντες μάλλον, μπορούμε κάθε φορά που συναντάμε ένα γλωσσικό φαινόμενο να αναρωτηθούμε^[05:31]: Προέρχεται από το περιβάλλον; Αν όχι^[05:35], είναι χαρακτηριστικό της γλώσσας καθεαυτής, του γλωσσικού οργάνου καθεαυτού; Αν όχι^[05:46], θα πρέπει να ‘ναι κάποιου είδους γενική σχεδιαστική αρχή. Καταλαβαίνετε ότι η ισορροπία μεταξύ των τριών παραγόντων είναι [ένα] πάρα πολύ ενδιαφέρον και πάρα πολύ δυναμικό ζήτημα. Από ποια άποψη; σκεφθείτε την *πτώση*, το ότι οι ανθρώπινες γλώσσες διαθέτουν πτώσεις: ονομαστική, γενική, αιτιατική κ.λπ. Δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η πτώση είναι κάτι το οποίο προέρχεται από το περιβάλλον· σε καμία περίπτωση. Θυμηθείτε που σας είπα ότι η πτώση δεν αντανakλά καν νοπτικές κατηγορίες. Άρα η πτώση δεν έχει να κάνει με το περιβάλλον^[06:24]. Η πτώση δεν φαίνεται να είναι γενική σχεδιαστική αρχή. Είναι πάρα πολύ δύσκολο να σκεφθεί κανείς με ποιον τρόπο η *αρχιτεκτονική της γλώσσας* χρειάζεται την πτώση. Άρα πιθανότατα^[06:38] η πτώση πρέπει να είναι στοιχείο της καθολικής γραμματικής· πρέπει να είναι εσωτερικό χαρακτηριστικό του γλωσσικού οργάνου.

Σκεφτείτε τώρα το γεγονός ότι οι γλώσσες έχουν κάτι το οποίο λέγεται *ανακτησιμότητα*. Ανακτησιμότητα –θα το δούμε με λεπτομέρεια– είναι η δυνατότητα να μπορείς να βγάλεις άκρη [σχετικά με το] τι λείπει, όταν λείπει κάτι. Ξέρω ότι σε αυτό το σημείο δεν είμαι ιδιαίτερα σαφής, θα χρειαστούμε λίγο τεχνικό λεξιλόγιο πρώτα και μια εντύπωση σε αναλυτικά ζητήματα, αλλά θα το πω πολύ απλά: αν κάποιος σας πει “τι θα φας;” και απαντήσετε “πίτσα”, ο άλλος μπορεί να ανακτήσει το ότι το ‘πίτσα’ είναι το αντικείμενο του ‘θα φάω’, δηλαδή ότι λέτε ‘πίτσα’ αντί ότι ‘θα φάω πίτσα’· αυτό είναι ανακτησιμότητα – πολύ απλή περίπτωση. Η ανακτησιμότητα δεν φαίνεται να έχει να κάνει με το περιβάλλον, δεν είναι απαραίτητη από το περιβάλλον. Θα μπορούσατε να πείτε ‘θα φάω πίτσα’^[07:53]. Δεν φαίνεται να είναι ζήτημα καθολικής γραμματικής, γιατί; Γιατί μπορούμε να το εξηγήσουμε με βάση γενικές σχεδιαστικές αρχές. Ανακτησιμότητα υπάρχει σε όλα τα βιολογικά συστήματα με έναν τρόπο^[08:08]. Αυτό το οποίο προκύπτει είναι ότι αν κάτι μπορούμε να το εξηγήσουμε με βάση τις γενικές σχεδιαστικές αρχές^[08:14], τότε δεν χρειάζεται να *φορτώσουμε* με αυτό το χαρακτηριστικό την καθολική γραμματική. Άρα δεν χρειάζεται να φορτώσουμε με αυτό ένα σύστημα το οποίο εξελικτικά υπάρχει μόλις τα τελευταία 150.000 με 200.000 χρόνια.

V2.2.1 Η γνώση της γλώσσας δεν προέρχεται εξ ολοκλήρου από το περιβάλλον.

<https://youtu.be/GU0g-3HD0ps>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | **fainomeno** + αντιπαραβολή | Rico //////////////////////////////////

Ένα πάρα πολύ σημαντικό ζήτημα –έχει χαρακτηριστεί από το περιοδικό *Science* ένα από τα εκατό πιο σημαντικά επιστημονικά ζητήματα για τον 21ο αιώνα– είναι *πώς κατακτάται η γλώσσα*. Είπα πολλά για το ότι η γλώσσα είναι ένα τέλειο, συναρπαστικό, δυναμικό όργανο, ότι είναι προνόμιο μόνο των ανθρώπων κ.λπ. Το ερώτημα όμως είναι: πώς κατακτούν τα παιδιά τη γλώσσα; Μιλήσαμε δηλαδή για τους τρεις παράγοντες: για το περιβάλλον, την καθολική γραμματική, τις γενικές σχεδιαστικές αρχές· όλα αυτά είναι πάρα πολύ ωραία. Πώς μεταφράζονται [όμως] στην κατανόηση του πώς κατακτάται η γλώσσα;

Ξεκινάω για άλλη μια φορά –όπως και στην προηγούμενη εβδομάδα που ξεκίνησα αυτό το μάθημα– προσπαθώντας να λύσω παρεξηγήσεις. Μια μεγάλη παρεξήγηση –κι όχι απλώς παρεξήγηση, σοβαρή παρανόηση– είναι ότι η γλώσσα κατακτάται, *μαθαίνεται* (ακόμα χειρότερα), μέσω μιας διαδικασίας *μίμησης* και *γενίκευσης*. Είτε μιλάτε με γονείς, είτε μιλάτε με κάποιους ψυχολόγους, θα ακούσετε ότι τα παιδιά μιμούνται αυτά που ακούν και γενικεύουν. Αυτό είναι λάθος. Η διαδικασία μίμηση - γενίκευση παίζει έναν πάρα πολύ περιορισμένο ρόλο στην κατάκτηση της γλώσσας.

Η κατάκτηση της γλώσσας δεν είναι εκμάθηση. Δεν κατακτούμε τη γλώσσα με τον τρόπο που μαθαίνουμε σκάκι (μαθαίνοντας τους κανόνες ενδεχομένως) ή με τον τρόπο που μαθαίνουμε άλλες δραστηριότητες (με *εξάσκηση*, με *δοκιμή* και *πλάνη* ή μέσω μίμησης και γενίκευσης). Η κατάκτηση της γλώσσας είναι μία διαδικασία πολύ περίπλοκη όταν τη δει κανείς απ' έξω, την οποία όμως τα παιδιά καταφέρνουν και φέρνουν σε πέρας, μέσα στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, χωρίς προσπάθεια. Πώς γίνεται αυτό;

Ξεκινάμε από τις λέξεις· οι λέξεις είναι μάλλον η εύκολη περίπτωση. Τα παιδιά βεβαίως μαθαίνουν τις λέξεις που ακούν, δεν έχει κανείς καμία αμφιβολία ότι για να μάθει το παιδί μία λέξη, πρέπει να την ακούσει. Ωστόσο, δεν μαθαίνουν τις λέξεις μέσω μίμησης. Μαθαίνουν τις λέξεις μέσω μηχανισμών οι οποίοι είναι ανεξάρτητοι μεν από τη γλώσσα, αλλά τους οποίους χρησιμοποιούμε όλοι μας –όχι μόνο ως παιδιά αλλά κι ως ενήλικες– ώστε να μπορέσουμε να μάθουμε λεξιλόγιο. Συνεχίζουμε να μαθαίνουμε λέξεις για πάντα. Η εκμάθηση των λέξεων δεν είναι κάτι το οποίο περιορίζεται στην παιδική ηλικία. Ο λόγος που οι ενήλικες μαθαίνουμε λιγότερες λέξεις από τα παιδιά είναι γιατί τις περισσότερες λέξεις που χρειαζόμαστε, ήδη τις ξέρουμε. Θυμηθείτε τι σας έλεγα για την ορολογία. Έναν καινούργιο όρο θα τον μάθετε, είτε είστε ενήλικας είτε είστε έφηβος είτε είστε ένα μεγαλύτερο παιδί. Οπότε, οι λέξεις μαθαίνονται – μαθαίνουμε τις λέξεις που ακούμε, αλλά όχι μέσω μίμησης.

Τώρα, όσον αφορά τους κανόνες της γλώσσας, αν μπορώ να συνοψίσω τη διαδικασία με την οποία κατακτώνται, θα το έλεγα κάπως εξής: Τα παιδιά εντοπίζουν τους κανόνες της γλώσσας που ακούν –της μητρικής τους γλώσσας ή

των μητρικών τους γλωσσών, αν βρίσκονται σε δίγλωσσο περιβάλλον— και αφού εντοπίσουν αυτούς τους κανόνες, τους γενικεύουν. Αλλά γενικεύουν μόνο αυτούς· τα παιδιά δεν γενικεύουν οτιδήποτε, και σε καμία περίπτωση δεν γενικεύουν τυχαία ό,τι να 'ναι.

Θα σας φέρω ένα παράδειγμα: Παιδιά ηλικίας δύο ετών και εννέα μηνών, λένε 'έπαρα'· και όπως μάλλον καταλάβατε το 'έπαρα' είναι η ομαλή εκδοχή του αορίστου του ρήματος 'παίρνω'. Αντί για 'πήρα', 'έπαρα'. Πώς γίνεται αυτό; Το παιδί εντοπίζει ότι το ρήμα 'παίρνω' έχει δύο θέματα, όπως λέμε: 'παρ-' ('παίρνω', 'παίρνεις', 'έπαιρνα') και 'παρ-' ('θα πάρω'). Παίρνει το δεύτερο θέμα, του βάζει μπροστά 'έ' - που είναι η *αύξηση* που έχουμε στα ελληνικά – και του βάζει και την κατάλληλη κατάληξη και βγάζει το 'έπαρα'. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν είναι μίμηση. Κανείς ενήλικος δεν λέει "έπαρα". Το παιδί δεν μιμείται και δεν γενικεύει· το παιδί έχει εντοπίσει τους κανόνες σχηματισμού του *ομαλού αορίστου* (ας το πούμε έτσι) και τους γενικεύει.

Άλλο παράδειγμα: Πολλά παιδιά θα πούνε "με γελάει", εννοώντας «με κάνει να γελάσω». Γιατί θα το πουν αυτό; Το ακούνε; Όχι. Είναι προϊόν μίμησης; Σε καμία περίπτωση. Τα παιδιά εντοπίζουν τη δυνατότητα που έχουμε να παίρνουμε ρήματα και να τα κάνουμε (ας το πω έτσι) *μεταβατικά*. Δηλαδή, "η πόρτα άνοιξε" (δεν άνοιξε κανείς την πόρτα, η πόρτα μπορεί να άνοιξε από μόνη της) – "άνοιξα την πόρτα" (μεταβατικό ρήμα). "Το φαγητό έβρασε" – "έβρασα το φαγητό". Αντίστοιχα λοιπόν, τα παιδιά παίρνουν ένα ρήμα όπως 'γελάω' ("η Μαίρη γέλασε") και το κάνουν μεταβατικό ("γέλασα τη Μαίρη")· όχι με τη σημασία που έχουμε οι μεγάλοι "κορόιδεψα", αλλά με τη σημασία "έκανα κάποιον να γελάσει". Και πάλι βλέπουμε ότι το παιδί εντοπίζει έναν *συντακτικό κανόνα*, τον συντακτικό κανόνα που είναι υπεύθυνο για τα ζεύγη "η πόρτα άνοιξε" - "άνοιξα την πόρτα", "το φαγητό έβρασε" - "έβρασα το φαγητό" και γενικεύει τον κανόνα.

Το ενδιαφέρον είναι ότι πάρα πολλά λάθη που θα περιμέναμε να κάνουν τα παιδιά αν βασίζονταν στη μίμηση για την κατάκτηση της γλωσσικής δομής, της γραμματικής, δεν τα κάνουν. Κανένα παιδί δεν θα πει π.χ. "με είδε το κουνελάκι" εννοώντας "το κουνελάκι με έκανε να το δω", όπως αντίστοιχα θα περίμενε κανείς αν γενίκευαν το 'άνοιξα την πόρτα'. Και εδώ πέρα βλέπει κανείς ότι οι *δυνατοί γλωσσικοί κανόνες*, οι γλωσσικοί κανόνες οι οποίοι μπορούν να υπάρχουν σε ανθρώπινες γλώσσες –σε φυσικές γλώσσες– είναι βιολογικά καθορισμένοι. Ή αν δεν σας αρέσει το *βιολογικά*, είναι ψυχολογικά καθορισμένοι, είναι δοσμένοι από πριν.

Υπάρχει ένα ρεπερτόριο δυνατών γλωσσικών κανόνων και από αυτούς θα επιλέξει το παιδί πού να εστιάσει και τι να αναζητήσει. Δηλαδή, το παιδί δεν βασίζεται σε αυτά που ακούει για να συναγάγει κανόνες, αλλά με βάση αυτά που ακούει προσπαθεί να τα συνταιριάξει ή να τα κάνει συμβατά με πιθανούς κανόνες –με *δυνατούς* ακριβέστερα *κανόνες*– που προϋπάρχουν· και γι' αυτό υπάρχει πάρα πολλή δουλειά και αρκετά εμπειρικά δεδομένα. Θα φέρω μόνο ένα απλό παράδειγμα: παιδιά κωφά με ακούντες γονείς, τα οποία οι γονείς δεν [τα] πηγαίνουν εγκαίρως σε σχολεία κωφών έτσι ώστε τα παιδιά να κατακτήσουν νοηματική γλώσσα –την οποία μπορούν να κατακτήσουν–, μένουν χωρίς γλωσσικά ερεθίσματα. Φανταστείτε, είναι μια κατάσταση η οποία δεν είναι πολύ συνηθισμένη πια, αλλά

είναι μια κατάσταση η οποία υπάρχει. Ένα ζευγάρι γονέων οι οποίοι είναι ακούοντες, μιλάνε κάποια ομιλούμενη γλώσσα, το παιδί είναι κωφό, δεν το στέλνουν σε κάποιο περιβάλλον (σχολείο, παιδικό σταθμό κωφών), με αποτέλεσμα το παιδί, στην προσπάθειά του να επικοινωνήσει μαζί τους, να κατασκευάζει μια δική του αυτοσχέδια γλώσσα – νοηματική γλώσσα βεβαίως, γιατί το παιδί είναι κωφό. Είναι το λεγόμενο παράδειγμα του home sign. Είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον ότι αυτό το αυθόρμητα δημιουργημένο σύστημα, από περίπτωση σε περίπτωση, από παιδί σε παιδί, με πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά –κοινωνικά, φυλετικά και ούτω καθεξής– από περίπτωση σε περίπτωση το home sign τείνει να είναι σχεδόν το ίδιο. Και σε κάθε περίπτωση, το home sign, φυσικά, είναι διαφορετικό από απλές χειρονομίες ή οτιδήποτε άλλο μη γλωσσικό.

Μίλησα πριν για δυνατούς και αδύνατους γλωσσικούς κανόνες και πιστεύω ότι αξίζει τον κόπο να το δούμε αυτό λίγο περισσότερο.

Καταρχήν δεν μπορούμε να ξέρουμε τι θα γινόταν αν προσπαθούσαμε να εκθέσουμε τα παιδιά που κατακτούν τη μητρική τους γλώσσα σε αδύνατους κανόνες. Για τον απλούστατο λόγο ότι τα παιδιά βρίσκονται σε ένα γλωσσικό περιβάλλον και κατακτούν τη γλώσσα η οποία είναι γύρω τους, άρα εξ ορισμού κατακτούν μια γλώσσα με *δυνατούς* γλωσσικούς κανόνες. Μπορούμε όμως να δούμε τι θα συμβεί αν προσπαθήσουμε να διδάξουμε ως δεύτερη γλώσσα ένα σύστημα το οποίο περιέχει *αδύνατους* γλωσσικούς κανόνες. Και όχι απλώς μπορούμε να το κάνουμε, αλλά έχει γίνει –κι έχει γίνει δύο φορές– με πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Σας μίλησα για τον Κρίστοφερ, τον πολύγλωσσο –κατά τα άλλα με σοβαρή νοτική υστέρηση κι αναπηρίες– savant (θυμάστε ότι ο όρος είναι μικρόνους ιδιοφυής ή κάτι τέτοιο στα ελληνικά, δεν είναι ιδιαίτερα καλός), ο οποίος έχει μάθει μια σειρά από γλώσσες – τις απαρίθμησα κιόλας.

Μία γλώσσα που του διδάχτηκε είναι αυτή^[01:35]: η |Erun| (έπαν). Αυτή η γλώσσα σάς είναι άγνωστη πιθανότατα γιατί είναι τεχνητή γλώσσα, την κατασκεύασε ο Νηλ Σμιθ και η Ιάνθη Τσιμπλή για να τη διδάξουνε στον Κρίστοφερ, αλλά και σε φοιτητές (εθελοντές φοιτητές) οι οποίοι θα μαθαίνανε μια γλώσσα που δεν ήξεραν.

Η γλώσσα Erun είναι τεχνητή, είναι κατασκευασμένη εξ ολοκλήρου από τους δύο γλωσσολόγους και το ενδιαφέρον με αυτή τη γλώσσα είναι ότι περιέχει κάποιους δυνατούς κανόνες –κάποιους κανόνες που ξέρουμε ότι είναι δυνατοί στις ανθρώπινες γλώσσες–, αλλά και κάποιους κανόνες οι οποίοι, επίτηδες, φτιαχτήκαν ώστε να είναι αδύνατοι. Αυτή λοιπόν η γλώσσα διδάχτηκε και στον Κρίστοφερ –ακριβώς επειδή η μόνη του ικανότητα είναι η γλώσσα και κατά τα άλλα έχει ένα προφίλ νοτικής υστέρησης και άλλων αναπηριών–, αλλά και σε φοιτητές του UCL (University College London) –στο οποίο δίδασκε τότε ο Smith– έτσι ώστε να δούμε πώς θα τα πάνε οι μεν και πώς θα τα πάνε οι δε, όσον αφορά τους αδύνατους κανόνες αυτής της τεχνητής γλώσσας. Λοιπόν, η Erun (επάν ή έπαν εν πάση περιπτώσει, δεν ξέρω πώς προφέρεται, γιατί δεν είναι υπαρκτή γλώσσα) είχε μια σειρά από κανόνες. Ένας από τους κανόνες ήταν ο εξής: Αν είχαμε μια πρόταση –θα χρησιμοποιήσω ελληνικές λέξεις για ευκολία– όπως |“Ο Μάκης έφαγε”|^[03:09] (τι να έφαγε;) |μπακλαβά| –αντιλαμβάνεστε ότι στην Erun υπήρχαν λέξεις οι οποίες ήταν επίσης κατασκευασμένες–, για να σχηματίσει κανείς την άρνηση αυτής της πρότασης στην Erun, έπρεπε να πάρει το ρήμα και να το μετακινήσει μπροστά από το υποκείμενο. Δηλαδή η άρνηση ήτανε: |Έφαγε ο Μάκης μπακλαβά|^[03:46]. Αυτό ήταν η άρνηση. Δηλαδή σήμαινε: |Δεν έφαγε ο Μάκης μπακλαβά. |

Λοιπόν, αυτός είναι ένας αδύνατος κανόνας ανθρώπινης γλώσσας γιατί δεν υπάρχει ανακτησιμότητα, δεν υπάρχει δηλαδή κάτι το οποίο να μαρκάρει την άρνηση. Θυμηθείτε, σας μίλησα για την ανακτησιμότητα προηγουμένως. Εδώ

πέρα υπάρχει μία παραβίαση της ανακτησιμότητας. Δηλαδή η άρνηση “Έφαγε ο Μάκης μπακλαβά” με λέξεις της Ερυν, όχι ελληνικές βεβαίως, πάσχει από το ότι δεν δίνει κανένα σαφές σημάδι ότι είναι μια άρνηση. Οπότε η [άρνηση]^[04:37] της Ερυν είναι ένας αδύνατος κανόνας, γιατί συνίσταται στο να πάρουμε το ρήμα και να το πάμε μπροστά από το υποκείμενό μας: [ο Μάκης]^[04:46].

Πώς τα πήγαν με αυτόν τον κανόνα;

Ο μεν Κρίστοφερ δυσκολεύτηκε πάρα πολύ αλλά στο τέλος κουτσοκατάφερε να μάθει αυτόν τον κανόνα της τεχνητής γλώσσας. Οι φοιτητές, οι οποίοι επίσης μαθαίνουν τη γλώσσα, τα καταφέρνανε λίγο καλύτερα. Πάντως, δυσκολεύτηκαν πάρα πολύ και οι μεν και οι δε να κατακτήσουν τον συγκεκριμένο κανόνα, ακριβώς γιατί έψαχναν να βρουν ποια λέξη σημαίνει άρνηση στη συγκεκριμένη γλώσσα. Να σας το πω πιο απλά, η Ερυν δεν έχει λέξη η οποία να σημαίνει άρνηση.

Μετά, οι Σμιθ και Τσιμπλνί^[05:35] αποφασίσαν να δυσκολέψουν λίγο τα πράγματα και εισήγαγαν στη γραμματική της γλώσσας, της τεχνητής γλώσσας Ερυν, έναν κανόνα ο οποίος δεν παραβιάζει μόνο την [ανακτησιμότητα]^[05:46], αλλά παραβιάζει μια θεμελιωδέστατη αρχή της ανθρώπινης γλώσσας^[05:54], η οποία είναι αυτό που λέμε [δομικότητα]. Δηλαδή ότι όλοι οι κανόνες οι γλωσσικοί βασίζονται σε δομές και σε τίποτε άλλο.

Εξηγούμαι: Στην Ερυν, αν ήθελες να βάλεις έμφαση σε μια πρόταση, έπρεπε να κολλήσεις μια κατάληξη στην τρίτη λέξη. Δηλαδή αν ήθελες να δώσεις έμφαση^[06:21] στην πρόταση “Ο Μάκης έφαγε μπακλαβά”, έπρεπε να μετρήσεις, μια, δύο, τρεις λέξεις και στη λέξη ‘έφαγε’ να κολλήσεις κάποια κατάληξη^[06:40]. Ξέρω γω ‘γούαου’, δεν ξέρω τώρα, κάπως έτσι^[06:42]. Δηλαδή θα γινότανε: “Ο Μάκης έφαγε-γούαου μπακλαβά”. Το κόλπο εδώ πέρα είναι ότι, όποια κι αν είναι η πρότασή σου, πρέπει να κολλήσεις την κατάληξη έμφασης (το ‘-γούαου’, ας πούμε) στην τρίτη λέξη. Αν, ας πούμε, η πρότασή σου είναι: [“Προχτές στο μπαρ ήρθαν κάτι θείες μου”]^[07:05], πρέπει να μετρήσεις: μία^[07:23], δύο^[07:24], τρεις^[07:25] λέξεις, και να βάλεις την κατάληξη ‘γούαου’^[07:28] μετά από τη λέξη ‘μπαρ’. Δηλαδή η πρότασή σου θα ήταν: [Προχτές στο μπαρ-γούαου ήρθαν κάτι θείες μου].

Θα μου πείτε, ok αυτό είναι πολύ εύκολο. Και όντως είναι ένας πάρα πολύ εύκολος και σαφής κανόνας. Θες να δώσεις έμφαση σε μια πρόταση; Πιάσε και κόλλα μια κατάληξη στην τρίτη λέξη. Ο συγκεκριμένος όμως κανόνας παραβιάζει την *αρχή της δομικότητας*. Οι γλωσσικοί κανόνες δεν μετράνε. Κανείς γλωσσικός κανόνας, σε καμία γλώσσα, δεν έχει να κάνει με το να μετράς λέξεις ή να μετράς θέσεις ή οτιδήποτε τέτοιο. Όλοι οι γλωσσικοί κανόνες εξαρτώνται από τη δομή. Μιλάμε για υποκείμενα, αντικείμενα, ρήματα κ.λπ. Δεν μιλάμε ποτέ με όρους ‘η τρίτη λέξη’, ‘η δεύτερη λέξη’, ‘η τελευταία λέξη’, ‘η πρώτη λέξη’. Με αποτέλεσμα αυτός ο κανόνας να είναι αδύνατος για τον Κρίστοφερ –γιατί παραβίαζε μία θεμελιώδη αρχή της ανθρώπινης γλώσσας– αλλά το πιο ενδιαφέρον είναι ότι ήταν αδύνατος και για τους φοιτητές^[08:29]. Δηλαδή, άνθρωποι οι οποίοι κατά τεκμήριο είναι ευφυείς –με κριτήριο το ότι μπόρεσαν στο πανεπιστήμιο (σε ένα καλό πανεπιστήμιο) και σπουδάζουνε– δεν μπορούσαν με κανέναν τρόπο να τα βγάλουν πέρα με αυτόν τον απλό κανόνα: “πιάσε και βάλε στην τρίτη λέξη το εμφατικό σου, την εμφατική σου

κατάληξη, το εμφατικό σου μόρφημα”. Άρα βλέπουμε ότι δύο αδύνατοι κανόνες, ο ένας που παραβιάζει την ανακτησιμότητα και ο άλλος που παραβιάζει τη δομικότητα –και θα δούμε παρακάτω πώς ακριβώς αυτό έχει σημασία–, δυσκόλεψαν όχι μόνο τον Κρίστοφερ –ο οποίος έχει γλωσσικό ταλέντο αλλά ένα προφίλ γενικότερο αναπηρίας–, αλλά στην περίπτωση της δομικότητας δυσκόλεψαν και τους φοιτητές.

Προτού συνεχίσουμε τη συζήτηση για τη γλωσσική κατάκτηση, είναι χρήσιμο να πούμε δύο πράγματα για τη διαφορά μεταξύ πρώτης και δεύτερης γλώσσας, κάτι το οποίο ήδη αναφέρθηκε στο προηγούμενο βίντεο. Στη γλωσσολογία όταν λέμε πρώτη γλώσσα εννοούμε αυτό το οποίο ο πολύς κόσμος θα περιέγραφε ως μητρική γλώσσα. Και όταν λέμε *δεύτερη γλώσσα δεν εννοούμε οπωσδήποτε τη δεύτερη γλώσσα, αλλά οποιαδήποτε γλώσσα έχει κατακτηθεί μετά την πρώτη παιδική ηλικία*. Κατά συνέπεια, πολλές φορές, όταν διαβάζει κανείς γλωσσολογία, διαβάζει για “τρεις δεύτερες γλώσσες”. Δηλαδή δεν μετράμε μία, δύο, τρεις, τέσσερις γλώσσες, αλλά ονομάζουμε ‘πρώτη γλώσσα’, ή ‘πρώτες γλώσσες’ στην περίπτωση των δίγλωσσων, τη μία ή τις δύο μητρικές γλώσσες, και ονομάζουμε ‘δεύτερη γλώσσα’ τη γλώσσα η οποία κατακτήθηκε μετά την πρώτη παιδική ηλικία· κατ’ άλλους μετά τη νηπιακή ηλικία, κατ’ άλλους μετά τη βρεφική ηλικία – αλλά αυτό ας το αφήσουμε προς το παρόν. Όταν λοιπόν μιλάμε για πρώτη και δεύτερη γλώσσα, μιλάμε για δύο διαφορετικά *σενάρια κατάκτησης*:

Η πρώτη γλώσσα κατακτάται αβίαστα –όπως το έχω ξαναπεί– από τα παιδιά μέσα στα ‘πρώτα...’ χρόνια της ζωής τους (έκανα επίτηδες παύση και δεν έδωσα αριθμό). Το αποτέλεσμα, η επίτευξη της γλωσσικής κατάκτησης της πρώτης γλώσσας είναι πάντα τέλειο. Όλοι οι φυσικοί ομιλητές των μητρικών μας γλωσσών τις μιλούμε –ή τις νοηματοποιούμε, αν είναι νοηματικές– τέλεια. Όσοι έχουμε μία, είμαστε μονόγλωσσοι. Όσοι έχουμε δύο πρώτες γλώσσες, είμαστε δίγλωσσοι. Δεν χρειάζεται –όπως είπα και σε προηγούμενη ενότητα– διδασκαλία, δεν χρειάζονται φροντιστήρια, δεν χρειάζονται βιβλία, δεν χρειάζονται ασκήσεις γραμματικής, δεν χρειάζεται τίποτα.

Η δεύτερη γλώσσα (ή οι δεύτερες γλώσσες για όσους από εμάς είμαστε πολύγλωσσοι) είναι οι γλώσσες που κατακτώνται μετά τη βρεφική, νηπιακή, παιδική ηλικία –εξαρτάται– και είναι γλώσσες που μαθαίνουμε συνειδητά, το επίπεδο επίτευξης δεν είναι σχεδόν ποτέ τέλειο –μπορεί να καταλάβει κανείς αν κάποιος είναι φυσικός ομιλητής ή αν κάποιος έχει κατακτήσει μια γλώσσα ως δεύτερη γλώσσα, είναι πάρα πολύ εύκολο– και η κατάκτηση της δεύτερης γλώσσας γίνεται συνειδητά, είτε με μαθήματα, είτε με διαρκή τριβή μέσα σε μία γλωσσική κοινότητα και, επαναλαμβάνω, δεν είναι μία διαδικασία η οποία ολοκληρώνεται ώστε να δώσει τέλειους ομιλητές, όπως η κατάκτηση της πρώτης γλώσσας.

Οπότε κατάκτηση:

- πρώτης γλώσσας: αβίαστα, τα πρώτα χρόνια, μία ή δύο γλώσσες, τέλειο αποτέλεσμα, τέλεια επίτευξη.
- δεύτερης γλώσσας: μετά τη βρεφική – νηπιακή – παιδική ηλικία, συνειδητή προσπάθεια, με κόπο, παίρνει πολλά χρόνια, η επίτευξη σχεδόν ποτέ δεν είναι τέλεια.

Ερώτημα: Τι είναι αυτό που κάνει να διαφέρει η πρώτη από τη δεύτερη γλώσσα, οι πρώτες από τις δεύτερες γλώσσες; Η απάντηση είναι: η *κρίσιμη περίοδος*. Να εξηγήσω λίγο τι είναι η κρίσιμη περίοδος. Φανταστείτε ότι οι

γλώσσες που μαθαίνουμε μαθαίνονται όπως μαθαίνουμε οτιδήποτε άλλο. Φανταστείτε επίσης ότι η ανθρώπινη δυνατότητα για γλώσσα είναι σαν ένα δοχείο· άμα γεμίσει μετά δεν μπορείς να βάλεις άλλο, οπότε δυσκολεύεται να μάθει μια δεύτερη γλώσσα ή δύο δεύτερες γλώσσες ή τρεις δεύτερες γλώσσες. Φανταστείτε δηλαδή ένα σενάριο (σαν αυτό που βλέπουμε εδώ πέρα)^[04:34] όπου ενώ το παιδί μπορεί^[04:39] να κατακτήσει μία γλώσσα τέλεια –το επίπεδο επίτευξης είναι εδώ στο maximum όπως βλέπετε– όσο περνάνε τα χρόνια και γερνάει και ο άνθρωπος^[04:50] και κουράζεται ή όσο αποθαρρύνεται κοινωνικά, σταδιακά υπάρχει μία πτώση. Αυτό το σενάριο δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα όμως. Τα δύο σενάρια τα οποία φαίνεται να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα είναι αυτό και αυτό. Ας τα δούμε λοιπόν.

Σε αυτό εδώ το σενάριο^[05:16] –και αυτό είναι το σενάριο της [κρίσιμης περιόδου] ή της [κρίσιμης ηλικίας]^[05:18] (θα το δείτε και έτσι)^[05:25] –, έχουμε τη δυνατότητα [εδώ]^[05:34] να έχουμε σχεδόν τέλειο επίπεδο επίτευξης, 100% σαν να λέμε, για κάποια χρόνια· και μετά –εδώ βλέπετε την γκρίζα περιοχή^[05:47] – αυτή η ικανότητα πέφτει απότομα (βλέπετε εδώ πως κατεβαίνει η γραμμή απότομα), και μετά μπαίνουμε στη φάση [δεύτερη γλώσσα]^[05:58] όπου το επίπεδο επίτευξης είναι αρκετά χαμηλό. Άρα, η διαφορά μεταξύ [πρώτων γλωσσών] ή πρώτης γλώσσας^[06:11] και δεύτερων γλωσσών βρίσκεται στο ότι υπάρχει ένα παράθυρο ευκαιρίας το οποίο κλείνει, βλέπετε εδώ πόσο απότομα πέφτει η γραμμή^[06:26], [απότομη πτώση]. Οπότε μόλις κλείσει το παράθυρο, μετά δεν υπάρχει δυνατότητα να κατακτήσουμε μία γλώσσα ως πρώτη γλώσσα, θα πρέπει να στρωθούμε και να τη μάθουμε, να το πω πάρα πολύ απλά. Οπότε από εδώ βρίσκονται οι αβίαστα κατακτημένες γλώσσες, οι πρώτες γλώσσες, η πρώτη γλώσσα για όσους είμαστε μονόγλωσσοι, από εδώ βρίσκονται οι δεύτερες γλώσσες. Αυτό το σενάριο ισχύει για τους παράγοντες της γλώσσας οι οποίοι υπόκεινται σε *νευροβιολογική ωρίμανση* (βλέπετε εδώ λέει [νευροβιολογική ωρίμανση]^[06:56]). Δηλαδή οι όψεις εκείνες της γλώσσας η κατάκτηση των οποίων καθορίζεται από νευροβιολογική ωρίμανση έχουν αυτό το προφίλ. Υπάρχει ένα παράθυρο ανοιχτό κατά το οποίο το παιδί μπορεί να κατακτήσει μία ή δύο γλώσσες, μετά υπάρχει μία περίοδος γρήγορης πτώσης, εκφυλισμού, απότομης πτώσης σε αυτή την ικανότητα και μετά έχουμε τη φάση “δεύτερη γλώσσα”.

Άλλες πτυχές της γλωσσικής κατάκτησης έχουν να κάνουν και πάλι με αυτό που λέμε *ευαίσθητη περίοδο*^[07:43] και όχι *κρίσιμη*, όπου η διαφορά είναι ότι η πτώση στην ικανότητα είναι σταδιακή. Βλέπετε εδώ^[07:54] ότι ενώ στην αρχή έχουμε πάλι ικανότητα για να πετύχουμε ένα επίπεδο στο 100% περίπου, σταδιακά αυτή η δυνατότητα πέφτει και φτάνουμε σε ένα επίπεδο (εδώ πέρα) που το επίπεδο επίτευξης είναι –ας πούμε– στο 25%^[08:15], ας το πούμε έτσι (οι αριθμοί αυτοί είναι ενδεικτικοί, δεν σημαίνουν κάτι).

Ποιο από τα δύο μοντέλα είναι το σωστό; αυτό ή αυτό; Η απάντηση φαίνεται να είναι: και τα δύο. Όσον αφορά τη γραμματική, μιλάμε μάλλον για κρίσιμη περίοδο. Υπάρχει πάρα πολλή έρευνα η οποία δείχνει ότι μέσα στα δύο με τρία χρόνια της ζωής του το παιδί μπορεί να κατακτήσει τέλεια τη σύνταξη μίας ή δύο γλωσσών. Συνήθως περιοριζόμαστε στις δύο γιατί το ιδανικό σενάριο της ισορροπημένης διγλωσσίας είναι όταν ο ένας γονιός μιλάει τη γλώσσα Α, ο άλλος γονιός μιλάει τη γλώσσα Β και το παιδί κατακτά και τις δύο.

Όσον αφορά την ευαίσθητη περίοδο φαίνεται να αφορά τη διαμόρφωση *παραγόντων περιφερειακών* στη γλώσσα – δηλαδή όχι την ίδια τη γραμματική– όπως η *προφορά*. Δηλαδή η ικανότητα μας να αποκτήσουμε μια προφορά, της ίδιας γλώσσας, σταδιακά και αργά μειώνεται –δεν υπάρχει αυτή η απότομη πτώση που είδαμε στην κρίσιμη περίοδο– και, για να το πω έτσι λίγο πιο πρόχειρα, αν ένα παιδί που έχει μεγαλώσει –ας πούμε– στη Λάρισα βρεθεί έξι, επτά, χρονών στην Κρήτη, θα μπορέσει να αποκτήσει την ντόπια προφορά μέχρι περίπου τα έντεκα-δώδεκα, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. Βλέπετε όμως^[09:56] ότι η διαφορά είναι μεταξύ της κρίσιμης περιόδου, η οποία καθορίζεται από νευροβιολογική ωρίμανση, και αυτή φαίνεται να αφορά τη γραμματική (κυρίως τη σύνταξη, όχι τόσο τη μορφολογία – η μορφολογία είναι ένα ζήτημα, θα επανέλθουμε σε αυτό), ενώ ζητήματα όπως η προφορά μάλλον υπόκεινται σε ευαίσθητη περίοδο, η οποία καθορίζεται από γενικότερη γνωστική ωρίμανση. Όσον αφορά αυτό, μάλλον φαίνεται να αφορά το λεξιλόγιο. Θυμηθείτε τι σας είπα, ότι από ένα σημείο και μετά μαθαίνουμε λιγότερες λέξεις, ακριβώς επειδή τις περισσότερες λέξεις που χρειαζόμαστε τις γνωρίζουμε ήδη.

V2.2.4 Οι “τρεις παράγοντες” ξανά.

<https://youtu.be/QEyugrbY3gc>

// απομαγνητοφώνηση | kpasisi + αντιπαραβολή | Asimenia //////////////////////////////////

Είπαμε πριν για δυνατούς και αδύνατους κανόνες και μιλήσαμε και για την κρίσιμη περίοδο. Θα ήταν τώρα ενδιαφέρον να δούμε πώς ακριβώς εννοούμε τους δυνατούς και τους αδύνατους κανόνες σε σχέση με τον ισχυρισμό που έκανα ότι το παιδί γνωρίζει υπόρρητα, ασυνείδητα, πού να εστιάσει και τι να αναζητήσει. Η εύλογη απορία που θα έπρεπε να έχετε θα ήτανε: “καλά, υπάρχει ένα ενδιάθετο ρεπερτόριο κανόνων και το παιδί με βάση τα δεδομένα γύρω του επιλέγει ποιον κανόνα θα χρησιμοποιήσει;”

Για αρκετό καιρό υπήρχε αυτή η άποψη στη θεωρητική γλωσσολογία, αλλά αντιλαμβάνεστε ότι όταν μιλάμε για τη γλώσσα, για το γλωσσικό όργανο, που είναι ένα πρόσφατο εξελικτικό γεγονός, μια πρόσφατη –αν θέλετε– νεότερη εξέλιξη στην εξελικτική πορεία του ανθρώπου, δεν είναι εύλογο να πει κανείς ότι έχουμε αποθηκευμένους x κανόνες από τους οποίους επιλέγουμε ως παιδιά. Άρα κάτι άλλο συμβαίνει, κάτι πιο ενδιαφέρον κι ελαφρώς πιο πολύπλοκο.

Για να εξηγήσω πώς ακριβώς εννοούμε τον ισχυρισμό ότι υπάρχουν δυνατοί και αδύνατοι κανόνες και το παιδί θα δοκιμάσει να γενικεύσει, με βάση τα δεδομένα από το περιβάλλον, μόνο δυνατούς κανόνες, θα επιστρέψουμε λίγο μ’ έναν διαφορετικό τρόπο στη συζήτηση που είχαμε κάνει για την Ερην, την τεχνητή γλώσσα με τους αδύνατους κανόνες που οι Σμιθ και Τιμπλή δίδαξαν στον Κρίστοφερ και σε φοιτητές τους. Θυμηθείτε ότι εκείνη η γλώσσα είχε κανόνες οι οποίοι παραβίαζαν την |ανακτησιμότητα|^[02:16], και σας υπενθυμίζω ότι ο κανόνας της Ερην που παραβίαζε την ανακτησιμότητα ήταν το ότι δεν είχε αρνητική λέξη, δεν υπήρχε μία λέξη για άρνηση. Αν ήθελες να φτιάξεις άρνηση σ’ αυτή την τεχνητή γλώσσα, έπρεπε να πάρεις το ρήμα και να το βάλεις μπροστά στο υποκείμενο. Άρα ας το πούμε: |έλλειψη αρνητικής λέξης|^[02:40], δηλαδή δεν είχε λέξη όπως το |‘δεν’|^[02:50] ας πούμε. Επίσης θυμηθείτε ότι η Ερην είχε ακόμα έναν αδύνατο κανόνα ο οποίος παραβίαζε τη |δομικότητα|^[02:58]. Και ποιος ήταν αυτός; Ήταν ότι έπρεπε να πάρεις και να βάλεις ένα μόρφημα, (ας πούμε) ‘γούάου’ –*μόρφημα* εννοούμε κατάληξη εν προκειμένω– και να το κολλήσεις στην τρίτη λέξη^[03:17]. Δηλαδή έβαζες τη γραμματική σου να μετράει. Άρα: |μετράμε και κολλάμε την εμφατική κατάληξη| στην τρίτη λέξη.

Ωραία! Λοιπόν, εδώ πέρα έχουμε μία κατάσταση όπου έχουμε δύο κανόνες οι οποίοι είναι αδύνατοι στις φυσικές γλώσσες, στις ανθρώπινες γλώσσες. Σας υπενθυμίζω ότι ο πρώτος κανόνας κουτσά-στραβά κατακτήθηκε και από τον Κρίστοφερ –και με μεγαλύτερη ευκολία προφανώς επειδή χρησιμοποίησαν γενικές μαθησιακές στρατηγικές– και από τους φοιτητές. Άρα εδώ ας πούμε ότι κουτσά-στραβά τα καταφέραμε^[04:21], βάζω μία |φατσούλα τέτοια| για να συνεννοούμαστε. Αντίθετα τον κανόνα που παραβιάζει τη δομικότητα –στον κανόνα που έλεγε ότι “αν θέλεις να βάλεις έμφαση σε μία πρόταση, κόλλα στην τρίτη λέξη μία κατάληξη”– |*δεν την πάλεψαν*|^[04:35] ούτε ο Κρίστοφερ αλλά ούτε και οι κατά τα άλλα γλωσσομαθείς και φιλόδοξοι –φαντάζομαι– φοιτητές τους (φιλόδοξοι όσον αφορά τα μορφωτικά πράγματα, αν μη τι άλλο).

Τι μας δείχνει αυτό το τοπίο; τι μας δείχνει αυτή η εικόνα; Για να καταλάβετε τι μας δείχνει αυτή η εικόνα πρέπει να γυρίσουμε πάλι στη συζήτηση που είχαμε για τους τρεις παράγοντες που διαμορφώνουν την ανθρώπινη γλώσσα. Σας υπενθυμίζω ότι οι τρεις παράγοντες αυτοί είναι: το |περιβάλλον|^[05:07] –και υπάρχει λόγος που το βάζω εδώ–, είναι η |καθολική γραμματική|^[05:17], δηλαδή η γλώσσα καθεαυτή –υπάρχει λόγος που τον δεύτερο παράγοντα, την καθολική γραμματική, τον έβαλα στο τέλος– και |οι| γενικές σχεδιαστικές αρχές| των βιολογικών συστημάτων^[05:31].

Λοιπόν, το περιβάλλον το αφήνουμε στην άκρη προς το παρόν, γιατί είδαμε από την πρώτη ενότητα ότι το περιβάλλον δεν έχει καμία σχέση με τη γραμματική, μιλήσαμε για την αυτονομία της γλώσσας και για την αυτονομία, την ανεξαρτησία της γραμματικής, των γραμματικών κανόνων από το περιβάλλον. Άρα, το περιβάλλον εδώ δεν παίζει ρόλο. Το περιβάλλον παίζει ρόλο σε άλλες πτυχές της γλώσσας όπως π.χ. το λεξιλόγιο κ.λπ. Έχουμε εδώ, λοιπόν, δύο αδύνατους κανόνες: έναν με τον οποίο *τα βγάλανε πέρα* τελικά και ο Κρίστοφερ και οι φοιτητές, δηλαδή την *παραβίαση της ανακτησιμότητας*, –και για να σας δείξω ότι πρόκειται για παραβίαση, ας |κιτρινίσουμε| –ξέρω γω– την ανακτησιμότητα^[06:30], και ο κανόνας που παραβίαζε τη δομικότητα^[06:38], ο οποίος όπως είπαμε ήταν *απάλευτος*. Ούτε ο Κρίστοφερ ούτε οι φοιτητές κατάφεραν να μάθουν αυτόν τον κανόνα.

Τι συμβαίνει εδώ πέρα; Η ανακτησιμότητα έχει να κάνει, πιθανότατα, με γενικές σχεδιαστικές αρχές. Σας υπενθυμίζω –εν προκειμένω– ότι θέλουμε μία αρνητική λέξη για να μπορούμε να ξεχωρίσουμε την κατάφαση από την άρνηση, χωρίς να ψάχνουμε να βρούμε πού είναι το ρήμα, αν είναι πριν ή μετά το υποκείμενο. Απεναντίας, η δομικότητα είναι ένα χαρακτηριστικό των ανθρωπίνων γλωσσών, της ανθρώπινης γλώσσας, του γλωσσικού οργάνου. Υπάρχουν βιολογικά συστήματα, υπάρχουν γνωστικά συστήματα –για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι– τα οποία δεν εξαρτώνται από τη δομικότητα. Παραδείγματος χάριν, μπορούμε να μετράμε, μπορούμε να μετράμε θέσεις, μπορούμε να λέμε: πρώτος, τελευταίος, τρίτος, πέμπτος, έκτος. Δεν είναι κάτι έξω από τα γνωστικά και τα ευρύτερα βιολογικά συστήματα το μέτρημα. Το μέτρημα όμως είναι άσχετο όσον αφορά την ίδια τη γλώσσα. Άρα εδώ έχουμε μία κατάσταση όπου η παραβίαση μιας γενικής σχεδιαστικής αρχής μπορεί ενδεχομένως να θεραπευτεί^[08:04], και το βλέπουμε εκ του αποτελέσματος εδώ (ας κιτρινίσουμε αυτή τη φατσούλα), ενώ η παραβίαση ενός χαρακτηριστικού της καθολικής γραμματικής, δηλαδή ενός χαρακτηριστικού της γλώσσας καθεαυτής, του γραμματικού συστήματος καθεαυτού, δεν επιδέχεται παραβίασης^[08:18].

Αντιλαμβάνεστε τώρα ότι όταν μιλάμε για φυσικές γλώσσες, δηλαδή μιλάμε για γλώσσες οι οποίες δεν κατασκευάστηκαν στο εργαστήριο για να μελετήσουμε την καθολική γραμματική αλλά είναι γλώσσες οι οποίες παραδίδονται φυσικά από γενιά σε γενιά, οποιαδήποτε παραβίαση της ανακτησιμότητας θα εξαφανιζόταν. Και μάλιστα στη γλωσσική αλλαγή έχουμε περιπτώσεις κατά τις οποίες τύποι ή μορφές ή κανόνες ψευτομορφολογικοί, παραβιάζοντας την ανακτησιμότητα, στο τέλος εξαφανίζονταν. Θα επιστρέψουμε σ' αυτό. Από την άλλη όμως δεν θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει κανένας κανόνας ο οποίος παραβιάζει αρχές της καθολικής γραμματικής, όπως η δομικότητα, γιατί απλούστατα αυτό δεν θα ήταν γλώσσα. Και νομίζω ότι σ' αυτό μας βοηθάει αυτή η εικόνα εδώ πέρα. Ξεκινώντας από τεχνητές γλώσσες που δεν υπήρξαν και δεν υπάρχουν και δεν μπορούν να υπάρξουν, ξεκινώντας

από εδώ μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα το πώς γίνεται, πώς προχωράει η κατάκτηση των γραμματικών κανόνων από τα παιδιά. Τα παιδιά, με το που θα έρθουν σε επαφή με δεδομένα, θα δοκιμάσουν κανόνες οι οποίοι θα υπακούν και στις γενικές σχεδιαστικές αρχές μεν αλλά κυρίως, κυριότατα, και στις αρχές της καθολικής γραμματικής [δε].

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 3: Γλωσσική ποικιλότητα

3.1: Γλωσσικά καθολικά· γεωγραφικά και "γενετικά" χαρακτηριστικά.

V3.1.1 Τι (δεν) είναι γλωσσικό καθολικό [4']

<https://youtu.be/Cv8Yn5b2p80>

απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V3.1.2 Greenberg: Τυπολογικοί συσχετισμοί. [5']

https://youtu.be/2EdY_jyZ2F0

απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V3.1.3 Καθολικά δομής και καθολικά υλικού. [6']

<https://youtu.be/nkns0P1FgZg>

απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V3.1.4 Το "κουλέρ λοκάλ" στις γραμματικές. [7']

<https://youtu.be/0YlRxR-iZWk>

απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | krasisi

V3.1.5 Ζητήματα καταγωγής. [5']

<https://youtu.be/zTs5EdD9r5Y>

απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

3.2: Τυπολογία επιφανείας και τυπολογία βάθους.

V3.2.1 Πόσο βαθιά πρέπει να σκάψουμε για να μελετήσουμε τη γλωσσική ποικιλότητα; [4']

<https://youtu.be/Yi-2JMSwprA>

απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | Rico

V3.2.2 Τι είδους γενικεύσεις μπορούμε να κάνουμε με βάση το βάθος ανάλυσης; [5']

<https://youtu.be/vN7sBmH9fh0>

απομαγνητοφώνηση | fainomeno + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V3.2.3 Δύο παραδείγματα: σειρά όρων (επιφάνεια), τυπολογία των άρθρων (βάθος). [8']

<https://youtu.be/rL-jk-R2M9g>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5

3.3: Τα όρια της γλωσσικής ποικιλότητας.

V3.3.1 Από το "όλα παίζουν" του Joos μέχρι τη Χαρτογραφία των Cinque και Rizzi. [8']

<https://youtu.be/iZxNgB1FzdA>

απομαγνητοφώνηση | Domenica27 + αντιπαραβολή | krasisi

V3.3.2 Και πολλές ενδιάμεσες λύσεις: ρεπερτόρια χαρακτηριστικών, πεδία, κ.α. [10']

<https://youtu.be/SUChwN72baU>

απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | krasisi

V3.3.3 Για άλλη μια φορά, οι "τρεις παράγοντες". [4']

<https://youtu.be/Ug70KIWoYEw>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Asimenia

V3.1.1 Τι (δεν) είναι γλωσσικό καθολικό.

<https://youtu.be/Cv8Yn5b2p80>

//////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Evaggelia5 /////

Έχουμε ήδη πάρει μία ιδέα σχετικά με το τι είναι ένας *δυνατός γλωσσικός κανόνας* και πώς μοιάζει ένας κανόνας ο οποίος δεν μπορεί να είναι γλωσσικός κανόνας. Πιο πριν είχαμε δει τη σχέση της γλώσσας με τη νόηση· ακόμα πρωτύτερα είδαμε κάποια γενικά ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη γλώσσα και τη γλωσσολογία. Αυτήν την εβδομάδα θα ασχοληθούμε με την τυπολογία· σας υπενθυμίζω ότι στη θεωρητική γλωσσολογία έχουμε δύο δρόμους να κατανοήσουμε τη γλώσσα: η μία είναι η *θεωρία* –την οποία εισήγαγα, αλλά στο ζουμί της οποίας δεν μπήκα– και η άλλη είναι η *τυπολογία*. Αυτήν την εβδομάδα θα μιλήσουμε για την τυπολογία. Και είμαστε σε ένα καλό σημείο να μιλήσουμε για την τυπολογία, γιατί ξεκινήσαμε με το ερώτημα: “ποιοι είναι οι δυνατοί γραμματικοί κανόνες” στην προηγούμενη ενότητα – στην ενότητα 2.2 δηλαδή. Οπότε, η επόμενη εύλογη ερώτηση είναι: “πόσο διαφέρουν, αλλά και πόσο μπορούν να διαφέρουν μεταξύ τους οι ανθρώπινες γλώσσες”. Οι απόψεις διίστανται (όπως λέμε) και ακριβώς αυτό το ερώτημα και οι πιθανές απαντήσεις –ή μάλλον οι απαντήσεις που έχουν δοθεί σ’ αυτό το ερώτημα– ουσιαστικά είναι η ουσία της τυπολογίας· ανοίγουν και ορίζουν το πεδίο της γλωσσικής τυπολογίας, της *γλωσσολογικής τυπολογίας* ακριβέστερα.

Στην καρδιά της τυπολογίας είναι το ερώτημα: “τι είναι *γλωσσικό καθολικό*”. Θα θυμάστε τον όρο *καθολική γραμματική* ως το *γλωσσικό όργανο καθεαυτό, ως το σύνολο των χαρακτηριστικών της γλώσσας καθεαυτής*. Τι είναι το καθολικό χαρακτηριστικό; Το καθολικό χαρακτηριστικό δεν είναι ένα χαρακτηριστικό που έχουν σώνει και καλά όλες οι ανθρώπινες γλώσσες· αυτό είναι παρανόηση. Γλωσσικό καθολικό είναι αυτό το οποίο *μπορεί* να αποτελεί στοιχείο μιας ανθρώπινης γλώσσας. Θυμηθείτε πως μιλήσαμε για τους δυνατούς κανόνες στην προηγούμενη ενότητα. Ας το επεκτείνουμε πέρα από τους γραμματικούς κανόνες, ως “τα στοιχεία, τα χαρακτηριστικά που μπορούν να έχουν οι ανθρώπινες γλώσσες”· αυτά είναι τα γλωσσικά καθολικά. Επαναλαμβάνω: γλωσσικό καθολικό δεν είναι –δεν ισχυριζόμαστε ότι είναι– κάποιο χαρακτηριστικό, κάποιο στοιχείο που έχουν απαραίτητως όλες οι ανθρώπινες γλώσσες.

Θα φέρω ένα παράδειγμα για να κατανοήσουμε τα γλωσσικά καθολικά. Τα γλωσσικά καθολικά είναι λίγο σαν να κοιτάμε ανθρώπινα πρόσωπα και να προσπαθούμε να πάρουμε μία εικόνα: “τι είναι κοινό σε όλα τα ανθρώπινα πρόσωπα” και “τι είναι δυνατό να βρίσκεται πάνω σε ένα ανθρώπινο πρόσωπο”. Παραδείγματος χάρη, έχουν όλα τα πρόσωπα πηγούνι; αν δούμε ένα ανθρώπινο πρόσωπο, θα έχει οπωσδήποτε πηγούνι; θα έχει οπωσδήποτε μύτη; Επιπλέον, αντιλαμβανόμαστε ότι πολλά ανθρώπινα πρόσωπα έχουν λακκάκια, αυτό είναι ένα φυσιολογικό καθολικό –αν θέλετε– όχι επειδή όλοι οι άνθρωποι έχουμε λακκάκια, αλλά επειδή το να έχουμε λακκάκια (εδώ) είναι κάτι το οποίο είναι εφικτό, είναι δυνατό. Μ’ αυτή τη μεταφορά ελπίζω να γίνει λίγο πιο κατανοητό τι εννοούμε όταν λέμε

γλωσσικά καθολικά. *Γλωσσικά καθολικά εννοούμε τα χαρακτηριστικά τα οποία μπορούν να αποτελούν στοιχεία της ανθρώπινης γλώσσας.* Τώρα, αν υπάρχουν γλωσσικά καθολικά τα οποία είναι υποχρεωτικά σε κάθε ανθρώπινη γλώσσα –και έχουμε πολύ καλές υποψίες, παραπάνω από υποψίες, έχουμε στοιχεία ότι υπάρχουν–, τότε αυτά θα είναι βεβαίως απόλυτα καθολικά· θα είναι στοιχεία τα οποία μοιράζονται όλες οι ανθρώπινες γλώσσες.

Στην αναζήτησή μας, στη μελέτη μας σχετικά με τα γλωσσικά καθολικά είναι απαραίτητο να ξεκινήσουμε από τη θεμελιώδη και πάρα πολύ επιδραστική εργασία του Joseph Greenberg (Τζόζεφ Γκρίνμπεργκ). Ο Τζόζεφ Γκρίνμπεργκ, ο *πατέρας* της σύγχρονης τυπολογίας, μαζί με τον Noam Chomsky (Νόαμ Τσόμσκι) και τον William Labov (Ουίλιαμ Λαμπόβ) θεωρούνται οι ιδρυτές της σύγχρονης γλωσσολογίας. Αν δηλαδή ο Ferdinand de Saussure (Φερντινάν ντε Σωσσύρ), όπως είπαμε στην πρώτη ενότητα, είναι ο *πατέρας* της σύγχρονης γλωσσολογίας, η γλωσσολογία όπως την αντιλαμβανόμαστε μετά τις αρχές της δεκαετίας του '60 είναι αυτή που είναι χάρη σε αυτούς τους τρεις: τον Τσόμσκι, τον Λαμπόβ και τον Γκρίνμπεργκ· όχι μόνο η θεωρητική γλωσσολογία αλλά οι γλωσσικές επιστήμες – η γλωσσολογία στο σύνολό της, καλύτερα, γιατί ο Λαμπόβ είναι κοινωνιογλωσσολόγος. Η δουλειά του Γκρίνμπεργκ ήταν ιδιοφυής και πολύ απλή. Ο Γκρίνμπεργκ συγκέντρωσε ένα *σώμα*, ένα corpus *γλωσσών* – τις οποίες επέλεξε με κριτήρια που θα συζητήσουμε αργότερα – και πήρε αυτές τις γλώσσες, κοίταξε κάποια χαρακτηριστικά τους και προσπάθησε να βρει συσχετισμούς· αυτούς τους συσχετισμούς τους διατύπωσε με στατιστικό τρόπο. Προσπάθησε δηλαδή να ανακαλύψει *καθολικά*, όχι ως χαρακτηριστικά όλων των ανθρωπίνων γλωσσών ανεξαιρέτως, κάτι που – όπως είπα και πριν – δεν είναι απαραίτητο, αλλά ως πολύ ισχυρούς συσχετισμούς.

Για παράδειγμα, ένα από τα καθολικά του Γκρίνμπεργκ είναι το εξής: *“Με συχνότητα συντριπτικώς μεγαλύτερη της τυχαίας”* – προσέξτε τη διατύπωση, μας δίνει μοτίβα, μας δίνει στατιστικούς συσχετισμούς, δεν μας δίνει απόλυτα χαρακτηριστικά τα οποία ντε και καλά θα είναι καθολικά – *“οι γλώσσες με σειρά όρων |YAP| υποκείμενο/αντικείμενο/ρήμα θα έχουν προθέσεις που θα ακολουθούν την ονοματική φράση”*^[02:26]. Τι εννοώ; Δείτε μία γλώσσα όπως τα ελληνικά. Η σειρά των όρων στα ελληνικά είναι: είτε^[02:49] |PYA| ρήμα/υποκείμενο/αντικείμενο, είτε |YPA| υποκείμενο/ρήμα/αντικείμενο (οι απόψεις διίστανται). Σε μια γλώσσα σαν τα ελληνικά έχουμε προθέσεις πριν την ονοματική φράση. Θα πούμε π.χ. |‘σαν ψάρι’|^[03:02], ας πούμε ότι το ‘σαν’ είναι πρόθεση. Σε μια γλώσσα όπως τα τουρκικά, που η σειρά των όρων είναι |YAP| υποκείμενο/αντικείμενο/ρήμα^[03:15] – δηλαδή το ρήμα είναι στο τέλος και το αντικείμενο προηγείται – η ίδια έκφραση θα είναι: |‘balık gibi’|^[03:26] (μπαλούκ γκιμπί), |‘ψάρι σαν’|^[03:30]. Το καθολικό, όπως το διατυπώνει ο Γκρίνμπεργκ, είναι ότι γλώσσες που έχουν αυτή τη σειρά των όρων^[03:36] |YAP|, όπως τα |τούρκικα|^[03:40], με συχνότητα συντριπτικώς μεγαλύτερη της τυχαίας θα έχουν προθέσεις^[03:46] οι οποίες θα ακολουθούν την ονοματική φράση – εδώ πέρα το ουσιαστικό ‘balık’, ‘ψάρι’. Με αυτόν τον τρόπο ο Γκρίνμπεργκ, διερευνώντας ένα ευρύ φάσμα γλωσσικών χαρακτηριστικών (γραμματικών χαρακτηριστικών – δεν μπορούν να υπάρχουν καθολικά όσον αφορά τις λέξεις, τουλάχιστον όχι με τον τρόπο που έχουμε στη γραμματική), κατάφερε να φτιάξει – να ορίσει, αν θέλετε – το πεδίο δίνοντάς μας περιοχές τις οποίες μπορούμε και πρέπει να διερευνήσουμε.

Φυσικά από τη δεκαετία του '60 μέχρι σήμερα οι τυπολογικές σπουδές έχουν προχωρήσει πάρα πολύ. Και δεν είναι όλοι ικανοποιημένοι με αυτόν τον τρόπο ανεύρεσης καθολικών χαρακτηριστικών. Σημασία όμως έχει ότι οι στατιστικοί συσχετισμοί του Γκρίνμπεργκ, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, έχει βρεθεί να ισχύουν. Με άλλα λόγια, αργότερα, μελέτες οι οποίες έπιασαν και είδαν περισσότερες γλώσσες ή κοίταξαν ζητήματα σε περισσότερο βάθος, τις περισσότερες φορές βρήκαν ότι καταρχήν, αν μη τι άλλο, ο Γκρίνμπεργκ έπιασε κάποιους συσχετισμούς οι οποίοι έχουν σημασία και μας αποκαλύπτουν κάτι σχετικά με το τι είναι δυνατό στην ανθρώπινη γλώσσα, σχετικά με το ποιοι είναι οι δυνατοί κανόνες, σχετικά με το ποια είναι τα γλωσσικά καθολικά. Αλλά θα συνεχίσουμε γι' αυτό το ζήτημα σε βάθος.

V3.1.3 Καθολικά δομής και καθολικά υλικού.

<https://youtu.be/nkns0P1FqZg>

////////// απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIARIZOPOULOU //

Άλλοι τυπολόγοι, σε αντίθεση με αυτό που κάνει ο Γκρίνμπεργκ και οι συνεχιστές του, δεν αρκούνται στην ανεύρεση καθολικών τα οποία θα διατυπώνουν ως *στατιστικούς συσχετισμούς*, δηλαδή με λεκτικά όπως: “*με συχνότητα συντριπτικώς μεγαλύτερη της τυχαίας*”. Πολλή τυπολογική δουλειά έχει γίνει για την ανεύρεση καθολικών (απόλυτων καθολικών, ας το πω έτσι), δηλαδή, πράγματι, των χαρακτηριστικών που διακρίνουν όλες τις ανθρώπινες γλώσσες. Αντί δηλαδή να προσπαθούν να δουν τι είναι το συνηθισμένο ή το *αμαρκάριστο* όπως λέμε στη γλωσσολογία... Είδαμε πριν ότι η σειρά: υποκείμενο/αντικείμενο/ρήμα συνηθίζει να πηγαίνει με προθέσεις οι οποίες ακολουθούν το ουσιαστικό. Αντί λοιπόν να αρκεστούν σε αυτό, πάρα πολλοί τυπολόγοι και πάρα πολλοί θεωρητικοί, οι οποίοι προσπαθούν να παντρέψουν τη θεωρία με την τυπολογία, προσπαθούν να ανεύρουν απόλυτα καθολικά.

Αυτά τα απόλυτα καθολικά, δηλαδή χαρακτηριστικά όλων των ανθρωπίνων γλωσσών, χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: σε *|καθολικά υλικού|*^[1:29] και σε *|καθολικά δομής|*^[01:33]. Ας ξεκινήσουμε με τα καθολικά υλικού. Ένα ερώτημα σχετικά με καθολικά υλικού θα ήταν “κατά πόσο όλες οι ανθρώπινες γλώσσες έχουν *|ουσιαστικά|* και *|ρήματα|*”^[01:55]. Η απάντηση παρεμπιπτόντως μάλλον είναι ναι. Ένα άλλο ερώτημα, όσον αφορά τα καθολικά υλικού, δηλαδή στοιχεία –όχι δομικές δυνατότητες αλλά στοιχεία της γλώσσας– που βρίσκουμε σε όλες τις γλώσσες θα ήταν λ.χ. “κατά πόσον όλες οι ανθρώπινες γλώσσες διαθέτουν *|γραμματικό γένος|*”^[02:26]. Βεβαίως η απάντηση είναι αρνητική^[02:30]. Υπάρχουν γλώσσες χωρίς *ίχνος* γραμματικού γένους – τα τούρκικα που αναφέραμε πριν είναι μια περίπτωση.

Στην αναζήτησή μας για καθολικά υλικού –όπως θα δούμε παρακάτω στο μάθημα της *εισαγωγής στη θεωρητική γλωσσολογία*– πρέπει να είμαστε σίγουροι ότι ξέρουμε τι ψάχνουμε και ακόμα περισσότερο πού θα το βρούμε, θα επανέλθουμε σε αυτό· ελπίζω όμως να σας έδωσα μια ιδέα. Ένα άλλο καθολικό υλικού θα ήταν κατά πόσο όλες οι γλώσσες διαθέτουν *|φωνήεντα|* – και αυτό ακούγεται αστειό^[03:10]. Θα μου πείτε: αν δεν διαθέτουμε φωνήεντα, τότε πώς μπορούμε να τις προφέρουμε; Η απάντηση είναι ότι αν μια γλώσσα διαθέτει μόνο ένα φωνήεν, ας πούμε /ə/, το οποίο αναλόγως με το πού βρίσκεται προφέρεται ελαφρώς διαφορετικά, τότε δεν μιλάμε για ρεπερτόριο φωνηέντων, μιλάμε για έναν φθόγγο, ας πούμε το /ə/ –που το λέμε schwa– το οποίο αναλόγως με το πού βρίσκεται προφέρεται λίγο διαφορετικά. Οπότε το ερώτημα: “κατά πόσο ένα καθολικό υλικού όπως το φωνήεν, δηλαδή η διάκριση σε φωνήεντα πιο συγκεκριμένα, υπάρχει σε όλες τις γλώσσες”, είναι ένα σοβαρό ερώτημα. Η απάντηση είναι: μάλλον ναι· μάλλον όλες οι γλώσσες διακρίνουν τουλάχιστον τρία φωνήεντα. Αυτά σχετικά με τα καθολικά υλικού.

Τι θα ήταν τα καθολικά δομής; Τα καθολικά δομής θα ήταν δομές συντακτικές, γραμματικές εν γένει –μάλλον όχι μορφολογικές, γιατί οι γλώσσες διαφέρουν πολύ όσον αφορά τη μορφολογία τους–, οι οποίες να βρίσκονται παντού. Παραδείγματος χάριν, “έχουν όλες οι ανθρώπινες γλώσσες *|αναφορικές προτάσεις|*”^[04:27]. Με άλλα λόγια, σε όλες τις ανθρώπινες γλώσσες έχω το ισοδύναμο του ‘που είδα προχθές’; “Ο άνθρωπος που είδα προχθές είναι ο άντρας της

αδερφής μου” (κάτι τέτοιο). Εδώ πέρα όπως αντιλαμβάνεστε δεν μιλάμε για *συστατικά*, δεν μιλάμε για *υλικά* (φωνήεντα, ουσιαστικά, ρήματα, οτιδήποτε) αλλά μιλάμε για *δομές*. Και το ερώτημα είναι: “όντως όλες οι ανθρώπινες γλώσσες έχουν αναφορικές προτάσεις;” Υπάρχουν ανθρώπινες γλώσσες, παραδείγματος χάρη, που αντί για να πουν “Ο άνθρωπος που είδα προχθές είναι ο άντρας της αδερφής μου” να λένε “Είδα έναν άνθρωπο προχθές, είναι ο άντρας της αδερφής μου”; Υπάρχουν γλώσσες που πρέπει να διατυπώσουν έτσι αυτή τη σημασία γιατί δεν έχουν αναφορικές προτάσεις; Αυτό είναι ανοιχτό ερώτημα και πάλι η απάντηση φαίνεται να είναι ότι όντως όλες οι ανθρώπινες γλώσσες έχουν αναφορικές προτάσεις. Βέβαια, εδώ πέρα και πάλι, μπαίνει το ζήτημα τι εννοούμε όταν λέμε αναφορικές προτάσεις, γιατί μπορεί να διαφέρουν πολύ οι αναφορικές προτάσεις από γλώσσα σε γλώσσα και δεύτερον τι εννοούμε ακριβώς όταν λέμε ότι “όλες οι γλώσσες διαθέτουν αναφορικές προτάσεις”.

Αυτές οι διερευνήσεις, αυτά τα ερωτήματα πιο συγκεκριμένα, δεν μπορούν να απαντηθούνε χωρίς θεωρία, χωρίς να υπάρχει από πίσω μια γλωσσική θεωρία, η οποία επακριβώς –ή λιγότερο επακριβώς ενδεχομένως– θα καθορίζει τι είναι αναφορική πρόταση, τι είναι ουσιαστικό, τι είναι ρήμα, τι είναι φωνήεν· σας υπενθυμίζω, φωνήεντα δεν είναι σώνει και καλά αυτά που φωνάζουν δυνατά, αλλά πρέπει να οριστούνε μέσα από τη φωνολογία· θα τα δούμε αυτά με σχετική λεπτομέρεια αργότερα.

V3.1.4 Το “κουλέρ λοκάλ” στις γραμματικές.

<https://youtu.be/0YlRxR-iZWk>

////////// απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | kpsisi //

Είπα πριν ότι ο Γκρίνμπεργκ, αλλά και οι τυπολόγοι μετά από αυτόν, επιλέγουν προσεκτικά τις γλώσσες που θα συγκρίνουν. Γιατί συμβαίνει αυτό; Συμβαίνει αυτό γιατί γλώσσες που έχουν κοινή καταγωγή, αλλά και γλώσσες που μιλιούνται στην ίδια γεωγραφική περιοχή, τείνουν να μοιάζουν μεταξύ τους. Από τον πολύ συγχρωτισμό, στο τέλος, καταλήγουν να έχουν πολλές ομοιότητες.

Θέλω να σας δείξω έτσι πιο καθαρά, με περισσότερη σαφήνεια, τι εννοώ, και για να το κάνω αυτό θα σας δείξω έναν χάρτη^[00:43], ο οποίος μάλλον θα ξενίσει τους περισσότερους από εσάς. Εδώ πέρα έχουμε έναν χάρτη της Κεντρικής Ασίας και μέρους της Νότιας Ασίας. Εδώ είναι η Τουρκία^[00:52], η Ρωσία, το Ιράν^[00:55], το Πακιστάν (όλο αυτό περίπου)· το Αφγανιστάν^[01:00], το Πακιστάν, όλο εδώ πέρα (δεν υπάρχει η λέξη Πακιστάν)^[01:05] και οι διάφορες δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας: Τουρκμενιστάν^[01:09], Ουζμπεκιστάν^[01:10], Κιργισία^[01:12], Τατζικιστάν^[01:13] κ.λπ. Αυτό το οποίο ξενίζει βλέποντας έναν τέτοιο χάρτη είναι ότι οι γλώσσες της περιοχής –αυτός είναι ένας γλωσσικός χάρτης– ελάχιστα συμπίπτουν με τα πολιτικά σύνορα.

Όταν μιλάμε για γλώσσες, ιδίως όσοι είμαστε Ευρωπαίοι και έχουμε μεγαλώσει σε εθνικά κράτη, τείνουμε να πιστεύουμε ότι αντιστοιχεί μία γλώσσα σε ένα κράτος. Αυτό κάθε άλλο παρά ισχύει στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Θα σας φέρω ένα παράδειγμα: δείτε το Ιράν^[01:46]. Ό,τι είναι με μπλε, αυτές οι περιοχές που είναι με μπλε, είναι τα φαρσί, τα περσικά (ας το πούμε έτσι). Εδώ με σκούρο μοβ βλέπετε τα κουρδικά, και πάρα πολλές άλλες γλώσσες. Αντιλαμβάνεστε λοιπόν ότι όταν θέλω να κάνω τυπολογικές μελέτες είναι απαραίτητο να έχω υπόψη μου πού μιλιούνται αυτές οι γλώσσες. Τα κουρδικά^[02:13] και τα φαρσί –μιλιούνται εδώ σε αυτή την περιοχή^[02:16], όπου βλέπετε μπλε, αλλά ακόμα και στο Αφγανιστάν μέχρι και το Τατζικιστάν– είναι συγγενικές γλώσσες. Μάλιστα τα κουρδικά και τα φαρσί είναι συγγενικές γλώσσες μεταξύ τους και μακρινοί συγγενείς των υπόλοιπων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. Αντιλαμβάνεστε ότι αν ξεκινήσουμε να μελετήσουμε τις ιδιότητες των γλωσσών αυτών, επειδή μιλιούνται κοντά η μια στην άλλη, θα έχουμε προβλήματα γιατί θα έχουν ήδη πάρα πολλές ομοιότητες, οπότε εκεί που εμείς θα ψάχνουμε να βρούμε χαρακτηριστικά καθολικά, θα βρίσκουμε χαρακτηριστικά που είναι το τοπικό χρώμα, αν θέλετε, το “κουλέρ λοκάλ” – και θα εξηγηθώ.

Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι το εξής: Ότι αυτές οι γλώσσες, όπως (ας πούμε) τα φαρσί και τα κουρδικά^[03:09], μιλιούνται πάνω-κάτω στην ίδια περιοχή με τις καυκασιανές γλώσσες, εδώ στον Καύκασο^[03:14] –οι οποίες δεν ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τα κουρδικά και τα φαρσί–, αλλά και με άλλες πολλές γλώσσες, οι πιο γνωστές από αυτές είναι οι τουρκικές γλώσσες, όπως τα αζερικά^[03:30], τα τουρκικά, τα ουζμπεκικά^[03:33], τα καζαχικά^[03:35] κ.ο.κ. Το γεγονός ότι γλώσσες με πολύ διαφορετική καταγωγή, όπως τα καζαχικά, τα ουζμπεκικά και τα τουρκικά (που είναι τουρκικές γλώσσες), ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (όπως τα ιρανικά και τα κουρδικά) και καυκασιανές γλώσσες (οι οποίες είναι από μόνες τους ένας *μικρόκοσμος*, να το πω έτσι), το γεγονός ότι όλες αυτές οι γλώσσες μιλιούνται σε μία

γεωγραφική περιοχή, συνεπάγεται ότι θα έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά –όπως είπα στην αρχή– από τον συγχρωτισμό μεταξύ τους.

Αυτό γίνεται πάρα πολύ φανερό όταν κοιτάμε [έναν χάρτη] –και εδώ ένας χάρτης της Ευρώπης^[04:14]– με την ίδια λογική, δηλαδή με τη λογική των γλωσσών, βλέπετε ότι τα χρώματα εδώ είναι πιο ομοιόμορφα κυρίως λόγω των δύο αιώνων εθνικών κρατών. Τα εθνικά κράτη –τα κράτη που προέκυψαν, αν θέλετε, από τη Γαλλική Επανάσταση και τη Νεωτερικότητα– έχουν ομογενοποιήσει γλωσσικά την κατάσταση μέσα στα σύνορά τους λίγο-πολύ, με^[04:42] εξαιρέσεις φυσικά όπως η Ελβετία^[04:43], η Ρωσία^[04:45], η Τουρκία βεβαίως^[04:47], η Ισπανία^[04:50] και οι βόρειες παρυφές των σκανδιναβικών χωρών^[04:52]. Οπουδήποτε αλλού έχουμε μία λίγο-πολύ μονόγλωσση κατάσταση.

Το ενδιαφέρον είναι ότι όταν κοιτάμε γεωγραφικά τις περιοχές, [π.χ.] όταν κοιτάξουμε τα Βαλκάνια^[05:08] (να μία καλή περίπτωση: τα Βαλκάνια) συμβαίνει το εξής: Στα Βαλκάνια μιλιούνται τα ελληνικά, διάφορες σλαβικές γλώσσες, αλβανικά και ρουμάνικα. Τα ρουμάνικα είναι ρομανική γλώσσα, τα αλβανικά κανείς δεν είναι σίγουρος από πού προέρχονται, οι σλαβικές γλώσσες είναι σλαβικές και τα ελληνικά είναι “μοναχά και ανάδελφα” όπως μας είπαν περίπου πριν τρεις δεκαετίες και ισχύει όσον αφορά τη γλώσσα. Το ενδιαφέρον είναι ότι οι βαλκανικές γλώσσες, παρότι έχουν προέλευση από τουλάχιστον τρεις διαφορετικές οικογένειες γλωσσών, επειδή μιλιούνται στην ίδια περιοχή έχουν καταλήξει να έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Παραδείγματος χάρι δεν έχουν [απαρέμφατα]^[05:50], και αυτό είναι ένα *πεςκέσι* που άφησε η ελληνική γλώσσα σε γλώσσες όπως τα αλβανικά, τα σλαβομακεδονικά, τα βουλγάρικα, οι νότιες διάλεκτοι των σερβικών και κάποιες διάλεκτοι της ρουμανικής. Άρα εδώ πέρα βλέπετε ότι το “*κουλέρ λοκάλ*”, το *τοπικό χρώμα*, η γεωγραφική εντοπιότητα μπορεί να οδηγήσει στη διασπορά χαρακτηριστικών, τα οποία κάθε άλλο παρά καθολικά είναι.

Φανταστείτε ένας έλληνας γλωσσολόγος να προσπαθήσει να δει αν η έλλειψη απαρεμφάτων, δηλαδή οι προτάσεις με ‘να’ (γιατί στα ελληνικά χρησιμοποιούμε προτάσεις με ‘να’ αντί για απαρέμφατο – στα νέα ελληνικά), φανταστείτε λοιπόν να προσπαθήσει να δει αν αυτό είναι καθολικό χαρακτηριστικό των ανθρωπίνων γλωσσών και να μελετήσει αλβανικά, σλαβομακεδονικά, βουλγάρικα, κάποιες διαλέκτους των σερβικών και τα ρουμάνικα και να αποφανθεί: “ναι, ρε παιδιά, καμία από αυτές τις γλώσσες δεν διαθέτει απαρέμφατα, άρα μάλλον είναι καθολικό το χαρακτηριστικό”. Θα έχει περιπέσει σε πλάνη, η οποία πλάνη θα είναι γεωγραφικού, ας το πούμε, χαρακτήρα.

Ένα λοιπόν πρόβλημα που έχουμε όταν κάνουμε *τυπολογικές μελέτες* είναι να μην παίρνουμε πάρα πολλές γλώσσες απ' την ίδια γεωγραφική περιοχή –όπως είδαμε πριν–, γιατί αυτές οι γλώσσες θα έχουν ομοιότητες μεταξύ τους, οι οποίες θα οφείλονται στον μακροχρόνιο συγχρωτισμό μεταξύ τους.

Ας δούμε τώρα ένα άλλο είδος προβλήματος που μπορεί να αντιμετωπίσουμε όταν κάνουμε τυπολογικές μελέτες. Εδώ^[00:30] βλέπουμε έναν χάρτη του κόσμου, αυτός ο χάρτης του κόσμου έχει το χαρακτηριστικό ότι δεν δείχνει τα πολιτικά σύνορα –δεν είναι πολιτικός χάρτης– αλλά δείχνει τις *γλωσσικές οικογένειες*. Βλέπετε ότι είναι μια τελείως διαφορετική εικόνα. Με μπλε^[00:50] είναι οι ρομανικές γλώσσες (οι λατινογενείς γλώσσες, οπότε βλέπετε όλη εδώ η νότια Αμερική είναι μπλε), με κόκκινο^[00:56] είναι οι γερμανικές γλώσσες (γερμανικά και η παρέα τους), σκανδιναβικές γλώσσες^[00:59], αγγλικά [στο Η.Β.], αγγλικά βεβαίως [και στις ΗΠΑ] κ.ο.κ. Οι ιρανικές γλώσσες βρίσκονται εδώ πέρα^[01:13], οι τουρκικές βρίσκονται εδώ με γκρι^[01:15], οι ινδικές γλώσσες (οι γλώσσες της βόρειας Ινδίας)^[01:20], οι δραβιδικές γλώσσες (οι γλώσσες της νότιας Ινδίας)^[01:24], τα κινέζικα^[01:25], [τα] μογγολικά^[01:26], [τα] μπαντού^[01:28], [οι] σημαντικές γλώσσες, όπως τα εβραϊκά και τα αραβικά [που] είναι με πορτοκαλί κ.ο.κ.

Το ενδιαφέρον είναι ότι γλώσσες με κοινή καταγωγή τείνουν να έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Και ας φέρω ένα παράδειγμα το οποίο είναι αρκετά χτυπητό: οι γλώσσες που μιλιούνται στην Πολυνησία^[01:53], στην Ινδονησία^[01:54] αλλά και στη Μαδαγασκάρη^[01:55] (οπότε: Πολυνησία και Ειρηνικό, Ινδονησία, Φιλιππίνες, Μαλαισία και στη Μαδαγασκάρη), ανήκουν όλες στην αυστρονησιανή οικογένεια (με καφέ σε αυτόν τον χάρτη)· παρότι μιλιούνται χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά η μία από την άλλη –δείτε η Μαδαγασκάρη είναι εδώ, η Ινδονησία, η Μαλαισία, οι Φιλιππίνες είναι εδώ, και φυσικά ο Ειρηνικός είναι ο Ειρηνικός^[02:23]– παρ' όλα αυτά αυτές οι γλώσσες έχουν κοινά χαρακτηριστικά γιατί έχουν κοινή καταγωγή, έχουν έναν κοινό πρόγονο. Αντιλαμβάνεστε λοιπόν ότι και πάλι αν θέλω να ξεκινήσω να μελετήσω τα *καθολικά* της ανθρώπινης γλώσσας και συγκρίνω τα μαλαγάσι –όπως λέγεται η γλώσσα της Μαδαγασκάρης– με, ας πούμε, μια από τις γλώσσες των Φιλιππινών, λ.χ. τα ταγκάλογκ (που είναι και η μεγαλύτερη γλώσσα), θα βρω πάρα πολλές ομοιότητες και θα καταλήξω να πιστεύω ότι οκ ναι, αυτά πρέπει να είναι καθολικά χαρακτηριστικά.

Αντίστοιχα ζητήματα εγείρουν οι σημαντικές γλώσσες, δηλαδή τα αραβικά (βλέπετε εδώ την πορτοκαλί έκταση)^[03:05], τα εβραϊκά αλλά και τα αμχαρικά και τις άλλες γλώσσες της Αιθιοπίας (τα αμχαρικά μάλλον είναι με πράσινο εδώ πέρα^[03:20], παρότι είναι και αυτά σημαντική γλώσσα). Εδώ πέρα τι συμβαίνει; Συμβαίνει το εξής: αυτές οι γλώσσες επειδή έχουν κοινή καταγωγή, ανήκουν στην ίδια οικογένεια, έχουν όλες λ.χ. *ρίζες* με τρία σύμφωνα· όλες οι λέξεις –ας το πω έτσι– είναι *χτισμένες πάνω σε σκελετούς τριών συμφώνων*, αυτό ισχύει για τα αραβικά, για τα εβραϊκά και για τα αμχαρικά – σε μικρότερο βαθμό γιατί τα αμχαρικά έχουν έρθει σε επαφή με άλλες αφρικανικές γλώσσες.

Αν λοιπόν ξεκινήσω να μελετάω το *πώς χτίζονται οι λέξεις*, τη μορφολογία όπως σας είπα, αν μελετήσω λ.χ. αραβικά, εβραϊκά και αμχαρικά, θα καταλήξω στο συμπέρασμα ότι: ναι, έτσι χτίζονται οι λέξεις. Το οποίο φυσικά θα είναι λάθος, γιατί λόγου χάρη [αν μελετήσει κάποιος] το *πώς χτίζονται και σχηματίζονται οι λέξεις στα κινέζικα*^[04:14] ή στις πολυάριθμες γλώσσες του Αμαζονίου και της Νότιας Αμερικής^[04:17] –βλέπετε εδώ διάφορες νησίδες μέσα στην πλημμυρίδα του ισπανόφωνου αποικισμού και του πορτογαλόφωνου αποικισμού– θα καταλήξει σε πολύ διαφορετικά συμπεράσματα.

Τι θέλω να πω με όλα αυτά; Όταν κάνουμε τυπολογικές μελέτες, πρέπει να είμαστε σίγουροι ότι δεν παίρνουμε γλώσσες από την ίδια γεωγραφική περιοχή, γιατί όπως είπα ο μακραίωνος συγχρωτισμός μεταξύ τους τις κάνει να μοιάζουνε –παράδειγμα έλλειψη απαρεμφάτων στα Βαλκάνια–, και παράλληλα πρέπει να είμαστε βέβαιοι ότι εξισορροπούμε κάπως την καταγωγή τους, δηλαδή ότι παίρνουμε γλώσσες με διαφορετική καταγωγή, να μην είναι όλες ινδοευρωπαϊκές ή να μην είναι κυρίως μπαντού (εδώ^[05:04] το γκρι) ή να μην είναι κυρίως αυστρονησιανές, ώστε να μπορούμε να δούμε πράγματι τι είναι κοινό στις ανθρώπινες γλώσσες και όχι τι είναι κοινό σε μια συγκεκριμένη γλωσσική οικογένεια.

V3.2.1 Πόσο βαθιά πρέπει να σκάσουμε για να μελετήσουμε τη γλωσσική ποικιλότητα;

<https://youtu.be/Yi-2JMSwprA>

// απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | Rico //////////////////////////////////

Είδαμε λοιπόν ότι, μεθοδολογικά μιλώντας, όταν κάνουμε τυπολογία –όταν προσπαθούμε να ανεύρουμε γλωσσικά καθολικά– πρέπει να βεβαιωθούμε ότι δεν περνάμε για καθολικό ένα |γεωγραφικά κυρίαρχο χαρακτηριστικό|^[00:19], όπως την έλλειψη απαρεμφάτων π.χ. στα Βαλκάνια, και παράλληλα ότι δεν περνάμε για καθολικό χαρακτηριστικό ένα |κληρονομημένο χαρακτηριστικό|^[00:40], δηλαδή ένα χαρακτηριστικό το οποίο βρίσκεται σε γλώσσες με κοινή καταγωγή. Αυτό λίγο-πολύ είναι νομίζω προφανές πλέον.

Ο λόγος που δεν θέλουμε κάτι τέτοιο είναι αντίστοιχος με τον λόγο που δεν θα θέλαμε, αν κάναμε μία τυπολογία του ανθρώπινου προσώπου, να μελετήσουμε ανθρώπους μόνο αφρικανικής καταγωγής ή ανθρώπους που ζούνε μόνο στη Νότια Αμερική, ανεξαρτήτως καταγωγής. Στην πρώτη περίπτωση γιατί θα είχαμε |κληρονομημένα χαρακτηριστικά|^[01:29], δηλαδή τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που έχουν οι άνθρωποι και οι φυσιогνωμίες αφρικανικής καταγωγής· στη δεύτερη περίπτωση –της Νότιας Αμερικής– γιατί θα μιλάγαμε για χαρακτηριστικά τα οποία ενδεχομένως είναι |γεωγραφικώς κυρίαρχα|^[01:42], παρότι οι άνθρωποι εκεί πέρα μπορεί να προέρχονται από διαφορετικές φυλές κ.ο.κ. Αυτό είναι το πρώτο ζήτημα.

Το δεύτερο ζήτημα όταν κάνουμε τυπολογία είναι κατά πόσο έχουμε μελετήσει σωστά τις γλώσσες που θα συγκρίνουμε –τις γλώσσες που θα σκάσουμε, αν θέλετε– για να δούμε τα χαρακτηριστικά τους, ώστε να μπορέσουμε να τα κωδικοποιήσουμε και να τα συγκρίνουμε με τα χαρακτηριστικά άλλων γλωσσών. Το παράδειγμα που δίνουμε συνήθως εδώ πέρα, είναι το εξής: Όπως είδατε στο καθολικό του Γκρίνμπεργκ σχετικά με τη σειρά των όρων και τον συσχετισμό του όρου^[02:40] |YAP| υποκείμενο/αντικείμενο/ρήμα με προθέσεις μετά το ουσιαστικό, και σας είχα δώσει για παράδειγμα το τούρκικο^[02:47] |balık gibil| (ψάρι σαν), εδώ πέρα κοιτάμε πολύ επιφανειακές πτυχές της γλώσσας. Η σειρά των όρων, δηλαδή αν πηγαίνει πρώτο το υποκείμενο ή μετά το ρήμα, αν πηγαίνει πρώτα το αντικείμενο ή αν πηγαίνει το αντικείμενο μετά το ρήμα, αυτά είναι πολύ επιφανειακές –και πολύ εύκολο να μελετηθούν– πτυχές της γλώσσας. Όπως επίσης φυσικά κι αν έχει μια γλώσσα προθέσεις από δω^[03:20] ή αν έχει προθέσεις από δω^[03:24], πριν ή μετά το ονομαστικό σύνολο. Το ερώτημα είναι κατά πόσο μπορούμε να κάνουμε τυπολογία μόνο με τέτοια προφανή (να το πω έτσι), με τέτοια εύκολα, με τέτοια σε όλους ευδιάκριτα χαρακτηριστικά.

V3.2.2 Τι είδους γενικεύσεις μπορούμε να κάνουμε με βάση το βάθος ανάλυσης;

<https://youtu.be/vN7sBmH9fh0>

// απομαγνητοφώνηση | **fainomeno** + αντιπαράβολή | **sOFIArIZOPOULOU** //////////////////////////////////

Το ζήτημα του πόσο βαθιά πρέπει να *σκάψουμε* για να είμαστε σίγουροι ότι έχουμε διατυπώσει τα σωστά καθολικά, είναι πάρα πολύ σοβαρό και είναι ένα από τα κεντρικά ζητήματα στην τυπολογική έρευνα. Όπως είπα και πριν, από τη μια μεριά υπάρχουν τυπολογικές μελέτες οι οποίες κοιτούν τα προφανή, τα εύλογα αν θέλετε, τα ξεκάθαρα χαρακτηριστικά μιας γλώσσας. Παραδείγματος χάρη, η σειρά των όρων (αν πάει πρώτο το υποκείμενο, πρώτο το ρήμα κ.λπ.) – τα είπαμε αυτά. Υπάρχουν επίσης μελέτες της τυπολογίας των γλωσσών οι οποίες κοιτάζουν λ.χ. αν μια γλώσσα έχει αυτό το *ρεπερτόριο φθόγγων* (ας πούμε έτσι) ή το άλλο *ρεπερτόριο των φθόγγων*, δηλαδή: η τάδε γλώσσα έχει πέντε φωνήεντα, η τάδε γλώσσα έχει τρία, η άλλη έχει οχτώ, η παρακάτω έχει είκοσι τέσσερα· αυτή είναι τα αγγλικά, είναι η γλώσσα με τα περισσότερα φωνήεντα ή μάλλον μία από τις γλώσσες με τα περισσότερα φωνήεντα στον κόσμο. Ένας τρόπος είναι αυτός, δηλαδή κοιτάμε επιφανειακά χαρακτηριστικά.

Ένας άλλος είναι να μπορούμε σε βάθος, δηλαδή πιάνουμε κάθε γλώσσα που θέλουμε να συγκρίνουμε τυπολογικά και την αναλύουμε σε βάθος. Αντιλαμβάνεστε ότι αυτό είναι δυσκολότερο, πιο χρονοβόρο και σε πάρα πολλές περιπτώσεις αδύνατο. Είτε γιατί η γλώσσα εξαφανίζεται... Είναι το μόνιμο πρόβλημα που έχουμε στην τυπολογία, προσπαθούμε να προλάβουμε τη *γλωσσική εξαφάνιση*. Και εδώ επισημαίνω ότι οι γλώσσες δεν εξαφανίζονται γιατί *τις καταπίνουν τα αγγλικά* ή οποιαδήποτε άλλη γλώσσα της παγκοσμιοποίησης, οι περισσότερες τοπικές γλώσσες πεθαίνουν γιατί αντικαθίστανται από τις *τοπικές εθνικές γλώσσες*. Δηλαδή οι μεγάλοι *γλωσσόφθογοι* δεν είναι τα αγγλικά και τα ισπανικά, αλλά είναι: τα πορτογαλικά στη Βραζιλία (που είναι η εθνική γλώσσα), τα ρώσικα στην ρωσική ομοσπονδία (που είναι η εθνική γλώσσα), οι μεγάλες γλώσσες της Ινδίας, οι οποίες εξαφανίζουν τις μικρότερες κ.ο.κ.

Ένα πρόβλημα, λοιπόν, του να κοιτάζουμε σε βάθος γλώσσες πριν τις συγκρίνουμε, είναι αυτό· ένα δεύτερο είναι ότι για να κοιτάξεις μια γλώσσα σε βάθος χρειάζεσαι χρόνια και πολλούς γλωσσολόγους, ενδεχομένως, να κοιτάζουν σε βάθος πώς είναι διαρθρωμένη η α, η β, η γ γλώσσα. Ωστόσο δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί ότι εδώ πέρα υπάρχει ένα πραγματικό πρόβλημα, και θα σας μιλήσω πάλι με τη μεταφορά της *φυσιογνωμίας*. Μπορεί κανείς να φτιάξει μια *τυπολογία των φυσιογνωμιών*, με όρους “κοιτάμε μύτες” (αν είναι μεγάλες, γαμφές, χοντρές, λεπτές, πλακουτσωτές, οτιδήποτε), “κοιτάμε πιγούνια” (το σχήμα τους κ.λπ.) και “κοιτάμε και λακκάκια” και φτιάχνουμε μεγάλους πίνακες στους οποίους συνοψίζουμε: πρώτον ότι όλα τα πρόσωπα έχουν μύτη, δεύτερον ότι όλα τα πρόσωπα έχουν πιγούνια (όχι απαραίτητως τόσο έντονα), τρίτον κάποια πρόσωπα έχουνε λακκάκια. Αυτό είναι το αντίστοιχο του να κοιτάμε σειρά των όρων, ρεπερτόριο φωνηέντων και όλα αυτά που είπα πριν.

Μια άλλη προσέγγιση τυπολογική θα ήταν να μελετήσουμε τα οστά και τους μύες του προσώπου από τους ανθρώπους που μελετάμε, από τις φυσιογνωμίες που μελετάμε, και να προσπαθήσουμε να κάνουμε μια *συγκριτική μελέτη*, μια *τυπολογική μελέτη*, όχι των εξωτερικών χαρακτηριστικών, αλλά αν θέλετε της *ανατομικής αρχιτεκτονικής*

πίσω από κάθε φυσιογνωμία, δηλαδή ζυγωματικά, τα διάφορα οστά, τους μύες, τον χόνδρο στη μύτη κ.λπ. Αντιλαμβάνεστε και πάλι ότι αυτό είναι το δύσκολο. Θα πρέπει δηλαδή να εξετάσουμε ιατρικά –να το πω έτσι– μία προς μία τις φυσιογνωμίες που θέλουμε να συγκρίνουμε. Αυτή η ένταση μεταξύ των δύο προσεγγίσεων –για την οποία θα δώσω αργότερα ένα παράδειγμα, στο αμέσως επόμενο βίντεο– είναι και το βασικό πρόβλημα στις τυπολογικές σπουδές, ότι ενδεχομένως η εύκολη λύση (ρεπερτόρια φωνηέντων, σειρά όρων) δεν δίνει αποτελέσματα σε βάθος, δεν μας δίνει τα *πραγματικά καθολικά της γλώσσας*.

V3.2.3 Δύο παραδείγματα: σειρά όρων (επιφάνεια), τυπολογία των άρθρων (βάθος).

<https://youtu.be/rL-jk-R2M9g>

////////// απομαγνητοφώνηση | sOFIARIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5 //

Ας δούμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα *τυπολογικής έρευνας βάθους* και *τυπολογικής έρευνας επιφανείας*. Θυμηθείτε όταν σας πρωτομίλησα για τον Γκρίνμπεργκ, που μιλήσαμε για τη σειρά των όρων και είπαμε ότι τα ελληνικά είναι είτε ΥΡΑ^[00:21] υποκείμενο/ρήμα/αντικείμενο είτε ΡΥΑ^[00:24] ρήμα/υποκείμενο/αντικείμενο. Εκεί πέρα θα 'πρεπε να απορήσει κανείς: τι θα πει αυτό; δεν ξέρουμε για μια γλώσσα που μιλιέται τόσο εκτενώς, και μάλιστα εμείς οι ίδιοι οι φυσικοί ομιλητές της, κατά πόσον η σειρά των όρων είναι υποκείμενο/ρήμα/αντικείμενο ή ρήμα/υποκείμενο/αντικείμενο; με άλλα λόγια, δεν ξέρουμε αν η σειρά των όρων είναι: |"Ο Τάκης πούλησε το σπίτι"|^[00:59] ή αν είναι |"Πούλησε ο Τάκης το σπίτι"|^[01:10]; Είναι πολύ ενδιαφέρον, [αλλά] θα μου πείτε: σημαίνουν ελαφρώς διαφορετικά πράγματα· κάποιοι λένε: είναι ακριβώς το ίδιο, κάποιοι λένε: α, έχει να κάνει με το αν μιλήσαμε για κάτι πριν ή τι έχουμε στον νου μας ή οτιδήποτε. Υπενθυμίζω ότι όταν μιλάμε για σειρά των όρων στην τυπολογία, μιλάμε για τη βασική σειρά των όρων, δεν μιλάμε ούτε για έμφαση, ούτε για ερώτηση, ούτε για κάτι τέτοιο. Παρ' όλα αυτά, για τους περισσότερους φυσικούς ομιλητές της ελληνικής, αλλά και για τους γλωσσολόγους, είναι ένα ανοικτό ζήτημα, ας μη το πούμε *φλέγον*, δεν είναι πια *φλέγον*.

Υπάρχει πραγματικά απορία και υπάρχει πραγματικά διχογνωμία ποια από τις δύο σειρές, αυτή ή αυτή, είναι η βασική σειρά των όρων· βλέπετε ότι στην πρώτη περίπτωση το ρήμα είναι εδώ^[02:11], στη δεύτερη είναι εδώ^[02:13], το υποκείμενο είναι εδώ^[02:15], ενώ εδώ είναι εδώ^[02:17] κ.ο.κ. Να και το ρήμα μας^[02:19]. Ο λόγος που υπάρχει αυτή η διχογνωμία είναι γιατί κοιτάμε κάτι πραγματικά επιφανειακό, κοιτάμε κάτι πραγματικά σύνθετο· υπάρχουνε πάρα πολλοί παράγοντες πίσω από το *ποια είναι η σειρά των όρων στα ελληνικά*, αντίθετα με τα αγγλικά που η στάνταρ σειρά των όρων είναι υποκείμενο/ρήμα/αντικείμενο ή αντίθετα από τα τούρκικα, που ανέφερα πριν, που η βασική σειρά των όρων είναι υποκείμενο/αντικείμενο/ρήμα, με το ρήμα στο τέλος. Εδώ πέρα λοιπόν βλέπουμε την ανάγκη – αν θέλουμε να συγκρίνουμε τα αγγλικά, τα τουρκικά και τα ελληνικά, μόλις τρεις γλώσσες– να μπούμε σε βάθος όσον αφορά τη γραμματική της ελληνικής, για να καταλάβουμε ποια θα πιανόταν ως η βασική σειρά των όρων, έτσι ώστε να συγκρίνουμε τα όμοια με τα όμοια.

Πάμε τώρα σε μία *λογική τυπολογίας βάθους*· η λογική τυπολογίας βάθους^[03:23] πηγαιίνει ως εξής:

- Υπάρχουνε γλώσσες που έχουνε άρθρα, όπως τα ελληνικά (όπως είδαμε εδώ^[03:30] είναι 'το' σπίτι, 'ο' Τάκης κ.λπ.).
- Υπάρχουνε γλώσσες οι οποίες δεν έχουνε άρθρα, όπως είναι τα ρώσικα, τα τούρκικα και πολλές άλλες.
- Υπάρχουνε γλώσσες που έχουνε 'κάτι' το οποίο δεν μπορούμε να ξέρουμε αν είναι άρθρο ή όχι. Παράδειγμα είναι οι μπαντού γλώσσες –είναι γλώσσες οι οποίες δεν είναι γνωστές ενδεχομένως στο ελληνικό κοινό– οι οποίες έχουνε *ονοματική μορφολογία*, η οποία τυπικά θεωρείται ότι είναι *μορφολογία γένους*, αλλά ίσως και δεν είναι ακριβώς.

Το ερώτημα είναι, αν θέλουμε να δούμε μία τυπολογία του άρθρου, αν θέλουμε να δούμε π.χ. αν κάτι σαν τα άρθρα είναι καθολικό ή όχι, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να κοιτάξουμε την επιφάνεια. Και δεν μπορούμε να κοιτάξουμε την επιφάνεια για πολλούς λόγους· θα σας αναφέρω τον πιο απλό: |ο Τάκης|. Τα ονόματα στα ελληνικά παίρνουνε άρθρα, αυτό μόλις το είδαμε: “ο Τάκης”^[04:35]. Τα ονόματα επίσης στα καταλανικά |en Joan|^[04:49] (ο Γιάννης), στα φρισικά (τα φρισικά είναι μία γλώσσα που μιλιέται στην Ολλανδία) και σε πολλές άλλες γλώσσες –όχι πάρα πολλές– τα κύρια ονόματα παίρνουνε άρθρα. Αυτά είναι |καταλανικά|, να [το] σημειώσουμε εδώ^[05:07]. μάλιστα στα καταλανικά παίρνουνε το δικό τους άρθρο^[05:11], το οποίο δεν παίρνουνε τα άλλα ουσιαστικά, είναι ‘en’ αντί για ‘el’. Το ζήτημα δεν είναι εκεί πέρα, το ζήτημα είναι κατά πόσο μπορούμε να ονομάσουμε αυτό το άρθρο *οριστικό άρθρο*: *αν δηλαδή το οριστικό άρθρο είναι αυτό το οποίο μιλάει για κάτι συγκεκριμένο, έχει νόημα να μιλάμε για οριστικά άρθρα μπροστά από κύρια ονόματα*, αφού τα κύρια ονόματα είναι συγκεκριμένα έτσι κι αλλιώς;

Θα μου πείτε: αυτό είναι *φιλοσοφικό*. Δεν είναι καθόλου φιλοσοφικό· αυτό είναι ένα πολύ στάνταρ πρόβλημα στην κατανόηση και την ανάλυση της γλώσσας, όχι μόνο από θεωρητικούς γλωσσολόγους αλλά και γενικότερα, “πού μπαίνει το άρθρο και γιατί;” Είναι χαρακτηριστικό ότι υπάρχουνε γλώσσες όπως η κρεολή της Αϊτής (η |αϊτινή κρεολή|)^[06:04], η οποία είναι μία γλώσσα που έχει τη βάση της –μία από τις βάσεις της– στα γαλλικά, στην οποία το οριστικό άρθρο είναι μόνο οριστικό άρθρο. Δηλαδή στην αϊτινή κρεολή όταν θες να πεις “πάω στον κουρέα”, δεν σημαίνει πάω για κούρεμα, σημαίνει πάω στον συγκεκριμένο κουρέα για τον οποίο μιλήσαμε πριν. Αυτό σημαίνει ότι εδώ πέρα υπάρχει |οριστικό άρθρο|^[06:34] που είναι πραγματικά οριστικό άρθρο· δεν μπορείς να πεις στην αϊτινή κρεολή “με πονάει το στομάχι μου”, γιατί το ‘το’ είναι οριστικό άρθρο και δεν χρειάζεται να βάλεις οριστικό άρθρο για το στομάχι σου, δεδομένου ότι εσύ ένα στομάχι θα έχεις, δεν θα μπορούσες να ‘χεις και δεύτερο. Και πάει έτσι, δηλαδή το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται μόνον όταν πρέπει να μιλήσουμε για κάτι συγκεκριμένο. Σε όλες τις άλλες χρήσεις, παραδείγματος χάριν όταν μιλάμε για μέρη του σώματος ή όταν βάζουμε άρθρο –στα ελληνικά^[07:09] παραδείγματος χάριν – μπροστά από ονόματα, εννοείται ότι δεν χρειάζεται οριστικό άρθρο. Και το ερώτημα είναι: Στην ερώτηση “ποιες γλώσσες έχουνε οριστικό άρθρο;” γίνεται να δώσουμε μία απάντηση χωρίς να ‘χουμε κοιτάξει σε βάθος το πού χρησιμοποιείται το οριστικό άρθρο στην αϊτινή κρεολή^[07:27] (απάντηση: μόνο για να προσδιορίσει κάτι), στα αγγλικά ή στα γαλλικά (που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για άλλες χρήσεις) ή στα ελληνικά παραδείγματος χάριν (που το βάζουμε ακόμη και μπροστά στα κύρια ονόματα);

V3.3.1 Από το “όλα παίζουν” του Joos μέχρι τη Χαρτογραφία των Cinque και Rizzi.

<https://youtu.be/iZxNgB1FzdA>

////////// απομαγνητοφώνηση | Domenica27 + αντιπαροβολή | kpasisi //

Μέχρι στιγμής είδαμε τι είναι τυπολογία, τι είναι γλωσσικό καθολικό, τι πρέπει να προσέξουμε όταν ψάχνουμε για γλωσσικά καθολικά και πόσο βαθιά πρέπει να σκάσουμε για να βρούμε τα καθολικά μας. Μεθοδολογικά, λίγο ως πολύ, το καλύψαμε το θέμα – σε αυτό το επίπεδο τουλάχιστον. Το βασικό ερώτημα όμως που θα έχετε εσείς –και είναι και το βασικό ερώτημα της τυπολογίας– είναι: “πόσο λοιπόν διαφέρουν γραμματικώς οι γλώσσες μεταξύ τους; ποια είναι τα όρια της γλωσσικής ποικιλότητας;” Αυτό είναι το ερώτημα, αυτό μας απασχολεί, γι’ αυτό κάνουμε τυπολογικές έρευνες, γι’ αυτό προσπαθούμε να βγάλουμε άκρη όσον αφορά τα καθολικά.

Αντιλαμβανόμαστε ότι επιφανειακά διαφέρουν πάρα πολύ. Έχεις γλώσσες οι οποίες είναι πραγματικά διαφορετικές μεταξύ τους, συμπεριφέρονται με πολύ διαφορετικούς τρόπους. Το ερώτημα είναι όμως αν πρόκειται όντως για ριζικώς διαφορετικά συστήματα ή αν πρόκειται για επιφανειακές παραλλαγές σε παρόμοια σχεδιαστικά θέματα. Σκεφτείτε τα επιβατικά αυτοκίνητα. Αν δει κανείς ένα ZAZ –δεν ξέρω πόσοι από εσάς έχετε δει ZAZ βέβαια– και δει και π.χ. μια Ferrari, είναι δύο πάρα πολύ διαφορετικά αυτοκίνητα, σε κάθε περίπτωση, με διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαφορετικές προδιαγραφές, όλα διαφορετικά. Αν όμως δείτε το βασικό τους σχέδιο, είναι το ίδιο. Υπάρχει μια μηχανή εσωτερικής καύσεως, ένα σύστημα μετάδοσης κίνησης που έχει και ένα κιβώτιο ταχυτήτων, η κίνηση αυτή μεταδίδεται σε τέσσερις τροχούς, ή δύο τροχούς εν προκειμένω, υπάρχει ένα κάλυμμα απ’ έξω μεταλλικό και κάποιες θέσεις μέσα για τους επιβάτες, καθώς και μια περιοχή ελέγχου, ένα ταμπλό –ας πούμε– με ένα τιμόνι για να ελέγχεται το αυτοκίνητο. Άρα εδώ πέρα έχουμε το “κλασικό πρόβλημα”, το οποίο σχετίζεται με το πόσο βαθιά πρέπει να σκάσουμε για να δούμε πού διαφέρουν και πόσο μοιάζουν μεταξύ τους οι γλώσσες, τον βαθμό αφαίρεσης.

Οι απαντήσεις στο κατά πόσο οι γλώσσες είναι διαφορετικές παραλλαγές σε ένα βασικό σχέδιο ή είναι πραγματικά διαφορετικές μεταξύ τους, κυμαίνονται μεταξύ δύο άκρων. Στο ένα άκρο υπάρχει το περίφημο απόφθεγμα (ας το πω έτσι) του Martin Joos (Μάρτιν Τζους)^[02:54], ο οποίος τη δεκαετία του '60 νομίζω –του '65 είναι το βιβλίο– είπε: “*όλα παίζουν*” (anything goes). Ο Τζους ανήκει σε αυτήν την κατηγορία –χωρίς να είναι ο ίδιος τυπολόγος, τουλάχιστον όπως τους αντιλαμβανόμαστε σήμερα–, είναι της σχολής ότι δεν υπάρχει όριο στη γλωσσική ποικιλότητα, ότι μια γλώσσα μπορεί να διατυπώνει οτιδήποτε. Θυμηθείτε που σας έλεγα ότι δεν υπάρχουν γραμματικές κατηγορίες βασισμένες στη μυρωδιά, στο βάρος, στο χρώμα. Κατά τον Τζους θα μπορούσαν να υπάρχουν, τώρα αν δεν υπάρχουν είναι άλλο *καπέλο*. Αυτό είναι το ένα άκρο.

Οι περισσότεροι θεωρητικοί γλωσσολόγοι αλλά και οι περισσότεροι τυπολόγοι διαφωνούν μαζί του. Οι θεωρητικοί γλωσσολόγοι γιατί πιστεύουμε ότι υπάρχει ένα εγγενές σχέδιο της γλώσσας – για το οποίο θα μιλήσουμε στην επόμενη ενότητα την επόμενη εβδομάδα· οι τυπολόγοι και όσοι μελετούν τη σχέση επικοινωνιακών πιέσεων πάνω

στη γραμματική, δηλαδή ποιες πτυχές της επικοινωνίας διαμορφώνουν τη γλώσσα –θυμηθείτε τη συζήτηση που είχαμε κάνει στην προηγούμενη ενότητα–, γιατί θεωρούν ότι οι επικοινωνιακές συνθήκες είναι τέτοιες, που δεν είναι δυνατόν –κατ’ αυτούς– να έχεις μια γραμματική η οποία έχει τη μυρωδιά ως γραμματική κατηγορία.

Αυτό λοιπόν είναι το ένα άκρο, το ένα άκρο είναι επαναλαμβάνω ο |Τζους|^[04:23]. Και το άλλο άκρο, που είναι ένα τυπολογικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε τον 21ο αιώνα –είναι δηλαδή σαφώς πιο πρόσφατο–, είναι των |Luigi Rizzi (Λουίτζι Ρίτσι)| και |Guglielmo Cinque (Γκουλιέλμο Τσίνκουε)|^[04:51], που ονομάζεται |χαρτογραφία|^[04:58].

Οι *χαρτογραφικές προσεγγίσεις* ισχυρίζονται ότι όλες ανεξαιρέτως οι γλώσσες έχουν ακριβώς τον ίδιο *σκελετό*· έχουν ακριβώς τις ίδιες κατηγορίες στην ίδια ακριβώς διάταξη. Και διαφέρουν μόνο στο *ποιες από αυτές τις κατηγορίες εκφράζονται με καταλήξεις* –να το πω έτσι– *μορφολογικά* ή *ποιες κατηγορίες από αυτές είναι ενεργές στη σύνταξη και ποιες όχι*. Μια εικόνα τού τι εννοούμε βρίσκεται εδώ, όπου βλέπουμε^[05:32] τις γνωστές μας κατηγορίες στην πρόταση: *έγκλιση* (όπως λέμε υποτακτική, οριστική κ.λπ.), *τροπικότητα* (η τροπικότητα έχει να κάνει με δυνατότητα, πιθανότητα κ.ο.κ.), τον *χρόνο*, την *έγκλιση* (πάλι), *τροπικότητα*, *όψη* (όψη είναι αυτό που καμιά φορά λέμε “ποιόν ενεργείας”, [αλλά] είναι άλλο πράγμα το ποιόν ενεργείας, η όψη στα ελληνικά είναι η διαφορά μεταξύ του ‘θα κλάψω’ και ‘θα κλαίω’, δηλαδή αυτό που λέμε *συνοπτικό* και *μη συνοπτικό*, ή με παλαιότερη ορολογία *στιγμιαίο* και *εξακολουθητικό*), η *φωνή* (όπως είναι η |παθητική|, |ενεργητική| κ.λπ.) κ.ο.κ.^[06:27]

Το χαρακτηριστικό είναι αυτός ο σκελετός –γι’ αυτό μιλάνε για χαρτογραφία, θεωρούν ότι υπάρχει ένας *χάρτης των ανθρώπινων γλωσσών*–, οι Τσίνκουε και Ρίτσι θεωρούν ότι είναι αμετάβλητος για όλες τις γλώσσες και, όπως είπα, από εκεί και πέρα κάθε γλώσσα επιλέγει αν π.χ. θα *γραμματικοποιήσει* (θα κάνει γραμματική κατηγορία δηλαδή) τον *παρελθοντικό*^[06:53] ή τον *πρότερο χρόνο*^[06:57] ή και τους δύο ή κανέναν από τους δύο, κατά πόσο θα γραμματικοποιήσει την *τέλεια όψη*^[07:07] (αυτό που λέμε *παρακείμενο*, *υπερσυντέλικο* στα ελληνικά) ή όχι, κατά πόσο θα γραμματικοποιήσει αυτό που λέμε *θαμιστική όψη*^[07:17] (στα ελληνικά η θαμιστική είναι και αυτό που είναι ζήτημα συνήθειας και αυτό το οποίο επαναλαμβάνεται)^[07:26]. Βλέπετε εδώ πέρα είναι αρκετά λεπτομερής η εικόνα, δηλαδή υπάρχει ένα *θαμιστικό habitual* (που σημαίνει της συνήθειας), ένα *θαμιστικό repetitive* (που σημαίνει επαναληπτικό) και υπάρχει κι ένα *επαναληπτικό (repetitive) II*^[07:38]· εδώ κάτω – είναι δηλαδή μια αρκετά λεπτομερώς αρθρωμένη πρόταση.

Μεταξύ των δύο άκρων, δηλαδή του Τζους^[07:50] (ότι γραμματική από γραμματική μπορεί να διαφέρει όσο διαφέρουν π.χ. τα μήλα από τις ντομάτες και από τα λεμόνια) και των Ρίτσι και Τσίνκουε (που θεωρούν ότι όλες οι γραμματικές έχουν στη βάση τους έναν σκελετό σαν αυτόν εδώ πέρα^[08:10] ή μάλλον αυτόν εδώ πέρα και απλώς διαφέρουνε στο ποιες από αυτές τις κατηγορίες επιλέγουν να πραγματώσουν, να γραμματικοποιήσουν), υπάρχουν πολλές ενδιάμεσες προτάσεις.

V3.3.2 Και πολλές ενδιάμεσες λύσεις: ρεπερτόρια χαρακτηριστικών, πεδία, κ.α.

<https://youtu.be/SUChwN72baU>

////////// απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | kpasisi //

Μεταξύ των δύο άκρων λοιπόν, του Τζους (όλα παίζουν, κανένας περιορισμός, η μία γραμματική μπορεί να είναι ριζικά διαφορετική από την άλλη) και της χαρτογραφίας των Τσίνκουε και Ρίτσι (ότι όλες οι γλώσσες έχουν την ίδια γραμματική διάθρωση και από εκεί και πέρα επιλέγουν τι θα γραμματικοποιήσουν), υπάρχουν τουλάχιστον τρεις εναλλακτικές λύσεις.

Η πρώτη είναι η θεωρία των *|αρχών και παραμέτρων|*^[00:35]: Η θεωρία των αρχών και παραμέτρων, που είναι πάρα πολύ δημοφιλής μεταξύ των θεωρητικών γλωσσολόγων –τουλάχιστον των περισσότερων θεωρητικών γλωσσολόγων–, είναι πάρα πολύ απλή στη σύλληψή της. Λέει ότι όλες οι ανθρώπινες γλώσσες διέπονται από κάποιες αναλλοίωτες αρχές. Αυτά είναι τα απόλυτα καθολικά που λέγαμε, π.χ. η *|δομικότητα|*^[00:59] (θυμηθείτε, δομικότητα είναι ότι όλοι οι κανόνες στις ανθρώπινες γλώσσες εξαρτώνται από δομή, “δεν μετράμε”) και άλλες.

Τι θα πει *|παράμετρος|*^[01:11]; *αράμετρος είναι μία επιλογή δυαδική*, δηλαδή *|ναι/όχι|*^[01:22] για ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Κλασικό παράδειγμα παραμέτρου^[01:28] είναι κατά πόσο μία γλώσσα έχει τη δυνατότητα να μην εκφράζει το υποκείμενο, δηλαδή κατά πόσο μπορούμε σε μία γλώσσα να πούμε^[01:41] *|“τρέχει”|* ή *|“βρέχει”|*, χωρίς να χρειαστεί να πούμε “αυτός τρέχει/αυτή τρέχει” και χωρίς να χρειαστεί να πούμε “αυτό βρέχει” (μάλιστα το “αυτό βρέχει” είναι αδύνατο· αν θες να πεις “βρέχει” θα πεις “βρέχει”, δεν θα πεις “αυτό βρέχει”). Οπότε εδώ πέρα η επιλογή είναι: *|“ναι”|*^[02:04], μπορούμε να έχουμε κενά υποκείμενα, μπορούμε να παραλείψουμε το υποκείμενο” ή αν μία γλώσσα, όπως τα αγγλικά, πρέπει οπωσδήποτε να εκφράσει το υποκείμενό της^[02:16] (*|“she runs”, “it rains”|*), οπότε εδώ πέρα η ρύθμιση είναι: *|“όχι”|*^[02:25]. Σκεφτείτε τις παραμέτρους σαν διακόπτες –αυτό είναι ένα κλασικό παράδειγμα– που έχουν δύο θέσεις “ναι/όχι”, “on/off”, “ανοιχτό/κλειστό”.

Η θεωρία των αρχών και παραμέτρων λέει ότι όλη η γλωσσική ποικιλότητα είναι στο επίπεδο των παραμέτρων και μόνο^[02:46], δηλαδή στο ποιες ρυθμίσεις έχει επιλέξει κάθε γραμματική. Αν υποθέσουμε ότι οι παράμετροι είναι από 20 μέχρι 60^[02:59], καταλαβαίνετε ότι όλοι οι πιθανοί συνδυασμοί –ακόμα και 20 να ήτανε μόνο^[03:05]– μας δίνουν μεγάλη δυνατότητα για γλωσσική ποικιλότητα.

Μία δεύτερη^[03:15] προσέγγιση στο πόσο μπορούν να διαφέρουν οι γλώσσες είναι ότι υπάρχουν κάποιες αρχές – άρα: η *προσέγγιση των |αρχών|*^[03:26]– όπως η δομικότητα (για να είμαι ειλικρινής είναι δύσκολο να ξεφύγει κανείς από τη δομικότητα, από την τοπικότητα και άλλες αρχές – θα τις εξετάσουμε την επόμενη εβδομάδα αυτές) και *|ρεπερτορίου χαρακτηριστικών|*^[03:39]. Αυτή είναι η προσέγγιση λοιπόν των αρχών και του ρεπερτορίου χαρακτηριστικών^[03:51]. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι όλες οι γλώσσες διέπονται από τις ίδιες αρχές (πάλι όπως είπαμε: δομικότητα κ.λπ.) και υπάρχει ένα σταθερό ρεπερτόριο χαρακτηριστικών – θα εξηγήσω σε βάθος τι είναι τα χαρακτηριστικά, προς το παρόν σκεφτείτε στοιχεία όπως: αριθμός, πτώση, χρόνος κ.λπ.– και από κει και πέρα με βάση

αυτές τις αρχές, τις *σταθερές αρχές*^[04:19], κάθε γλώσσα συνδυάζει αυτά τα χαρακτηριστικά με διαφορετικό τρόπο. Έτσι στα γαλλικά, παραδείγματος χάρη, έχουμε τον συνδυασμό χαρακτηριστικών με έναν Α τρόπο, στα ιταλικά τον συνδυασμό με έναν διαφορετικό τρόπο, στα κινέζικα με έναν τρίτο τρόπο.

Η υπόθεση ότι υπάρχει ένα ρεπερτόριο χαρακτηριστικών^[04:41] συνεπάγεται ότι κάποια από τα χαρακτηριστικά μπορεί [και] να μην τα χρησιμοποιήσει μία γλώσσα. Κατά συνέπεια, παραδείγματος χάρη, το |γένος|^[04:50] το *γραμματικό* θα ανήκε στο ρεπερτόριο χαρακτηριστικών· γλώσσες όπως τα |ελληνικά|^[04:58] το χρησιμοποιούν, γλώσσες όπως τα |αγγλικά|^[05:07] το χρησιμοποιούν μόνο ως *φυσικό γένος* (ας βάλουμε λοιπόν μια φατσούλα τέτοια εδώ πέρα^[05:11], και για να είμαστε συνεπείς ας βάλουμε μια χαρούμενη φατσούλα εδώ πέρα)^[05:15], και γλώσσες όπως τα |κινέζικα|^[05:21] λόγου χάρη ή τα τουρκικά δεν χρησιμοποιούν καθόλου^[05:41] αυτό το χαρακτηριστικό που υπάρχει στο ρεπερτόριο.

Υπάρχει και μία τρίτη αρκετά νεότερη προσέγγιση στη γλωσσική ποικιλότητα, και αυτή είναι η προσέγγιση της λεγόμενης |καθολικής| (θα ακουστεί λίγο αστείος ο όρος) |ραχοκοκαλιάς|^[05:47]. Η προσέγγιση της καθολικής ραχοκοκαλιάς (στα αγγλικά είναι |*Universal Spine Hypothesis*|^[05:59], η *υπόθεση της καθολικής ραχοκοκαλιάς*) είναι ένας συνδυασμός –ένας αρκετά πονηρός συνδυασμός μάλλον, ένας αρκετά έξυπνος αν θέλετε συνδυασμός– των δύο προηγούμενων προσεγγίσεων, δηλαδή της προσέγγισης αρχών και παραμέτρων και της προσέγγισης αρχών και ρεπερτορίου χαρακτηριστικών.

Λέει το εξής: ότι κάθε γραμματική, κάθε γλώσσας, πρέπει να αρθρώσει τέσσερα πεδία, δηλαδή πρέπει να επιτελέσει τέσσερις λειτουργίες γραμματικές.

Και αυτές είναι:

- η |δισύνδεση|^[06:48] (θα εξηγήσω τι είναι αυτά)^[06:54],
- η |αγκύρωση|^[06:58] (όρος που έχουμε πάρει από τους πολιτικούς μηχανικούς),
- η |σκοπιά|^[07:04] και
- η |ταξινόμηση|^[07:11].

Ακούγεται αρκετά αφηρημένο, αλλά είναι αρκετά απλή ιδέα. Η ιδέα είναι η εξής, ότι κάθε γραμματική πρέπει να κάνει αυτά τα τέσσερα πράγματα:

- πρέπει να κάνει κάποιου είδους *ταξινόμηση*, αυτό που στις δικές μας γλώσσες γίνεται με τον διαχωρισμό σε ρήματα, ουσιαστικά και επίθετα^[07:28].
- πρέπει να θέσει κάποιου είδους *σκοπιά*, αυτό το οποίο στις δικές μας γλώσσες γίνεται^[07:35] με την όψη (θυμηθείτε πόσο πολλές κατηγορίες όψης υπήρχαν στο προηγούμενο διάγραμμα που σας έδειξα, τη χαρτογραφία του Τσίνκουε και του Ρίτσι).
- πρέπει να αγκυρώσει^[07:47] αυτό το οποίο κατασκευάζει, δηλαδή να το βάλει μέσα σε κάποια συμφραζόμενα – να το πω έτσι–, και μετά
- πρέπει να το διασυνδέσει^[07:59], δηλαδή να το διασυνδέσει με τον έξω κόσμο.

Τι θα σήμαινε αυτό; Θα σήμαινε, στην περίπτωση της ονοματικής πρότασης, ότι εδώ^[08:06] έχω ένα [ουσιαστικό], εδώ^[08:09] έχω [αριθμό], εδώ^[08:13] έχω ένα [άρθρο] και εδώ^[08:14] έχω [πτώσει]. Αλλά αυτή είναι μόνο μία δυνατότητα. Υπάρχουν γλώσσες που ενδεχομένως –όχι ενδεχομένως, το ξέρουμε– εδώ^[08:26] δεν χρησιμοποιούν άρθρο, χρησιμοποιούν κάτι άλλο. Και όσον αφορά την πρόταση, η υπόθεση της καθολικής ραχοκοκαλιάς, της Martina Wiltschko (Βίλτσκο) –κι αυτή του 21ου αιώνα, είναι περίπου 10 ετών δουλειά– θα έλεγε ότι εδώ^[08:41] πέρα έχουμε το [ρήμα] (μιλώ για τα ελληνικά τώρα, αλλά αυτό είναι μόνο μία πιθανή πραγμάτωση αυτής της ραχοκοκαλιάς), εδώ πέρα^[08:52] έχω την [όψη], εδώ πέρα^[08:55] έχω τον [χρόνο] (ο οποίος αγκυρώνει το γεγονός το οποίο το ρήμα σχηματίζει σε μία χρονική στιγμή, σε μία χρονική περίοδο) και εδώ πάνω^[09:10] έχω αυτό που λέμε [“συμπληρωματικούς δείκτες”], δηλαδή ερώτηση, στοιχείο όπως το ‘ότι’, το οποίο συνδέει όλη αυτή τη δομή με ό,τι προηγείται, στοιχείο ερωτήσεων – όπως είπα πριν– και ακόμα στοιχείο που δημιουργούν έμφαση ή θεματοποίηση. Θυμηθείτε τη διαφορά μεταξύ του “τον Γιάννη είδα” και “τον Γιάννη τον είδα”.

Αυτού του είδους το μοντέλο της [Βίλτσκο]^[09:45] έχει το προνόμιο ότι, το τι είδους χαρακτηριστικά θα έχεις εδώ^[09:50] ή εδώ^[09:51] ή εδώ^[09:52] ή και εδώ^[09:54] είναι κάτι το οποίο έχει να κάνει με την κάθε μία γλώσσα καθεαυτή. Κι από εκεί και πέρα δεν έχουμε ούτε αυστηρές ιεραρχίες ούτε προκαθορισμένες παραμέτρους. Η κάθε γραμματική έχει να επιτελέσει ένα έργο· οι αρχές (όπως η δομικότητα, η τοπικότητα κ.λπ.) παραμένουν αναλλοίωτες. Κι από κει και πέρα το έργο είναι να “σαρκώσει”, αν θέλετε να το πούμε έτσι λίγο πιο ποιητικά, αυτά τα τέσσερα πεδία, δηλαδή της *ταξινόμησης*^[10:22], της *σκοπιάς*^[10:23], της *αγκύρωσης*^[10:24] και της *διασύνδεσης*^[10:25].

V3.3.3 Για άλλη μια φορά, οι “τρεις παράγοντες

<https://youtu.be/Ug70KIWoYEw>

////////// απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Asimenia //

Είδαμε, λοιπόν, ότι οι προσεγγίσεις στα όρια της γλωσσικής ποικιλότητας, δηλαδή στο πόσο μπορούν να διαφέρουν οι γλώσσες, είναι βασικά οι εξής (ας τις βάλουμε όλες μαζί συνοπτικά):

- *[όλα παίζουν]*, δηλαδή δεν υπάρχουν όρια στη γλωσσική ποικιλότητα, και χαρακτηριστικός εκπρόσωπος είναι ο Τζους^[00:14],
- δεύτερον η *[χαρτογραφία]*^[00:24], δηλαδή *υπάρχει ένας και απαράλλαχτος σκελετός γραμματικός, ο οποίος βρίσκεται σε όλες τις γλώσσες, και οι γλώσσες διαφέρουν στο τι θα πραγματώσουν –πιο συγκεκριμένα τι θα γραμματικοποιήσουν από αυτόν–*, και αυτή είναι η προσέγγιση των Τσίνκουε και Ρίτσι^[00:40],
- είναι η προσέγγιση *[αρχές και παράμετροι]*, δηλαδή υπάρχουνε αναλλοίωτες απόλυτα καθολικές αρχές (όπως η δομικότητα, η τοπικότητα και άλλες), και παράμετροι οι οποίες είναι δυαδικές επιλογές (ναι/όχι) –περιορισμένες στον αριθμό– και η γλωσσική ποικιλότητα οφείλεται στις διαφορετικές θέσεις στις οποίες βάζει κάθε διακόπτη η εκάστοτε γραμματική^[00:50],
- υπάρχει η προσέγγιση *[αρχές και ρεπερτόριο χαρακτηριστικών]*, η οποία είναι ότι πάλι υπάρχουν αρχές αλλά ταυτόχρονα ένα ρεπερτόριο χαρακτηριστικών από το οποίο διαλέγει η κάθε γλώσσα ποια θα χρησιμοποιήσει και πού^[01:28], και τέλος
- υπάρχει η υπόθεση της *[καθολικής ραχοκοκαλιάς]* της Βίλτσκο^[01:57], η οποία θεωρεί, πιστεύει, εικάζει, προτείνει ότι υπάρχει μία ενιαία διάρθρωση τεσσάρων πεδίων, τα οποία περιγράψαμε ως διασύνδεση, αγκύρωση, σκοπία και ταξινόμηση^[02:32], και από κει και πέρα κάθε γλώσσα χρησιμοποιεί τα δικά της *μέσα* για να πραγματώσει κάθε ένα από αυτά τα τέσσερα *πεδία*.

Και πάλι η απάντηση στο ποια από αυτά τα *μοντέλα* είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα και ποιο από αυτά τα μοντέλα περιγράφει καλύτερα τη γλωσσική ποικιλότητα, σε μεθοδολογικό επίπεδο μπορεί να δοθεί όσο μας δίνουν καλά εμπειρικά δεδομένα οι τυπολογικές προσεγγίσεις –κάτι το οποίο καλύψαμε την προηγούμενη ενότητα– αφενός [και] αφετέρου στην καλύτερη κατανόηση του πώς λειτουργεί η γραμματική. Νομίζω ότι πρέπει να έκανα αρκετά σαφές ότι οι επιφανειακές προσεγγίσεις π.χ. η ενασχόλησή μας με τη σειρά των όρων, αν μια γλώσσα είναι [ΥΡΑ] “υποκείμενο / ρήμα / αντικείμενο^[03:25]”, [ΡΥΑ] “ρήμα / υποκείμενο / αντικείμενο^[03:26]”, [ΥΑΡ] “υποκείμενο / αντικείμενο / ρήμα^[03:30]” κ.ο.κ., δεν μας πάει πολύ μακριά. Και δεν μας πάει πολύ μακριά γιατί εδώ μιλάμε για –υποτίθεται– αμαρκάριστες, στάνταρ, φυσιολογικές σειρές όρων, αλλά είναι πάρα πολύ δύσκολο από γλώσσα σε γλώσσα να ξέρει κανείς ποια είναι η *αμαρκάριστη*, η φυσιολογική, η *αχαρακτήριστη* όπως λέμε σειρά όρων.

Για να μπορέσουμε λοιπόν να απαντήσουμε την ερώτηση, πρέπει να δούμε σε βάθος –και αυτό είναι αν θέλετε στον πυρήνα αυτού μαθήματος– το πώς λειτουργεί η γλώσσα. Και το πώς λειτουργεί η γλώσσα θα είναι το θέμα τις επόμενης ενότητάς μας, *τι είναι γραμματική και τι δεν είναι γραμματική*.

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 4: Από τις γλωσσικές κατηγορίες στη γλωσσική δομή.

4.1: Τι (δεν) είναι γραμματική.

V4.1.1 Γραμματική. [5']

https://youtu.be/I_doWW-p7Cw
απομαγνητοφώνηση | katianna1 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V4.1.2 Δομικότητα, αναδρομή, κεφαλές: οι συνδυαστικές αρχές της γλώσσας. [7']

<https://youtu.be/JvSFxRkl1q8>
απομαγνητοφώνηση | Evaggelia5 + αντιπαραβολή | krasisi

V4.1.3 Το μοντέλο Ύψιλον. [3']

<https://youtu.be/c5Pi7FYtf2E>
απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V4.1.4 Φωνολογία. [6']

<https://youtu.be/NHtVHvc2A1c>
απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Vagstel

V4.1.5 Μορφολογία. [5']

<https://youtu.be/cJcyy9iCGH8>
απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V4.1.6 Σύνταξη. [6']

<https://youtu.be/e2aaJFfU95Y>
απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | krasisi

4.2: Η έννοια του χαρακτηριστικού.

V4.2.1 Χαρακτηριστικά: Η ύλη της γλώσσας. [8']

<https://youtu.be/tT1zyhmtDhQ>
απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | krasisi

V4.2.2 Δυσδικά και μοναδιαία χαρακτηριστικά. [10']

<https://youtu.be/qVxUTyfu03Q>
απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Vagstel

V4.2.3 “Δομές χαρακτηριστικών”; [12']

<https://youtu.be/DkUTNsnB6xY>
απομαγνητοφώνηση | Rico + αντιπαραβολή | Asimenia

V4.2.4 Τι είναι λοιπόν και τι κάνουν τα χαρακτηριστικά; Πόσα και ποια χαρακτηριστικά υπάρχουν; Είναι καθολικά; [5']

<https://youtu.be/6NsEv1c8QSQ>
απομαγνητοφώνηση | constant + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

4.3: Λεξικές και λειτουργικές κατηγορίες.

V4.3.1 Γλωσσικές κατηγορίες. [7']

<https://youtu.be/9ex7GP5z-bg>
απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | krasisi

V4.3.2 Λεξικές κατηγορίες: ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα. [5']

<https://youtu.be/KoKFvQKXnIY>
απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | krasisi

V4.3.3 Λειτουργικές κατηγορίες. [7']

https://youtu.be/QGPY_EX5Bm0
απομαγνητοφώνηση | Katianna1 + αντιπαραβολή | Asimenia

V4.3.4 Μικτές προβολές [9']

<https://youtu.be/1AQESRC3Mcg>
απομαγνητοφώνηση | krasisi + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V4.1.1 Γραμματική.

https://youtu.be/l_doWW-p7Cw

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | katianna1 + αντιπαραβολή | soFIARIZOPOULOU //////////////////////////////////

Αυτή τη βδομάδα, θα μελετήσουμε σε σχετικό βάθος τι είναι *γραμματική* και τι δεν είναι γραμματική.

Όλοι γνωρίζουμε ότι ο όρος *γραμματική* έχει πολλές διαφορετικές σημασίες. Μπορεί να είναι η περιγραφή μιας γλώσσας, π.χ. “διαβάζω μια γραμματική της ισπανικής γιατί θα δώσω εξετάσεις” –εκεί πέρα η λέξη ‘γραμματική’ σημαίνει την περιγραφή της γλώσσας–, μπορεί να σημαίνει το σχολικό μάθημα της γραμματικής στο οποίο οι μαθητές εξοικειώνονται με το να περιγράφουν τους κανόνες της γλώσσας –της επίσημης γλώσσας του κράτους συνήθως– και εδώ πέρα η σημασία του όρου γραμματική που μας απασχολεί είναι: “πώς είναι δομημένη η γλώσσα, η *δομή* της γλώσσας”.

Ξεκινάω με τον όρο *δομή*. Είναι δυστυχώς συχνό φαινόμενο όταν ακούει κάποιος “δομή” να κομπλάρει επιτόπου, νομίζει ότι μιλάμε για κάτι μεταφυσικό-απεναντίας η δομή είναι το αντίθετο (αν θέλετε) της μεταφυσικής. Όταν μιλάμε για δομή, μιλάμε για τρόπο συνδυασμού. Αν σκεφτείτε ένα σπίτι... ένα σπίτι είναι φτιαγμένο από τούβλα, τσιμέντο, κεραμίδια (ενδεχομένως), ξύλα, πλακάκια, σίδερα, οτιδήποτε. Ωστόσο αυτό που το κάνει σπίτι, δεν είναι ότι είναι ένας σωρός από τούβλα και ένας σωρός από άμμο και τα σίδερα στοιβαγμένα, είναι ο τρόπος που συνδυάζονται (άλλωστε δομώ σημαίνει χτίζω), που χτίζονται αυτά τα υλικά για να δώσουν τη δομή, δηλαδή το αποτέλεσμα που λέγεται σπίτι.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι τα έπιπλα που αγοράζουμε από καταστήματα τύπου IKEA (και άλλα τέτοια), τα οποία πουλιούνται ως σανίδες, πηχάκια, βίδες κ.λπ. και στον αγοραστή επαφίεται να τους δώσει δομή, να τα συναρμολογήσει δηλαδή με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Κι έτσι από δύο κουτιά (ας πούμε) που έχουν μέσα κοντραπλακέ ή καπλαμάδες ή οτιδήποτε, καταλήγουμε να έχουμε μια ντουλάπα, μια συρταριέρα ή οτιδήποτε.

Το πιο εύκολο παράδειγμα βέβαια είναι τα lego ή οποιαδήποτε άλλα τέτοια παιχνίδια για κατασκευές με τουβλάκια. Εδώ πέρα βλέπετε ότι έχουμε ένα τετράγωνο τεσσάρι, άλλα δύο τετράγωνα τεσσάρια, τρία οχτάρια κι έχουμε και τέσσερα τεσσάρια παραλληλόγραμμα. Αυτά από μόνα τους δεν είναι τίποτα, είναι *δομικά στοιχεία*, είναι *δομικά συστατικά*. Για να γίνουνε *κάτι* –όπως θα προσπαθήσω να φτιάξω τώρα κάτι– θα πρέπει να συνδυαστούν με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Αυτό είναι δομή. Δηλαδή παίρνω αυτά εδώ, τα συνδυάζω, να τα βάλουμε εδώ αυτά κάπως, ίσως εδώ καλύτερα, να του βάλουμε και μια ουρίτσα εδώ –τέλος πάντων, δεν ήμουν ποτέ ιδιαίτερα καλός σ’ αυτά, όπως αντιλαμβάνεστε–, ας το αλλάξουμε εδώ, να του βάλουμε ράμφος ίσως ή κάτι τέτοιο. Βλέπετε ότι αλλάζοντας τη θέση των συστατικών, αλλάζουμε και το τελικό αποτέλεσμα. Ας πούμε ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να ‘ναι... δεν ξέρω τι στην ευχή είναι αυτό, πάντως σίγουρα δεν είναι το αρχικό μας προϊόν-ενδεχομένως να πρέπει να το κάνουμε κάτι σαν αυτό. Α! να αυτό μοιάζει περισσότερο με κάποιου είδους εξωτικό πουλάκι, λίγο χοντρό. Η ουσία είναι ότι από κει που είχαμε μια συστοιχία από αδόμητα, ασυνδύαστα υλικά (στοιχεία) έχουμε τώρα κάτι το οποίο, επειδή έχει δομή, μοιάζει

με κάτι άλλο· ενδεχομένως όχι κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, πάντως δεν είναι σε καμία περίπτωση αυτό που ήτανε πριν.
Αυτό ακριβώς είναι η δομή: τρόπος συνδυασμού.

V4.1.2 Δομικότητα, αναδρομή, κεφαλές: οι συνδυαστικές αρχές της γλώσσας.

<https://youtu.be/JvSFXRkl1q8>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | Evaggelia5 + αντιπαραβολή | kpasisi ////

Ας δούμε λίγο πιο προσεκτικά τι είναι γραμματική και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της.

Πρώτα απ' όλα πρέπει να πούμε ότι αυτό το οποίο ξεχωρίζει τις ανθρώπινες γλώσσες από τα άλλα επικοινωνιακά συστήματα είναι: όχι μόνο το ότι οι άνθρωποι, λόγω της νοητικής μας κατασκευής, μπορούμε να μιλάμε για πράγματα που δεν είναι εδώ και δεν είναι τώρα –κάτι που συζητήσαμε στην ενότητα 2– αλλά επιπλέον ότι η γλώσσα, η ανθρώπινη γλώσσα, η φυσική γλώσσα, η γλώσσα καθεαυτή όπως λέμε, χαρακτηρίζεται από αυτό το οποίο λέμε *|διακριτό άπειρο|*^[00:44]. *Διακριτό άπειρο είναι η δυνατότητα που έχει η ανθρώπινη γλώσσα, από έναν πεπερασμένο και μάλιστα μικρό αριθμό στοιχείων* –θα δούμε ποια είναι αυτά τα στοιχεία στην επόμενη ενότητα, στην ενότητα 4.2– *να παράγει άπειρες δομές*. Ένα άλλο παράδειγμα συστήματος που το χαρακτηρίζει διακριτό άπειρο είναι η αριθμητική. Από δέκα νούμερα, ας πούμε, |0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9|^[01:18] μπορούμε να φτιάξουμε άπειρους αριθμούς.

Δεν είναι όμως αυτό το μόνο θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ανθρώπινης γλώσσας. Στα πλαίσια του διακριτού άπειρου, η ανθρώπινη γλώσσα, η γραμματική της ανθρώπινης γλώσσας πιο συγκεκριμένα, έχει τρία βασικά χαρακτηριστικά: πρώτον *|δομικότητα|*^[01:51], δεύτερον *|αναδρομή|*^[01:57], και τρίτον αυτό που λέμε *|προβολή|*^[02:04], δηλαδή *το ότι κάθε δομικό συστατικό της έχει μία κεφαλή*. Θα τα εξηγήσουμε αυτά αναλυτικά.

Τι είναι η δομικότητα; Θυμηθείτε όταν συζητήσαμε την τεχνητή γλώσσα Erun –την οποία δίδαξαν οι Neil Smith (Νιλ Σμιθ) και Ianthi Tsimpli (Ιάνθη Τσιμπλή) στον πολύγλωσσο Κρίστοφερ, αλλά και σε φοιτητές τους– που είχε δύο κανόνες οι οποίοι ήταν *αδύνατοι κανόνες*. Ο ένας απ' αυτούς ήταν κανόνας που παραβίαζε τη δομικότητα. Αν θυμάστε, ήταν ότι "αν θες να κάνεις έμφαση στη συγκεκριμένη γλώσσα, πρέπει να βάλεις μια εμφατική κατάληξη" (που την είχαμε πει εμείς '-γούάου' για τη συζητήσή μας) στην τρίτη λέξη· πρέπει δηλαδή να μετρήσεις: ένα, δύο, τρία. Αυτός είναι ένας κανόνας που δεν υπάρχει σε κανένα επίπεδο σε καμία γραμματική γλώσσας. Όλοι οι κανόνες στις ανθρώπινες γλώσσες, σε όλα τα επίπεδα, λειτουργούν σε επίπεδο δομής. Άρα οι ανθρώπινες γλώσσες |δεν μετράνε|^[03:14] –ανάμεσα σε άλλα πράγματα– όλα εξαρτώνται από δομή (|όλα με βάση δομή|^[03:20]).

Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν μιλάμε για κανόνες της γραμματικής, ποτέ δεν λέμε: "πάρε την τελευταία λέξη" ή "πάρε την πρώτη λέξη" ή "την τρίτη λέξη", ποτέ δεν λέμε: "γύρνα την πρόταση ανάποδα". Ενώ όλα αυτά είναι μέσα στα πλαίσια των νοητικών δυνατοτήτων των ανθρώπων (οι άνθρωποι μπορούμε να αντιστρέψουμε σχήματα, να δούμε συμμετρικά δηλαδή κάποια σχήματα, οι άνθρωποι μπορούμε να μετρήσουμε), αλλά αυτά δεν παίζουν ποτέ στη γραμματική της γλώσσας.

Η δεύτερη ιδιότητα της γραμματικής είναι η αναδρομή. Δηλαδή ότι μπορούμε να εφαρμόσουμε τον ίδιο κανόνα ξανά και ξανά και ξανά και ξανά, δημιουργώντας όλο και πιο μεγάλες δομές. Αντί να σας δώσω μια τεχνική περιγραφή της αναδρομής –την οποία θα συζητήσουμε έτσι κι αλλιώς την επόμενη βδομάδα– να σας υπενθυμίσω

ποιήματα όπως το “Ντίλι-ντίλι” (που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι), που εικονογραφεί την αναδρομή πάρα πολύ όμορφα, γιατί εκεί πέρα έχουμε *αναφορικές προτάσεις* μέσα σε αναφορικές προτάσεις, μέσα σε αναφορικές προτάσεις, μέσα σε αναφορικές προτάσεις. Εάν θυμάμαι καλά, είναι: “που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι / που πήρε ο ποντικός / που έφαγε η γάτα / που έφαγε ο σκύλος / που δάγκωσε το βόδι / που έπνιξε το ποτάμι / που ξέρανε η φωτιά / που...” (δεν ξέρω τι). Αυτή η διαρκής κυκλική αναδρομή είναι χαρακτηριστικό της ανθρώπινης γλώσσας. Ας βάλουμε εδώ λοιπόν σε παρένθεση |ντίλι-ντίλι|^[05:04], για να συνεννοούμαστε.

Και η τρίτη ιδιότητα της γραμματικής των ανθρωπίνων γλωσσών είναι το ότι έχουνε *κεφαλές*^[05:16], ότι όλα δουλεύουν με *προβολές* – όπως υποσχέθηκα, θα το δούμε αυτό το πράγμα. Ας πω σε αυτή τη φάση ότι όταν έχεις, λόγου χάρη, ένα ρήμα και ένα ουσιαστικό, π.χ. |τρώω πίτσα|^[05:30] (αυτό είναι ένα ρήμα και αυτό είναι ένα ουσιαστικό), όταν τα συνδυάσω... Μάλλον όχι ‘τρώω’, ας πούμε |τρώει πίτσα| καλύτερα^[05:40]. Αυτά τα δύο όταν τα συνδυάσω μεταξύ τους, σχηματίζουν μία *ρηματική φράση*^[05:51], δηλαδή *συμπεριφέρονται σαν ρήμα*. Οπότε μπορώ να πω “ο Κυριάκος τρώει πίτσα” με τον ίδιο τρόπο που λέω “ο Κυριάκος θύμωσε”, “ο Κυριάκος κοιμάται”, “ο Κυριάκος χασμουριέται”, “ο Κυριάκος φταρνίζεται”. Δηλαδή ένα ρήμα (‘φταρνίζεται’, ‘χασμουριέται’, ‘θύμωσε’, ‘κοιμάται’) μπορώ να το αντικαταστήσω με ένα σύνθετο συστατικό, μια φράση, μια ρηματική φράση δηλαδή^[06:07], η οποία απαρτίζεται από ένα ρήμα και ένα ουσιαστικό. Χάνεται το ουσιαστικό; Όχι. Αλλά είναι μέρος μίας δομής της οποίας η ταμπέλα, η επιγραφή, η ετικέτα – “επιγραφή” είναι ο τεχνικός όρος – δίνεται από το ρήμα. Δηλαδή το ρήμα είναι η κεφαλή^[06:28] αυτής της φράσης και γι’ αυτό αυτή η φράση είναι ρηματική φράση^[06:31]. Αυτού του τύπου τη δόμηση^[06:38] τη συναντάμε μόνο στη γραμματική των ανθρωπίνων γλωσσών, την ύπαρξη κεφαλής^[06:44].

Ας δούμε τώρα τα διαφορετικά επίπεδα της γραμματικής, δηλαδή τη *φωνολογία*, τη *μορφολογία* και τη *σύνταξη*. Σας υπενθυμίζω τη *μεταφορά του υπερμηχανικού* –που είδαμε σε προηγούμενη ενότητα– δηλαδή της ιδέας ότι η γλώσσα είναι αυτό το οποίο συνδέει τα *νοητικά συστήματα* με τα *αρθρωτικά συστήματα*. Έχουμε και λέμε λοιπόν:

Ας πούμε ότι αυτή εδώ^[00:31] είναι η σύνταξη. Ο λόγος που κάνω κατασάρη τη γραμμή είναι γιατί θέλω να δείξω τις διαδοχικές εφαρμογές της *λειτουργίας της συγχώνευσης και της συμφωνίας* –θα μιλήσουμε γι' αυτά–, την αναδρομή δηλαδή που είδαμε πριν. Η σύνταξη δημιουργεί δομές οι οποίες ερμηνεύονται εδώ^[00:56], ας πούμε: |νόηση|^[01:03]. Οπότε η σύνταξη δημιουργεί δομές οι οποίες κάποια στιγμή ερμηνεύονται, δηλαδή έχουν σημασία. Η σημασία δηλαδή βρίσκεται εδώ^[01:15]. Η σημασία και η |σημασιολογία| – ας τη βάλουμε σε παρένθεση, για να βρίσκεται. Η σημασιολογία είναι εδώ^[01:24], ό,τι κι αν είναι σημασιολογία – υπάρχει μεγάλη συζήτηση.

Η σύνταξη συνεχίζει και από εδώ^[01:34] και κάποια στιγμή τροφοδοτεί τη |μορφολογία|^[01:36], δηλαδή τη *δημιουργία λέξεων*, οι οποίες μετά παραδίδονται στη |φωνολογία|^[01:50], η οποία βρίσκεται στο *διεπίπεδο*^[01:57] με την |άρθρωση|^[02:01]. Η σύνταξη λοιπόν είναι αυτή εδώ η διαδικασία^[02:10]. Κάποια στιγμή παραδίδει δομές χαρακτηριστικών –θα μιλήσουμε για αυτά στην αμέσως επόμενη ενότητα– και αυτές οι δομές χαρακτηριστικών από τη μορφολογία^[02:22] παντρεύονται με λέξεις, με μορφές, οι οποίες μορφές ερμηνεύονται από τη φωνολογία^[02:30] ώστε να μπορούν να τις αρθρώσουνε (ας το πω έτσι) τα *αρθρωτικά συστήματα* του εγκεφάλου που ελέγχουνε τα *φωνητήρια όργανά* μας.

Είδαμε στο προηγούμενο βίντεο το μοντέλο Ύψιλον $|\gamma|^{[00:06]}$ της οργάνωσης της γραμματικής. Ονομάζεται Ύψιλον (Υ) γιατί, αν δείτε εδώ πέρα $^{[00:20]}$, η σύνταξη και βέβαια μετά η μορφολογία και η φωνολογία δημιουργεί ένα Υ (τόσο απλά).

Ας μιλήσουμε για τη φωνολογία τώρα. Η φωνολογία, όπως είδαμε, είναι στο $|\text{διεπίπεδο}|^{[00:34]}$. Δηλαδή εκεί που “αγγίζουν” τα αρθρωτικά συστήματα τη γλώσσα ή η γλώσσα τα αρθρωτικά συστήματα. Ωστόσο πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι η φωνολογία είναι μέρος της γραμματικής της γλώσσας $^{[00:45]}$, η φωνολογία δεν έχει να κάνει με *άρθρωση* και δεν έχει να κάνει με *φωνητικές πραγματικότητες*. Το μέρος της γραμματικής που είναι η φωνολογία, αφορά και τις ομιλούμενες και τις νοηματικές γλώσσες – βεβαίως η πραγμάτωση, η φωνητική δηλαδή, είναι πολύ διαφορετική στις ομιλούμενες απ’ ό,τι στις νοηματικές γλώσσες. Ωστόσο η φωνολογία είναι ενιαία και είναι μέρος της γραμματικής· δεν έχει να κάνει με *άρθρωση*, δεν έχει να κάνει με ευκολία στην προφορά ή δυσκολία στην προφορά ή οτιδήποτε τέτοιο. Θα σας φέρω ένα παράδειγμα.

Αλλά πριν σας φέρω ένα παράδειγμα, θέλω να σας πω ότι η φωνολογία χωρίζεται σε δύο μεγάλους τομείς, σε δύο *σκέλη* να το πω καλύτερα. Το πρώτο σκέλος είναι η $|\text{μελωδία}|^{[01:42]}$ και η μελωδία έχει να κάνει με ό,τι οδηγίες και εντολές αφορούν την προφορά, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ $/k/^{[01:54]}$ και $/g/^{[01:55]}$, τη διαφορά μεταξύ $/a/^{[01:59]}$ και $/i/^{[02:01]}$ κ.ο.κ. Δηλαδή όλα αυτά τα στοιχεία, τα χαρακτηριστικά –θα μιλήσουμε γι’ αυτά στην επόμενη ενότητα– [που] κάνουν τους *φθόγγους* (ας το πω έτσι) διαφορετικούς, είναι υπόθεση της μελωδίας. Και επίσης η φωνολογία έχει να κάνει με την $|\text{ποσότητα}|^{[02:18]}$, το άλλο σκέλος της φωνολογίας είναι η ποσότητα, που αφορά τη δόμηση των φωνολογικών δομών, δηλαδή τις $|\text{συλλαβές}|^{[02:36]}$, τους $|\text{πόδες}|^{[02:40]}$, τις $|\text{φωνολογικές λέξεις και φράσεις}|^{[02:43]}$. Κάτι που πρέπει πάντα να ‘χετε στον νου σας [είναι] ότι οι κανόνες της φωνολογίας δεν επηρεάζονται άμεσα –αν επηρεάζονται, επηρεάζονται μόνο έμμεσα, και μέσα από τη διαδικασία της γλωσσικής κατάκτησης– από φωνητικές πραγματικότητες, από αρθρωτική ευκολία ή από αρθρωτική δυσκολία ή οτιδήποτε τέτοιο.

Η φωνολογία αλληλεπιδρά με τη μορφολογία με τρόπους που θα δούμε στην ενότητα 6. Η φωνολογία δεν αλληλεπιδρά με τη σύνταξη άμεσα –θυμηθείτε, στο μοντέλο Υ παρεμβάλλεται η μορφολογία– αλλά ταυτόχρονα η μορφολογία δεν επηρεάζεται άμεσα από φωνητικές ανάγκες ή άλλες τέτοιες πραγματικότητες. Θα σας φέρω ένα απλό παράδειγμα και αρκετά συνοπτικό. Η *ελάχιστη συλλαβή* στα ελληνικά είναι ένα βραχύ φωνήεν, ας πούμε $/a/$ στη λέξη ‘αέρας’, $|\text{ελληνικά}|$ ένα βραχύ φωνήεν όπως $/a/^{[03:52]}$. Η ελάχιστη συλλαβή στα αγγλικά –για όσους από σας γνωρίζετε αγγλικά– δεν μπορεί να είναι ένα βραχύ φωνήεν. Η ελάχιστη συλλαβή στα $|\text{αγγλικά}|$ είναι είτε ένα μακρό φωνήεν (π.χ. το $/i:/$ στο *eager*) ή ένας δίφθογγος (π.χ. $/ɔʊ/^{[04:24]}$ ή μία συλλαβή η οποία περιέχει ένα σύμφωνο και ένα μακρό φωνήεν (π.χ. $/bi:/^{[04:40]}$ ή ένα σύμφωνο, ένα φωνήεν και ένα σύμφωνο (π.χ. $/bit/^{[04:44]}$), τα βάζω έτσι λίγο *μπακάλικά*. Οπότε αν δείτε ποια είναι η *ελάχιστη ελεύθερη συλλαβή* –αυτό έπρεπε να τονίσω: *ελεύθερη συλλαβή*–, στα μεν

ελληνικά μπορεί να 'ναι ένα απλό βραχύ φωνήεν [04:54] –άλλωστε στα νέα ελληνικά δεν έχουμε μακρά φωνήεντα–, στα [δε] αγγλικά πρέπει να 'ναι: ή ένα μακρό φωνήεν, ή ένας δίφθογγος, ή κάτι το οποίο είναι 'σύμφωνο - μακρό φωνήεν' ή 'σύμφωνο - βραχύ φωνήεν - σύμφωνο'^[05:14]. Αυτό δεν έχει να κάνει με φωνητικές πραγματικότητες, αυτό είναι έτσι γιατί είναι έτσι οι φωνολογικοί κανόνες της ελληνικής^[02:24] και της αγγλικής^[02:25] γλώσσας αντίστοιχα.

Η μορφολογία είναι η γραμματική των λέξεων, αφορά δηλαδή το πώς δομούνται οι λέξεις. Ακόμα και οι πιο απλές λέξεις, όπως ας πούμε η λέξη |αέρ-ας|^[00:14] στα ελληνικά, διαθέτει εσωτερική δομή: αυτό εδώ |αέρ-| είναι ας πούμε η ρίζα^[00:22], είναι το κομμάτι, το τμήμα της λέξης το οποίο (αν θέλετε) μας βοηθάει να αναγνωρίσουμε ότι είναι αυτή η λέξη για την οποία μιλάμε, το θέμα της λέξης (εδώ συμπίπτει με τη ρίζα) και εδώ πέρα^[00:42] |-ας| έχουμε μια κατάληξη, η οποία είναι φορέας χαρακτηριστικών –θα μιλήσουμε για τα χαρακτηριστικά–, όπως |αρσενικό|^[00:49], |ουσιαστικό|^[00:55], |ονομαστική πτώση|^[00:58] και |ενικός|^[01:02].

Βεβαίως αυτό δεν είναι μια απλή άσκηση, το να παίρνουμε τις λέξεις και να τις κόβουμε κομματάκια για να δούμε [σε] πόσα κομματάκια μπορούμε να τις κόψουμε· αυτό αντανakλά έναν βασικό τρόπο με τον οποίο δουλεύει η γλώσσα. Απόδειξη ότι μπορούμε να πάρουμε το θέμα |αερ|^[01:26] και να φτιάξουμε |αερ-ίζ-ω|^[01:30], |αερ-ο-πλάν-ο|^[01:34] –αυτό το ‘-ο-’ δεν σημαίνει τίποτα–, |αερ-άμυν-α|^[01:54] κ.ο.κ.

Βλέπουμε λοιπόν ότι εδώ πέρα ισχύουν –όπως και οπουδήποτε αλλού– οι αρχές της συγχώνευσης, δηλαδή συγχωνεύουμε δύο στοιχεία και μετά συγχωνεύουμε αυτό που θα προκύψει με οτιδήποτε άλλο. Οπότε μπορούμε να φτιάξουμε |ρήματα| (όπως εδώ)^[02:27], μπορούμε να φτιάξουμε |σύνθετες λέξεις|^[02:34] κ.ο.κ.

Αυτό είναι η |παραγωγική μορφολογία|^[02:42], δηλαδή η μορφολογία που φτιάχνει καινούργιες λέξεις. Και η παραγωγική μορφολογία δουλεύει με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικές γλώσσες^[02:48]. Στα ελληνικά συνήθως έχουμε ένα θέμα στο οποίο μπορούμε να προσθέσουμε (ας το πούμε) καταλήξεις ή να προσθέσουμε στοιχεία στην αρχή (επιθήματα και προθήματα όπως είναι οι τεχνικοί όροι – τα επιθήματα είναι οι καταλήξεις, αυτά που πάνε μετά το θέμα, τα προθήματα είναι αυτά που πάνε πριν). Σε άλλες γλώσσες χρησιμοποιείται πάρα πολύ η σύνθεση, δηλαδή έχουν πάρα πολλές σύνθετες λέξεις – τα κινέζικα και τα γερμανικά είναι γνωστές περιπτώσεις. Βασικά αυτοί είναι οι δυο τρόποι δημιουργίας νέων λέξεων. Υπάρχει και ο αναδιπλασιασμός, όπως έχουμε στα ελληνικά ‘μάνι-μάνι’, ‘σιγά-σιγά’ (‘σιγά-σιγά’ δεν σημαίνει ‘δυο φορές σιγά’, σημαίνει κάτι άλλο – ‘μάνι-μάνι’ σημαίνει ‘γρήγορα’, ‘μάνι’ σκέτο δεν σημαίνει τίποτα) κ.ο.κ.

Παράλληλα έχουμε την |εγκλιτική μορφολογία|^[03:49], η εγκλιτική μορφολογία είναι αυτή η μορφολογία που είναι φορέας γραμματικών πληροφοριών. Όπως είδατε εδώ πέρα, το |-ας| (να τοβάλουμε εδώ^[04:01] σε ένα ωραίο κουτάκι) είναι εγκλιτική μορφολογία, γιατί δεν είναι φορέας κάποιας σημασίας αλλά περιέχει γραμματικές πληροφορίες, όπως |γένος|^[04:12], |κατηγορία|^[04:13], |πτώση|^[04:14] και |αριθμός|^[04:15].

Ένα χαρακτηριστικό της μορφολογίας είναι ότι πολλές φορές η δομή είναι ορατή και ολοφάνερη, αλλά η σημασία των λέξεων δεν ανταποκρίνεται απαραιτήτως στα στοιχεία που συνθέτουν τη λέξη, π.χ. ‘ψαρ-ο-νέφρ-ι’, αλλά βεβαίως

το 'ψαρονέφρι' δεν έχει να κάνει ούτε με ψάρια ούτε με νεφρά· και αυτό είναι κάτι το οποίο θα συζητήσουμε ξανά στην ενότητα 6.

V4.1.6 Σύνταξη.

<https://youtu.be/e2aaJFU95Y>

//////////////////////// απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulos + αντιπαραβολή | kpasisi //////////////////////////////////

Ας δούμε τώρα το γραμματικό επίπεδο που ονομάζουμε “σύνταξη”. Η σύνταξη, που βρίσκεται –όπως θυμάστε και από το διάγραμμα Υ– στην καρδιά της γραμματικής, είναι *το μέρος εκείνο της γραμματικής το οποίο συνδυάζει* (ας πούμε χονδρικά προς το παρόν) *λέξεις για να σχηματίσει φράσεις, σχηματίζει μετά φράσεις* –θυμηθείτε την αναδρομή– *για να φτιάξει μεγαλύτερες φράσεις, τις οποίες μετά συνδυάζει για να φτιάξει προτάσεις*.

Η σύνταξη περιλαμβάνει τη μελέτη όχι απλώς των δομών, αλλά και του πώς κατασκευάζονται αυτές οι δομές, του πώς σχηματίζονται αυτές οι δομές. Σημαντικό στοιχείο της συντακτικής μελέτης, της μελέτης της σύνταξης πιο συγκεκριμένα, είναι να κατανοήσουμε τις βασικές λειτουργίες, τις οποίες έχουμε εντοπίσει ως τη *συγχώνευση* και τη *συμφωνία*, για τις οποίες θα μιλήσουμε την επόμενη εβδομάδα. Και αυτές οι δύο λειτουργίες, [συγχώνευση]^[01:27] και [συμφωνία]^[01:42], είναι υπεύθυνες για τη δημιουργία όλων των συντακτικών δομών, αλλά και των μορφολογικών και των φωνολογικών. Ωστόσο στη σύνταξη είναι η κατεξοχήν περιοχή που ο ρόλος τους γίνεται φανερός.

Το ενδιαφέρον στη σύνταξη των ανθρώπινων γλωσσών είναι ότι, πέρα από τη συγχώνευση και τη συμφωνία, υπάρχει μία εκδοχή της συμφωνίας που ονομάζουμε^[01:54] [μετακίνηση], η οποία –όπως θα δούμε την επόμενη εβδομάδα– είναι *ένας συνδυασμός της [συμφωνίας] με τη [συγχώνευση]*^[02:12]. Για να σας δώσω μια εικόνα τού τι είναι μετακίνηση, θα σας ζητήσω να σκεφτείτε το εξής παράδειγμα: σκεφτείτε μια πρόταση όπως [“Ποιον νομίζεις ότι είδα σήμερα;”]^[02:30]. Εδώ πέρα υπάρχει μια σειρά από ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες. Η πρώτη λεπτομέρεια είναι ότι βεβαίως αυτή είναι μία ερώτηση. Εντάξει, αυτό είναι εύκολο να το δει κανείς γιατί, αν μη τι άλλο, υπάρχει εδώ^[02:50] και ένα ερωτηματικό. Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι μετά το ρήμα ‘είδα’ δεν υπάρχει αντικείμενο, δηλαδή η απάντηση θα μπορούσε να είναι: “Είδα τον Βασίλη”. Η “Είδες τον Βασίλη σήμερα;” (ερώτηση ολικής άγνοιας – ναι/όχι). Σε αυτή όμως την ερώτηση δεν υπάρχει αντικείμενο. Παράλληλα υπάρχει αυτή εδώ η ερωτηματική λέξη [ποιον]^[03:20], που είναι φυσικά η λέξη που χρειαζόμαστε για να ρωτήσουμε, να μάθουμε για την ταυτότητα αυτού που είδε κανείς σήμερα. Και υπάρχει και ένα επιπλέον πολύ ενδιαφέρον χαρακτηριστικό, το οποίο είναι το εξής: ότι το ‘ποιον’^[03:43] είναι μία ερώτηση για το ‘είδα’ –εξού και το ότι λείπει το αντικείμενο εδώ– και όχι για το ‘νομίζεις’^[03:48].

Δηλαδή αν εδώ πέρα^[03:53] έχουμε δύο προτάσεις, έχουμε μία δευτερεύουσα –όπως λέμε στην παραδοσιακή γραμματική– [ότι είδα σήμερα] και μία κύρια [[Ποιον νομίζεις ότι είδα σήμερα]]^[04:02] και λέμε ότι αυτή εδώ^[04:05] η [δευτερεύουσα] πρόταση είναι το [αντικείμενο] του ρήματος [‘νομίζεις’] – ξέρετε τώρα, όλα αυτά που κάναμε στο σχολείο, ας τα πάμε περιγραφικά, δεν βλέπει η περιγραφή, αρκεί να μη μένουμε σε αυτή^[04:23]. Συμβαίνει το εξής: το ‘ποιον’, που είναι η ερωτηματική μας λέξη, είναι ταυτόχρονα και το αντικείμενο, που λείπει^[04:33], του ρήματος ‘είδα’. Δεν έχει σχέση με το ρήμα ‘νομίζεις’, είναι το αντικείμενο του ρήματος ‘είδα’^[04:42]. Έχουμε λοιπόν μία διαδικασία που μπορούμε να πούμε ότι το αντικείμενο του ρήματος ‘είδα’ –με έναν τρόπο που θα συζητήσουμε την επόμενη εβδομάδα– βρίσκεται στην αρχή όχι της προτάσεώς του, δηλαδή της δευτερεύουσας εδώ^[05:02], αλλά στην αρχή της

κύριας πρότασης^[05:05]. δηλαδή περνάει τα όρια, έξω από τα όρια της πρότασης, και βρίσκεται εκεί πέρα και κάνει δύο δουλειές. Πρώτον, παραμένει το αντικείμενο του 'είδα', απόδειξη ότι είναι σε αιτιατική· αυτό είναι εύκολο να το δει κανείς στα ελληνικά γιατί οι πτώσεις μας είναι μορφολογικές, φαίνονται πάνω στις λέξεις. Άρα παραμένει το αντικείμενο του 'είδα' αλλά ταυτόχρονα *μαρκάρει*, σημειώνει το ότι όλο αυτό το πράγμα^[05:33] είναι μία ερώτηση.

Η συγχώνευση, η συμφωνία και η μετακίνηση, η οποία όπως είπα είναι ένας συνδυασμός συμφωνίας και συγχώνευσης^[05:40], είναι βασικοί μηχανισμοί της σύνταξης. Η συγχώνευση δημιουργεί δομές, η συμφωνία δημιουργεί σχέσεις στα στοιχεία μέσα στις δομές και η μετακίνηση και αυτή δημιουργεί σχέσεις, αλλά τις μαρκάρει με έναν τρόπο πολύ πιο ξεκάθαρο, όπως είδαμε εδώ στο παράδειγμά μας με την ερώτηση.

V4.2.1 Χαρακτηριστικά: Η ύλη της γλώσσας.

<https://youtu.be/tT1zyhmtdhQ>

//////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | kpsisi //////////////////////////////////

Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα ότι δεν ήμουν πολύ σαφής σχετικά με το ποιο είναι το υλικό της σύνταξης και ποιο είναι το υλικό της φωνολογίας. Η απάντηση είναι: επειδή το υλικό και των δύο αυτών επιπέδων της γραμματικής είναι τα *χαρακτηριστικά*. Ας μιλήσουμε λοιπόν για *χαρακτηριστικά*^[00:27]. Τι εννοούμε όταν λέμε χαρακτηριστικό; Ο πιο απλός και αρκετά συνηθισμένος τρόπος να μιλάμε για γλωσσικά χαρακτηριστικά, για γραμματικά χαρακτηριστικά πιο συγκεκριμένα, είναι να τα βλέπουμε όπως βλέπουμε τα *specs*^[00:42], δηλαδή τις προδιαγραφές των κινητών τηλεφώνων. Για παράδειγμα, παίρνει κάποιος ένα κινητό τηλέφωνο και λέει: “έχει οθόνη τόσα εκατοστά, έχει τριπύρνηνο επεξεργαστή τάδε, έχει θέση για δύο κάρτες, μία κάρτα, τρέχει αυτό το λειτουργικό σύστημα, ψήνει εσπρέσο, αλλά όχι ελληνικό καφέ” κ.λπ. Όλα αυτά είναι τα χαρακτηριστικά, τα *specs*, οι προδιαγραφές των κινητών τηλεφώνων. Και έτσι μπορούμε να συγκρίνουμε τα κινητά τηλέφωνα μεταξύ τους και να πούμε “όχι, εγώ θέλω κάτι με μεγαλύτερη οθόνη, με μικρότερη οθόνη, πλαστικό όχι αλουμινένιο, να τρέχει το τάδε λειτουργικό σύστημα και όχι το δείνα” και πάει λέγοντας.

Η αντιμετώπιση των χαρακτηριστικών ως *specs* είναι καθαρά περιγραφική. Δηλαδή, ας φέρω ένα απλό παράδειγμα. Παίρνουμε έναν τύπο, έναν *γραμματικό τύπο*, όπως *τουριστριών*^[01:47]. Τον κοιτάζουμε και λέμε: είναι ουσιαστικό, άρα του δίνουμε ένα χαρακτηριστικό, *[ουσιαστικό]*^[01:52] (τα χαρακτηριστικά τα γράφουμε συνήθως σε αγκύλες). Μετά μπορούμε να πούμε ότι είναι γένους *[θηλυκού]*^[02:05], ότι είναι *[πληθυντικός]*^[02:17], *[γενική]* η πτώση^[02:24]. Σ’ αυτό το επίπεδο το μόνο που κάνουμε είναι να περιγράψουμε τον τύπο ‘τουριστριών’ με βάση κάποια *specs*, ότι είναι ουσιαστικό, θηλυκό, πληθυντικός, γενική, κ.ο.κ. Τίποτα σπουδαίο.

Υπάρχει όμως ένας πιο ενδιαφέρων τρόπος να δει κανείς τα χαρακτηριστικά και αυτός είναι να τα δει ως *εντολές*^[03:12] για *ερμηνεία* στα αρθρωτικά συστήματα ή στα νοητικά συστήματα. Ας δούμε την περίπτωση των αρθρωτικών συστημάτων, οπότε ας δούμε τον τρόπο να κοιτάμε τα χαρακτηριστικά ως εντολές για *ερμηνεία*^[03:26], και ας μιλήσουμε όχι για γραμματικά –για μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά όπως κάναμε στην περίπτωση του ‘τουριστριών’– αλλά ας πάρουμε το τεμάχιο *[k]*^[03:40] και ας δούμε τι είδους χαρακτηριστικά θα είχε έχοντας υπόψη ότι τα χαρακτηριστικά σ’ αυτήν την περίπτωση θα τα βλέπαμε ως εντολές για *ερμηνεία* στα αρθρωτικά συστήματα. Λοιπόν το *[k]* πρώτα απ’ όλα είναι βεβαίως *[σύμφωνο]*^[03:58], δεν είναι φωνήεν, είναι *[κλειστό]* σύμφωνο^[04:04]. Κλειστό σημαίνει ότι θα πρέπει να παγιδεύσουμε τον αέρα και μετά να τον απελευθερώσουμε για να το προφέρουμε “k, k, k”, δεν είναι τριβόμενο “x, x, x” όπου αφήνουμε λίγο αέρα να περάσει μέσα από τους αρθρωτές μας. Επίσης είναι *[άηχο]*^[04:30]. Άηχο σημαίνει ότι οι φωνητικές χορδές δεν πάλλονται όταν το προφέρουμε, και αυτό μπορούμε να το καταλάβουμε αν βάλουμε εδώ τα δάκτυλα, στον λαιμό μας, και προφέρουμε “k, k, k”· δεν αισθανόμαστε καμία δόνηση.

Σε αντίθεση με το “g, g, g”, που μπορείτε να αισθανθείτε τη δόνηση στα δάκτυλά σας, τον δείκτη, τον μέσο και τον αντίχειρα. Άρα, εντολές για τη σωστή (αν θέλετε) άρθρωση του [k]: πρέπει να είναι σύμφωνο, κλειστό, άηχο. Τελειώσαμε; Όχι βέβαια. Πού θα αρθρωθεί αυτό το σύμφωνο; Στη μαλακή υπερώα, άρα είναι [[υπερωικό]]^[05:17]. Είναι υπερωικό γιατί το αρθρώνουμε βάζοντας το πίσω μέρος της γλώσσας στη μαλακή υπερώα, “k”, σε αντίθεση με το [ουρανικό] “c, c, c”, το [οδοντικό] “t, t, t” και το [χειλικό] “p, p, p”. Άρα, νομίζω έκανα αρκετά σαφή τον τρόπο με τον οποίον μπορούμε να δούμε τα χαρακτηριστικά, τα [φωνολογικά]^[05:42] χαρακτηριστικά εν προκειμένω, ως εντολές για την ερμηνεία, για την άρθρωση εν προκειμένω, του τεμαχίου [k].

Αν σκεφθείτε, τώρα, ότι η γλώσσα –θυμηθείτε πάλι τον *υπερμηχανικό*– είναι αυτό το οποίο συνδέει τα νοπτικά και τα αρθρωτικά συστήματα, στην ουσία τα χαρακτηριστικά (δηλαδή οι εντολές για ερμηνεία) είναι τα άτομα της γλώσσας. Δηλαδή, μπορούμε να πούμε ότι η αναπαράσταση του τεμαχίου [k], η νοπτική αναπαράσταση, η γραμματική αναπαράσταση του τεμαχίου [k], δεν είναι παρά τα χαρακτηριστικά της. Γιατί ακριβώς αυτό κάνει η γλώσσα, είναι ένα σετ εντολών προς τους αρθρωτές και προς τα νοπτικά συστήματα. Άρα, όταν μιλάμε για εντολές για ερμηνεία, ουσιαστικά μιλάμε για τα χαρακτηριστικά ως τα [άτομα]^[06:47] της γλώσσας. Και αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό σημείο, ένας τρόπος πολύ χρήσιμος και πολύ καίριος όταν πρέπει να σκεφτούμε τι είναι τα χαρακτηριστικά και πώς λειτουργούν.

Αντίστοιχα, πηγαίνοντας πίσω στο ‘τουριστριών’, μπορείτε να δείτε ότι εδώ πέρα^[07:19] τα *μορφοσυντακτικά* χαρακτηριστικά, που έχω σημειώσει, είναι εντολές για ερμηνεία στα νοπτικά συστήματα. Δηλαδή ότι το ‘τουριστριών’ πρέπει να είναι ουσιαστικό (θα δούμε τι θα πει ουσιαστικό), πρέπει να είναι θηλυκού γένους (όντως είναι τουρίστριες, δηλαδή είναι γυναίκες και όχι άντρες), πληθυντικός (δηλαδή πολλές και όχι μία) και βέβαια το προβληματάκι με τη γενική·θυμηθείτε τι σας είπα για την πτώση, η πτώση δεν είναι νοπτική κατηγορία, δεν είναι καθόλου σαφές τι είδους εντολή, στα νοπτικά συστήματα, δίνει το χαρακτηριστικό “γενική”.

Το *χαρακτηριστικό* ως αναλυτική κατηγορία ξεκινάει στην Πράγα, στη *σχολή της Πράγας*, τη δεκαετία του '20 και του '30 –του προηγούμενου αιώνα– και είναι μία από τις μεγαλύτερες κατακτήσεις στην περιγραφή και στην ερμηνεία της γλωσσικής δομής που μας έδωσε η γλωσσολογία του 20ού αιώνα. *Πατέρες* της ιδέας του χαρακτηριστικού –της έννοιας του χαρακτηριστικού– είναι οι γλωσσολόγοι [Roman Jakobson] (Ρόμαν Γιάκομπσον)^[00:43] –μεγάλοι γλωσσολόγοι– και [Nicolai Trubetzkoy] (Νικολάι Τουμπετσκόι)^[00:52].

Οι Γιάκομπσον και Τουμπετσκόι ασχολήθηκαν κυρίως με τα φωνολογικά χαρακτηριστικά. Προσπάθησαν, με μεγάλη επιτυχία, να κατανοήσουν πώς είναι οργανωμένα τα φωνολογικά συστήματα –τα συστήματα τεμαχίων, *φωνημάτων* όπως ήταν τότε ο όρος– μ' έναν τρόπο σαν αυτό που σας έδειξα στο προηγούμενο βίντεο, μιλώντας για το [k]. Και ο Τουμπετσκόι και ο Γιάκομπσον, και όλη η υπόλοιπη *σχολή*, αλλά και οι περισσότεροι γλωσσολόγοι έκτοτε, είτε αντιλαμβάνονται τα χαρακτηριστικά ως *specs* –ως προδιαγραφές– είτε ως εντολές για άρθρωση, θεωρούν ότι το υλικό της φωνολογίας είναι τα χαρακτηριστικά. Το ίδιο αργότερα υποστηρίχθηκε –και εξακολουθεί να υποστηρίζεται– για τη σύνταξη· ότι η σύνταξη δομεί αντικείμενα τα οποία αποτελούνται, απαρτίζονται από χαρακτηριστικά. Είναι αυτό που είπα στο προηγούμενο βίντεο, ότι *τα χαρακτηριστικά είναι η ύλη της γλώσσας*, ακριβώς επειδή είναι εντολές για ερμηνεία· *αρθρωτικές εντολές και νοηματικές, σημασιολογικές*.

Στην αντίληψη του Γιάκομπσον και Τουμπετσκόι, οι οποίοι ήταν *δομιστές* και δουλεύανε στο ευρύτερο διανοητικό και επιστημολογικό *κίνημα του δομισμού*, τα χαρακτηριστικά γίνονται αντιληπτά ως *δυαδικά*^[02:30]. Τι θα πει δυαδικά; Θα πει ότι έχουν δύο τιμές, συν/πλην [+/-], οι οποίες είναι *αντιθετικές*^[02:40]. Άρα είναι δυαδικά και αντιθετικά τα χαρακτηριστικά^[02:45] στην παράδοση του δομισμού. Αν έχετε εξοικείωση με λ.χ. την ανθρωπολογία του Lévi-Strauss (Λεβί-Στρος), θα θυμάστε ότι όλος ο δομισμός είναι δομημένος πάνω στη λογική του συν/πλην –παρουσία/έλλειψη–, την οποία δεν αντιλαμβάνεται μόνο ως *διαφορά*, αλλά ως *αντίθεση*. Δεν υπάρχει απλή διαφορά, υπάρχει αντίθεση μεταξύ παρουσίας και απουσίας. Εν πάση περιπτώσει, αυτός είναι ο δομισμός. Και με τη λογική του δομισμού έχουμε την πρώτη *θεωρία των χαρακτηριστικών που γίνονται αντιληπτά ως δυαδικά, ως αντιθετικά*.

Να σας δώσω ένα παράδειγμα πώς λειτουργεί αυτό το πράγμα. Σκεφτείτε τα φωνήεντα όπως 'ο' και 'ου'. Αν δείτε τα χείλη μου [καθώς προφέρουν τα] 'ο' και 'ου', είναι στρογγυλά. Άρα, με βάση το δυαδικό σύστημα αντιθετικών τιμών για κάθε χαρακτηριστικό, έχουμε μία τιμή [+στρογγυλό]^[03:55] και μία τιμή [-στρογγυλό]^[04:02] για το χαρακτηριστικό [στρογγυλό]. Φωνήεντα όπως τα /o/^[04:07] ή /ɔ/^[04:09] ή /u/^[04:11] έχουν την τιμή [+στρογγυλό]. Φωνήεντα όπως /a/^[04:15], /i/^[04:16], /e/^[04:18] κ.ο.κ. έχουν την τιμή [-στρογγυλό]. Ερώτηση: γιατί έτσι και όχι ανάποδα; Γιατί η τιμή [+στρογγυλό]^[04:31] είναι αυτή που έχει σημασία για συγκεκριμένους κανόνες. Υπάρχουν γλώσσες οι οποίες φωνολογικά έχουν κανόνες οι οποίοι αφορούν μόνο τα στρογγυλά φωνήεντα και όχι τα υπόλοιπα. Με την ίδια λογική που, για παράδειγμα, αν έχετε μία αντίθεση μεταξύ άρνησης και μη άρνησης, το χαρακτηριστικό σας θα είναι

[+άρνηση/-άρνηση] και όχι [+κατάφαση/-κατάφαση], δεδομένου ότι η άρνηση είναι μία κατηγορία γραμματική για την οποία υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες (πότε μπαίνει η άρνηση, πώς λειτουργεί, τι κάνει στο βοηθητικό ρήμα κ.λπ.).

Γυρνώντας στο απλούστερο παράδειγμα –εδώ πέρα το φωνολογικό–, ο τρόπος που κατασκευάζονται τα συστήματα δυαδικών χαρακτηριστικών αντιθετικού χαρακτήρα (με τιμές +/-) είναι: παίρνουμε το γνώρισμα, για το οποίο υπάρχουν κανόνες –φωνολογικοί εν προκειμένω–, του δίνουμε την αξία συν (+) και ό,τι δεν έχει αυτό το γνώρισμα παίρνει την αξία πλην (-), είναι πάρα πολύ απλό. Με αυτή τη λογική μπορεί κανείς να φτιάξει –και έχει γίνει άλλωστε– χαρακτηριστικά για οτιδήποτε. Δηλαδή αν πάτε σε ένα σαντουισάδικο θα μπορούσατε να φτιάξετε χαρακτηριστικά [+χορτοφαγικό/-χορτοφαγικό]. Γιατί; Γιατί το χορτοφαγικό είναι η εξειδικευμένη, η *μαρκαρισμένη* όπως λέμε στη γλωσσολογία επιλογή, άρα σ' αυτήν θα δώσουμε την αξία συν (+). Κάπως έτσι δουλεύει λοιπόν το δυαδικό σύστημα με τις αντιθετικές αξίες^[06:21].

Αργότερα, γύρω από τη φωνολογική *σχολή* που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '60, στη Βοστώνη (στο MIT), γύρω από τον [Morris Halle], έναν από τους μεγαλύτερους εν ζωή φωνολόγους^[06:37], αναπτύχθηκε ένα άλλο σύστημα χαρακτηριστικών, το οποίο έχει [μοναδιαία] χαρακτηριστικά^[06:48], οπότε πλέον δεν έχουμε ένα αντιθετικό σύστημα, αλλά ένα [στερητικό] σύστημα^[06:53]. Πώς λειτουργεί αυτό; Πάρα πολύ απλά: αν κάτι δεν είναι [[στρογγυλό]]^[07:05] –από τα φωνήεντα εννοώ–, δεν είναι στρογγυλό· αν κάτι είναι, απλώς έχει το χαρακτηριστικό [στρογγυλό] και τέλος^[07:06]. Οπότε δεν υπάρχει η ανάγκη να καταφεύγουμε σε προσδιορισμούς [-στρογγυλό]. Σκεφτείτε το κι αλλιώς: αν το [k] είναι ένα κλειστό –όπως είπαμε– σύμφωνο, αρκεί να πει κανείς ότι το [k] είναι κλειστό, όπως το κάναμε άλλωστε και στο προηγούμενο βιντεάκι. Δεν χρειάζεται να πιάσει και όλα τα υπόλοιπα σύμφωνα και να τα μαρκάρει ως [-κλειστά]. Αυτή είναι η λογική πίσω από το μοναδιαίο σύστημα χαρακτηριστικών που είναι στερητικού χαρακτήρα.

Εδώ πέρα όμως έχουμε προβλήματα. Έχουμε προβλήματα όταν προσπαθούμε να πάμε πέρα από απλές φωνολογικές διαφορές. Θα σας φέρω ένα πολύ απλό παράδειγμα. Σκεφθείτε την κατηγορία του [αριθμού]^[08:03], ποιος είναι ο ορθός τρόπος^[08:05] να διατυπώσουμε τη διαφορά μεταξύ των αριθμών; Αν το πάμε με το δυαδικό σύστημα, πρέπει να είναι [[+/- ενικός]]^[08:20] ή πρέπει να είναι [[+/- πληθυντικός]]^[8:24]; Θα μου πείτε, με βάση αυτά που ανέφερα πριν, ότι πρέπει να διαλέξουμε ποιος από τους δύο αριθμούς συμμετέχει σε συγκεκριμένους κανόνες και να κάνουμε την επιλογή μας μεταξύ αυτού [[+/- ενικός]]^[08:43] ή αυτού [[+/- πληθυντικός]]^[08:44]. με τη μόνη διαφορά ότι δεν είναι καθόλου ξεκάθαρο ποιος από τους δύο αριθμούς –ο ενικός ή ο πληθυντικός^[08:53]– είναι πιο μαρκαρισμένος ώστε να κάνουμε την επιλογή μας.

Αντίστοιχα προβλήματα^[09:00] ανακύπτουν και αν πάμε με το *στερητικό σύστημα*, αν δηλαδή θέλουμε να προτείνουμε *μοναδιαία χαρακτηριστικά*. Υπάρχει ας πούμε το χαρακτηριστικό [[ενικός]]^[09:09] και η απουσία του σημαίνει [[πληθυντικός]]; Ή υπάρχει το χαρακτηριστικό [πληθυντικός]^[09:20] με την απουσία του να σημαίνει [ενικός]; Καμία από τις δύο απαντήσεις δεν είναι ικανοποιητική^[09:27], δεδομένου ότι, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, στις ανθρώπινες γλώσσες έχουμε [ενικό]^[9:37], [πληθυντικό]^[09:41], αλλά κάποιες γλώσσες έχουν [δυϊκό]^[09:43], [τριϊκό]^[09:47] –όχι τριαδικό,

τρικό-, αλλά και άλλους αριθμούς^[09:49]. Άρα, απλές λύσεις, με όρους είτε ενός ξεκάθαρα δυαδικού αντιθετικού συστήματος^[09:59] είτε με όρους ενός μοναδιαίου στερετικού συστήματος^[10:02], δεν μπορούν να περιγράψουν την πλήρη γκάμα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των χαρακτηριστικών.

Ας δούμε λοιπόν αν υπάρχουνε τρόποι –και θα μιλήσω για δύο τρόπους– να πάμε πέρα από την αντίθεση μεταξύ δυαδικών/αντιθετικών και μοναδιαίων/στερητικών χαρακτηριστικών.

Ένας αρκετά διαδεδομένος τρόπος και πολλά υποσχόμενος είναι, όταν μιλάμε για χαρακτηριστικό, να μιλάμε για ένα ζεύγος που το διακρίνει το γνώρισμα^[00:31], το οποίο μπορεί να πάρει συγκεκριμένες τιμές |[γνώρισμα: τιμή]|^[00:37]. Στην περίπτωση μας θα είχαμε λ.χ. το γνώρισμα “αριθμός”^[00:46], το οποίο θα μπορούσε να πάρει την τιμή “ενικός” |[αριθμός: ενικός]|^[00:51], “πληθυντικός” |[αριθμός: πληθυντικός]|^[01:02], “δυϊκός” |[αριθμός: δυϊκός]|^[01:17] κ.ο.κ.

Αυτό το σύστημα έχει το πλεονέκτημα ότι οι προσδιορισμοί ενικός, πληθυντικός, δυϊκός κ.λπ. δεν είναι απομονωμένοι ξεκάρφωτοι χαρακτηρισμοί, αλλά ανήκουν σε μία κατηγορία χαρακτηριστικών, όπως αυτή ορίζεται από το γνώρισμα – εν προκειμένω, αριθμός. Άρα, μπορεί να υπάρχει λ.χ. αλληλεπίδραση μεταξύ ενικού αριθμού και πληθυντικού αριθμού, γιατί δεν είναι μήλα και πορτοκάλια, αλλά είναι δύο διαφορετικές τιμές του ίδιου γνωρίσματος.

Εδώ πέρα δημιουργείται ένα πρόβλημα όμως και το πρόβλημα είναι το εξής: κατά πόσο αυτό αποτελεί ερμηνεία ή είναι μια απλή περιγραφή λίγο πιο τυπική, λίγο πιο συμμαζεμένη. Τι θέλω να πω; Ένα σύστημα όπως αυτό εδώ, δεν κάνει καθόλου προβλέψεις για το τι περιμένουμε να υπάρχει, τι περιμένουμε να μην υπάρχει δεν μας δίνει κανενός είδους κατευθύνσεις όσον αφορά πιθανούς και –ακόμα χειρότερα– δυνατούς γλωσσικούς κανόνες, όπως αυτοί εκφράζονται μέσα από τα χαρακτηριστικά. Με δυο λόγια, μπορώ να συνεχίσω να βάζω τιμές, όπως αριθμός τριικός |[αριθμός: ...]|^[02:51] που υπάρχει, [αριθμός] τετραδικός κ.λπ., 5, 6, 7, 8, 9, 10; Σε καμία περίπτωση· ξέρουμε ότι δεν υπάρχει ανθρώπινη γλώσσα, η οποία να έχει ξεχωριστό αριθμό για πάνω από 4. Άρα, εδώ πέρα έχουμε έναν τρόπο να περιγράψουμε μια κατάσταση^[03:13], αλλά όχι να την ερμηνεύσουμε.

Ένα δεύτερο ζήτημα είναι το εξής: όταν έχουμε πολλά χαρακτηριστικά, πώς αλληλεπιδρούν αυτά μεταξύ τους; Αλληλεπιδρούν αυτά μεταξύ τους ή απλώς συνυπάρχουν; Θυμηθείτε τα χαρακτηριστικά του φωνολογικού τεμαχίου [k]^[03:34]. Είχα φτιάξει μια στήλη |[σύμφωνο]|^[03:41], |[κλειστό]|^[03:47], |[άηχο]|^[03:52], |[υπερωικό]|^[04:00]. Έφτιαξα μια στήλη^[04:04] η οποία είναι, αν θέλετε, ένας κατάλογος από χαρακτηριστικά (εδώ πέρα βλέπετε χρησιμοποιήσα μοναδιαία χαρακτηριστικά, όπως και την προηγούμενη φορά) και αυτό είναι όλο. Υπάρχει κάποιου είδους αλληλεπίδραση μεταξύ λ.χ. του “κλειστού” με το “υπερωικό”; Στην περίπτωση των φωνολογικών χαρακτηριστικών, δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει. Αλλά τι συμβαίνει σε περιπτώσεις μορφολογικών και συντακτικών χαρακτηριστικών; Υπάρχουν κάποιες γενικεύσεις που μπορούμε να κάνουμε ή απλώς περιγράφουμε μία κατάσταση, χρησιμοποιώντας ωραίες ετικέτες μέσα σε αγκύλες;

Μία απάντηση σ’ αυτό το ερώτημα δίνεται από τις Heidi Harley (Χάιντι Χάρλεϊ) και Elizabeth Ritter (Ελίζαμπεθ Ρίτερ), οι οποίες, αρχές του 21ου αιώνα, δημιούργησαν... μάλλον όχι “δημιούργησαν”, δεν είναι δικής τους

εμπνεύσεως, αλλά έδωσαν πολύ βάρος στην ανάπτυξη ενός συστήματος δομής χαρακτηριστικών. Ισχυρίζονται δηλαδή ότι τα χαρακτηριστικά δεν είναι απλώς ταμπελίτσες, όπως είναι εδώ^[05:21], σε μία στήλη, παρά είναι δομές και ότι μεταξύ τους υπάρχουν σχέσεις αλληλεξάρτησης. Θα χρησιμοποιήσουμε το συγκεκριμένο παράδειγμα που έχουμε εδώ, το οποίο καλύπτει μια πολύ μικρή περιοχή (καλύπτει το τι είδους χαρακτηριστικά μπορούμε να έχουμε σε αντωνυμίες), για να σας δείξω πώς θα μπορούσε να λειτουργήσει ένα τέτοιο σύστημα, [δομών χαρακτηριστικών]^[05:47], και πώς αυτό το σύστημα θα μπορούσε να κάνει προβλέψεις και μάλιστα προβλέψεις οι οποίες είναι διαψεύσιμες, κάτι το οποίο θέλουμε στην επιστήμη· θέλουμε οι προβλέψεις που κάνουμε να μπορούν να διαψευστούν, γιατί αν έχεις μη διαψεύσιμες προβλέψεις, τότε δεν έχεις επιστήμη, έχεις αστρολογία.

Λοιπόν, τι έχουμε εδώ πέρα^[06:12]; Έχω ότι μια [αντωνυμία] έχει από κάτω μια δομή από χαρακτηριστικά — το δέντρο που βλέπετε εδώ πέρα είναι η μέγιστη δυνατή, η πιο σύνθετη δυνατή δομή. Έχουμε χαρακτηριστικά συμμετέχοντες^[06:28] που είναι το [πρόσωπο], για να το πούμε απλά^[06:33], έχουμε χαρακτηριστικά^[06:35] [αριθμού]^[06:39] (χρησιμοποιώ τους πιο γνωστούς όρους) και [γένους]^[06:45] — εντάξει, δεν είναι ακριβώς γένος πάντα^[06:49], αλλά ας το ονομάσουμε “γένος” χάριν ευκολίας.

Το σύστημα δουλεύει ως εξής, ας πάρουμε το “πρόσωπο”: θεωρείται ότι το απλούστερο δυνατό σύστημα έχει χαρακτηριστικά προσώπου^[07:05] και κάνει τη διάκριση... Καταρχήν, αν δεν υπάρχει καθόλου χαρακτηριστικό προσώπου, έχουμε τρίτο πρόσωπο, διότι τρίτο πρόσωπο σημαίνει έλλειψη προσώπου. Το πρόσωπο είναι μια κατηγορία η οποία αφορά μόνο τους συμμετέχοντες στο επικοινωνιακό γεγονός, δηλαδή τον [ομιλητή]^[07:31] και τον (ας πούμε) [ακροατή]^[07:34]. Άρα, όταν λέμε “τρίτο πρόσωπο” εννοούμε “μη πρόσωπο”.

Ας δούμε λοιπόν πώς λειτουργεί το πρόσωπο –participant (συμμετέχων) εδώ πέρα– στο σύστημα των Χάρλεϊ και Ρίτερ. Αν δεν έχουμε καθόλου πρόσωπο, είπαμε είμαστε στο τρίτο πρόσωπο. Ας πούμε ότι έχουμε ένα χαρακτηριστικό προσώπου. Τότε, η αντίθεση θα είναι μεταξύ του αμαρκάριστου, του βασικού χαρακτηριστικού, που είναι εδώ πέρα ο ομιλητής^[08:01] –που θα είναι το πρώτο πρόσωπο– και του να έχουμε απλώς χαρακτηριστικό προσώπου· ένα χαρακτηριστικό προσώπου το οποίο δεν είναι ο ομιλητής, θα είναι μοιραία ο ακροατής. Ένα τέτοιο σύστημα έχουμε στα ελληνικά, δηλαδή έχουμε πρώτο πρόσωπο που είναι συμμετέχων/ο ομιλητής, [και] ένα δεύτερο πρόσωπο που είναι κάποιος που συμμετέχει στο επικοινωνιακό γεγονός, αλλά δεν είναι ο ομιλητής. Και αυτή είναι η αντίθεση που έχουμε στα ελληνικά και στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες· είναι η αντίθεση μεταξύ ομιλητή και κάποιου συμμετέχοντος που δεν είναι ομιλητής.

Εδώ πέρα όμως, οι Χάρλεϊ και Ρίτερ –και εδώ είναι το ενδιαφέρον– έχουν και ένα χαρακτηριστικό [ακροατή]^[08:47]. Και φυσικά, το ερώτημα είναι: γιατί; αφού με τα χαρακτηριστικά participant (συμμετέχων)^[08:53] –προσώπου δηλαδή– και ομιλητή^[08:55] μπορούμε μια χαρά να βγάλουμε τις γλώσσες της Ευρώπης και πολλές άλλες. Η απάντηση είναι ότι χρειαζόμαστε ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό ακροατή, γιατί σε κάποιες γλώσσες έχουμε την εξής διάκριση^[09:09]: έχουμε τον ομιλητή^[09:13] πρώτο πρόσωπο και πρώτο πληθυντικό, όταν το πρώτο πληθυντικό σημαίνει “εγώ και

κάποιοι άλλοι”. έχουμε το χαρακτηριστικό ακροατή^[09:27], όταν σημαίνει “εσύ” ή “εσείς”. Και σ’ αυτές τις γλώσσες^[09:34], όταν συνδυάσουμε τα δύο χαρακτηριστικά, έχουμε αυτό που λέμε [τέταρτο πρόσωπο]^[09:42]. το “τέταρτο πρόσωπο” είναι “εγώ κι εσύ”, το οποίο στις δικές μας γλώσσες το διατυπώνουμε χρησιμοποιώντας πρώτο πληθυντικό. Αλλά στις δικές μας γλώσσες, το πρώτο πληθυντικό *τσουβαλιάζει* μαζί το “εγώ και εσύ” και το “εγώ και κάποιοι άλλοι”. Στις γλώσσες στις οποίες υπάρχει ξεχωριστό χαρακτηριστικό ακροατή, όπως εδώ^[10:11], υπάρχει η δυνατότητα να γίνει διάκριση –και γίνεται η διάκριση– μεταξύ πρώτου πληθυντικού “εγώ και κάποιοι άλλοι” και του λεγόμενου τέταρτου προσώπου “εγώ και εσύ και ενδεχομένως και κάποιοι άλλοι”.

Παρακάτω βλέπουμε κάτι πολύ ενδιαφέρον. Βλέπουμε ότι, σύμφωνα με αυτό το σύστημα εδώ πέρα, δεν μπορεί μία γλώσσα να έχει χαρακτηριστικά γένους^[10:33] σε μια αντωνυμία αν δεν δηλώνει χαρακτηριστικά αριθμού^[10:37]. Αυτό είναι μία πολύ συγκεκριμένη εμπειρική πρόβλεψη, η οποία μπορεί να διαψευσθεί αν βρεθούνε δεδομένα τα οποία θα μας δείχνουν ότι η γλώσσα χ έχει τη διάκριση γένους πάνω στις αντωνυμίες της, αλλά δεν έχει διάκριση αριθμού. Μέχρι στιγμής, δεν έχουμε βρει αντιπαράδείγματα.

Επίσης, βλέπουμε ότι εδώ πέρα^[11:01], το σύστημα των Χάρλεϊ και Ρίτερ μας δίνει τη δυνατότητα –δεν θέλω να μπω σε λεπτομέρειες– να έχουμε ενικό, πληθυντικό, δυϊκό μόνο αν έχουμε πληθυντικό –δηλαδή, η ύπαρξη δυϊκού προϋποθέτει την ύπαρξη πληθυντικού– αλλά και να έχουμε και άλλους αριθμούς, για τους οποίους όμως προϋποτίθεται η ύπαρξη πληθυντικού.

Σε γενικές γραμμές, ένα τέτοιο σύστημα^[11:34], όπως το σύστημα δομών χαρακτηριστικών των Χάρλεϊ και Ρίτερ, μας δίνει τη δυνατότητα να κάνουμε συγκεκριμένες προβλέψεις σχετικά με το πώς αλληλεπιδρούν τα χαρακτηριστικά μεταξύ τους. Και αυτό μπορούμε να το κάνουμε, ακριβώς γιατί υποθέτουμε ότι κάποια χαρακτηριστικά, για να υπάρχουν σε μια συγκεκριμένη γραμματική, προϋποθέτουν την ύπαρξη άλλων χαρακτηριστικών^[12:00] – όπως είπαμε, το γένος^[12:02] με τον αριθμό.

V4.2.4 Τι είναι λοιπόν και τι κάνουν τα χαρακτηριστικά; Πόσα και ποια χαρακτηριστικά υπάρχουν; Είναι καθολικά;
<https://youtu.be/6NsEv1c8QSQ>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | constant + αντιπαράβολή | sOFIArIZOPoulOU ////

Όσα είδαμε σχετικά με τα χαρακτηριστικά μέχρι στιγμής, μας πηγαίνουν προς μια κατεύθυνση η οποία κατεύθυνση είναι η εξής: παίρνοντας στα σοβαρά τα χαρακτηριστικά, μπορούμε να διατυπώσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια και περισσότερη σαφήνεια τις περιγραφές μας για τη γλώσσα –είδατε πόσο σημαντικό είναι να ‘χουμε το σωστό γνώρισμα και να δώσουμε τις αντίστοιχες αξίες στα χαρακτηριστικά που υποθέτουμε– κι επιπλέον, έχοντας τα σωστά χαρακτηριστικά (όπως θα δούμε παρακάτω, ιδίως την επόμενη εβδομάδα), μπορούμε να κάνουμε τις σωστές γενικεύσεις όσον αφορά τη γραμματική. Δεν μπορούμε να κάνουμε τις σωστές γενικεύσεις και δεν μπορούμε να διατυπώσουμε τους γραμματικούς κανόνες σωστά, αν δεν έχουμε μία καλή εικόνα των χαρακτηριστικών που απαρτίζουν –θυμηθείτε, μιλήσαμε για τα χαρακτηριστικά ως *άτομα* της γλώσσας– τη γλώσσα καθεαυτή. Υπάρχει λοιπόν μια σειρά από ερωτήματα και τουλάχιστον τέσσερα από αυτά είναι:

- Πόσα χαρακτηριστικά υπάρχουν; Είναι καμιά εικοσαριά; Είναι καμιά πεντακοσαριά; Όταν λέω ‘πόσα χαρακτηριστικά’ εννοώ και φωνολογικά και μορφοσυντακτικά.
- Δεύτερον: ποια είναι αυτά τα χαρακτηριστικά; Δεν είναι τόσο εύκολη η ερώτηση να απαντηθεί, όπως είδατε. Δεν μπορούμε απλώς να πούμε ενικός, πληθυντικός, τριικός, κ.λπ. Δεν λειτουργεί έτσι. Είδαμε το προηγούμενο βίντεο ότι π.χ. ο δυϊκός προϋποθέτει την ύπαρξη πληθυντικού. Και μάλιστα, κάτι το οποίο δεν ανέφερα είναι ότι σε πάρα πολλές γλώσσες, μορφολογικά ο δυϊκός μοιάζει σαν να βάλεις τον ενικό και τον πληθυντικό μαζί. Άρα είναι πολύ πιο πονηρή και πολύ πιο δύσκολη η απάντηση στην ερώτηση: “ποια χαρακτηριστικά υπάρχουν”.
- Μια άλλη ερώτηση είναι: κατά πόσο αυτά τα χαρακτηριστικά είναι καθολικά. Σας υπενθυμίζω ότι όταν λέμε ‘καθολικά’ δεν εννοούμε ότι πρέπει όλες οι γλώσσες να τα περιλαμβάνουν στις γραμματικές τους, εννοούμε όμως ότι είναι εκεί πέρα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Κι αυτή η ερώτηση είναι δύσκολη. Είναι δύσκολη γιατί φαίνεται –κάποιες φορές– ότι οι συγκεκριμένες γλώσσες έχουνε χαρακτηριστικά τα οποία δεν βρίσκουμε σε άλλες γλώσσες. Άρα πρόκειται για μία εξαιρετικά σπάνια εμφάνιση ενός κατά τα άλλα καθολικού χαρακτηριστικού ή είναι ένα γνώρισμα –με τις διάφορες αξίες του– το οποίο επί τούτου έφτιαξε, αν θέλετε, η συγκεκριμένη γλώσσα; Υπάρχει πολύ έντονος προβληματισμός σ’ αυτό το θέμα στο πρόσφατο έργο του Ian Roberts (Ian Ρόμπερτς), που είναι γλωσσολόγος στο Cambridge (Κέιμπριτζ).
- Μια άλλη ερώτηση είναι: κατά πόσο *γενικά* μπορούμε να πούμε ότι τα χαρακτηριστικά είναι καθολικά. Κάποια πρέπει να είναι, φαίνεται ότι είναι. Θυμηθείτε και τους προβληματισμούς όσον αφορά τη γλωσσική ποικιλότητα: τη διαφορά μεταξύ χαρτογραφικών προσεγγίσεων, προσεγγίσεων στην ενότητα 3.3 όπου έγινε λόγος για ρεπερτόρια χαρακτηριστικών, αλλά και διαφορετικές προσεγγίσεις, αυτές των πεδίων, όπου το ζητούμενο δεν είναι να ‘χουμε τα ίδια χαρακτηριστικά σ’ όλες τις γλώσσες, αλλά οτιδήποτε θα ικανοποιήσει

βασικές ανάγκες των δύο συστημάτων (των αρθρωτικών και των νοητικών) κι από κει και πέρα η γραμματική ας χρησιμοποιήσει ό,τι μέσα έχει.

Η ερώτηση φυσικά που κολλάει σ' όλα αυτά είναι κατά πόσο μπορούμε έτσι απλοϊκά να πούμε ότι τα χαρακτηριστικά είναι τα *καθολικά υλικού*. Θυμηθείτε τη διαφορά μεταξύ καθολικών υλικού στην ενότητα 3.1 και καθολικών δομής. Ελπίζω να έγινε σαφές ότι από τη μια είναι μεγάλη πρόοδος της γλωσσολογίας του 20ού αιώνα η ανακάλυψη των χαρακτηριστικών και η χρήση τους ως αναλυτικής κατηγορίας στις γραμματικές περιγραφές και στην ερμηνεία των γραμματικών φαινομένων, αλλά από την άλλη ότι υπάρχουνε υπερβολικά πολλά αναπάντητα ερωτήματα, κάποια από τα οποία θα απαντηθούν με μία πιο ολοκληρωμένη θεωρία γραμματικών χαρακτηριστικών και πολλά από τα οποία –πάρα πολλά από τα οποία– θα απαντηθούν με περισσότερη εις βάθος τυπολογική ανάλυση.

V4.3.1 Γλωσσικές κατηγορίες.

<https://youtu.be/9ex7GP5z-bg>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | kpasisi //////////////////////////////////

Αν τα γραμματικά χαρακτηριστικά είναι τα *άτομα* της γλώσσας, τότε οι γραμματικές κατηγορίες είναι τα *μόριά* της. Αυτή είναι μια μεταφορά παιδαγωγικού χαρακτήρα, που σας δίνει μια ιδέα για το πώς οργανώνουμε τα χαρακτηριστικά σε κατηγορίες στη γραμματική – στη μορφολογία και στη σύνταξη πιο συγκεκριμένα. Πρόκειται για μια απλή μεταφορά, δεν υπαινίσσεται ούτε συνεπάγεται ισχυρισμούς ότι η γλώσσα είναι οργανωμένη όπως είναι η ύλη, δηλαδή σε άτομα και μόρια, και σε γενικές γραμμές καλό είναι στις επιστήμες να μην παίρνουμε πάρα πολύ στα σοβαρά τις μεταφορές μας. Οι γραμματικές κατηγορίες, λοιπόν, είναι τα *μόρια* της γλώσσας. Σε αυτήν την ενότητα θα περιηγηθούμε τις γραμματικές κατηγορίες και θα προσπαθήσουμε να δούμε λίγο τι είναι και τι κάνουν.

Ξεκινάμε με τις λεγόμενες *λεξικές κατηγορίες*^[00:58], που είναι οι –σε όλους μας γνώριμες– κατηγορίες: του *|ουσιαστικού|*, του *|ρήματος|* και του *|επιθέτου|*. Σε γενικές γραμμές, οι λεξικές κατηγορίες (ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα) καταδηλώνουν έννοιες οι οποίες –πολύ χοντρικά– λέμε ότι αφορούν τον έξω κόσμο. Με άλλα λόγια, τα ουσιαστικά, τα ρήματα και τα επίθετα ανταποκρίνονται σε έννοιες του ανθρώπινου νου, οι οποίες σε γενικές γραμμές μιλάνε ή τις χρησιμοποιούμε για να μιλήσουμε, για να κατανοήσουμε και να στοχαστούμε τον έξω κόσμο. Οι φιλόσοφοι της γλώσσας θα έχουν αρκετές αντιρρήσεις –δικαίως– και εύλογες αντιρρήσεις σε μια τόσο υπεραπλουστευτική παρουσίαση, αλλά μπορεί κανείς να κρατήσει το ότι *οι λεξικές κατηγορίες καταδηλώνουν έννοιες* – ό,τι κι αν είναι οι έννοιες.

Δίπλα στις λεξικές κατηγορίες υπάρχουν οι *λειτουργικές κατηγορίες*^[02:11]. Οι λειτουργικές κατηγορίες ανήκουν στη γλώσσα καθαυτή –δεν είναι αναγκαίες με τον τρόπο που σκεφτόμαστε ότι οι λεξικές κατηγορίες είναι αναγκαίες επειδή καταδηλώνουν έννοιες– και οι λειτουργικές κατηγορίες περιλαμβάνουν:

- την *|κτήση|*^[02:39],
- την *|οριστικότητα|*

(έχουμε μιλήσει σχεδόν γι' αυτές: η κτήση εκφράζει μια σχέση κτήσης και στα ελληνικά πραγματώνεται με το ρήμα 'έχει', με τη γενική κ.λπ., η οριστικότητα στα ελληνικά πραγματώνεται κυρίως με το οριστικό άρθρο κ.ο.κ.)

- Επίσης, έχουμε^[03:09] την *|όψη|*. Η όψη αφορά τη διάρκεια ενός γεγονότος που φτιάχνει, που *σαρκώνει*, που χτίζει ένα ρήμα.
- Υπάρχει ο *|χρόνος|*^[03:23], ο οποίος τοποθετεί αυτό το γεγονός μέσα στον χρόνο, αφορά χρονικότητα δηλαδή και όχι τη διάρκεια του ίδιου του γεγονότος.

- Έχουμε βεβαίως την |έγκλιση|^[03:37] και την |τροπικότητα|· αυτές πάνε μαζί συνήθως. Η έγκλιση είναι η κατηγορία που αφορά κατά πόσο κάτι είναι δήλωση, άρα αληθές/ψευδές, ή κάτι το οποίο είναι μη πραγματικό (ή αντίθετο του πραγματικού) ή ευχή – θυμηθείτε τις εγκλίσεις της αρχαίας: *οριστική, υποτακτική, ευκτική*. Η τροπικότητα, που γραμματικοποιείται σε πάρα πολλές γλώσσες, αφορά δυνατότητες και υποχρεωτικές καταστάσεις. Στα ελληνικά η τροπικότητα συνήθως εκφράζεται –συνήθως– με το ‘μπορώ’ (όταν λέμε ότι “αυτό το αυτοκίνητο μπορεί να πιάσει 100 χλμ”, μιλάμε για μία δυνατότητα), αλλά πρόκειται για πολύ σοβαρές και –αν θέλετε– θεμελιώδεις γραμματικές κατηγορίες.
- Επίσης, εκτός από την όψη, τον χρόνο, την έγκλιση και την τροπικότητα, υπάρχει^[04:49] η |προσλεκτική δύναμη|. Η προσλεκτική δύναμη είναι η κατηγορία που αφορά το κατά πόσο κάτι είναι ερώτηση ή μη.
- Τέλος, υπάρχει η κατηγορία της |διαβάθμισης|^[05:06] (λειτουργική κατηγορία κι αυτή), η οποία ακριβώς διαβαθμίζει αυτό το οποίο εκφράζουν τα επίθετα και στα ελληνικά διατυπώνεται είτε με το ‘πολύ’ ή το ‘πάρα πολύ’, άρα “θερμός - πολύ θερμός - πάρα πολύ θερμός”, με τον συγκριτικό και τον υπερθετικό βαθμό του επιθέτου “θερμός - θερμότερος - ο θερμότερος” (‘θερμότατος’ είναι στα αρχαία ο υπερθετικός). Όλα αυτά είναι ζητήματα διαβάθμισης, όλα αυτά εμπίπτουν στη λειτουργική κατηγορία της διαβάθμισης.

Τώρα, όπως βλέπετε εδώ πέρα^[05:52], κάποιες από αυτές τις λειτουργικές κατηγορίες –η απαρίθμηση δεν είναι εξαντλητική, δηλαδή έχουμε αφήσει αρκετές λειτουργικές κατηγορίες οι οποίες υπάρχουν και είναι πολύ σημαντικές σε διάφορες γλώσσες, απλώς εδώ δειγματοληπτικά σας δίνω αυτές–, βλέποντας [λοιπόν] αυτές τις κατηγορίες αντιλαμβανόμαστε ότι κάποιες από αυτές σχετίζονται με την εγκλιτική μορφολογία: στα ελληνικά ο χρόνος (ο χρόνος εκφράζεται μορφολογικά στα ελληνικά) ή και η οριστικότητα (που εκφράζεται με το οριστικό άρθρο). Άλλες πάλι δεν *γραμματικοποιούνται* (όπως λέμε), δεν έχουν τη δική τους γραμματική πραγμάτωση, αλλά σε γλώσσες όπως τα ελληνικά πρέπει να εκφραστούν (ας πούμε) *περιφραστικά* (το παράδειγμα όπως είπαμε και πριν είναι η τροπικότητα). Όσον αφορά την έγκλιση είναι μια μεγάλη και πολύπλοκη ιστορία, όσον αφορά τα ελληνικά, αλλά και αρκετές γλώσσες.

Οπότε: *γραμματικές κατηγορίες είναι οι λεξικές κατηγορίες και οι λειτουργικές κατηγορίες* και θα δούμε στη συνέχεια “τι είναι και τι κάνουν οι λεξικές κατηγορίες”, “τι είναι και τι κάνουν οι λειτουργικές κατηγορίες” και τι άλλο υπάρχει.

V4.3.2 Λεξικές κατηγορίες: ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα.

<https://youtu.be/KoKFvQKXnIY>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | kpasisi //////////////////////////////////

Ας δούμε τώρα τις λεξικές κατηγορίες. Είπαμε ότι οι λεξικές κατηγορίες χρησιμοποιούνται για την καταδήλωση εννοιών. Αν θέλουμε να μιλήσουμε για έννοιες όπως 'ύπαρξη', 'μπακλαβάδες', 'θερμότητα', 'κίνηση', οτιδήποτε, οποιαδήποτε ενότητα για την οποία θέλουμε να μιλήσουμε πρέπει να διατυπωθεί με λεξικές κατηγορίες.

Η εύλογη ερώτηση είναι: τότε γιατί έχουμε τρεις; γιατί έχουμε δηλαδή ουσιαστικό, ρήμα και επίθετο; Η απάντηση δεν είναι καθόλου εύκολη. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ η πιο απλή –φαινομενικά– και η πιο στοιχειώδης –οπωσδήποτε– ερώτηση στη γραμματική θεωρία είναι “ποια είναι η διαφορά ουσιαστικού, ρήματος, επιθέτου;” η απάντηση αποδείχτηκε πάρα πολύ δύσκολη και πάρα πολύ πολύπλοκη. Η γραμματική θεωρία έκανε προόδους στο να απαντήσει την ερώτηση “ποια είναι η διαφορά ουσιαστικού, ρήματος και επιθέτου;” αλλά –όπως κάθε επιστημονική ερώτηση– για να μπορέσει να απαντηθεί χρειάζεται μία θεωρία και τα θεωρητικά μας εργαλεία μας επέτρεψαν, μόλις τα τελευταία 20-30 χρόνια, να καταλήξουμε σε ενδιαφέρουσες απαντήσεις, οι οποίες είναι και τυπολογικά ενδιαφέρουσες. Δηλαδή να μη βλέπουμε τα ουσιαστικά, τα ρήματα και τα επίθετα ως απλά ζητήματα μορφολογίας αλλά ως κάτι βασικό και θεμελιώδες της γλώσσας καθεαυτής, της γραμματικής εν προκειμένω.

Το ουσιαστικό, το ρήμα και το επίθετο, λοιπόν, φαίνεται να κωδικοποιούν διαφορετικές προοπτικές: δηλαδή είναι [ζήτημα προοπτικής] η διαφορά ουσιαστικού, ρήματος και επιθέτου^[01:58]. Τι εννοούμε προοπτικής; Για να σας πω τι εννοούμε όταν λέμε προοπτική, θα δούμε λίγο τι λέμε συνήθως ότι είναι η διαφορά μεταξύ ρήματος, ουσιαστικού και επιθέτου.

Οι σχολικές γραμματικές –ή οι πιο *πρόχειρες* προσεγγίσεις στο θέμα– διατείνονται ότι: τα ουσιαστικά είναι πρόσωπα, ζώα, πράγματα, ιδιότητες και τοπωνύμια και και και... (βάζω κι άλλα μέσα στο κουτί), τα ρήματα είναι ενέργειες, καταστάσεις, ιδιότητες ενδεχομένως, τα επίθετα είναι κι αυτά ιδιότητες, οι οποίες κατά κάποιους είναι αυτές ακριβώς που επιδέχονται διαβάθμιση (πολύ ή λίγο) – μιλήσαμε για τη διαβάθμιση πριν, θα ξανάρθουμε. Η απάντηση δεν μπορεί να δοθεί με βάση αυτούς τους όρους, γιατί αυτή η απάντηση προϋποθέτει ότι το ουσιαστικό, το ρήμα και το επίθετο είναι τρεις μεγάλοι κουβάδες (τρεις μεγάλοι κάδοι) μέσα στους οποίους ρίχνουμε έννοιες. Δηλαδή, αν είναι κάτι πρόσωπο το πετάμε στο ουσιαστικό, αν είναι κάτι δυναμική ενέργεια –ξέρω γω, 'τρέχω', 'πηδάω', 'χορεύω'– το βάζουμε στα ρήματα, αν είναι κάτι μια διαβαθμίσιμη ιδιότητα, το πετάμε στα επίθετα.

Δεν λειτουργούν τα πράγματα έτσι. Σκεφτείτε π.χ. τον χορό. Ο χορός είναι μία δυναμική δραστηριότητα – υπάρχει ρήμα 'χορεύω' βεβαίως, υπάρχει και ουσιαστικό 'χορός'. Ο 'γάμος', που στα ελληνικά είναι μόνο ουσιαστικό και δεν παράγεται από ρήμα –δεν είναι ρηματικό ουσιαστικό, είναι ένα κανονικό ουσιαστικό–, δεν είναι ούτε πρόσωπο, ούτε πράγμα, ούτε αντικείμενο, ούτε τίποτα, ούτε αφηρημένη έννοια στη σημασία που σημαίνει τη γαμήλια τελετή. Γάμος είναι ένα γεγονός. Θα περίμενε λοιπόν κανείς να είναι μόνο ρήμα, όμως φυσικά είναι ωραιότατο ουσιαστικό. Και πάει λέγοντας.

Τι εννοούμε λοιπόν όταν λέμε: “οι τρεις κατηγορίες διαφέρουν ως προς την προοπτική”; Εννοούμε ότι, την ίδια έννοια αν τη δούμε από τη σκοπιά του ουσιαστικού, τη βλέπουμε ως κάτι το οποίο μοιάζει με αντικείμενο, αφηρημένο αντικείμενο, με κάτι που έχει όρια, έστω κι αν αυτά τα όρια δεν είναι χειροπιαστά. Το ρήμα δίνει μια προοπτική στην έννοια ως κάτι που θα μπορούσε να εκτείνεται στον χρόνο. Τι ακριβώς κάνουν τα επίθετα είναι αρκετά πιο δύσκολη υπόθεση και τα τελευταία 5-10 χρόνια η έρευνα έχει επικεντρωθεί και στα επίθετα. Πέρα από τις λεπτομέρειες και ενδεχομένως διαφορετικές αναλύσεις, η μεγάλη ανακάλυψη της θεωρητικής γλωσσολογίας αυτόν τον αιώνα, δηλαδή τα τελευταία 17-18 χρόνια, με κομβικό σημείο το έργο του Μαρκ Μπέικερ (Mark Baker) –μια μονογραφία του που εκδόθηκε το 2003– είναι ότι οι λεξικές κατηγορίες δεν είναι μεγάλα κουτιά μέσα στα οποία πετάμε διαφορετικές έννοιες, αλλά είναι διαφορετικές προοπτικές απέναντι στην ίδια έννοια.

Οι λεξικές κατηγορίες είναι πολύ ενδιαφέρουσες από την άποψη ότι –όπως δείχνει η έρευνα των τελευταίων 20-30 ετών– είναι καθολικές, ανήκουν δηλαδή στα απόλυτα καθολικά. Με άλλα λόγια, όλες οι γλώσσες φαίνεται να έχουν ουσιαστικά και ρήματα· και μία αντίθεση ή μία διαφορά, αν θέλετε, ουσιαστικού-ρήματος. Για τα επίθετα, και πάλι τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα, αλλά ουσιαστικά και ρήματα θα βρούμε σε όλες τις γλώσσες, αν ξέρουμε και πάλι πώς να ψάξουμε και για τι πράγμα να ψάξουμε και δεν θολώνει τη ματιά μας η μορφολογία ή οι γραμματικές ιδιαιτερότητες της μιας ή της άλλης γλώσσας.

Και τι πρέπει να πούμε για τις λειτουργικές κατηγορίες; Είναι κι αυτές καθολικές; Θυμηθείτε τη συζήτηση στην ενότητα 3.3 με τις διάφορες απόψεις, από τη χαρτογραφία των Τσίνκουε και Ρίτσι (κατά την οποία όλες οι λειτουργικές κατηγορίες είναι παρούσες σε όλες τις γλώσσες, απλώς μπορεί να γραμματικοποιούνται ή να μην γραμματικοποιούνται) μέχρι άλλες λύσεις πιο ευέλικτες που αφορούν ρεπερτόρια χαρακτηριστικών, τα οποία η κάθε γραμματική τα συνδυάζει αλλιώς (πράγμα το οποίο μας φέρνει και στη συζήτηση, στην αμέσως προηγούμενη ενότητα, που μιλήσαμε για τα χαρακτηριστικά), το μοντέλο αρχών και παραμέτρων, ή την άποψη της Βίλτσκο, ότι υπάρχουν τέσσερα πεδία τα οποία κάθε γλώσσα πρέπει να γεμίσει, να ικανοποιήσει, να στήσει –πείτε το όπως θέλετε–, κι από κει και πέρα μπορεί να χρησιμοποιεί κάποιες λειτουργικές κατηγορίες ή να χρησιμοποιεί κάποιες άλλες.

Το συμπέρασμα είναι ότι η γλωσσική διαφοροποίηση, οι διαφορές μεταξύ των γραμματικών των επιμέρους γλωσσών βρίσκονται αποκλειστικά, πιθανότατα, στην περιοχή των λειτουργικών κατηγοριών^[01:59]. Δηλαδή όλες οι γλώσσες έχουν ρήματα και ουσιαστικά –ενδεχομένως και επίθετα– και εκεί που διαφέρουν είναι οι λειτουργικές τους κατηγορίες, είτε γιατί δεν έχουν όλες οι γλώσσες τις ίδιες λειτουργικές κατηγορίες, είτε γιατί δεν συμπεριφέρονται όλες οι λειτουργικές κατηγορίες με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις γλώσσες, είτε γιατί διαφορετικές γλώσσες γραμματικοποιούν μόνο συγκεκριμένες λειτουργικές κατηγορίες και όχι άλλες.

Αυτή η άποψη, ότι οι γλώσσες μεταξύ τους διαφέρουν μόνο όσον αφορά τις λειτουργικές κατηγορίες, είναι η γνωστή ως η *εικασία των Borer-Chomsky* (Μπορέρ-Τσόμσκι), από τα ονόματα δύο γλωσσολόγων, δύο θεωρητικών γλωσσολόγων, της Hagit Borer και του Noam Chomsky.

Αφήνοντας στην άκρη τα τυπολογικά ζητήματα, πρέπει να απαντήσουμε στην ερώτηση: “τι είναι λειτουργικές κατηγορίες και τι κάνουν;”

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να δει κανείς το τι είναι οι λειτουργικές κατηγορίες. Η μία είναι να πει ότι είναι η *κόλλα της γραμματικής*. Οι λειτουργικές κατηγορίες επιτρέπουν τη δημιουργία δομών από ουσιαστικά, ρήματα και επίθετα. Χωρίς λειτουργικές κατηγορίες –αν χρησιμοποιούμε μόνο ουσιαστικά, ρήματα και επίθετα– δεν έχουμε προτάσεις,

δεν έχουμε συντακτικές δομές, σίγουρα δεν έχουμε μορφολογικές δομές, αλλά έχουμε ενός είδους pidgin (πίτζιν), δηλαδή ενός είδους κώδικα που χρησιμοποιούνται απομονωμένες λέξεις και δεν είναι γλώσσα.

Ένας άλλος τρόπος να δούμε το τι είναι οι λειτουργικές κατηγορίες, πέρα από τη μεταφορά της κόλλας, ότι είναι η κόλλα που μας βοηθάει να κολλήσουμε, να φτιάξουμε τις δομές (φεύγω δηλαδή από τα lego και μπαίνουμε στα συναρμολογούμενα με κόλλα – όσοι από σας έχετε κάνει μοντελισμό καταλαβαίνετε τι εννοώ), υπάρχει και η πιο προσεκτική αντίληψη ότι οι λειτουργικές κατηγορίες είναι φορείς γραμματικών χαρακτηριστικών τα οποία είναι απαραίτητα για την ερμηνεία των ουσιαστικών, των ρημάτων και των επιθέτων.

Αυτό έχει και μια άλλη πλευρά, πολύ ενδιαφέρουσα, η οποία είναι η εξής: Ας δούμε πρώτα τα ουσιαστικά· ξεκινάω απ' τα ουσιαστικά γιατί τους έχω αδυναμία (ας τα βάψουμε κίτρινα^[04:25], το ουσιαστικό είναι κίτρινο εδώ πέρα). Θα παρατηρήσετε ότι κατηγορίες όπως κτήση^[04:29], οριστικότητα^[04:30] και θα βάλω εδώ και τον |αριθμό|, στο κενό που έχω αφήσει^[04:41], συνδυάζονται αποκλειστικά με ουσιαστικά. Αυτή η παρατήρηση δεν είναι καινούρια, την κάνει ο Αριστοτέλης στη *Ρητορική*. Μάλιστα ο Αριστοτέλης ορίζει το ουσιαστικό ως “αυτό το οποίο έχει αριθμό και γένος”, αν θυμάμαι καλά. Αν θυμάμαι καλά, τον αριθμό και το γένος, ή δεν ξέρω αν προσθέτει και άρθρα· εν πάση περιπτώσει. Το σημαντικό εδώ πέρα είναι ότι γραμματικές κατηγορίες όπως κτήση^[05:09], οριστικότητα^[05:10] και αριθμός, πάνε πακέτο, πάνε παρέα, αποτελούν την αυλή, αποτελούν τη συνοδεία αν θέλετε, την κουστωδία των ουσιαστικών.

Αντίστοιχα πράγματα μπορούμε να δούμε –ας τα βάλουμε με πρασινάκι– στα ρήματα^[05:31]. Η *όψη*^[05:34] (που δηλώνει τη διάρκεια του γεγονότος που χτίζει, που σαρκώνει το ρήμα), ο *χρόνος*^[05:43] (που φυσικά είναι: παίρνουμε το γεγονός αυτό και το εντάσσουμε σε μια χρονικότητα), η *έγκλιση* και η *τροπικότητα*^[05:49], πάνε πακέτο· είναι η συνοδεία, η κουστωδία, η αυλή –αν θέλετε να δώσουμε μια πιο βασιλικού τύπου μεταφορά– του ρήματος. Η όψη, ο χρόνος, η έγκλιση και η τροπικότητα είναι κατηγορίες λειτουργικές οι οποίες φέρουν χαρακτηριστικά απαραίτητα για να ερμηνευτεί το ρήμα, και το γεγονός που φτιάχνει το ρήμα.

Αντίστοιχα (με πορτοκαλί) τα επίθετα^[06:20] έχουν τη δική τους λειτουργική κατηγορία, τη διαβάθμιση^[06:25]. Σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι διαβάθμιση έχουνε μόνο τα επίθετα· υπάρχει μια διχογνωμία εκεί πέρα, αλλά αν σκεφτείτε τον συγκριτικό και τον υπερθετικό βαθμό, τον έχουμε –σε όσες γλώσσες τούς διαθέτουνε– μόνο με επίθετα.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι λειτουργικές κατηγορίες δεν είναι απλή κόλλα, οπότε το *ελάχιστονες κατηγορίες* –που είναι ένας εναλλακτικός όρος που χρησιμοποιούμε για να μιλήσουμε για τις λειτουργικές κατηγορίες– λιγάκι τις αδικεί. Ίσα ίσα, οι λειτουργικές κατηγορίες, απαρτίζοντας την αυλή ή τη συνοδεία ή την κουστωδία ή την παρέα –αν θέλετε– του ουσιαστικού, του ρήματος και του επιθέτου, παράλληλα επιτρέπουν στις λεξικές κατηγορίες να συσχετιστούν με χαρακτηριστικά τα οποία είναι αναγκαία για την ερμηνεία τους.

Είδαμε λοιπόν ότι οι *λειτουργικές κατηγορίες* μπορούν να ενταχθούν σε μία από τις τρεις (ας πούμε) *κουστωδίες* ή *συνοδείες*: μια *ονοματική*, μια *ρηματική* και ενδεχομένως μία *επιθετική*. Οι λειτουργικές κατηγορίες, όπως είπα πριν, ίσως είναι άδικο να αποκαλούνται *ελάσσονες*, ακριβώς λόγω αυτού του σπουδαίου ρόλου που παίζουν στην διάρθρωση των δομών που παράγει η γραμματική της γλώσσας. Παράλληλα, πέρα από τη γραμματική, έρευνες των τελευταίων σαράντα περίπου ετών δείχνουν ότι η διάκριση μεταξύ *λεξικών* και *λειτουργικών κατηγοριών* έχει αντίκτυπο και στη γλωσσική κατάκτηση· αλλιώς κατακτώνται οι λεξικές κατηγορίες (χοντρικά οι λέξεις), αλλιώς κατακτώνται οι γραμματικές κατηγορίες (η γραμματική)· και έχει σημασία για ένα στοιχείο αν είναι λεξικό ή γραμματικό, γιατί θα κατακτηθεί μέσα από διαφορετικές διαδικασίες. Αυτό λίγο ως πολύ το αναφέραμε ακροθιγώς τη δεύτερη εβδομάδα που μιλήσαμε για κατάκτηση. Πέραν αυτού, σε επίπεδο νευρογλωσσικό, επίσης και εκεί βλέπουμε ότι οι λειτουργικές κατηγορίες μπορούν να επηρεαστούν σε περιπτώσεις τραύματος, στο γενικότερο φάσμα επίκτητων γλωσσικών διαταραχών που λέγεται *αφασία*. Υπάρχουν λοιπόν σενάρια στα οποία μόνο οι λειτουργικές κατηγορίες επηρεάζονται, ή πολλές φορές χάνονται, και όχι οι λεξικές. Αυτό το φάσμα –μέσα στο φάσμα της αφασίας– ονομάζεται *αγραμματισμός*. Σε κάθε περίπτωση οι λειτουργικές κατηγορίες είναι στο κέντρο της κατανόησής μας για το πώς δουλεύει η γραμματική των ανθρώπινων γλωσσών.

Είπα λοιπόν πριν ότι οι λειτουργικές κατηγορίες εμπίπτουν σε τρεις *κουστωδίες* (σε τρεις *αυλές*), αλλά θα ήταν λάθος να πιστέψει κανείς ότι αυτός ο διαχωρισμός είναι άκαμτος· ίσα-ίσα. 'Ίσα-ίσα' γιατί στην περιγραφή πάρα πολλών γλωσσών πολλές φορές αναγκαζόμαστε να περιγράψουμε –και λέω αναγκαζόμαστε: μας αναγκάζουν τα εμπειρικά δεδομένα–, να μιλήσουμε (και καλά κάνουμε και αναγκαζόμαστε γιατί μας ενδιαφέρει να ερμηνεύσουμε εμπειρικά δεδομένα, όχι να κάνουμε νοτική γυμναστική) [για] *μεικτές προβολές*^[02:52] ή *μεικτές κατηγορίες* κατ' άλλους. Το 'κατηγορίες' μπορεί να προκαλέσει σύγχυση, οπότε ας μείνουμε στο '*μεικτές προβολές*'^[02:55]. 'Προβολές' με την έννοια του '*φράσεις*', μη σας τρομάζει, δεν είναι καινούργιος όρος^[03:01].

Λοιπόν, τι είναι *μεικτές προβολές*; Επειδή στα ελληνικά δεν έχουμε *απαρέμφατα* και είναι λίγο δύσκολο να δείξω ακριβώς τι εννοούμε με τον όρο '*μεικτή προβολή*' στα ελληνικά –θα δώσω ένα παράδειγμα στο τέλος– θα αναγκαστώ να σας δώσω ένα αγγλικό παράδειγμα. Λοιπόν δείτε αυτό το παράδειγμα με *γερούνδιο*: [Albert's constantly eating herring]^[03:37] –ας το βάλω μέσα σε αγκύλες^[03:40]–, ας συνεχίσουμε την πρότασή μας, ...[annoyed everyone]^[03:49]. Μετάφραση ελληνική: "Το ότι ο Άλμπερτ συνεχώς τρώει ρέγγα ενοχλεί τους πάντες". (Δεν είναι και η πιο ενδιαφέρουσα πρόταση του κόσμου, αλλά εδώ πέρα τη θέλουμε για τις γραμματικές της ιδιότητες). Εδώ πέρα έχουμε μία *μεικτή προβολή*, αυτό είναι ένα *γερούνδιο* στα αγγλικά και το αποκαλούμε *μεικτή προβολή*. Γιατί το αποκαλούμε *μεικτή προβολή*; Γιατί έχει στοιχεία ονοματικά: Εδώ πέρα η *γενική πτώση*, το '*s*'^[04:21], είναι κάτι το οποίο συνοδεύει μόνο ουσιαστικά στα αγγλικά, είναι ένα ονοματικό στοιχείο, ανταποκρίνεται στη λειτουργική κατηγορία της

κτήσης^[04:31], που είναι μια ονοματική κατηγορία· και επιπλέον δείτε ότι όλη αυτή η φράση λειτουργεί ως το υποκείμενο^[04:43] του ρήματος ‘*annoied*’, άρα συμπεριφέρεται σαν ονοματική φράση στο σύνολό της, δεν είναι μόνο ότι διαθέτει μέσα της μια γενική, μια γενική κτητική, ας την πούμε έτσι.

Παράλληλα, αυτή η μεικτή προβολή έχει *καταμπινάτα*, ξεκάθαρα, αδιαμφισβήτητα ρηματικά χαρακτηριστικά. Παραδείγματος χάριν επίρρημα *|constantly|*^[05:10]. Επίσης τον ίδιο τον τύπο του γερούνδιου^[05:12], ο οποίος σχηματίζεται μόνο από ρήματα – για να φτιάξουμε ένα γερούνδιο κολλάμε ‘-ing’ σε ρήμα, δεν μπορούμε να το κολλήσουμε σε ουσιαστικό. Άρα εδώ πέρα έχουμε ξεκάθαρη διαπίστευση αυτού του μέρους της δομής ότι, ναι εδώ πέρα έχουμε κάτι ρηματικό. Τέλος, το άμεσο αντικείμενο ‘*herring*’^[05:36] μπορεί να σταθεί εδώ πέρα γιατί στα αγγλικά τα *άμεσα αντικείμενα* χωρίς κάποιου είδους πρόθεση είναι αντικείμενα ρημάτων: “eat herring”, “I ate herring”, “we ate herring” κ.λπ. Άρα και πάλι εδώ πέρα η ύπαρξη του *|άμεσου αντικειμένου|*^[06:00] μαρτυρεί το ότι υπάρχει *ρηματικός χαρακτήρας* σε ένα μέρος αυτής της δομής^[06:08]. Άρα τι έχουμε; Έχουμε μισή δομή ονοματική^[06:23], δηλαδή το πώς συμπεριφέρεται ολόκληρη η δομή ως *|υποκείμενο|*^[06:23] –υποκείμενο του ρήματος *annoied*^[06:25]–, έχουμε λοιπόν μισή συμπεριφορά, ή μισή δομή ονοματική^[06:31] –παράλληλα και η κτήση– και το υπόλοιπο είναι ρηματικό.

Πώς εξηγείται αυτή η διφυής μορφή; Καταρχήν δεν είναι ένα *καπρίτσιο* της αγγλικής γλώσσας. Όλες οι γλώσσες που έχουμε μελετήσει σε βάθος έχουν μέσα μεικτές προβολές. Άρα δεν είναι ένα τυπολογικό παράδοξο ή μια *εξωτική περίπτωση*. Ταυτόχρονα βλέπουμε ότι οι μεικτές προβολές ακολουθούν μια πολύ συγκεκριμένη λογική, η οποία είναι: *το ρηματικό τεμάχιο δομής, το ρηματικό κομμάτι δομής κάτω και το ονοματικό επάνω*. Δεν θέλω να μπω σε πολλές λεπτομέρειες σε αυτό το πράγμα, αλλά το πώς μπορούμε να αναμείξουμε λίγο από την *αυλή* του ουσιαστικού με λίγο από την *αυλή* του ρήματος ακολουθεί πολύ συγκεκριμένους κανόνες. Δηλαδή εδώ πέρα το πρωτόκολλο, η *ετικέτα* αν θέλετε, για το πώς μπορούν να συνδυαστούν οι δύο κουστωδίες (οι δύο συνοδείες), η ρηματική και η ονοματική, ακολουθεί πολύ αυστηρούς κανόνες, οι οποίοι είναι και πάρα πολύ ενδιαφέροντες.

Τέλος, να σας πω ότι στα ελληνικά έχουμε μία περίπτωση μεικτής δομής, όπου το άρθρο *|‘το’|*^[07:55] που είναι ονοματικό, είναι άρθρο, μπορεί να πάρει μια ολόκληρη πρόταση και μαζί με αυτή να αποτελέσει μια μεικτή προβολή: *|“Το πώς πέρασε στις εξετάσεις κανείς δεν ξέρει”|*^[08:25]. Όπου εδώ πέρα το *|‘πώς πέρασε στις εξετάσεις’|*^[08:27] συμπεριφέρεται σαν αντικείμενο του ‘ξέρει’, διαθέτει εδώ ένα ονοματικό στοιχείο –το ‘το’^[8:35]–, αλλά όλο το υπόλοιπο συστατικό, όλη η υπόλοιπη φράση^[08:41], είναι στην πραγματικότητα μία πρόταση, δηλαδή μία προβολή του ουσιαστικού, όπως θα δούμε και στις επόμενες ενότητες.

Άρα οι μεικτές δομές μάς δείχνουν, ταυτόχρονα, ότι δεν είναι άκαμπτη η *διαλογή* (ας το πω έτσι) των λειτουργικών κατηγοριών σε ονοματικές, ρηματικές και επιθετικές γιατί μπορούμε καμιά φορά να πάρουμε και να κολλήσουμε ένα ονοματικό και ένα ρηματικό κομμάτι, *ακολουθία λειτουργικών κατηγοριών*, αλλά πρέπει να το κάνουμε με πολύ συγκεκριμένους και πολύ σαφείς κανόνες.

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 5: Πώς χτίζεται η γλωσσική δομή.

5.1: Οι βασικές λειτουργίες: Συγχώνευση και Συμφωνία στη σύνταξη.

V5.1.1 Συντακτικό και σύνταξη. [5']

<https://youtu.be/p2s9UxekARA>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V5.1.2 Γιατί ένα μπουκάλι μπίρα δεν είναι ένα μπουκάλι μπίρας. [6']

<https://youtu.be/dHNdYkOILs>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Rico

V5.1.3 Πώς φτιάχνονται οι γλωσσικές δομές: λέξεις, φράσεις και προτάσεις. [6']

<https://youtu.be/q04surXl5vU>

απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulos + αντιπαραβολή | Evaggelia5

5.2: Συγχώνευση.

V5.2.1 Συγχώνευση: πώς και γιατί. [5']

<https://youtu.be/RJCDkXjaAE8>

απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | krasisi

V5.2.2 Η έννοια της κεφαλής και της προβολής. [10']

https://youtu.be/A7Pji8KB_uQ

απομαγνητοφώνηση | Evaggelia5 + αντιπαραβολή | krasisi

V5.2.3 Κεφαλές και φράσεις: χαρακτηριστές. [7']

https://youtu.be/_3c1ym004LE

απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | krasisi

5.3: Συμφωνία.

V5.3.1 Δράση εξ αποστάσεως. [10']

<https://youtu.be/tjKjOxjlgNE>

απομαγνητοφώνηση | Rico + αντιπαραβολή | Asimenia

V5.3.2 Η (θεμελιώδης) έννοια της Τοπικότητας. [6']

<https://youtu.be/RN6pBkhHGYE>

απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V5.3.3 Ο δυναμισμός της γραμματικής: η μετακίνηση συστατικών ως Συμφωνία και Συγχώνευση. [9']

<https://youtu.be/Dc6HhwjC5Q0>

απομαγνητοφώνηση | krasisi + αντιπαραβολή | Asimenia

V5.1.1 Συντακτικό και σύνταξη.

<https://youtu.be/p2s9UxekARA>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU //////////////////////////////////

Ήρθε λοιπόν η ώρα να μιλήσουμε για το πώς χτίζεται η γλωσσική δομή.

Οι δύο βασικές λειτουργίες που θα μας απασχολήσουν αυτή την εβδομάδα είναι η *λειτουργία της Συγχώνευσης* και η *λειτουργία της Συμφωνίας*. Και θα παραδειγματίσουμε το πώς δουλεύουν αυτές οι δύο λειτουργίες, η Συγχώνευση και η Συμφωνία, κυρίως μέσα από τη σύνταξη, γιατί ακριβώς στη σύνταξη φαίνεται πιο ξεκάθαρα ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται η Συγχώνευση και η Συμφωνία και δημιουργούν γλωσσική δομή.

Μιλώντας για σύνταξη, οι περισσότεροι έχουμε στο μυαλό μας το σχολικό συντακτικό. Προσωπικά, παρότι η έρευνά μου είναι στη σύνταξη, το συντακτικό στο σχολείο ήταν ένα από τα χειρότερα μαθήματα, για μένα τουλάχιστον, οπότε μπορώ να μιλήσω με μια διάθεση πιο συμπαθητική, αν θέλετε, προς όλους εμάς που ακούμε 'συντακτικό' και δεν μας πολυαρέσει. Τα καλά νέα είναι ότι η σύνταξη δεν ταυτίζεται με το σχολικό συντακτικό και εξηγούμε.

Το σχολικό συντακτικό, ιδίως το συντακτικό της *αρχαίας* για όσους πέρασαν από εκεί –από τη θεωρητική κατεύθυνση ή την τρίτη δέσμη οι παλαιότεροι– περιέχει περιγραφές δομών· δηλαδή αν ανοίξουμε ένα συντακτικό, ας πούμε του Τζάρτζανου της *νέας* ή κάποιο συντακτικό της αρχαίας, θα δούμε περιγραφές, χαρακτηρισμούς μάλλον, όχι περιγραφές, διαφόρων γενικών: *γενική κτητική, γενική υποκειμενική, γενική αντικειμενική*. Για παράδειγμα, αν υπάρχει μία δομή όπως: "το καπέλο της Καρολίνας", εκεί το σχολικό συντακτικό μάς λέει ότι 'της Καρολίνας' είναι γενική κτητική, επειδή η Καρολίνα είναι ο *κτήτορας*, είναι δηλαδή αυτή που έχει το καπέλο. Σε ένα παράδειγμα όπως "η επέμβαση του στρατού", η περιγραφή του σχολικού συντακτικού λέει ότι εκεί πέρα έχουμε μια γενική υποκειμενική, γιατί ο στρατός είναι αυτός που επεμβαίνει, δηλαδή αν μετατρέψουμε το "επέμβαση του στρατού" σε "ο στρατός επενέβη" αυτό θα ήταν το υποκείμενο. Και αντίστοιχα μιλάμε π.χ. για γενικές αντικειμενικές όπως "η ανακάλυψη της Τροίας", γιατί εκεί πέρα η γενική 'της Τροίας' θα επείχε θέση αντικειμένου, αν είχαμε το ρήμα 'ανακαλύπτω': "ανακαλύπτω την Τροία". Λίγο ως πολύ, εκεί κινείται το σχολικό συντακτικό, περιγράφει συγκεκριμένες δομές.

Όταν όμως κάνουμε σύνταξη, και όταν κάνουμε, αν θέλετε επιστημονική σύνταξη, θεωρητική σύνταξη, σύνταξη μέσα στα πλαίσια της θεωρητικής γλωσσολογίας, δηλαδή της ανάγκης μας και της επιστήμης που εκφράζει αυτή την ανάγκη να κατανοήσουμε τη γλώσσα καθεαυτή, το ερώτημα είναι κατά πόσο χρειαζόμαστε όλες αυτές τις περιγραφές. Ενδεχομένως σε ένα πρώτο επίπεδο τις χρειαζόμαστε, είναι χρήσιμο να καταλαβαίνουμε λ.χ. ότι η γενική στο "η επέμβαση του στρατού" επιτελεί μια διαφορετική λειτουργία από τη γενική στο "η ανακάλυψη της Τροίας" – δεν υπάρχει τίποτα κακό με την περιγραφή. Όμως στη σύνταξη προσπαθούμε να πάμε παραμέσα, να δούμε λίγο βαθύτερα, και για να το κάνουμε αυτό πάμε πέρα από τις απλές περιγραφές ή, αν θέλετε, ορολογία όπως *αναφορικές προτάσεις* ή *ερωτήσεις ολικής άγνοιας* (ερωτήσεις ολικής άγνοιας είναι αυτές που μπορούν να απαντηθούν με ένα ναι ή με ένα όχι), πάμε λοιπόν πέρα από το να μείνουμε σ' αυτά και να πούμε "οκ αυτή είναι μια αναφορική πρόταση, καθαρίσαμε".

“αυτό είναι μια ερώτηση ολικής άγνοιας, καθαρίσαμε”. Στη θεωρητική σύνταξη (και σας υπενθυμίζω την ενότητα 1.2 που ξαναπιάσαμε λίγο αυτό το θέμα) προσπαθούμε να δούμε σε βάθος: τι είναι αναφορικές προτάσεις, πώς λειτουργούν, πώς δομούνται οι αναφορικές προτάσεις· αντίστοιχα: τι είναι ερωτήσεις ολικής άγνοιας, πώς δομούνται, ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίον τις κατασκευάζουμε; Θυμηθείτε όσα είπαμε για δομή την προηγούμενη εβδομάδα.

Αυτό λοιπόν θα κάνουμε και αυτή την εβδομάδα: θα δούμε πώς μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τη σύνταξη των φυσικών γλωσσών, των ανθρωπίνων γλωσσών, με ελληνικά παραδείγματα, κοιτώντας τις δύο βασικές λειτουργίες της σύνταξης –και αυτό είναι μια ανακάλυψη των τελευταίων 30-40 ετών της θεωρητικής γλωσσολογίας– και αυτές οι δύο βασικές λειτουργίες της σύνταξης είναι η Συγχώνευση και η Συμφωνία. Επαναλαμβάνω, η Συγχώνευση και η Συμφωνία διέπουν και τη μορφολογία και τη φωνολογία, αλλά θα μείνουμε σε παραδείγματα από τη σύνταξη γιατί είναι πιο εύκολο να τις δούμε εν δράσει, να τις πιάσουμε επ’ αυτοφώρω, τη Συγχώνευση και τη Συμφωνία.

V5.1.2 Γιατί ένα μπουκάλι μπίρα δεν είναι ένα μπουκάλι μπίρας.

<https://youtu.be/dHNdYkOILs>

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | sofiaRIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Rico //////////////////////////////////

Είδαμε την προηγούμενη εβδομάδα ότι η Συγχώνευση είναι μία λειτουργία κατά την οποία δύο στοιχεία –τα οποία μπορεί να είναι *δέσμες* ή *δομές χαρακτηριστικών* ή μπορεί να ‘ναι *μορφήματα*– συνδυάζονται, και ένα από αυτά τα στοιχεία είναι η *κεφαλή*· *είναι αυτή που δίνει την ετικέτα ή την επιγραφή* (θα ξαναμιλήσουμε γι’ αυτά) *σε όλο το συστατικό*. Θα ξαναδούμε πώς λειτουργεί η Συγχώνευση με παραδείγματα, είναι η επόμενη ακριβώς ενότητα.

Τι είναι *Συμφωνία*; Μίλησα πολύ φευγαλέα για τη Συμφωνία στις προηγούμενες ενότητες. Ένας αδρός ορισμός της Συμφωνίας είναι: *η κατάσταση κατά την οποία, όταν αλλάζει το (α), κατά κάποιο τρόπο αλλάζει και το (β) ή, αν θέλετε, μια αλλαγή στο (α) –το (α) μπορεί να είναι χαρακτηριστικό, μπορεί να είναι λέξη, μπορεί να είναι ολόκληρο συντακτικό συστατικό, οτιδήποτε– επηρεάζει το (β). Οπότε, όταν υπάρχει μια αλλαγή στο στοιχείο (α) η οποία επηρεάζει ή η οποία προκαλεί αλλαγή στο στοιχείο (β) –είναι ένας πολύ γενικός ορισμός–, αυτό ονομάζεται Συμφωνία*.

Θα σας δώσω ένα παράδειγμα πολύ χειροπιαστό –θα δούμε βέβαια πολύ περισσότερα χειροπιαστά παραδείγματα την επόμενη εβδομάδα– για να δείτε λίγο πώς ακριβώς θα μπορούσε να αλληλεπιδρά η Συγχώνευση και η Συμφωνία. Σκεφτείτε το εξής: “ένα μπουκάλι μπίρα” δεν είναι “ένα μπουκάλι μπίρας”. Αν σας πω ότι “ήπια έξι μπουκάλια μπίρα”, θα συμπεράνετε ότι είμαι στο τσακίρ κέφι. Αν σας πω ότι “ήπια έξι μπουκάλια μπίρας”, πιθανότατα θα συμπεράνετε ότι είμαι στο νοσοκομείο, έχοντας κατά κάποιο τρόπο υγροποιήσει έξι μπουκάλια γυάλινα και έχοντας πιει το γυαλί. Ένα μπουκάλι μπίρα’ είναι το περιεχόμενο του μπουκαλιού (η μπίρα, η ίδια η μπίρα). Ένα μπουκάλι μπίρας’ είναι το μπουκάλι καθεαυτό. Οπότε, ‘ένα μπουκάλι μπίρα’ βρίσκεται σε αντίθεση με ‘ένα ποτήρι μπίρα’, ‘μία κανάτα μπίρα’ ή οτιδήποτε άλλο. Ενώ ‘ένα μπουκάλι μπίρας’ βρίσκεται σε αντίθεση με ‘ένα μπουκάλι κρασιού’, με ‘ένα μπουκάλι τσίπουρου’ ή οτιδήποτε άλλο.

Βλέπουμε λοιπόν ότι μια πολύ μικρή αλλαγή σημαίνει πολύ διαφορετικά πράγματα. Πού οφείλεται αυτή η αλλαγή; Αυτή η αλλαγή οφείλεται στο ότι η γενική, ‘ένα μπουκάλι μπίρας’, είναι προϊόν Συμφωνίας· αντίθετα, στην έκφραση ‘ένα μπουκάλι μπίρα’ έχουμε κάτι άλλο. Θα μου πείτε ok, ‘ένα μπουκάλι’ ονομαστική, ‘μπίρα’ ονομαστική, μήπως και κει έχουμε Συμφωνία; Όχι, γιατί αν πω “ήπια τρία μπουκάλια μπίρα” ή “άδειασε στο κεφάλι του το περιεχόμενο τριών μπουκαλιών μπίρα”, εκεί πέρα τα πράγματα λίγο γίνονται περίεργα γιατί η ονομαστική δεν αλλάζει, παραμένει αυτή που είναι· επίσης η έκφραση “το περιεχόμενο τριών μπουκαλιών μπίρα” είδατε πως ξενίζει; και ξενίζει ακριβώς γιατί, όταν έχουμε μία έκφραση όπως: “τρία μπουκάλια μπίρα”, υπάρχει αν θέλετε η παραδοχή –εξυπακούεται– ότι μιλάμε για το περιεχόμενο.

Ας το κάνω λίγο πιο ξεκάθαρο. Σκεφτείτε... Να φύγουμε από τα μπουκάλια και τις μπίρες, να φύγουμε από το γεγονός ότι αν φάτε στο κεφάλι ένα μπουκάλι μπίρα, μάλλον θα φάτε το περιεχόμενο –δηλαδή θα σας ρίξει κάποιος ένα μπουκάλι μπίρα–, ενώ αν φάτε στο κεφάλι ένα μπουκάλι μπίρας, θα σας χτυπήσει κάποιος με το ίδιο το αντικείμενο, οπότε μάλλον έχετε πρόβλημα, κι ας πάμε σε λίγο πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα.

Αν σας πω ότι “ήρθε ένα λεωφορείο προσκυνητές”, θα καταλάβετε ότι ήρθαν περίπου πενήντα δύο προσκυνητές – τόσοι χωράει ένα πούλμαν. Αν σας πω ότι “ήρθε ένα λεωφορείο προσκυνητών”, θα πιστέψετε ή θα καταλάβετε ότι ήρθε ένα λεωφορείο που ενδεχομένως ανήκει σε κάποιους προσκυνητές, αλλά δεν ήταν απαραίτητα γεμάτο. Αν έχετε μια ταβέρνα και σας πω –είμαι ο σερβιτόρος– “αφεντικό, ήρθε ένα λεωφορείο προσκυνητές”, αυτό σημαίνει ότι έχουμε πελατεία. Αν πάω στο αφεντικό και πω “αφεντικό ήρθε ένα λεωφορείο προσκυνητών”, ενδεχομένως είναι άδειο και δεν μας ενδιαφέρει, και απλώς πιάνει χώρο στο γκαράζ (αν έχουμε γκαράζ). Εδώ πέρα έχουμε ακριβώς την ίδια κατάσταση.

Αυτό λέγεται *ψευδομεριστική δομή*: ενώ δηλαδή περιμένουμε –και στα ελληνικά αυτό συμβαίνει κατά κόρον– κάτι το οποίο συμπληρώνει ένα ουσιαστικό να ‘ναι σε γενική [π.χ.] “ένα μπουκάλι μπύρας”, “ένα λεωφορείο προσκυνητών”, όταν δεν υφίσταται αυτή η σχέση Συμφωνίας κι όταν συγχωνεύουμε δύο στοιχεία, ουσιαστικό και ουσιαστικό –το λέω πολύ απλά– και τα δύο σε ονομαστική, τότε έχουμε μία σχέση περιεχομένου. Θυμηθείτε την παλαιότερη ταινία (πολύ παλαιότερη ταινία) “Ένα καράβι Παπαδόπουλοι”: ένα καράβι Παπαδόπουλοι ήταν ένα καράβι γεμάτο από ανθρώπους οι οποίοι λέγονται ‘Παπαδόπουλος’. Αν σας έλεγα “ένα καράβι Παπαδόπουλων”, θα θεωρούσατε ότι είναι μάλλον ένα καράβι ιδιοκτησίας κάποιων Παπαδόπουλων ή οτιδήποτε άλλο.

Εδώ πέρα ακριβώς βλέπετε πώς η εφαρμογή ή μη της Συμφωνίας –εδώ πέρα η Συμφωνία εκφράζεται ως γενική– μπορεί να δημιουργήσει τη διαφορά μεταξύ

- μιας ερμηνείας κτήσης, ανήκειν κ.ο.κ., όπως ‘ένα καράβι Παπαδόπουλων’, ‘ένα λεωφορείο προσκυνητών’, ‘ένα μπουκάλι μπύρας’ (ένα μπουκάλι σαν κι αυτό που θα βάζαμε μέσα μπύρα) από τη μια, και από την άλλη
- ψευδομεριστικών δομών: ‘ένα καράβι Παπαδόπουλοι’, ‘ένα λεωφορείο προσκυνητές’, ‘ένα μπουκάλι μπύρα’, όπου δεν μιλάμε τελικά για καράβια, λεωφορεία και μπουκάλια αλλά για το περιεχόμενό τους.

V5.1.3 Πώς φτιάχνονται οι γλωσσικές δομές: λέξεις, φράσεις και προτάσεις.

<https://youtu.be/q04surXl5vU>

////////// απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | Evaggelia5 //

Με δεδομένα αυτά που είπαμε, και έχοντας υπόψη μας όσα συζητήσαμε στις ενότητες 1.3 και 4.1, ας δούμε τώρα ένα παράδειγμα, λίγο πιο αναλυτικά, του πώς η Συγχώνευση και η Συμφωνία λειτουργούν μαζί, με αναδρομή – δηλαδή με τη δυνατότητα να τις κάνουμε ξανά και ξανά και ξανά– για να μας δώσουν απλές δομές. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα θα μιλήσω μόνο για τη μορφολογία και τη σύνταξη.

Ας πάρουμε λοιπόν μία πρόταση όπως “Τα δύο αγαπημένα αδέρφια έφαγαν ψαρονέφρι”. Είναι λίγο βουκολικό το παράδειγμα αλλά θα δείτε γιατί το επέλεξα. Λοιπόν, ξεκινάμε από το ‘ψαρονέφρι’. Το ‘ψαρονέφρι’ είναι μία *σύνθετη λέξη* η οποία μορφολογικά απαρτίζεται (|ψαρ| |νεφρ|)^[01:09] από τη συγχώνευση δύο ριζών – *ρίζες είναι αυτά τα κομμάτια των λέξεων τα οποία μας βοηθούν να αναγνωρίσουμε τις λέξεις*. Το στοιχείο ‘ο’ (|ψαρ -ο- νεφρ|)^[01:23] δεν σημαίνει τίποτα. Θα μιλήσουμε για το στοιχείο ‘ο’ την επόμενη βδομάδα. Και όχι μόνο για το στοιχείο ‘ο’ αλλά και για παρόμοια στοιχεία. Και αυτό με τη σειρά του^[01:34] συγχωνεύεται με ένα εγκλιτικό στοιχείο, το ‘ι’ (|ψαρ -ο- νεφρ -ι|)^[01:36], το οποίο είναι φορέας πτώσης^[01:39] (μη γενική), αριθμού (ενικός), γένους (ουδετέρου). Και φτιάχνουμε τη λεξούλα μας, τη λέξη ‘ψαρονέφρι’. Διάλεξα τη συγκεκριμένη λέξη γιατί παρότι το ‘ψαρ-’ το αναγνωρίζουμε από το ‘ψάρι’ και το ‘νεφρ-’ το αναγνωρίζουμε από το ‘νεφρό’, το ψαρονέφρι είναι κάτι σαν το φιλέτο του χοιρινού, δεν είναι ούτε νεφρό ούτε προέρχεται από ψάρια. Πώς και γιατί γίνεται αυτό θα το δούμε την επόμενη εβδομάδα και πάλι, αλλά μέχρι τότε απλώς να επισημάνω ότι: είναι ένα γνώρισμα της μορφολογίας ότι, ενώ μπορούμε να δούμε τη δομή πολλών λέξεων, όπως εδώ: ‘ψαρονέφρι’, δεν είναι απαραίτητο ότι η ερμηνεία των λέξεων αντιστοιχεί στη δομή τους και στα συστατικά τους πολύ περισσότερο. Θα επανέλθουμε σε αυτό.

Έχω λοιπόν εδώ ένα ουσιαστικό^[02:38]. Ας το ονομάσουμε Ο (ουσιαστικό) το ‘ψαρονέφρι’^[02:41]. Το συνδυάζουμε με ένα ρήμα. Δεν θα αναλύσω μορφολογικά και το ρήμα για να μην χρονοτριβούμε. Θα υποκριθώ ότι το |‘έφαγαν’| είναι απλώς και μόνο ρήμα^[02:54], αλλά θυμηθείτε όσα είπαμε την προηγούμενη βδομάδα σχετικά με το ότι στα ελληνικά το ρήμα περιλαμβάνει και χαρακτηριστικά αριθμού^[03:06], χρόνου, όψεως –συνοπτικής όψεως εδώ πέρα– κ.ο.κ. Ας υποκριθούμε λοιπόν ότι το ‘έφαγαν’ είναι ένα απλό ρήμα. Αυτά τα δύο συγχωνεύονται^[03:18] και ένα από τα δύο είναι η κεφαλή, ένα από τα δύο θα δώσει την επιγραφή –ή *την ετικέτα* όπως τη λέμε αλλιώς– σε όλη τη φράση. Και εν προκειμένω είναι το ρήμα, και μας δίνει μία ρηματική φράση |ΡΦ|^[03:31].

Ας πάρουμε ‘τα δύο αγαπημένα αδέρφια’. Και πάλι το ‘αγαπημένα’ έχει δομή, αλλά ας υποκριθούμε ότι δεν μας ενδιαφέρει εν προκειμένω. Συγχωνεύουμε το |‘αγαπημένα’|^[03:52] με το |‘αδέρφια’|^[03:56], υποκρινόμεστε ότι το αγαπημένα είναι επίθετο |Ε| –ενώ είναι λίγο πιο σύνθετο^[04:03]– και εδώ πέρα έχουμε μία ονομαστική φράση |ΟΦ|^[04:05] γιατί η κεφαλή είναι το ‘αδέρφια’ |Ο|^[04:07]. Γιατί η κεφαλή είναι το ‘αδέρφια’; Θυμηθείτε έναν πρόχειρο τρόπο να βρίσκουμε την κεφαλή: Όταν έχεις μια φράση κοιτάς λίγο περί τίνος είναι η φράση και λες: Α! Τα ‘αγαπημένα αδέρφια’

είναι 'αδέρφια', άρα οκ, αυτή είναι η κεφαλή. Συνήθως δεν δουλεύει αυτό, αλλά εν προκειμένω δουλεύει και είναι μια καλή αρχή για να αρχίσει να σκέφτεται κανείς πώς βρίσκει τις κεφαλές.

Το ενδιαφέρον τώρα είναι ότι έχουμε εδώ πέρα και το αριθμητικό |'δύο'|^[04:47], το οποίο συγχωνεύεται^[04:49] επίσης και μας δίνει μια ονοματική φράση |ΟΦ|^[04:52] (ας μην το βάλουμε το 'Τα' τώρα, δεν χωράει και εδώ πέρα). Το ενδιαφέρον σε αυτή την περίπτωση είναι να δει κανείς ότι έχουμε Συμφωνία μεταξύ του^[05:06] ουσιαστικού και του επιθέτου^[05:10] τοπικά ('αγαπημένα αδέρφια': το 'αδέρφια' είναι πληθυντικός, ουδέτερο^[05:19], το ίδιο και το επίθετο, που συμφωνεί με το ουσιαστικό) και επιπλέον ότι συμφωνεί^[05:26] με το ουσιαστικό 'αδέρφια'^[05:29] και το ρήμα (συμφωνούν ως προς τον αριθμό). Άρα βλέπουμε λοιπόν εδώ πέρα πώς η Συμφωνία δουλεύει και σε τοπικό επίπεδο^[05:40] αλλά και σε μη τοπικό επίπεδο^[05:44]. Τέλος, συγχωνεύουμε την ονοματική φράση και τη ρηματική φράση^[05:47] και φτιάχνουμε μία |πρόταση|^[05:52].

V5.2.1 Συγχώνευση: πώς και γιατί

<https://youtu.be/RJCDkXjaAE8>

////////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαράβολή | kpsisi //////////////////////////////////

Ας δούμε λοιπόν τώρα πώς λειτουργεί η Συγχώνευση. Σ' ένα αφηρημένο επίπεδο, είτε μιλάμε για τη Συγχώνευση στη *φωνολογία*, στη *μορφολογία* και στη *σύνταξη*, η Συγχώνευση λειτουργεί ως εξής (επαναλαμβάνω πράγματα που ήδη έχουμε πει): Έχουμε το $|\alpha'|^{[00:20]}$ και το $|\beta'|^{[00:21]}$, τα συγχωνεύουμε^[00:24], ένα από τα δύο προβάλλεται, ένα από τα δύο είναι η κεφαλή, ένα από τα δύο θα δώσει την επιγραφή του, την ετικέτα –όπως την είπα πιο πριν– σε ολόκληρο το συστατικό, λ.χ. $|\alpha'|^{[00:41]}$. Μετά, το $|\gamma'|^{[00:45]}$ θα συγχωνευτεί με το $|\alpha'|^{[00:47]}$. Ενδεχομένως η κεφαλή να 'ναι το $|\gamma'|^{[00:53]}$, οπότε εδώ θα έχουμε ένα συστατικό πλέον με την επιγραφή $|\gamma'|^{[00:59]}$, μπορεί ωστόσο^[01:06] να έχουμε πάλι το $|\alpha'|$ (αυτό εδώ, δηλαδή)^[01:10] ως κεφαλή^[01:11]. Μετά έχουμε ένα στοιχείο $|\delta'|^{[01:15]}$, και πάλι το ίδιο, μπορεί είτε αυτό [το $|\delta'|^{[01:18]}$, είτε το $|\alpha'|$ να είναι η κεφαλή, ας πούμε ότι είναι το $|\delta'|^{[01:25]}$. Κι έτσι συνεχίζουμε χτίζοντας *δομή*.

Ας δούμε ένα παράδειγμα λίγο πιο συγκεκριμένο τώρα – προσπαθώ να δώσω όσο περισσότερα μικρά παραδείγματα μπορώ για να εμπεδώσετε την πολύ απλή λειτουργία της Συγχώνευσης, αλλά και τόσο θεμελιώδη για την κατασκευή της γλωσσικής δομής. Ας πούμε ότι έχουμε την ονοματική φράση: “Ο άνθρωπος από το Πεκίνο” (λέμε τώρα). Λοιπόν, έχουμε $|\tau'|^{[01:59]}$, $|\text{Πεκίνο}'|^{[02:03]}$, τα συγχωνεύουμε^[02:04]. Ας πούμε ότι η κεφαλή είναι το ουσιαστικό, άρα έχουμε μια ονοματική φράση $|\text{ΟΦ}|^{[02:10]}$. το ουσιαστικό φυσικά στην περίπτωση μας είναι $|\text{Πεκίνο}'|^{[02:14]}$. Μετά έχουμε μία πρόθεση $|\alpha\acute{\omicron}|^{[02:20]}$, συγχωνεύουμε την πρόθεση με την ήδη σχηματισμένη φράση^[02:25]. Και εδώ^[02:28] πέρα έχουμε, μεταξύ του $|\alpha\acute{\omicron}|$ και του $|\text{Πεκίνο}'|$, η κεφαλή, το στοιχείο που προβάλλεται και δίνει την επιγραφή είναι το $|\alpha\acute{\omicron}|$, άρα έχουμε μία προθετική φράση $|\text{ΠΦ}|^{[02:40]}$, γιατί αυτό είναι πρόθεση^[02:41]. αυτό είναι ουσιαστικό^[02:43], αυτό είναι άρθρο^[02:44]. Και μετά έχουμε το ουσιαστικό $|\text{άνθρωπος}'|^{[02:55]}$ (ας βάλουμε εδώ ότι είναι ουσιαστικό)^[02:58] [και] το συγχωνεύουμε με την προθετική φράση^[03:01]. Ποια είναι η κεφαλή; Η κεφαλή είναι, είτε το $|\alpha\acute{\omicron}|$, το οποίο είδαμε ότι είναι η κεφαλή της προθετικής φράσης^[03:10], είτε το ουσιαστικό $|\text{άνθρωπος}'|$. Εφόσον ο άνθρωπος από το Πεκίνο είναι κάποιου είδους άνθρωπος –θυμηθείτε αυτόν τον χοντρικό κανόνα που έδωσα στην ενότητα 4, δεν είναι ακριβώς κανόνας είναι περισσότερο λίγο τυφλοσούρτης και δεν ισχύει πάντα, στην περίπτωση μας όμως μια χαρά μας βολεύει– εδώ πέρα έχουμε μία ονοματική φράση $|\text{ΟΦ}|^{[03:35]}$. Συγχωνεύουμε και το άρθρο $|\text{o}'|^{[03:40]}$, η κεφαλή παραμένει το ουσιαστικό $|\text{άνθρωπος}'|^{[03:43]}$ (ας το βάλουμε με κιτρινάκι)^[03:48]. Οπότε, εδώ πέρα έχουμε μία σύνθετη ονοματική φράση “ο άνθρωπος από το Πεκίνο” και βλέπουμε πώς μπορούμε να έχουμε αυτήν τη δομή κάνοντας βήμα-βήμα Συγχώνευση.

Κάθε φορά που γίνεται Συγχώνευση πρέπει να δώσουμε μια επιγραφή, πρέπει να αποφασίσουμε ποια είναι η κεφαλή. Είδαμε ότι σ' αυτή την περίπτωση, σε κάθε βήμα –σε κάθε βήμα που κάναμε Συγχώνευση, δηλαδή ένα^[04:19], δύο^[04:20], τρία^[04:21], τέσσερα^[04:22]– η κεφαλή ήτανε κάτι καινούργιο, εκτός από το τελευταίο βήμα εδώ^[04:29], που

συγχωνεύσαμε το άρθρο^[04:33] με την ονοματική φράση^[04:35], και κεφαλή αυτού εδώ του συστατικού^[04:38] παρέμεινε η κεφαλή του προηγούμενου συστατικού^[04:43].

V5.2.2 Η έννοια της κεφαλής και της προβολής.

https://youtu.be/A7PjI8KB_uQ

////////// απομαγνητοφώνηση | Evaggelia5 + αντιπαραβολή | kpasisi //

Πολλές φορές με ρωτάνε γιατί οι θεωρητικοί γλωσσολόγοι επιμένουμε τόσο πολύ στη Συγχώνευση. Αφενός γιατί είναι η θεμελιώδης λειτουργία που δημιουργεί δομές στην ανθρώπινη γλώσσα –σας υπενθυμίζω, όχι μόνο στη σύνταξη, όπως παραδειγματίζω εδώ τη συγκεκριμένη λειτουργία, αλλά και στη μορφολογία και στη φωνολογία–, αφετέρου είναι πιο σύνθετη λειτουργία απ’ ό,τι νομίζουμε.

Όπως σας είπα και στο προηγούμενο βίντεο, όταν συνδυάζουμε το |‘α’| και το |‘β’|^[00:46], ένα από τα δύο, ας πούμε το |‘α’|^[00:48], είναι η κεφαλή, ένα από τα δύο είναι η επιγραφή. Η επιγραφή είναι η ταυτότητα όλου αυτού του συστατικού^[00:58]. Αντιλαμβάνεστε ότι δεν είναι η μόνη λογική πιθανότητα, θα μπορούσε η ανθρώπινη γλώσσα να μην έχει κεφαλές. Δηλαδή, όταν συνδυάζω το |‘α’| και το |‘β’|^[01:12], θα μπορούσα να έχω κάτι το οποίο είναι |‘α/β’| μαζι^[01:17]. Δηλαδή να ‘ναι –να το πω έτσι λίγο χαζά– και ρηματικό και ουσιαστικό (και ρηματικό στοιχείο και ονομαστικό στοιχείο· και ρήμα και ουσιαστικό). Αυτό όμως δεν ισχύει, δεν γίνεται στην ανθρώπινη γλώσσα^[01:29], στις φυσικές γλώσσες. Μπορεί να γίνει σε τεχνητά συστήματα, αλλά εδώ πέρα δεν μελετάμε τεχνητά συστήματα.

Θα μπορούσε επίσης –κι αυτό είναι μία λογική πιθανότητα, η οποία όμως δεν πραγματώνεται σε ανθρώπινες γλώσσες– να συγχωνεύουμε το |‘α’| και το |‘β’| και να μην έχουμε κεφαλή^[01:48], δηλαδή να μην κληρονομούνται τα χαρακτηριστικά είτε του ‘α’ είτε του ‘β’^[01:54] σε ολόκληρη τη δομή^[01:56], αλλά να παίρνει μια αυθαίρετη επιγραφή |‘γ’|^[02:00]. Ούτε αυτό όμως ισχύει^[02:02].

Άρα το γεγονός ότι, στις ανθρώπινες γλώσσες, όταν συνδυάζουμε δύο συστατικά, δύο στοιχεία, ‘α’ και ‘β’^[02:11], ένα από τα δύο δίνει την ταυτότητά του^[02:15], όπως είπα, (την επιγραφή όπως είναι ο τεχνικός όρος ή *ετικέτα*) σε ολόκληρο το συστατικό –“συστατικό” λέμε αυτό που προκύπτει απ’ τη Συγχώνευση– είναι ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης γλώσσας. Σας είπα, αν θυμάστε, την προηγούμενη εβδομάδα ότι είναι ένα από τα τρία βασικά χαρακτηριστικά της γραμματικής. Η γραμματική διακρίνεται από διακριτό άπειρο και έχει: κεφαλές (αυτό εδώ δηλαδή που τώρα συζητάμε)^[02:42], δομικότητα και αναστροφή (ότι μπορούμε να φτιάξουμε δομές χρησιμοποιώντας άλλες δομές, όπως κάναμε πριν “με τον άνθρωπο από το Πεκίνο”).

Ας προχωρήσουμε τώρα λίγο. Αντί να χρησιμοποιήσω ‘α’ και ‘β’, θα χρησιμοποιήσω πραγματικές λέξεις, για να κάνω τα πράγματα λίγο πιο εύκολα. Πάμε στο πρώτο παράδειγμα που είδαμε, το |‘τρώνει πίτσα’|, αν θυμάστε^[03:14]. Συγχωνεύω αυτά τα δύο^[03:16], αυτό που έχω είναι μία ρηματική φράση |ΡΦ|^[03:19] δεδομένου ότι η κεφαλή μου είναι εδώ το ρήμα^[03:21] – ας το κιτρινίσουμε κιόλας λίγο για ευχέρεια^[03:24]. Μάλιστα, ωραία. Αυτό εδώ (|τρώνει|) είναι η |κεφαλή|^[03:30]. Εντάξει, το ‘χουμε ξεκαθαρίσει. Αυτό εδώ (|πίτσα|) τι είναι^[03:33]; Όταν συγχωνεύουμε δύο στοιχεία ‘α’ και ‘β’, αυτό που δεν είναι η κεφαλή ονομάζεται –ιδίως στη σύνταξη– |“συμπλήρωμα”|^[03:58]. Θα μου πείτε: ok, εντάξει, χαρήκαμε που έχετε έναν όρο και για αυτό. Πολύς κόσμος παραπονιέται “πω, πω, εσείς οι θεωρητικοί γλωσσολόγοι όχι μόνο έχετε πολλή ορολογία, αλλά φτιάχνετε και ορολογία που ‘ναι διαφορετική από αυτά τα οποία ξέραμε εμείς

από το σχολείο". Είναι αυτονόητο αυτό, διότι μιλάμε για μία επιστήμη η οποία προσπαθεί να εξηγήσει και να ερμηνεύσει, αφού περιγράψει, τη γλώσσα από την αρχή και όχι με βάση κάποιες σπάντα περιγραφές. Αλλά εν πάση περιπτώσει, αυτό εδώ [πίτσα], δηλαδή ό,τι δεν είναι κεφαλή^[04:28], είναι το συμπλήρωμα.

Το συμπλήρωμα έχει μία πολύ ιδιαίτερη σχέση με την κεφαλή –αναπόφευκτο άλλωστε γιατί συγχωνεύονται μαζί– και αυτή η σχέση είναι αυτό που λέμε *σχέση επιλογής*, δηλαδή η κεφαλή επιλέγει το συμπλήρωμα. Ας βάλουμε λοιπόν εδώ ότι [επιλέγεται από την κεφαλή]^[05:05]. Για να σας δώσω μια πολύ χοντρική εικόνα του τι σημαίνει επιλογή, αν έλεγα –αντί “για τρώει πίτσα”– “τρώει θερμός”, “τρώει ψυχρός”, “τρώει κουρασμένος”, θα σήμαινε κάτι πολύ διαφορετικό. Ξαφνικά δεν έχουμε σχέση κεφαλής-συμπληρώματος, έχουμε κάτι πολύ διαφορετικό. Δηλαδή “τρώει θερμός”, αν σημαίνει οτιδήποτε, σημαίνει ότι: τρώει ενώ βρίσκεται σε μια κατάσταση που είναι ταυτόχρονα θερμός· δεν ξέρω, ακούγεται κουφό.

Βλέπετε λοιπόν ότι, για να είναι κάτι το συμπλήρωμα μιας κεφαλής, εν προκειμένω η ‘πίτσα’ που είναι το συμπλήρωμα της κεφαλής ‘τρώει’, πρέπει να ‘χουνε μεταξύ τους μία σχέση επιλογής. Δηλαδή πρέπει το ‘τρώει’ (η κεφαλή δηλαδή) να επιλέξει^[05:51] το συμπλήρωμα. Αυτό ισχύει παντού στη γραμματική. Ισχύει στη σύνταξη, ισχύει στη μορφολογία, ισχύει και στη φωνολογία. Όταν λέω “επιλέγει”, σκεφτείτε το σαν μια καθαρά τυπική σχέση, δεν είναι απαραίτητο να τη σκεφτείτε με όρους: “βγάζει νόημα”, “δεν βγάζει νόημα” –εδώ πέρα δεν μας ενδιαφέρει τι βγάζει νόημα. Άλλωστε, σας υπενθυμίζω, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα για να κάνουμε πράγματα που εκ πρώτης όψεως δεν βγάζουνε νόημα. Αυτό συμβαίνει στην ποίηση, στη στιχουργία, στο τραγούδι, στα ανέκδοτα, στις μεταφορές κ.λπ. Όταν πούμε ότι κάποιος “τρώει πόρτα”, μάλλον δεν έχει πιάσει την πόρτα να τη φάει –σε καμία περίπτωση– αλλά και σε αυτή την περίπτωση το ‘πόρτα’ έχει επιλεγεί· είναι το συμπλήρωμα και έχει επιλεγεί από την κεφαλή.

Σκεφτείτε τώρα κάτι άλλο. Πολλές φορές τα συμπληρώματα δεν είναι ορατά, δεν τα ακούμε. Υπάρχουν στη γραμματική στοιχεία τα οποία δεν ακούμε. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν συμπληρώματα. Παράδειγμα, αν εδώ δεν έχω ‘πίτσα’^[07:12], υπάρχει συμπλήρωμα εδώ πέρα^[07:17]; Αν πω “ο Γιάννης τρώει”, υπάρχει συμπλήρωμα εκεί πέρα; Θα μου πείτε: “όχι απαραίτητα, τώρα πια το ‘τρώει’ είναι αμετάβατο ρήμα, τα ‘χουμε κάνει στο σχολείο αυτά, μπορούνε μερικά ρήματα από μεταβατικά να γίνουν αμετάβατα, όχι όλα, οκ, είναι κάτι άλλο, δεν χρειάζεσαι εκεί πέρα συμπλήρωμα”. Ωστόσο η έρευνα έχει δείξει ότι στην περίπτωση του ‘τρώει’, όπως λέμε “ο Γιάννης τρώει”, “η Μαρία τρώει”, “το παιδί τρώει”, εδώ πέρα υπάρχει ένα συμπλήρωμα, αλλά είναι ένα *αόρατο συμπλήρωμα*, ένα συμπλήρωμα που δεν το ακούμε^[07:44]. Αλλά συντακτικά *κάτι* βρίσκεται εκεί πέρα. Θα μου πείτε: “τώρα μπαίνουμε λίγο στην περιοχή της...” Όχι! Σκεφτείτε το εξής: Αν πω “ο Γιάννης τρώει”, τι τρώει; Μπορεί να τρώει μαρούλι; Σαφώς. Μπορεί να τρώει μπανάνες; Οπωσδήποτε. Μπορεί να τρώει πίτσα; Βεβαίως. Μπορεί να τρώει πόρτα; Όχι! Δηλαδή αν πούμε “ο Γιάννης έφαγε”, δεν θα μπορεί να σημαίνει “ο Γιάννης έφαγε πόρτα”. “Ο Γιάννης έφαγε τα λυσσακά του”; Σε καμία περίπτωση.

Αντιλαμβάνεστε λοιπόν ότι όταν λέμε “ο Γιάννης έφαγε”, ή “ο Γιάννης τρώει” (η Μαρία, ο Κώστας, οποιοσδήποτε τρώει), υπάρχει ένα συμπλήρωμα το οποίο, ναι μεν δεν ακούγεται, αλλά σημαίνει κάτι, σημαίνει φαγώσιμο. Γι’ αυτό και αν ρωτήσω “Έφαγε ο Γιάννης πόρτα;” η απάντηση μπορεί να είναι “Ναι, έφαγε”. Εκεί πέρα έχουμε *έλλειψη*, είναι ένα φαινόμενο το οποίο ίσως εξετάσουμε αργότερα. Αν όμως έτσι ξαφνικά, από το τίποτα, με ρωτήσετε “Τι κάνει ο Γιάννης;” και πω “Τρώει”, δεν μπορεί να σημαίνει: τρώει τα λυσσακά του, τρώει πόρτα, τρώει ένα καπέλο γιατί έχασε ένα στοίχημα, τρώει τα νύχια του. Αν πω “Ο Γιάννης τρώει”, πρέπει να σημαίνει: ο Γιάννης τρώει κάτι φαγώσιμο. Άρα βλέπουμε ότι η σχέση επιλογής μεταξύ κεφαλής και συμπληρώματος^[09:21], είναι κάτι το οποίο πάει πολύ βαθύτερα από το ότι απλώς ταιριάζω δύο πράγματα και αυτά που πάνε παρεούλα.

Ας περάσουμε τώρα στο παραπάνω στάδιο της Συγχώνευσης· θα εξηγήσω τι είναι αυτό. Είδαμε, λοιπόν, ότι λ.χ. αν έχεις [‘τους γλάρους’]^[00:15], το οποίο είναι προϊόν Συγχώνευσης μεταξύ ενός ουσιαστικού και ενός άρθρου^[00:27], [αυτό] είναι μια ονομαστική φράση|ΟΦ| λοιπόν. Φανταστείτε ότι έχω τώρα κάτι του σιλι: ένα ρήμα^[00:35], ας πούμε [‘φωτογράφιζαν’]. Αυτό είναι ρήμα, έχει [συμπλήρωμα] (έχει το συμπλήρωμά του^[00:57]) αυτή την ονομαστική φράση |ΟΦ|, οπότε αυτή [τώρα] είναι ρηματική φράση |ΡΦ|. Και αφήνοντας αρκετή θεωρητική συζήτηση στην άκρη, που δεν είναι του παρόντος, φανταστείτε τώρα ότι συγχωνεύω κάτι το οποίο αργότερα θα γίνει το υποκείμενο, μια^[01:32] ονομαστική φράση [‘οι τουρίστες’]. ‘Οι τουρίστες’ πάλι είναι μια ονομαστική φράση |ΟΦ| λόγω του ουσιαστικού (ας σημειώσουμε και εδώ το ουσιαστικό). Λοιπόν, τι συμβαίνει τώρα; Όπως είδαμε και πριν^[01:59], αυτό εδώ^[02:04] και αυτό εδώ^[02:07] βρίσκονται σε μία σχέση Συμφωνίας μεταξύ τους. Επίσης πριν γίνει αυτό πρόταση –θα επανέλθουμε σε αυτό την επόμενη βδομάδα– είναι μία ρηματική φράση ολόκληρη^[02:19]. Η έρευνα τα τελευταία τριάντα πέντε χρόνια έχει δείξει ότι το υποκείμενο της πρότασης προέρχεται μέσα από τη ρηματική φράση – είναι ένα τεχνικό ζήτημα, δεν χρειάζεται να σας απασχολήσει αυτό. Αυτό που πρέπει να δούμε εδώ πέρα είναι ότι εδώ πέρα έχουμε πάλι ρηματική φράση |ΡΦ|^[02:38], δηλαδή αυτό εδώ είναι κεφαλή ολόκληρου αυτού του συστατικού^[02:44], οπότε εδώ πέρα έχουμε συγχωνεύσει τη ρηματική φράση με κάτι το οποίο συμφωνεί με την κεφαλή^[02:54], αυτό λέγεται ο [χαρακτηριστής].

Επειδή αυτό το παράδειγμα είναι λίγο πολύπλοκο –απλώς μας δείχνει ξεκάθαρα τη σχέση Συμφωνίας μεταξύ [χαρακτηριστή] και [κεφαλής]^[03:11]– θα προσπαθήσω τώρα να σας δείξω ένα πιο απλό παράδειγμα για να δείτε λίγο πώς διαρθρώνεται η δομή της φράσης. Πάμε σε ένα επίθετο, παραδείγματος χάριν. Ας πούμε ότι έχουμε κάτι όπως μια προθετική φράση: [‘για τον πατέρα του’]^[03:37]. Κι αυτή προϊόν Συγχώνευσης, έχει συγχωνευτεί αυτό μ’ αυτό^[03:49], μετά αυτό μ’ αυτό^[03:50], μετά αυτό μ’ αυτό^[03:52]. Πρώτα εδώ πέρα είχαμε αυτό για κεφαλή ‘πατέρα’^[03:57], μετά^[04:00] φτιάξαμε την προθετική φράση “για τον πατέρα του”. Και^[04:08] συγχωνεύουμε αυτό με ένα επίθετο, ας πάρουμε το επίθετο [‘περήφανος’]^[04:16].

Σας υπενθυμίζω ότι εδώ πέρα έχουμε μία *επιθετική φράση* |ΕΦ|, (‘επιθετική’ όπως λέμε επιθετικός προσδιορισμός, όχι επιθετικός/αμυντικός). Λοιπόν, σας υπενθυμίζω τη σχέση επιλογής, το ότι η κεφαλή επιλέγει το συμπλήρωμα^[04:36]. Δηλαδή, εδώ το επίθετο ‘περήφανος’ είναι η κεφαλή και επίσης^[04:41] επιλέγει το [συμπλήρωμα]. Κι εδώ πέρα φαίνεται ολοφάνερα ότι επιλέγει το συμπλήρωμα^[04:46] γιατί: Αν αλλάξω το επίθετο, αν αντί για ‘περήφανος’ είχα εδώ πέρα ‘κόκκινος’: “κόκκινος για τον πατέρα του”(!) Αν είχα ‘επιμελής’: “επιμελής για τον πατέρα του”(;) “Επιμελής για τον πατέρα του” σημαίνει ‘επιμελής για χάριν του πατέρα του’, είναι μια τελείως διαφορετική δομή, έτσι;. Οπότε το ‘περήφανος’ είναι ένα επίθετο το οποίο μπορεί να έχει συμπλήρωμα, μπορεί να επιλέξει δηλαδή το “για τον πατέρα του”. Συγχωνεύουμε, λοιπόν, την προθετική φράση με το ‘περήφανος’ και είμαστε ωραίοι.

Τώρα, πού μπαίνει εδώ ο χαρακτηριστής; Ο χαρακτηριστής θα είναι κάτι το οποίο βρίσκεται σε Συμφωνία με την |κεφαλή|^[05:27] ‘περήφανος’, έστω και αν η Συμφωνία δεν φαίνεται πάρα πολύ ξεκάθαρα. Μπορώ να πω, λοιπόν^[05:37], “πολύ περήφανος για τον πατέρα του”. Και βέβαια εδώ πέρα πάλι έχουμε επιθετική φράση |ΕΦ|, το |‘πολύ’| δεν είναι κεφαλή, το ‘πολύ’ είναι ο |‘χαρακτηριστής’|^[05:45].

Αντιλαμβάνεστε ότι όλο αυτό ανταποκρίνεται σ’ ένα γενικό σχήμα, το οποίο ονομάζεται, τα τελευταία τριανταπέντε-σαράντα χρόνια, το *σχήμα του Χ τονούμενου* (Χ’) – δεν χρειάζεται να σας πτοεί ο όρος Χ τονούμενο (Χ’). Πολλοί τρελαίνονται λένε “ωχ, αμάν μαθηματικά”· όχι, είναι μια απλή γενίκευση. Η οποία είναι η εξής γενίκευση: ότι σε γενικές γραμμές έχουμε μία κεφαλή^[06:24] (ας την πούμε |‘Χ’|), έχουμε ένα συμπλήρωμα^[06:30] (ας το πούμε |‘Ψ’|) και μετά έχουμε έναν χαρακτηριστή^[06:36], (ας τον πούμε |‘Ω’|), και αυτή είναι η φράση Χ (ΦΧ). Κεφαλή^[06:41], |συμπλήρωμα|^[06:46], το οποίο επιλέγεται από την κεφαλή, έχει σχέση επιλογής με την |κεφαλή|, και ο |χαρακτηριστής| μας^[06:54]. Μπορεί να έχουμε και άλλα πραγματάκια, αλλά αυτά θα τα δούμε ενδεχομένως αργότερα. Οπότε, αυτό εδώ^[07:02] είναι το σχήμα του Χ τονούμενου (Χ’), είναι η γενίκευση για το πώς είναι οι φράσεις. Αυτή είναι αν θέλετε μια σπάνταρ φράση^[07:12]: είναι η κεφαλή της με το συμπλήρωμα, και όταν ξανακάνουμε Συγχώνευση έχουμε τη δυνατότητα –δεν είναι απαραίτητο– να προσθέσουμε και έναν χαρακτηριστή, τον οποίο θα περάσω εδώ με κίτρινο^[07:21].

V5.3.1 Δράση εξ αποστάσεως;

<https://youtu.be/tjKj0xjlgE>

////////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Rico + αντιπαραβολή | Asimenia //////////////////////////////////

Ας μιλήσουμε τώρα για τη Συμφωνία. Η Συμφωνία, όπως την είδαμε στο προηγούμενο βίντεο, είναι μία τοπική υπόθεση μεταξύ του χαρακτηριστή και της κεφαλής. Ωστόσο, Συμφωνία δεν έχουμε μόνο μέσα στη φράση –σε τοπικό επίπεδο, να το πω έτσι–, αλλά απεναντίας, η Συμφωνία είναι η κατεξοχήν εξ αποστάσεως λειτουργία –δράση από απόσταση, αν θέλετε– μέσα στη γραμματική. Θα σας φέρω ένα παράδειγμα, προσπαθώντας να πάω λίγο παραπέρα αυτό που ξεκινήσαμε να βλέπουμε σχετικά με τη Συμφωνία μέσα στη φράση.

Ας πάρουμε την πρόταση |“Όλες οι αθλήτριες προχτές με ευκολία πέρασαν στον ημιτελικό”|^[00:46]. Λοιπόν, ας δούμε τώρα τι γίνεται από Συμφωνία μέσα σε αυτή την πρόταση. Πρώτα απ’ όλα, ξεκινάμε από τα εύκολα: Έχουμε εδώ πέρα το ‘Όλες οι αθλήτριες’^[01:28], την ονοματική φράση που είναι το υποκείμενο. Βλέπουμε ότι, ο ποσοδείκτης ‘όλες’ συμφωνεί σε |γένος|^[01:40] (θηλυκό), |αριθμό|^[01:43] (πληθυντικό) και |πτώσει|^[01:46] (ονομαστική), με το ‘αθλήτριες’^[01:52]. Αντίστοιχα μπορούμε να πούμε και για το άρθρο εδώ^[02:02], με τη μόνη διαφορά ότι στο άρθρο είναι σαφές μόνο η πτώση (ονομαστική) και ο αριθμός (πληθυντικός), γιατί είναι το ίδιο άρθρο και για το αρσενικό και για το θηλυκό. Το σημαντικό εδώ πέρα δεν είναι οι λεπτομέρειες, είναι ότι έχουμε Συμφωνία μέσα στην ονοματική φράση, με έναν τρόπο παρόμοιο μ’ αυτόν που είδαμε στο προηγούμενο βίντεο, όπου ο χαρακτηριστής συμφωνούσε με την κεφαλή.

Θυμηθείτε τώρα ότι στο προηγούμενο βίντεο είπαμε ότι το υποκείμενο ξεκινάει μέσα από τη ρηματική φράση. Αυτό ισχύει... είναι λίγο δύσκολο να εξηγήσω στα πλαίσια αυτού του μαθήματος τι ακριβώς γίνεται, πώς δηλαδή ξεκινάει το υποκείμενο μέσα από τη ρηματική φράση και καταλήγει κάπου αλλού, αλλά αν δείτε αυτήν εδώ την πρόταση, αυτό εδώ το παράδειγμα, θα διαπιστώσετε ότι όντως το υποκείμενο είναι πολύ μακριά από τη ρηματική φράση (να το το ρήμα μας, εδώ είναι^[03:11], και η υπόλοιπη ρηματική φράση είναι αυτή^[03:13]), δεδομένου ότι μεταξύ της ρηματικής φράσης^[03:19] και του υποκειμένου, παρεμβάλλεται μια προθετική φράση (‘με ευκολία’)^[03:23] και ένα επίρρημα (‘προχτές’)^[03:24]. Άρα, σε κάθε περίπτωση υπάρχει απόσταση μεταξύ τους, υπάρχει κι άλλη δομή μεταξύ της ρηματικής φράσης |ΡΦ|^[03:31] (‘πέρασαν στον ημιτελικό’) και του υποκειμένου^[03:34], απ’ όπου κι αν προέρχεται το υποκείμενο – το οποίο τώρα βρίσκεται εδώ^[03:38], στην άκρη της πρότασης. Παρ’ όλα αυτά, βλέπουμε ότι^[03:49] το υποκείμενο και^[03:52] το ρήμα συμφωνούν. Συγκεκριμένα, το ρήμα συμφωνεί σε |αριθμό|^[03:56] (πληθυντικό) με το ουσιαστικό ‘αθλήτριες’^[04:03]. Υπάρχει δηλαδή μία εξ αποστάσεως σχέση μεταξύ τους.

Τέτοιου είδους παραδείγματα είναι τα ενδιαφέροντα παραδείγματα Συμφωνίας και η συντακτική θεωρία έχει εν πολλοίς αφοσιωθεί στο να κατανοήσει και να περιγράψει το πώς λειτουργούν οι σχέσεις Συμφωνίας. Η σχέση Συμφωνίας, επειδή ακριβώς είναι δράση εξ αποστάσεως –ή δράση από απόσταση, αν θέλετε– είναι το μέρος εκείνο της συντακτικής θεωρίας το οποίο μας ενδιαφέρει και περισσότερο, γιατί μας βοηθάει να αποκαλύψουμε

μηχανισμούς, οι οποίοι δεν είναι τοπικοί· άρα, μας βοηθάει να κατανοήσουμε και να αποκαλύψουμε μηχανισμούς συντακτικούς, οι οποίοι χρειάζονται πολύ συγκεκριμένα θεωρητικά εργαλεία για να περιγραφούν και να ερμηνευτούν.

Θα δούμε ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό της Συμφωνίας στο επόμενο βίντεο.

Είδαμε, λοιπόν, ότι η λειτουργία της Συμφωνίας μπορεί να συσχετίσει δύο στοιχεία μέσα σε μια δομή τα οποία είναι απομακρυσμένα το ένα από το άλλο, δεν βρίσκονται δηλαδή στην ίδια φράση (να το πω πολύ απλά). Το ερώτημα είναι: “μπορεί η Συμφωνία να συσχετίσει οτιδήποτε;” η απάντηση είναι φυσικά: όχι.

Ας το δούμε το πράγμα λίγο αφηρημένα, για να μην μπούμε σε συγκεκριμένα πολύπλοκα παραδείγματα – το οποίο όμως θα κάνουμε την επόμενη εβδομάδα. Λοιπόν, παίρνουμε τρία στοιχεία: |A...|^[00:37] |B...|^[00:39] |Γ|^[00:41]. Βάζω αποσιωπητικά ενδιάμεσα, και μάλιστα τέσσερα αντί για τρία, για να δείξω ότι αυτά είναι απομακρυσμένα μεταξύ τους, δεν βρίσκονται στην ίδια φράση, στο ίδιο *συστατικό* (όπως λέμε). Μπορεί να συμφωνήσει το A^[01:01] με το B^[01:03], Μπορεί να συμφωνήσει το A με το B, μόνο αν έχουνε χαρακτηριστικά του ίδιου γνωρίσματος – θυμηθείτε τι είπαμε την προηγούμενη εβδομάδα για τα *γραμματικά χαρακτηριστικά*: για τα γνωρίσματα (όπως αριθμός) και τις τιμές (όπως ενικός, πληθυντικός κ.λπ.). Άρα, για να υπάρξει Συμφωνία μεταξύ του A και του B, πρέπει να υπάρχουν χαρακτηριστικά που έχουν το ίδιο γνώρισμα – όχι απαραίτητα την ίδια αξία. Θυμηθείτε, λοιπόν, ότι συμφωνεί το υποκείμενο με το ρήμα στο παράδειγμα “Όλες οι αθλήτριες με ευκολία πέρασαν στον ημιτελικό”, γιατί προφανώς υπάρχει ένα *χαρακτηριστικό αριθμού* στο ‘όλες οι αθλήτριες’ (πληθυντικός αριθμός) και ο ρηματικός τύπος ‘πέρασαν’ έχει κάποιο χαρακτηριστικό –πιθανότατα *αμαρκάριστο*, πιθανότατα χωρίς τιμή– το οποίο συμφωνεί με το χαρακτηριστικό αριθμού πάνω στο υποκείμενο.

Οπότε, αν έχουμε |“Οι αθλήτριες”| –ας το συντομέψουμε λιγάκι– |“μπλα μπλα μπλα μπλα... πέρασαν”|^[02:25], τι έχει συμβεί εδώ πέρα;

- Υπάρχει ένα χαρακτηριστικό με το γνώρισμα αριθμός^[02:30] και την τιμή πληθυντικός^[02:34] |[αριθμός: πληθυντικός]|,
- κάπου εδώ πέρα –επίτηδες είμαι ασαφής– υπάρχει ένα χαρακτηριστικό |αριθμός|^[02:45] με καμία αξία^[02:48] (δεν έχουμε απαιτήσεις από τα ρήματα να μπορούν να μετρηθούνε, άρα ο αριθμός πρέπει να είναι αμαρκάριστος, χωρίς αξία, πάνω στον ρηματικό τύπο),
- μετά έχουμε αυτή τη σχέση Συμφωνίας^[02:59] (αυτό [το ‘πέρασαν’] παίρνει εδώ την αξία πληθυντικός χάρη στη Συμφωνία)^[03:05],
- οπότε έχουμε: “Οι αθλήτριες”^[03:07] –πληθυντικός^[03:10]– “πέρασαν” (και όχι ‘πέρασε’). Ωραία. Άρα μπορούμε να δούμε πώς μπορούμε να έχουμε μία σχέση Συμφωνίας μεταξύ του A και του B.

Ας πούμε τώρα ότι θέλουμε να συμφωνήσει το A^[03:36] με το Γ^[03:39]. Είναι εφικτή η Συμφωνία μεταξύ τους; Αν παρεμβάλλεται ένα στοιχείο B^[03:50], όπως εδώ, το οποίο έχει χαρακτηριστικό του οποίου το γνώρισμα είναι το ίδιο με αυτό^[03:59] για το οποίο θέλουμε να κάνουμε τη Συμφωνία^[04:01] (ας πούμε *αριθμό*)^[04:03], δηλαδή αν αυτό εδώ έχει αριθμό και αυτό έχει αριθμό^[04:05], και αυτό εδώ έχει αριθμό^[04:07], δεν μπορεί να γίνει Συμφωνία, να υπάρξει σχέση

Συμφωνίας μεταξύ του Α και του Γ, επειδή παρεμβάλλεται το Β. Αυτό είναι η *αρχή της τοπικότητας*^[04:24], που είναι θεμελιώδης αρχή και ενδεχομένως —όχι ενδεχομένως— είναι σχεδόν σίγουρο ότι είναι καθολική αρχή της ανθρώπινης γλώσσας και ισχύει σε όλα τα επίπεδα: φωνολογία, μορφολογία και σύνταξη. Τι είναι η *τοπικότητα*; Αν θέλω να έχω μία σχέση Συμφωνίας μεταξύ Α^[04:40] – Γ^[04:41], αν το Β παρεμβάλλεται —όπως εδώ— τότε το Β μπλοκάρει τη σχέση Συμφωνίας μεταξύ του Α και του Γ, ακόμη κι αν δεν θα μπορούσε να υπάρξει σχέση Συμφωνίας μεταξύ του Α και του Β, μόνο και μόνο γιατί περιέχει ένα χαρακτηριστικό με το ίδιο γνώρισμα (ας πούμε αριθμό).

Οπότε^[05:03], αν εδώ έχουμε —θα σας φέρω ένα παράδειγμα— [αριθμός: πληθυντικός]^[05:12], εδώ έχουμε —ξέρω γω— [αριθμός: ενικός]^[05:18] και εδώ έχουμε [αριθμός: τίποτα]^[05:24] (έτσι όπως είδαμε ότι το ρήμα δεν έχει εγγενώς αριθμό), θα μπορούσε να συμφωνήσει το Α^[05:30] με το Γ^[05:32]; Η απάντηση είναι “όχι” —κοιτάξτε εδώ ένα ωραίο Χ^[05:33], θα το μαυρίσουμε λίγο να φανεί καλά^[05:36]—, γιατί; γιατί παρεμβάλλεται το Β. Αυτό είναι η *βασική αρχή της τοπικότητας*, η οποία *περιορίζει τις σχέσεις Συμφωνίας στην ανθρώπινη γλώσσα σε όλα τα γραμματικά επίπεδα: φωνολογία, μορφολογία και σύνταξη*.

V5.3.3 Ο δυναμισμός της γραμματικής: η μετακίνηση συστατικών ως Συμφωνία και Συγχώνευση

<https://youtu.be/Dc6HhwjC5Q0>

////////// απομαγνητοφώνηση | kpasisi + αντιπαραβολή | Asimenia //

Στο τελευταίο βίντεο για αυτή την εβδομάδα θα σας μιλήσω για τη *μετακίνηση*. Η μετακίνηση είναι μία υποπερίπτωση, μία πολύ ενδιαφέρουσα υποπερίπτωση, της λειτουργίας της Συμφωνίας και είναι μία υποπερίπτωση που είναι πανταχού παρούσα στις ανθρώπινες γλώσσες· παντού.

Ας μπούμε κατευθείαν *στο ψητό*. Λοιπόν, σκεφτείτε μία πρόταση όπως αυτή: |Τον είδες προχτές|^[00:36]. Αυτή είναι μία πρόταση με τη σειρά των όρων όπως την περιμένουμε. Φανταστείτε τώρα ότι θέλουμε να κάνουμε ερώτηση, οπότε αντί για 'προχτές' μπορούμε να ρωτήσουμε: |Τον είδες πότε;|^[00:56]. Ωστόσο υπάρχει κι ένας άλλος τρόπος – ενδεχομένως πιο συνηθισμένος– να ρωτήσουμε για τον χρόνο: |Πότε τον είδες;| Τι συμβαίνει εδώ πέρα; Από τη στιγμή που έχουμε μία ερώτηση, έχουμε μία ερωτηματική λέξη εδώ^[00:59] |πότε|, υπάρχει μία σχέση Συμφωνίας με ένα στοιχείο *προσλεκτικής δύναμης* που ρυθμίζει τις ερωτήσεις στην αρχή της πρότασης. Αυτό δεν φαίνεται πολύ καλά στα ελληνικά αλλά σε γλώσσες όπως στα αραβικά ή και στα κινέζικα, κάθε φορά που κάνουμε ερώτηση χρησιμοποιούμε ένα συγκεκριμένο *μόρφημα*, μια συγκεκριμένη *λεξούλα* (να το πω έτσι), η οποία σηματοδοτεί την ερώτηση.

Οι λεπτομέρειες εδώ δεν είναι το ζήτημα· το ζήτημα είναι ότι ακόμα και όταν έχουμε |Τον είδες πότε;|^[01:57] έχουμε ερώτηση, ακριβώς γιατί υπάρχει Συμφωνία μεταξύ εδώ^[02:02] και ενός στοιχείου εδώ πέρα ερωτηματικού |ΕΡ|^[02:06]. Το ενδιαφέρον είναι ότι πολλές φορές –τις περισσότερες φορές– η Συμφωνία μεταξύ της ερωτηματικής λέξης 'πότε' και του ερωτηματικού στοιχείου στην αρχή της πρότασης συνοδεύεται από μία αντιγραφή της ερωτηματικής λέξης 'πότε' στην αρχή της πρότασης, οπότε έχουμε κάτι σαν |Πότε τον είδες;|^[02:35].

Δηλαδή έχουμε έναν συνδυασμό της |Συμφωνίας + Συγχώνευσης|^[02:43] ενός στοιχείου που είναι ήδη μέσα στην πρόταση, όπως το 'πότε' εδώ πέρα^[02:54]. Αυτός ο συνδυασμός 'Συμφωνίας και Συγχώνευσης' ενός στοιχείου που ήδη έχουμε μέσα στη δομή μας, ονομάζεται πολλές φορές |μετακίνηση| ή και |αντιγραφή|^[03:14]. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι πρόκειται πράγματι για μία σχέση επανασυγχώνευσης ενός στοιχείου που ήδη έχουμε μέσα στην πρόταση και αυτό φαίνεται σε πάρα πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις. Θα σας φέρω ένα παράδειγμα το οποίο είναι λίγο έτσι *λεπτό*, αλλά νομίζω ότι αξίζει τον κόπο να το δούμε γιατί δείχνει με έναν πολύ όμορφο τρόπο την πραγματικότητα της μετακίνησης, το ότι είναι μια πραγματική διαδικασία και το ότι όντως περιλαμβάνει όχι μόνο Συμφωνία, αλλά και ξανα-συγχώνευση, επανασυγχώνευση ενός στοιχείου που ήδη έχουμε μέσα στην πρόταση.

Λοιπόν, ας τραβήξουμε μια γραμμούλα και ας πάρουμε μία πρόταση όπως η εξής: |"Οι διπλωμάτες δεν μιλούν όλοι ελληνικά"|^[04:16]. Λοιπόν, "Οι διπλωμάτες δεν μιλούν όλοι ελληνικά", αυτή η πρόταση είναι μονοσήμαντη· σημαίνει ότι από τους διπλωμάτες –ένα σύνολο διπλωματών– δεν μιλούν όλοι ελληνικά, μιλούν κάποιοι ελληνικά. Εντάξει, αυτό δεν σημαίνει; οι διπλωμάτες δεν μιλούν όλοι ελληνικά, κάποιοι μιλούν ελληνικά, κάποιοι δεν μιλούν (ως εδώ μια χαρά). Άρα αυτό είναι |μονοσήμαντο|^[05:00] και ωραιότατο.

Τώρα, τι θα συμβεί αν μετακινήσω, δηλαδή αν ξανασυγχωνεύσω τον ποσοδείκτη 'όλοι' (να τον μετακινήσω με άλλα λόγια) και φτιάξω την πρόταση |Όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ~~όλοι~~ ελληνικά|^[05:40]. Εδώ^[05:44] με αυτό το βελάκι

προσπαθώ να σας δείξω ότι υπήρξε μία σχέση μεταξύ των δύο αντιγράφων, ότι έχω εδώ ένα αντίγραφο και το ίδιο το αντίγραφο το συγχώνευσα, δηλαδή το μετακίνησα^[05:58] –όπως λέμε λίγο πιο πρόχειρα– στην αρχή της πρότασης. Θα μου πείτε: “Χμ, γιατί εδώ πέρα πρέπει να πεις ότι επανασυγχώνευσα αυτό που είχα κάτω, αφού δεν λέμε “όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν όλοι ελληνικά”, λέμε “όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά”, άρα προς τι τώρα όλη αυτή η ιστορία με την επανασυγχώνευση και συμφωνίες και ιστορίες;” Η απάντηση είναι: “επειδή έτσι γίνεται”. Και πώς ξέρουμε ότι έτσι γίνεται; Γιατί έχουμε εμπειρικά δεδομένα. Και ποια είναι τα εμπειρικά δεδομένα; Εν προκειμένω η ερμηνεία της πρότασης.

“Όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά” μπορεί να σημαίνει ότι: όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά. Ακούστε το! “Όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά”, δηλαδή “κανείς διπλωμάτης δεν μιλάει ελληνικά” – “Όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά”. Μπορεί όμως να σημαίνει: “όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά”, δηλαδή να σημαίνει ακριβώς ό,τι και η από πάνω πρόταση. Βλέπετε τις δύο διαφορετικές ερμηνείες;

Στη μία έχουμε ακριβώς την ίδια ερμηνεία με την από πάνω πρόταση. Δηλαδή στην δεύτερη ερμηνεία αυτής της αμφίσημης πρότασης “Όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά”^[07:12], μπορεί να σημαίνει ακριβώς ότι “Οι διπλωμάτες δεν μιλούν όλοι ελληνικά”, δηλαδή “κάποιοι μιλούν ελληνικά”. Σε αυτή την περίπτωση από τα δύο αντίγραφα ερμηνεύεται αυτό [το δεύτερο]^[07:28], γι’ αυτό έχουν και την ίδια σημασία. Όμως στη δεύτερη πρόταση έχουμε τη δυνατότητα και μιας δεύτερης ερμηνείας που προκύπτει αν ερμηνεύσουμε το πάνω αντίγραφο: “Όλοι οι διπλωμάτες δεν μιλούν ελληνικά”, δηλαδή “κανένας δεν μιλάει ελληνικά”. Και αυτή η ερμηνεία προκύπτει ακριβώς γιατί τώρα ερμηνεύουμε το πάνω αντίγραφο, το νούμερο 1.

Άρα αυτή η πρόταση είναι |αμφίσημη|^[07:56], σε αντίθεση με την από πάνω της, γιατί, λόγω της μετακίνησης, το ‘όλοι’ –έστω και αν δεν το ακούμε εδώ πέρα^[08:05]– το ‘όλοι’ βρίσκεται σε δύο θέσεις, έχει συγχωνευτεί δύο φορές. Οπότε, αναλόγως με το ποιο αντίγραφο ερμηνεύουμε, παίρνουμε και την αντίστοιχη από τις δύο ερμηνείες. Δηλαδή: |όχι όλοι|^[08:24], που είναι και η ερμηνεία αυτού εδώ (μονοσήμαντο)^[08:27] ή την ερμηνεία |κανένας|^[08:29], που είναι η ερμηνεία που συσχετίζεται με αυτήν εδώ^[08:34] την περίπτωση (αντίγραφο 1).

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 6: Φαινόμενα, περιγραφές, θεωρία.

6.1: Φωνολογία και μορφοφωνολογία.

V 6.1.1 (Από)ηχηροποίηση. [15']

https://youtu.be/8xPeS5h0_BE

απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V6.1.2 Φωνολογία στα όρια. [12']

<https://youtu.be/vyuabwLpJUY>

απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | Asimenia

6.2: Μορφολογία Επεξεργασία.

V6.2.1 Ρηματοποιητές. [13']

<https://youtu.be/vAi5R4UU-9A>

απομαγνητοφώνηση | constant + αντιπαραβολή | Rico

V6.2.2 Συγγραφείς και συμπολεμιστές. Και σύνθετα. [16']

<https://youtu.be/Ece-NvNxtXw>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU & fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | krasisi

6.3: Σύνταξη Επεξεργασία.

V6.3.1 Ο περιορισμός προσώπου-πτώσης. [9']

<https://youtu.be/Q58oL-RtFY>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V6.3.2 Γενικές που μετακινούνται. [11']

https://youtu.be/EtOy8Lf_WU

απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | Rico

V6.3.3 Ενοποιώντας συντακτικές περιγραφές. [11']

<https://youtu.be/nDj9zTNmrmo>

απομαγνητοφώνηση | krasisi + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V6.1.1 (Από)νηχροποίηση.

https://youtu.be/8xPeS5h0_BE

//////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | Evaggelia5 //////////////////////////////////

Αυτή τη βδομάδα θα δούμε επτά προβλήματα –επτά εμπειρικά ζητήματα– στη μελέτη της γλώσσας και θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε, και όσο μπορούμε να ερμηνεύσουμε, γιατί εμφανίζονται τα συγκεκριμένα φαινόμενα –τα επτά φαινόμενα που θα κοιτάξουμε– και ενδεχομένως θα μπορέσουμε να φτάσουμε μέχρι και ένα σημείο στο να τα ερμηνεύσουμε. Θα κοιτάξουμε δύο *φαινόμενα* από τη *φωνολογία*, δύο φαινόμενα από τη *μορφολογία* και τρία φαινόμενα από τη *σύνταξη*.

Ξεκινάμε λοιπόν με ένα πολύ –φαινομενικά– απλό φωνολογικό φαινόμενο, το οποίο είναι *το φαινόμενο της |νηχροποίησης|* (στα ελληνικά)^[00:58]. Τι είναι νηχροποίηση: Σκεφτείτε τη λέξη ‘εκποίηση’^[01:08]. Στη λέξη ‘εκποίηση’ συναντιούνται δύο σύμφωνα, το /k/ και το /p/ και τα δύο είναι *άηχα*. Συναντιούνται αυτά τα δύο σύμφωνα /kp/^[01:22] λέω *συναντιούνται* γιατί δεν αποτελούν συμφωνικό σύμπλεγμα, αλλά αυτό είναι ένα τεχνικό θέμα που δεν θα μας απασχολήσει τώρα. Είναι και τα δυο άηχα· υπενθυμίζω ότι *άηχα σύμφωνα είναι τα σύμφωνα τα οποία προφέρονται χωρίς να πάλλονται οι φωνητικές μας χορδές* (/k/, /p/). Αν βάλετε εδώ τα δάχτυλά σας και πείτε /k/, /p/, δεν θα αισθανθείτε κανενός είδους ταλάντωση, κανενός είδους δόνηση. Αν πείτε /χ/, /γ/, αισθάνεστε, με τα δάχτυλά σας κιόλας, τις φωνητικές σας χορδές να πάλλονται και αυτό λέγεται *νηχρότητα*: *όταν πάλλονται οι φωνητικές χορδές* μιλάμε για νηχρότητα ενός φθόγγου. Μένουμε λοιπόν στην ‘εκποίηση’: όταν λέμε ‘εκποίηση’ είναι δύο άηχα σύμφωνα, τα οποία συνυπάρχουν το ένα δίπλα στο άλλο.

Κοιτάξτε τώρα τη λέξη ‘έκβαση’^[02:23]. Όταν προφέρουμε τη λέξη ‘έκβαση’, ιδίως γρήγορα και όχι προσεκτικά, στην πραγματικότητα προφέρουμε κάτι τέτοιο /gn/^[02:34] δηλαδή αντί για αυτό /kn/^[02:39]. Αυτοί δεν είναι λατινικοί χαρακτήρες, είναι τα σύμβολα της Διεθνούς Φωνητικής Ομοσπονδίας (I.P.A., που λέμε), για να μπορούμε να συνεννοούμαστε για τι είδους φθόγγους μιλάμε. Λοιπόν, αντί να προφέρουμε /kn/^[02:57], προφέρουμε /gn/· δηλαδή το άηχο /k/^[03:04] μετατρέπεται ή, αν θέλετε, πραγματώνεται ως νηχρό /g/^[03:10]: ‘έ/gn/αση’. Σας είπα: όχι στην προσεκτική ομιλία, αλλά συνήθως στον τρέχοντα λόγο, στην τρέχουσα ομιλία, όταν δεν προσέχουμε ακριβώς τι λέμε.

Θα μου πείτε “ναι, ωραία, καλά, υπάρχει πουθενά αλλού που γίνεται αυτό;” Βεβαίως και υπάρχει σε πολλές περιπτώσεις αυτού του είδους η νηχροποίηση^[03:36]. Δηλαδή εδώ πέρα μιλάμε για |νηχροποίηση|^[03:40] του /k/ το οποίο πραγματώνεται ως /g/^[03:46]. Θα μου πείτε “ok, υπάρχουν άλλες περιπτώσεις;” Βεβαίως υπάρχουν άλλες περιπτώσεις. Σκεφτείτε τη λέξη ‘εκδρομή’^[03:59]. Αν είστε αρκετά παρατηρητικός, θα διαπιστώσετε ότι σε γρήγορη ομιλία κανείς δεν λέει ‘ε/κδρ/ομή’, λέμε ‘ε/gδρ/ομή’, δηλαδή ακούγεται κάτι τέτοιο /gδρ/^[04:16] (ε/gδρ/ομή), δηλαδή το /k/ εδώ πέρα^[04:20] πραγματώνεται ως /g/, ως ένα νηχρό τεμάχιο.

Άλλα παραδείγματα είναι (ας πούμε) αυτό: ‘τσάμπιος λιγκ’^[04:38], που είναι η –αν θέλετε– ελληνική προφορά του ‘Champions League’. Κανείς δεν λέει: “πάμε σπίτι να δούμε τον τελικό του Τσάμπιονς Λιγκ (Champions League)”,

λέμε “τον τελικό του τσάμπιος λιγκ (τσάμπιοζλιγκ)”. Το θέμα είναι ότι, όπως μόλις ακούσατε, κανείς δεν προφέρει ‘τσάμπιο/sl/ιγκ’^[05:04], προφέρουμε: ‘τσάμπιο/zl/ιγκ’, ακούγεται δηλαδή πάλι κάτι σαν αυτό /zl/^[05:10]. “πήραμε πίτσες, κάτσαμε να δούμε τον τελικό του τσάμπιο/zl/ιγκ, και τότε χτυπάει το τηλέφωνο κ.λπ”. Πάλι δηλαδή εδώ πέρα έχουμε ηχηροποίηση, δηλαδή το /s/ [γίνεται] /z/· όταν λέτε /z/ πάλλονται οι φωνητικές χορδές και αισθάνεστε τη δόνηση εδώ στον φωνητήριο σωλήνα σας.

Υπάρχει λοιπόν ένα φαινόμενο που αφορά την προφορά. Προσέξτε, το πιάνουμε όσο πιο απλά και με όσο λιγότερους θεωρητικούς όρους γίνεται. Υπάρχει, λοιπόν, ένα φαινόμενο που αφορά την προφορά και το οποίο έχει ως εξής: όταν σε κάποιες διαλέκτους της ελληνικής –συμπεριλαμβανομένης και αυτής που μιλάω εγώ τουλάχιστον– έχεις τη συνάντηση^[05:58] ενός ηχηρού και ενός άηχου συμφώνου, όπως στην ‘έκβαση’ ή στην ‘εκδρομή’^[06:06] ή στο ‘τσάμπιος λιγκ’^[06:11], αυτό το οποίο συμβαίνει είναι ότι το άηχο^[06:19] από τα δύο σύμφωνα^[06:21] ηχηροποιείται^[06:22]. Οπότε ακούμε: ‘έ/gv/αση’, ‘ε/gðr/ομή’, ‘Τσαμπιο/zl/ίγκ’. Νομίζω ότι όσοι μιλάτε την ίδια διάλεκτο με μένα –και υπάρχει λόγος που δίνω έμφαση στη διάλεκτο, δηλαδή στην ποικιλία που μιλάει κανείς– θα συμφωνήσετε ότι: ναι, αυτό το πράγμα συμβαίνει.

Σ’ αυτό το σημείο οι περισσότεροι θα πείτε “ναι, είναι για χάρη ευφωνίας”. Αυτό το “χάρη ευφωνίας” πρέπει να το έχετε ακούσει πάρα πολλές φορές, ιδίως όσοι είστε καθηγητές γλωσσών, έχετε μια τριβή με τα φιλολογικά κ.λπ. Θα πείτε “είναι για χάρη ευφωνίας, είναι ένα αυτόματο φαινόμενο, είναι κάτι μηχανικό, δεν έχει να κάνει με τη γλώσσα, έτσι πάει η γλώσσα σου, είναι η προφορά αυτή, είναι πιο εύκολο, πιο στρωτό· εντάξει δεν υπάρχει λόγος να καθόμαστε να το σκεφτόμαστε θεωρητικά και να βάζουμε τώρα εδώ πέρα σύμβολα και φωνητικά αλφάβητα και δεν συμμαζεύεται”. Προτού σκεφτείτε ότι η ηχηροποίηση, στις συγκεκριμένες διαλέκτους της ελληνικής, είναι μία υπόθεση ευκολίας, βάλτε ένα ερώτημα: γιατί όταν συναντιέται το ηχηρό και το άηχο σύμφωνο να γίνονται και τα δύο ηχηρά, γιατί να απλώνεται –ας το πω έτσι– η ηχηρότητα και να μην απλώνεται η μη ηχηρότητα, δηλαδή η ιδιότητα που έχει το άηχο; Με άλλα λόγια: γιατί όταν έχω, παραδείγματος χάρη, ‘έκβαση’ εδώ πέρα^[08:03] να βγαίνει κάτι σαν ‘έ/gv/αση’ και όχι σαν ‘έ/kf/αση’^[08:05]; Καταλαβαίνετε, ‘έ/kf/αση’ θα ήταν ακριβώς η περίπτωση που έχουμε αποηχηροποίηση, δηλαδή η μη ηχηρότητα του /k/ θα έπαιρνε σβάρνα –να το πω έτσι– την ηχηρότητα του /v/ και θα το πραγμάτωνε ως /f/^[08:24] [αποηχηροποίηση]. Γιατί, τουλάχιστον στη δική μου διάλεκτο, δεν συμβαίνει αυτό το πράγμα^[08:33]; (Αυτή η δίεση [#] σημαίνει ότι κάτι δεν συμβαίνει σε συγκεκριμένες διαλέκτους ή σε συγκεκριμένο ύφος ή σε συγκεκριμένες κοινωνιολέκτους – θα το δούμε αυτό ίσως αργότερα). Άρα το ερώτημα είναι: γιατί όταν συναντηθεί το ‘κ’ με το ‘β’, όπως εδώ [έ-κβ-αση], το ηχηρό με το άηχο (το /v/ το ηχηρό, το /k/ το άηχο), να έχουμε ηχηροποίηση, δηλαδή να γίνονται και τα δύο ηχηρά, όπως εδώ με το /gv/^[09:06], και να μην γίνεται αποηχηροποίηση, όπως το /kf/^[09:10]; Αντιλαμβάνεστε ότι εδώ πέρα το επιχείρημα: “ευφωνία, ένα μηχανικό φαινόμενο, ένα αντανakλαστικό της άρθρωσης, οτιδήποτε” δεν στέκεται και πολύ. Γιατί ηχηρό – άηχο: γιατί να κερδάει –να το πω έτσι– η ηχηρότητα και να μην κερδάει η μη ηχηρότητα;

Μάλιστα, ένα καλό παράδειγμα για να δείτε ότι δεν πρόκειται για μηχανικό φαινόμενο, είναι οι διάλεκτοι των αγγλικών. Στα αγγλικά, όταν έχουμε [‘football’]^[09:50], αυτή την πολύ γνωστή λέξη: όπως βλέπετε εδώ συναντιέται ένα

άηχο /t/^[09:53] (foot) κι ένα ηχηρό /b/^[09:57] (ball). Στις περισσότερες διαλέκτους της αγγλικής, αυτή η λέξη προφέρεται 'foo/tp/all'^[10:06]. Άρα στα αγγλικά, τουλάχιστον στις σπάντες, και στις περισσότερες διαλέκτους των αγγλικών, κερδίζει το μη ηχηρό, δηλαδή δεν έχουμε 'foo/tb/all', έχουμε 'foo/tp/all'. Για να δείτε ότι δεν είναι ένα έθιμο ή μια συνήθεια ή κάτι το οποίο σχετίζεται, ξέρω γω, με το ότι κάνει κρύο στη Βρετανία και στις Η.Π.Α. –εκτός φυσικά αν πάτε στο Σαν Ντιέγκο που είναι πιο ζεστό από το Ηράκλειο και την Αθήνα–, σας προλαβαίνω και σας λέω ότι στις διαλέκτους του Newcastle, και μάλιστα είναι χαρακτηριστικό τους, η λέξη 'football' –ή αυτό που προφέρεται 'foo/tp/all' στη νότια Αγγλία και στις Η.Π.Α.– προφέρεται ως 'foo/db/all'^[10:58]. Δηλαδή στις διαλέκτους του Newcastle κερδίζει, υπερισχύει –να το πω αλλιώς–, η ηχηρότητα. Άρα στην ίδια γλώσσα, υπάρχουν διάλεκτοι που έχουν ηχηροποίηση^[11:12] και υπάρχουν διάλεκτοι που έχουν αποηχηροποίηση^[11:14].

Θα μου πείτε “ναι, πολύ ωραίο αυτό με τα αγγλικά, αλλά γιατί να κάνουμε και εμείς στα ελληνικά ό,τι κάνουν στα αγγλικά;” και “εν πάση περιπτώσει έτσι είναι τα ελληνικά” κ.λπ. Προτού βεβαιωθούμε ότι είναι κάτι το οποίο έχει να κάνει με την αγγλική και τη γαλλική γλώσσα, σκεφτείτε διαλέκτους της ελληνικής που έχουν και αυτές αποηχηροποίηση. Θα μου πείτε: υπάρχουν διάλεκτοι της ελληνικής που έχουν αποηχηροποίηση; Βεβαίως! Παραδείγματος χάριν τα κυπριακά. Στα κυπριακά, όταν συναντηθεί ένα ηχηρό και ένα άηχο τεμάχιο, ένα ηχηρό και ένα άηχο στοιχείο –ας πούμε *φθόγγος* καταχρηστικά–, κερδίζει, υπερισχύει το άηχο, δηλαδή γίνεται αποηχηροποίηση. Ο πιο εύκολος τρόπος να σας το δείξω αυτό^[12:14] είναι αν σκεφτείτε τη λέξη ['παιδιά'] στις δικές μας διαλέκτους, οι οποίες περιέχουν αυτό εδώ το σύμπλεγμα /ðj/^[12:28]. το /ð/ συναντιέται με το φωνήεν /i/, 'παιδιά', κανείς δεν λέει 'παι-δ-ι-ά' – εκτός από τις τραγουδίστριες της δεκαετίας του '60. Αν ακούσετε τραγούδια της δεκαετίας του '60 (Νανά Μούσχουρη, Μαίρη Λίντα): η ροδ-ι-ά, τα παιδ-ι-ά κ.λπ. Αλλά οι κανονικοί άνθρωποι, όταν μιλάμε κανονικά και δεν *υπερδιωρθώνουμε* –αυτό λέγεται *υπερδιόρθωση* στη γλώσσα, [το] να προσπαθείς να ακούγεται όπως είναι η γραφή– λέμε 'παι/ðj/ά'· έχουμε δηλαδή μία –να το πω έτσι– *κυριαρχία της ηχηρότητας*.

Αν έχετε υπόψη σας το τι γίνεται στα κυπριακά, η ίδια λέξη –'παιδιά' δηλαδή, να τη γράψουμε εδώ για να συνεννοούμαστε^[13:15]– προφέρεται 'παι/θς/ιά'^[13:18]. αυτό εδώ /c/ δεν είναι 'σ', είναι 'κ'. Δηλαδή με έναν τρόπο, ο οποίος είναι αρκετά περίπλοκος και δεν μπορώ να περιγράψω τώρα, απλώνεται –κερδίζει, όπως είπα πριν– το μη ηχηρό. Κι αυτό το βρίσκεις παντού στις ποικιλίες που μιλιούνται στην Κύπρο και σε μερικές ποικιλίες που μιλιούνται στη νοτιοανατολική Ελλάδα, όπως στα ροδίτικα, σε άλλες δωδεκανησιακές ποικιλίες, και ενδεχομένως σε κάποιες ποικιλίες της Κρήτης. Δηλαδή όταν συναντηθεί ένα ηχηρό και ένα άηχο στοιχείο, απλώνεται η μη ηχηρότητα, έχουμε αποηχηροποίηση.

Αυτή η παρουσίαση ενός πολύ μικρού φαινομένου ελπίζω ότι σας δείχνει πως ακόμη και φαινόμενα τα οποία θεωρούμε ότι είναι αντανakλαστικά, ότι είναι ζητήματα άρθρωσης, ότι είναι ζητήματα μηχανικά, ότι είναι φωνητικά ζητήματα, πολλές φορές έχουν από πίσω τους μία φωνολογική λογική, δηλαδή είναι μέρος της γραμματικής της γλώσσας. Η γραμματική κάποιων ποικιλιών της ελληνικής –η φωνολογία εν προκειμένω– είναι τέτοια ώστε το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας να *απλώνεται* όπως λέμε. Ενώ η φωνολογία –η γραμματική– κάποιων ποικιλιών της ελληνικής όπως τα κυπριακά και ενδεχομένως και άλλες νοτιοανατολικές ποικιλίες, είναι έτσι οργανωμένες –οι

φωνολογίες αυτών των ποικιλιών— ώστε να απλώνεται το χαρακτηριστικό ή η αξία (θυμηθείτε, εδώ πέρα δεν είμαστε ακριβώς σίγουροι τι γίνεται) της μη ηχηρότητας. Ένα ζήτημα δηλαδή το οποίο μας φαινόταν ότι αποτελεί θέμα ευφωνίας και μηχανικής της προφοράς, είναι ένα ζήτημα γραμματικό, ένα ζήτημα υπόρρητης γνώσης της γλώσσας.

V6.1.2 Φωνολογία στα όρια.

<https://youtu.be/vyuabwLpJUY>

////////// απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | Asimenia //

Ας δούμε τώρα ένα πρόβλημα *μορφοφωνολογίας*. Η |μορφο-φωνολογία|^[00:12] —όπως ενδεχομένως θυμάστε από τη φορά που είδαμε το μοντέλο ύψιλον (Υ) της γραμματικής— *είναι φωνολογικά φαινόμενα τα οποία συναντάμε μόνο σε συγκεκριμένα μορφολογικά περιβάλλοντα*· με άλλα λόγια: *είναι φωνολογικά φαινόμενα τα οποία συναντάμε σε συγκεκριμένα σημεία των λέξεων*. Θα μου πείτε: αυτό ακούγεται υπερβολικά λεπτομερές, υπερβολικά εξειδικευμένο. Κι όμως η μορφο-φωνολογία, ειδικά σε μία γλώσσα σαν τα ελληνικά που έχει πλούσια *εγκλιτική* και πολύ —έτσι— *γερή παραγωγική μορφολογία*, βρίσκεται παντού.

Ας ξεκινήσουμε μ' ένα παράδειγμα πολύ απλό. Σκεφτείτε τη λέξη |'καύσιμο'|^[00:52]. Τι σημαίνει; Υγρό ή στερεό (αν είναι κάρβουνο) ή αέριο (αν είναι υγραέριο) υλικό, το οποίο καίγεται και μ' αυτόν τον τρόπο κινούμε κινητήρες κ.λπ. Σκεφτείτε και τη λέξη |'κάψιμο'|^[01:14]. Τι είναι το κάψιμο; Είναι 'το αποτέλεσμα του να καίμε κάτι', είτε 'η διαδικασία τού να καίμε κάτι'. Παραδείγματος χάρη, αν μείνετε στον ήλιο δεκαπέντε ώρες —τέλος πάντων πέντε, δέκα, αναλόγως με την επιδερμίδα σας—, θα υποστείτε 'κάψιμο', όχι 'καύσιμο'. Και μπορούμε να πούμε για το 'κάψιμο' του φαγητού, που είναι 'η διαδικασία κατά την οποία το φαγητό από ωμό κατέληξε, αντί να είναι απλώς μαγειρεμένο, να γίνει κάρβουνο'. Το ερώτημα εδώ είναι το εξής: αυτές οι δύο λέξεις είναι παρόμοιες, γιατί εδώ πέρα έχουμε /ps/^[01:58] και εδώ πέρα έχουμε /fs/^[01:59]; Είναι δύο διαφορετικές λέξεις, οι οποίες όμως παράγονται από την ίδια *ρίζα*, από τη ρίζα 'καυ-', που έχει να κάνει με το κάψιμο, 'καυτός' (είναι η ίδια ρίζα που μας δίνει το |'καυτός'|)^[02:22]. Γιατί λοιπόν εδώ πέρα έχουμε /ps/ και εδώ πέρα έχουμε /fs/;

Μία απάντηση που θα σας δώσουν, ιδίως άνθρωποι οι οποίοι έχουν εντρυφήσει στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας, φιλόλογοι ή και άλλοι, είναι ότι "ναι, ξέρετε το 'καύσιμο' είναι λόγια λέξη και το 'κάψιμο' είναι της δημοτικής, και στη δημοτική δεν μπορούμε να έχουμε /fs/^[02:49]. Δηλαδή, όταν συναντιέται ένα *χειλικό*, το /f/ ή το /p/, μ' ένα *συριστικό*, όπως το /s/ εν προκειμένω, βγαίνει /ps/, έχουμε /ps/, δηλαδή αυτό που έχουμε εδώ πέρα^[03:03]. Αντίθετα, το καύσιμο επειδή είναι λόγια λέξη διατηρεί την προφορά /fs/". Αυτή είναι η εξήγηση που θα σας έδινε κάποιος που έχει εντρυφήσει στα φιλολογικά θέματα.

Υπάρχει όμως ένα πρόβλημα εδώ πέρα, το οποίο είναι το εξής: Ιστορικά αυτό σαν παρατήρηση στέκει, καμία αμφιβολία. (Αλλά όταν λέμε "ιστορικά" μιλάμε από τον 19ο αιώνα και μετά, που άρχισαν να εισάγονται στην ελληνική γλώσσα, μαζικά, λόγιες λέξεις όπως 'καύσιμο' κ.λπ.). Το ενδιαφέρον είναι ότι στη σύγχρονη γλώσσα —σ' αυτή τη γλώσσα που κατακτούν τα παιδιά, σ' αυτή τη γλώσσα που μιλάμε στην καθημερινή μας ζωή— δεν υπάρχει ένας φωνολογικός κανόνας ο οποίος να μετατρέπει όλα τα /fs/^[04:02] σε /ps/.

Απόδειξη ότι έχουμε λέξεις όπως |'ευσύννοπος'| με /fs/ (δεν λέμε 'ε/ps/ύννοπος')^[04:14], |'εύσημα'| (κανείς δεν θα πει 'έ/ps/ημα')^[04:20]. Δεν είναι καν μια πιο λαϊκή προφορά ή κάτι τέτοιο, είναι αδύνατο σε αυτές τις λέξεις^[04:27] το /fs/ να αποδοθεί ως /ps/. Και χρησιμοποιώ αυτές τις λέξεις γιατί δεν υπάρχει ούτε καν η δυνατότητα να πεις ότι: ναι, σε

μια πιο λαϊκή προφορά ή σε μια άλλη *ποικιλία* αυτό θα γίνει /ps/. Όποια κι αν είναι η διάλεκτος που μιλάτε, όποια κι αν είναι η ποικιλία, το ‘ευσύνοπτος’ θα προφερθεί ‘ε/fs/ύνοπτος’ και όχι ‘ε/ps/ύνοπτος’, και τα ‘εύσημα’ θα προφερθούν ‘έ/fs/ημα’ και όχι ‘έ/ps/ημα’. Άρα, εδώ πέρα, δεν μιλάμε απλώς για [το] κατά πόσο αρχαίζουμε ή δεν αρχαίζουμε στην ομιλία μας, δεν μιλάμε καν για επιλογές· εδώ πέρα μιλάμε για κάτι άλλο. Εδώ πέρα μιλάμε για έναν κανόνα κατά τον οποίο, όταν το /f/^[05:14] –ας μείνουμε στο /f/ για να κάνουμε τη ζωή μας λίγο πιο εύκολη– συναντήσει το /s/^[05:22], αυτό θα γίνει /p/^[05:25], αλλά μόνο σε συγκεκριμένα *περιβάλλοντα*. Ποια είναι αυτά τα συγκεκριμένα περιβάλλοντα;

Η λέξη ‘κάψιμο’^[05:36] είναι αυτό που λέμε *ρηματικό ουσιαστικό*, δηλαδή είναι ένα ουσιαστικό όπως το ‘πλέξιμο’ ή το ‘σκούπισμα’ (εκεί χρησιμοποιούμε βέβαια το ‘-μα’) όπου παίρνεις –στην περίπτωση του ‘πλέξιμο’ (ας πούμε)– το ρηματικό θέμα ‘|πλεκ-|’^[05:59], του κολλάς ας πούμε το ‘-σιμο’^[06:02] και το κάνεις ουσιαστικό. Τι είναι το ‘πλέξιμο’; Το πλέξιμο είναι είτε ‘το αποτέλεσμα’ είτε η ‘διαδικασία του να πλέκεις’. Με τον ίδιο τρόπο το ‘κάψιμο’ –όπως είπα και πριν– είναι είτε ‘η διαδικασία’ είτε ‘το αποτέλεσμα του να καις κάτι’. Άρα σ’ αυτές τις περιπτώσεις, και στην περίπτωση του ‘κάψιμο’ πιο συγκεκριμένα, αυτό το /f/ (το οποίο υπάρχει στο ρηματικό θέμα, γιατί το βρίσκουμε και στο ‘καυτός’^[06:31], που είναι ρηματικό επίθετο) μετατρέπεται σε /p/ μόνο και μόνο επειδή βρίσκεται στο *όριο ρηματικού θέματος*.

Στο ουσιαστικό ‘καύσιμο’^[06:44], που δεν βρίσκεται σε όριο ρηματικού θέματος, το σύμπλεγμα /fs/ παραμένει, δεν εφαρμόζεται ο συγκεκριμένος *μορφο-φωνολογικός κανόνας*. Στην περίπτωση του ‘ευσύνοπτος’^[07:00], που το /f/ δεν ανήκει σε ρηματικό θέμα, [συμβαίνει] το ίδιο· ‘εύσημα’^[07:06], παρομοίως. ‘Αυστροουγγαρία’, όπου το /f/ και το /s/ συναντιούνται μέσα σε μία λέξη, ή ‘Αυστρία’ –ακόμα καλύτερα– ή ‘οφσόρ’ (offshore) εταιρείες, δεν υπάρχει ‘ο/ps/όρ’, ‘Α/ρ/στρία’... τίποτα τέτοιο. Γιατί; Γιατί το /f/ και το /s/ συναντιούνται μέσα σε τυχαίες λέξεις (να το πω έτσι). Όταν το /f/ είναι στο όριο ρηματικού θέματος –όπως είναι στη λέξη ‘κάψιμο’^[07:38]–, τότε και μόνο τότε^[07:41] εφαρμόζεται ο *κανόνας που μετατρέπει το /f/ σε /p/*. Άρα, αυτός ο κανόνας που μετατρέπει το /f/ σε /p/, εφαρμόζεται, ισχύει –αν θέλετε–, μόνο αν αυτό το σύμφωνο, το /f/, είναι στο όριο ρηματικού θέματος^[08:02].

Θα μου πείτε “οκ, δεν είναι τώρα λίγο πολύ εξειδικευμένο να πείτε ότι το /f/ γίνεται /s/ μόνο στο όριο ρηματικού θέματος;” Όχι, αυτός είναι ένας γενικότερος κανόνας. Υπάρχουν κι άλλου τύπου *κανόνες φωνολογικοί* οι οποίοι απαντούν μόνο όταν το πρώτο σύμφωνο βρίσκεται σε ρηματικό θέμα. Θα σας φέρω ένα πολύ απλό παράδειγμα. Σκεφτείτε το ρήμα ‘|χώνω|’^[08:36]. Κι ας μείνουμε στα ρηματικά ουσιαστικά^[08:41]. Ποιο είναι το ρηματικό ουσιαστικό του ‘χώνω’; Είναι βέβαια ‘|χώσιμο|’^[08:53]. Πού πήγε το ‘ν’; Εδώ πέρα και πάλι η τρέχουσα (ας πούμε) αντίληψη είναι: “ε ναι, για λόγους ευφωνίας, *εκκρούεται* (θα το έχετε ακούσει) το ‘ν’”. Δεν είναι θέμα ευφωνίας. Τα νέα ελληνικά, και όχι μόνο σε λόγιες λέξεις, περιέχουν πλήθος περιπτώσεων που το /n/ συναντάει το /s/ (/ns/): ‘ενσωματώνω’, ‘ένσημο’, ‘ινσουλίνη’· κανείς δεν λέει ‘έσημο’, κανείς δεν λέει ‘ισουλίνη’, κανείς δεν λέει ‘εσωματώνω’. Θα μου πείτε “ναι, αυτές είναι λόγιες λέξεις”.

Σας υπενθυμίζω, το θέμα δεν είναι η καταγωγή της λέξης, το θέμα είναι πώς η γλώσσα λειτουργεί, δεδομένου ότι την κατακτούμε μεταξύ μηδέν και τριών ή τεσσάρων ετών –θυμηθείτε τη συγκεκριμένη ενότητα– ως ένα σύστημα εκ νέου. Όταν μιλάμε ως *φυσικοί ομιλητές* της γλώσσας, ακόμη κι αν είμαστε αγράμματοι, δεν θα πούμε “πήγα και

κόλλησα έσημα”, θα πούμε “πήγα και κόλλησα ένσημα” (όταν υπήρχαν και όταν μπορούμε να τα κολλήσουμε, και εν πάση περιπτώσει αυτό είναι μια άλλη ιστορία).

Οπότε, πώς εξηγούμε ότι το ρηματικό ουσιαστικό του ‘χώνω’ δεν είναι ‘χώνσιμο’, αλλά είναι ‘χώσιμο’; Και πάλι πρόκειται για έναν κανόνα –αυτή δηλαδή η *έκκρουση* του ‘ν’^[10:23], δηλαδή το ότι ‘ν’ βγαίνει από τη μέση^[10:27]– ο οποίος εφαρμόζεται στο όριο ρηματικού θέματος^[10:32]. Πάλι το ίδιο σενάριο^[10:34], στο όριο ρηματικού θέματος: επειδή το ‘χων-’ είναι ρηματικό θέμα, όταν συναντήσει συγκεκριμένα σύμφωνα –όπως ας πούμε είναι ‘χώθηκα’, δεν είναι ‘χώνθηκα’–, το συγκεκριμένο σύμφωνο εκκρούεται.

Και πάλι, κάτι το οποίο αρχικά φαίνεται ότι μπορούμε να ερμηνεύσουμε ως ευκολία στην προφορά ή ως συνέπεια της διπλής παράδοσης της ελληνικής γλώσσας (δηλαδή της λόγιας και της δημοτικής), σε πραγματικό χρόνο, όπως σχηματίζεται από πραγματικούς ομιλητές, ο συγκεκριμένος τύπος –είτε είναι ο τύπος ‘χώσιμο’^[11:23] είτε είναι ο τύπος ‘κάψιμο’^[11:24]– είναι αυτός που είναι λόγω του ότι υπάρχουν φωνολογικοί κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται, οι οποίοι ισχύουν μόνο σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα^[11:36]. Στο παράδειγμα που σας έδωσα, μόνο όταν ένα από τα σύμφωνα βρίσκεται στο όριο ρηματικού θέματος.

V6.2.1 Ρηματοποιητές.

<https://youtu.be/vAi5R4UU-9A>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | constant + αντιπαραβολή | Rico //////////////////////////////////

Ας δούμε τώρα ένα ζήτημα μορφολογίας, για να πάρουμε μια ιδέα του πώς λειτουργεί αυτό το επίπεδο της γραμματικής. Θα μιλήσουμε για τα ρήματα στα ελληνικά. Τα ρηματικά θέματα στα ελληνικά –μίλησα πριν για ρηματικό θέμα, θυμάστε ότι συγκεκριμένοι μορφολογικοί κανόνες εφαρμόζονται μόνο στα όρια ρηματικού θέματος– συνήθως είναι *σύνθετα*. Τι θέλω να πω; Αν εξαιρέσει κανείς μια χούφτα ρημάτων, όπως 'γράφω'^[00:38], 'βάφω'^[00:39], 'ράβω'^[00:41] και 'εύχομαι'^[00:45] (το οποίο μορφολογικά είναι μεσοπαθητικό), η μεγάλη πλειοψηφία των ελληνικών ρημάτων –και αυτό είναι ένα πολύ ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της νέας ελληνικής γλώσσας– σχηματίζονται από τη ρίζα (θυμηθείτε, η ρίζα είναι εκείνο το κομμάτι της λέξης που κατά κάποιον τρόπο ταυτοποιεί τη λέξη) και κάποιο θεματικό στοιχείο. Θα το δούμε στην πράξη.

[Παραδείγματος χάρη] 'αρ-', που μας δίνει λέξεις όπως: 'παρκάρω', 'γουστάρω', 'αριβάρω' (έτσι πιο slang) και νεολογισμούς όπως: 'γκουγκλάρω'. Σκεφτείτε πόσα ρήματα τελειώνουν σε 'αρ-'^[01:24]. ιστορικά αυτό προέρχεται από τις *ιταλικές ποικιλίες*, αλλά είναι ενσωματωμένο στη γλώσσα και χρησιμοποιείται για να φτιάξει ρηματικά θέματα – είπα κάποια παραδείγματα. Έχουμε το 'ιζ-'^[01:55] όπως: 'σκουπίζω', 'μυρίζω', 'καθορίζω', 'επαναπροσδιορίζω', 'επαναπατρίζω', αυτό το 'ιζ-' κολλάει στη ρίζα και φτιάχνει ρηματικά θέματα· και είναι και αυτό παραγωγικό, όχι τόσο όσο το 'αρ-', μπορείς όμως και με αυτό να φτιάξεις νέα ρήματα. Ένας σχετικά πρόσφατος νεολογισμός ρήματος που τελειώνει σε '-ίζω', είναι ρήματα όπως: 'μπαϊλντίζω', 'σιχτιρίζω' κ.λπ.

Μετά υπάρχει το 'αζ' ή και 'ιάζ' 'ι(α)ζ-'^[02:30], όπως: 'ανεβάζω', 'κουβεντιάζω', 'κουράζω', 'διασκεδάζω' κ.ο.κ., το οποίο επίσης είναι παραγωγικό (όχι βέβαια πάρα πολύ παραγωγικό), έχουμε ρήματα όπως 'νταουνιάζω', και 'λεβελιάζω', τα οποία είναι πολύ πρόσφατοι νεολογισμοί – σας δίνω τους νεολογισμούς για να δείτε ότι αυτά δεν είναι απλώς ιστορικά απολιθώματα, είναι ενεργά στοιχεία τα οποία παίρνουνε μία ρίζα και την κάνουνε ρήμα, φτιάχνουν ρηματικό θέμα.

Έχουμε φυσικά το 'ευ-'^[03:01], 'δουλεύω', 'κουρεύω', 'περιοδεύω', 'παιδεύω', 'χαλκεύω' και βέβαια νεολογισμούς όπως: 'χακεύω'. Και το 'ων-'^[03:17] που είδαμε (θυμηθείτε το 'χώνω', 'χώσιμο', στο προηγούμενο βίντεο) από το οποίο σχηματίζονται πάρα πολλά ρήματα, ένα πλήθος από ρήματα, 'σηκώνω', 'μεγαλώνω', 'μελώνω', 'δηλώνω' (πάρα πολλά) και έχουμε και νεολογισμούς όπως: 'κατσικώνομαι' (που σημαίνει μπαστακώνομαι κάπου, όλοι αυτοί είναι πρόσφατοι νεολογισμοί που δείχνουν ότι αυτά είναι ενεργά στοιχεία της γλώσσας), 'φασώνομαι' (αυτοί είναι ενδιαφέροντες νεολογισμοί γιατί είναι *μεσοπαθητικά ρήματα*, γιατί υπάρχει η αντίληψη ότι είναι κλειστό το *club* των μεσοπαθητικών ρημάτων, όχι, συνεχίζονται να παράγονται), και βέβαια ρήματα όπως: 'χαπακώνω' (δίνω χάπια σε κάποιον).

Όλα αυτά τα στοιχεία^[04:19] όπως είδαμε μπορούμε να τα κολλήσουμε σε ρίζες και να φτιάξουμε *ρηματικά θέματα*. Αυτά τα ρηματικά θέματα είναι αυτό που λέμε στα ελληνικά η *πρώτη συζυγία*. *Πρώτη συζυγία* –είναι όρος της

σχολικής γραμματικής— είναι τα ρήματα τα οποία έχουν τον τόνο κάπου πάνω στο θέμα τους [π.χ.] ‘χαπακ-’, ‘χαπακώνω’, (ο τόνος είναι πάνω στο ‘-ών-’), ‘κλειδώνω’, ‘περιορίζω’ —δείτε εν τω μεταξύ ότι όλα αυτά τραβάν τον τόνο^[05:02] — ‘δουλεύω’, ‘δηλώνω’, ‘κουράζω’, ‘σταβλίζω’, ‘παρκάρω’, κ.ο.κ.

Άρα, έχουμε μια σειρά από στοιχεία τα οποία μπορούμε να ονομάσουμε *ρηματοποιητές*^[05:30] (αυτή είναι μια πιο σύγχρονη ορολογία από την παραδοσιακή που τα αποκαλεί *θεματικά στοιχεία*), τα κολλάμε πάνω σε ρίζες —σας έδωσα πάρα πολλά παραδείγματα— και φτιάχνουμε ρηματικά θέματα, άρα ρήματα.

Σ' αυτό το σημείο θα μου πείτε: “ναι, αλλά τι συμβαίνει με όλα αυτά τα ρήματα, τα λεγόμενα της *δεύτερης συζυγίας* στις παραδοσιακές γραμματικές^[05:57], που έχουν τον τόνο στην κατάληξη;” Δηλαδή ‘χτυπώ’, ‘αγαπώ’, ‘προσπαθώ’, ‘δανειδοτώ’, ‘ακροβατώ’, κ.ο.κ. Σ' αυτά τα ρήματα δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιος ρηματοποιητής. Πράγματι, εάν πάρετε ένα από τα πιο συνηθισμένα ρήματα, ας πούμε το ‘αγαπώ’, το ‘αγαπ-’ είναι η ρίζα^[06:23] (απ' την οποία φτιάχνουμε και το ουσιαστικό ‘αγάπη’) και φαίνεται ότι κολλάμε εδώ πέρα την κατάληξη ‘-ω’^[06:36] και δεν υπάρχει ρηματοποιητής. Άρα πού είναι οι ρηματοποιητές σ' αυτήν την περίπτωση^[06:47]; Ή ας πούμε, πάρτε ένα ρήμα σχετικά απλό, ας πούμε, ‘καρτερώ’^[07:06] —και πάλι δεν υπάρχει κάποιος ρηματοποιητής^[07:10] — ή ‘προσπαθώ’^[07:18].

Σ' όλες αυτές λοιπόν τις περιπτώσεις, έχουμε τις ρίζες εδώ πέρα^[07:28], οι οποίες φαίνεται να συνδυάζονται απ' ευθείας με τις καταλήξεις του ρήματος, χωρίς να υπάρχει ένας ρηματοποιητής^[07:36] σαν αυτόν που περιγράψαμε για την πρώτη συζυγία^[07:39]. Άρα, εδώ βάζουμε ένα ερωτηματικό^[07:42] και λέμε: πού είναι οι ρηματοποιητές; Η απάντηση είναι ότι η δεύτερη συζυγία —όπως έδειξε πρόσφατη έρευνα— έχει κι αυτή τους ρηματοποιητές της, απλώς ξέρουν να κρύβονται καλά. Σκεφτείτε το εξής: ρήματα όπως ‘προσπαθώ’, είναι πάντα ‘προσπαθώ’. Αλλά αν πάρετε ένα ρήμα όπως το ‘αγαπώ’ ή το ‘περπατώ’, θα δείτε βεβαίως ότι εδώ πέρα υπάρχει και ο εναλλακτικός τύπος ‘αγαπ-ά-ω’^[08:09]. Επίσης, αν πιάσετε όλα αυτά τα ρήματα^[08:14] και τα βάλετε σε άλλους χρόνους, δηλαδή πάτε πέρα από τους *τύπους του ενεστώτα*, έχουμε: ‘αγαπήσω’, ‘αγαπήθηκα’, ‘αγαπημένος’ (που είναι η *μετοχή*). Και αντίστοιχα: ‘να καρτερήσω’, ή ‘να καρτερέσω’ — δεν έχει σημασία το ίδιο το φωνήεν, έχει σημασία ότι εκεί ξαφνικά εμφανίζεται ένα φωνήεν. Άρα, έχουμε ‘αγαπ-ή-σω’^[08:44], έχουμε ‘να καρτερ-ή-σω’ ή ‘να καρτερ-έ-σω’^[08:51], ‘να προσπαθ-ή-σω’^[08:55]. Οπότε, ξαφνικά βλέπουμε ότι από το πουθενά —ας το πούμε έτσι— εμφανίζεται ένα φωνήεν, το οποίο μάλιστα φωνήεν —κι εδώ είναι το ωραίο— είναι τονούμενο, όπως είναι και οι άλλοι ρηματοποιητές, της πρώτης συζυγίας: δηλαδή όπως εδώ πέρα το ‘-αρ-’^[09:17], το ‘-ιζ-’, το ‘-(ι)αζ-’^[09:18], το ‘-ευ-’^[09:19], το ‘-ων-’^[09:20], *τραβάνε τον τόνο*, αντίστοιχα αυτά τα φωνήεντα, τα οποία εμφανίζονται σε άλλους τύπους^[09:31], τραβάνε κι αυτά τον τόνο.

Άρα εδώ πέρα αρχίζει να σχηματίζεται ένα μοτίβο, το οποίο είναι το εξής: ότι είτε μιλάμε για στοιχεία όπως ‘αρ’, ‘ιζ’, ‘(ι)αζ’, ‘ευ’, ‘ων’, και ενδεχομένως το ‘|αιν|’^[09:48] (όπως το ‘ανασαίνω’, ‘πηγαίνω’, ‘ανεβαίνω’, ‘κονταίνω’ κ.ο.κ.)^[09:56], εκ των οποίων όλα αυτά τραβάνε τον τόνο, δηλαδή προσπαθούν να κρατήσουν τον τόνο πάνω τους —στην πραγματικότητα σ' αυτά τα ρήματα δεν τονίζονται οι ρηματοποιητές μόνο στους παρελθοντικούς χρόνους: ‘ανέβαινα’, ‘πήγαινα’, ‘πλάκωνα’, ‘χάζεσα’ (‘χαζεύω’/‘χάζεσα’)— αλλά αυτό είναι χαρακτηριστικό των παρελθοντικών χρόνων, τραβάν τον τόνο προς τα πάνω—, αντίστοιχη εικόνα έχουμε και με τη δεύτερη συζυγία: έχω^[10:27]:

‘αγαπήσω’, ‘αγαπήθηκα’, ‘κατερήσω’ ή ‘κατερέσω’, ‘κατερήθηκα’, ‘προσπαθήσω’, ‘προσπαθήθηκα’ (αν θέλετε να σχηματίσετε έναν τέτοιο τύπο). Άρα τι συμβαίνει; Συμβαίνει ότι στη μεν πρώτη συζυγία ο ρηματοποιητής είναι ένα από αυτά εδώ τα στοιχεία που είδαμε^[10:47], στη δε δεύτερη συζυγία είναι ένα κενό (Ø) φωνήεν^[10:51]. Ένα κενό φωνήεν το οποίο όμως τραβάει τον τόνο^[10:54], άρα είναι ένα *τονούμενο κενό φωνήεν*. Το οποίο κενό φωνήεν μπορεί, όταν δεν πραγματώνεται, να δώσει την εντύπωση ότι ο τόνος πέφτει πάνω στην κατάληξη (‘αγαπώ’^[11:06], ‘κατερώ’^[11:08], ‘προσπαθώ’^[11:09]), ενώ στην πραγματικότητα είναι το ίδιο το κενό φωνήεν^[11:14] (εδώ ή ‘-ά’ ή τίποτα^[11:17]), το οποίο τραβάει τον τόνο.

Εδώ πέρα βλέπουμε κάτι πάρα πολύ σημαντικό, όταν προσπαθούμε να αντιληφθούμε το πώς λειτουργεί η γλώσσα. Το επανέλαβα πολλές φορές ότι *η γραμματική είναι ένα πολύπλοκο αφηρημένο σύστημα*. Ναι μεν βιολογικό, αλλά αφηρημένο. Που σημαίνει ότι η πολυπλοκότητά του έγκειται στο ότι πολλές φορές υπάρχει δομή εκεί που δεν τη βλέπουμε. Και νομίζω, ένα πολύ όμορφο παράδειγμα είναι οι ρηματοποιητές στα ελληνικά, γιατί βλέπουμε ότι η παρουσία ενός τονούμενου στοιχείου, είτε είναι κάτι που πραγματώνεται εδώ^[12:01], είτε είναι κάτι το οποίο είναι ένα τονούμενο^[12:04] (εδώ δεν φαίνεται τόνος, ας το τονίσουμε λίγο^[12:07]) σε ένα κενό φωνήεν, κάνοντας ένα βήμα πίσω – εισάγοντας τον σωστό βαθμό αφαίρεσης, όπως λέμε^[12:19] – μπορούμε να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς της γραμματικής, της μορφολογίας εν προκειμένω.

V6.2.2 Συγγραφείς και συμπολεμιστές. Και σύνθετα.

<https://youtu.be/Ece-NvNxtXw>

////////// απομαγνητοφώνηση | sOFIARIZOPOULOU & fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | kpsisi //

Ας δούμε τώρα άλλα δύο προβλήματα μορφολογίας, άλλα δύο θέματα γύρω από το πώς σχηματίζονται οι λέξεις. Ας ξεκινήσουμε με κάτι φαινομενικά απλό: το στοιχείο |'συν'|^[00:19]. Τι σημαίνει 'συν'; Ως ελεύθερη λέξη σημαίνει 'και', είναι 'το σημείο της πρόσθεσης' και χρησιμοποιείται στην καθομιλουμένη αρκετά ("Συν δύο τζατζίκια στο τέσσερα", κ.λπ.). Όταν σχηματίζουμε λέξεις σημαίνει το ίδιο: 'μαζί', 'παρέα'. Παραδείγματος χάρη |'συν-πολεμιστής'|^[00:42], 'πολεμιστής μαζί με κάποιον άλλον', |'συν-χρηματοδότης'|^[00:49], |'συν-βιώνω'| (στο οποίο θα επανέλθουμε)^[00:59] κ.ο.κ. 'Συμπολεμιστής' είναι αυτός που πολεμάει μαζί μας, 'συγχρηματοδότης' είναι αυτός που χρηματοδοτεί μαζί με κάποιον άλλον, 'συμβιώνω' σημαίνει ζω μαζί με κάποιον άλλον. Φυσικά λόγω των *φωνολογικών κανόνων* της ελληνικής αυτό δεν προφέρεται 'συν-πολεμιστής' αλλά 'συμπολεμιστής', αυτό δεν προφέρεται 'συν-χρηματοδότης' αλλά 'συγχρηματοδότης', δηλαδή έχουμε υπερωικό /η/ και δεν προφέρουμε 'συν-βιώνω' αλλά 'συμβιώνω', δηλαδή έχουμε εδώ πέρα το χειλικό /m/, το οποίο ταιριάζει με τη *χειλικότητα* του /n/. Θυμηθείτε αυτό που λέγαμε για την ηχηροποίηση και την αποηχηροποίηση, κάτι αντίστοιχο συμβαίνει εδώ πέρα, δηλαδή η χειλικότητα του /n/ απλώνεται στο ρινικό στο /η/ και το κάνει /m/. Άρα 'συν' σημαίνει 'μαζί με κάποιον', 'μαζί', 'και' κ.ο.κ.

Σκεφτείτε τώρα τη λέξη |'συν-γραφέας'|^[02:17], συγγραφέας δεν είναι αυτός που γράφει μαζί με κάποιον άλλον (συν-γραφέας). Η λέξη 'συγγραφέας' σημαίνει αυτός ο οποίος γράφει κάτι σοβαρό, συνήθως. Μάλιστα αν θέλετε να πείτε ότι ένα βιβλίο ή μια σελίδα στο ίντερνετ έχει δυο συγγραφείς, θα πείτε οι 'συνσυγγραφείς'. Τι συμβαίνει εδώ πέρα; Αυτό που συμβαίνει εδώ πέρα είναι ότι στη μορφολογία υπάρχει ένα πεδίο μέσα από το οποίο δεν φαίνεται να μπορούμε να έχουμε πάντα *σημασίες* οι οποίες προέρχονται από τα *μέρη* που απαρτίζουν τη λέξη. Δηλαδή 'συν + γραφέας' αυτά είναι τα μέρη της λέξης, ωστόσο η σημασία της λέξης 'συγγραφέας' δεν προκύπτει από τον συνδυασμό των μερών της, από τον συνδυασμό του 'συν' (μαζί) και του 'γραφέας'. Αυτό σε αντίθεση με λέξεις όπως 'συμπολεμιστής', που όντως η σημασία της λέξης 'συμπολεμιστής' προκύπτει από τον συνδυασμό της σημασίας^[03:41] του 'συν' και της λέξης 'πολεμιστής', 'συγχρηματοδότης'^[03:46] της οποίας η σημασία προκύπτει από τον συνδυασμό της σημασίας του 'συν' και 'χρηματοδότης', και το |'συν-βιώνω'|^[03:58]. Το 'συμβιώνω' είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον! Γιατί; Για κάποιους ομιλητές 'συμβιώνω' σημαίνει 'ζούμε μαζί', άρα: "Η Μαρία και η Ελένη συμβιώνουν". Για κάποιους άλλους όμως ομιλητές της ελληνικής 'συμβιώνω' σημαίνει 'ζούμε μαζί σαν ζευγάρι εκτός γάμου', οπότε σε κείνη την περίπτωση θα πούνε: "Η Μαρία και η Ελένη συμβιώνουν μαζί" (πρέπει σίγουρα να το έχετε ακούσει). Οπότε κάποιοι ομιλητές θα πούνε |"Ο Χ και η Ψ συμβιώνουν"|^[04:35] που σημαίνει 'ζουν μαζί', άρα εδώ το 'συν'^[04:44] έχει τη σημασία του, άλλοι όμως ομιλητές θα πούνε |"Ο Χ και ο Ψ συμβιώνουν μαζί"|^[04:49]. Εδώ πέρα κάποιος φιλόλογος ενδεχομένως να παραπονιόταν ότι έχουμε *πλεονασμό*, δεν πρόκειται όμως απαραίτητα για πλεονασμό, πρόκειται –σαν την περίπτωση του 'συγγραφέας'– για μία λέξη όπου το 'συν' έχει βρεθεί μέσα από αυτό το όριο του πεδίου που σας είπα πριν· δηλαδή πλέον βρίσκεται τόσο μέσα στη λέξη (όσο πιο απλά μπορώ να το πω) ώστε πλέον η σημασία δεν

προκύπτει από τον συνδυασμό των μερών, αλλά είναι μια καινούργια σημασία – όπως εδώ πέρα το ‘συμβιώνω’ σημαίνει ‘ζούνε σαν ζευγάρι εκτός γάμου’^[05:33], όπως και ο ‘συγγραφέας’^[05:34]. Σε αυτή την περίπτωση λοιπόν είμαστε μέσα από τα όρια αυτού του πεδίου, με αποτέλεσμα να μη προκύπτει η σημασία του όλου από τον συνδυασμό της σημασίας των μερών, όπως έχουμε εδώ^[05:55]. Άρα εδώ^[05:57] η σημασία προκύπτει από τον συνδυασμό της σημασίας των μερών^[06:02], εδώ όμως^[06:17] όχι.

Και πάλι θα απορήσετε και θα μου πείτε: Όλο αυτό το σενάριο το φτιάξαμε για να εξηγήσουμε γιατί υπάρχει η λέξη ‘συγγραφέας’ και γιατί κάποιοι λένε ‘συμβιώνω’ και δεν εννοούνε ‘συμβιώνω’; ή γιατί η λέξη ‘σύνταξη’ ενώ περιέχει τη λέξη ‘συν’ δε σημαίνει μαζί (ιδίως στη σημασία της: τα χρήματα που παίρνουμε, ή που παίρναμε, μετά το πέρας της ζωής μας ως εργαζόμενοι); Η απάντηση είναι ότι εδώ πέρα βρισκόμαστε στις παρυφές ενός πολύ πιο σημαντικού ζητήματος, το οποίο είναι ακριβώς αυτό που θα σας περάσω τώρα με ένα κοκκινάκι^[07:05], για να το έχετε υπόψη σας. Ο συνδυασμός της σημασίας των μερών ισχύει μόνο για συγκεκριμένες λέξεις, και στην περίπτωση πάρα πολλών λέξεων η [σημασία]^[07:18] δεν προκύπτει από τον [συνδυασμό]^[07:25] της [σημασίας των μερών]^[07:43].

Και για να μη μιλάμε αφηρημένα σκεφτείτε για άλλη μια φορά τη λέξη ‘ψαρονέφρι’. Θυμηθείτε ότι η λέξη ‘ψαρονέφρι’ δεν είναι το ‘νεφρό του ψαριού’, είναι κάτι ‘σαν φιλέτο χοιρινού κρέατος’. Σκεφτείτε επίσης τη λέξη [‘ασημόψαρο’]^[08:06], το ασημόψαρο δεν είναι ακριβώς ασημί και σε καμία περίπτωση δεν είναι ψάρι. Το ασημόψαρο είναι αυτό το μικρό αρθρόποδο το οποίο ζει μέσα στα παλιά βιβλία και τρέφεται τρώγοντας την κόλλα της στάχωσης, δηλαδή του δεσίματος του βιβλίου. Αν ανοίξετε πολύ παλιά βιβλία, θα τα δείτε να τρέχουν από μέσα. Το πολύ ενδιαφέρον σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι το ‘ψάρι’ και το ‘νεφρό’ (να τα πούμε έτσι) βρίσκονται μέσα σε αυτό το πεδίο της *αυθαίρετης σημασίας* και γι’ αυτό η σημασία της λέξης ‘ψαρονέφρι’ δεν προκύπτει από τον συνδυασμό της σημασίας του ‘ψάρι’ και του ‘νεφρό’· όπως και με το ‘ασημόψαρο’. Ταυτόχρονα, ενώ δηλαδή η σημασία είναι αυθαίρετη και στα δύο σύνθετα, η δομή τους είναι ξεκάθαρη. Δηλαδή, στη λέξη ‘ψαρονέφρι’ η *κεφαλή* –θυμηθείτε–^[09:02] [ψαρ-ο-νέφρ-ι] είναι το ‘νέφρ-’. Και, ακόμα πιο ωραία, στο [ασημ-ό-ψαρ-ο]^[09:20] η κεφαλή είναι το ‘ψαρ-’. Δηλαδή το ‘ασημόψαρο’ δομικά έχει μία κεφαλή, το ‘ψαρ-’, που το κάνει δομικά πανομοιότυπο με το ‘χρυσόψαρο’. Αλλά ενώ το ‘χρυσόψαρο’ μπορείς να πεις ότι είναι ενός είδους ψάρι –και εκεί καταλαβαίνεις λίγο ok γι’ αυτό είναι η κεφαλή το ‘ψαρ-’, στην περίπτωση του ‘ασημόψαρο’ δεν ισχύει ούτε καν αυτό. Όμως και η λέξη ‘χρυσόψαρο’ και η λέξη ‘ασημόψαρο’^[09:56] είναι λέξεις με πολύ ξεκάθαρη δομή. Είναι *σύνθετες λέξεις*, μπορούμε να δούμε τα δύο *σύνθετα*. Στη μία περίπτωση, τα δύο στοιχεία στο ‘ασημόψαρο’ βρίσκονται σε μία σχέση μεταξύ τους έτσι ώστε η σημασία του όλου να μην προκύπτει από τη σημασία των μερών, ενώ στην περίπτωση της λέξης ‘χρυσόψαρο’ –ναι μεν χρυσόψαρο δεν σημαίνει χρυσό ψάρι (είναι ένα είδος ψαριού)– αλλά αν μη τι άλλο το χρυσόψαρο είναι όντως ψάρι, είναι ένα είδος ψαριού.

Αυτό θα πρέπει να σας δώσει μία ιδέα (ελπίζω) του πόσο πολύπλοκη είναι η σχέση μεταξύ *δομής* –όπως την είδαμε εδώ πέρα^[10:36] έτσι πολύ συνοπτικά– και *σημασίας* στη μορφολογία. Και για να σας ανοίξω την όρεξη –ενδεχομένως, και ελπίζω– λίγο παραπάνω, θα σας δώσω ακόμα ένα παράδειγμα^[10:56]. Έχουμε κάποια σύνθετα τα οποία λέγονται *εξωκεντρικά* και τα οποία υποτίθεται ότι δεν έχουν κεφαλή. Αυτό θα πήγαινε κόντρα σε όσα σας έχω

πει για το πώς λειτουργεί η γραμματική. Θυμηθείτε ότι σας έχω πει ότι η γραμματική είναι ένα σύστημα το οποίο το χαρακτηρίζει το διακριτό άπειρο και οι βασικές αρχές του είναι η *δομικότητα*, η *αναδρομή* και η ύπαρξη *κεφαλών*. Οπότε τι γίνεται σε σύνθετα όπως –να σας φέρω δύο παραδείγματα– ‘χασομέρης’^[11:37] ή να το κάνουμε λίγο πιο διαφανές^[11:45], ας το κάνουμε ‘χασοδίκης’^[11:50] και ‘ξεροκέφαλος’^[11:52]. Αν κοιτάξει κανείς αυτά τα δύο σύνθετα θα αναρωτηθεί ποια είναι η κεφαλή, γιατί ο ‘χασοδίκης’ δεν είναι ούτε ‘δίκη’, ούτε ‘χάσιμο’. Ενώ ο ‘ξεροκέφαλος’ δεν είναι ούτε κάτι ‘ξερό’, ούτε ‘κεφάλι’. Αυτά λέγονται |εξωκεντρικά σύνθετα| (να σας βάλω έναν όρο εδώ, να σας βρίσκεται)^[12:14]. Άρα τι γίνεται σε αυτές τις περιπτώσεις; Έχουμε όντως γραμματικές δομές οι οποίες δεν διαθέτουν κεφαλή, είναι *ακέφαλες*; Η απάντηση εδώ πέρα –η οποία έχει δοθεί από τη σπουδαία ελληνίδα μορφολόγο Ράλλη εδώ και κάποια χρόνια– είναι ότι όχι. Το μεν ‘χασοδίκης’, που είναι αντίστοιχο με γαλλικά^[12:42] και άλλα –σε όλες τις γλώσσες βρίσκονται αυτά τα εξωκεντρικά, *presse-papier* (πρες παπιέ)–, περιέχει την κεφαλή του, απλώς η κεφαλή του είναι κενή, είναι μη εκπεφρασμένη. Θυμηθείτε, έχουμε ξαναδεί κενά στοιχεία: *αντίγραφο μετακίνησης* τα οποία δεν προφέρονται, το *κενό φωνήεν*, το *κενό τονούμενο φωνήεν* το οποίο λειτουργεί ως ρηματοποιητής· άρα, τίποτα το αλλόκοτο όταν μιλάμε για κενά στοιχεία. Οπότε, ένα ουσιαστικό όπως το ‘χασοδίκης’^[13:16] περιέχει την κεφαλή του, απλώς δεν φαίνεται. ‘Χασοδίκης’ είναι ‘αυτός που χάνει δίκες’, με τον ίδιο τρόπο που ‘χασομέρης’ είναι ‘αυτός που χάνει την ώρα (μέρα) του’. Εκεί πέρα πάλι βλέπετε ότι –ενώ η δομή είναι ολοφάνερη– φεύγουμε από τη σημασία του όλου ως συνδυασμό των σημασιών των μερών. Το ‘ξεροκέφαλος’ είναι πολύ πιο ενδιαφέρον επειδή στο επίθετο |‘ξεροκέφαλος’|^[13:48] η κεφαλή βρίσκεται εκτός της λέξης γιατί η δομή που το περιλαμβάνει είναι μεγαλύτερη. Για να σας δώσω να καταλάβετε, σκεφτείτε το ‘ξεροκέφαλος’ λίγο σαν το |‘πλούσιος’|^[14:03] ή |‘πλούσια’|^[14:04]. Μπορείς να πεις “ένας πλούσιος επενδυτής” ή “μία πλούσια επιχειρηματίας”, αλλά μπορείς [επίσης] να χρησιμοποιήσεις το ‘πλούσιος’ και το ‘πλούσια’ από μόνο του. ‘Ο πλούσιος’, ‘η πλούσια’, ‘οι πλούσιοι’, κ.λπ. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με το ‘ξεροκέφαλος’. Δηλαδή το ‘ξεροκέφαλος’ είναι το επίθετο το οποίο χαρακτηρίζει ένα ουσιαστικό, το οποίο απλώς δεν προφέρεται.

Σε κάθε περίπτωση, βλέπουμε ότι η σχέση μεταξύ δομής (η οποία πάντα είναι αυτή που ξέρουμε) και σημασίας (η οποία μπορεί να διαφέρει με πάρα πολύ ενδιαφέροντες και όχι πάντα κατανοητούς τρόπους – θυμηθείτε τη διαφορά μεταξύ του ‘συμπολεμιστής’^[14:47] και ‘συγγραφέας’^[14:51] ή θυμηθείτε τη διαφορά μεταξύ ‘ασημόψαρου’ και ‘χρυσόψαρου’), αυτή λοιπόν η σχέση μεταξύ δομής των λέξεων –η οποία συνήθως είναι ξεκάθαρη– και σημασίας είναι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα και συναρπαστικά ζητήματα στη γραμματική θεωρία, στη θεωρητική γλωσσολογία γενικότερα· και μας δίνει μία γεύση του ότι πολλές φορές ενώ τα φαινόμενα απατούν –θυμηθείτε ότι αρχικά θεωρήσαμε ότι το ‘χασοδίκης’^[15:21] δεν έχει κεφαλή–, αν δούμε τα πράγματα πιο προσεκτικά και σε βάθος μπορούμε για άλλη μια φορά να δούμε να αναδύονται, μέσα από λίγο πιο περίεργα παραδείγματα, οι βασικές αρχές της γραμματικής.

V6.3.1 Ο περιορισμός προσώπου-πτώσης.

<https://youtu.be/058oL-RtFY4>

////////////////////////////////////// απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | sOFIARIZOPOULOU //////////////////////////////////

Ας δούμε τώρα ένα *συντακτικό φαινόμενο* το οποίο είναι πραγματικά πολύ ενδιαφέρον, γιατί δείχνει αυτό το οποίο είπαμε σε προηγούμενες ενότητες ξανά και ξανά, ότι η γραμματική –και μάλιστα η σύνταξη– είναι αυτόνομη από την εξωτερική πραγματικότητα και την υπόλοιπη νόηση και παράλληλα ότι πολλές φορές η γλώσσα δεν είναι *ιδανική* για τις επικοινωνιακές μας ανάγκες και αυτό θα φανεί από ένα απλό φαινόμενο το οποίο λέγεται: *Ο περιορισμός προσώπου-πτώσης*. Δεν έχει σημασία το όνομα, θα σας δείξω περί τίνος πρόκειται. Λοιπόν, στα ελληνικά έχουμε *κλιτικές αντωνυμίες*. *Κλιτικές αντωνυμίες είναι αυτές που μοιάζουν με άρθρα και μπαίνουν πριν από τα ρήματα σε κάποιες διαλέκτους [ή] μετά τα ρήματα σε κάποιες άλλες διαλέκτους* π.χ. σκεφτείτε κάτι όπως *['το είδα']^[01:04] ή *['του ξέφυγε']^[01:10]. Αυτές εδώ^[01:12] είναι οι κλιτικές αντωνυμίες. Στα ελληνικά, όπως και σε πάρα πολλές άλλες γλώσσες, μπορούν να συνδυαστούν δύο κλιτικές αντωνυμίες, π.χ. (έχουμε παραδείγματα όπως) *['του τη σύστησα']^[01:32] που σημαίνει 'σύστησα αυτήν σε αυτόν'. Και στα ελληνικά, η σειρά είναι ότι πρώτα είναι το *κλιτικό σε δοτική*^[01:47] και μετά είναι το *κλιτικό σε αιτιατική*^[01:49]. Θα μου πείτε: "δεν υπάρχει δοτική στα νέα ελληνικά". Η απάντηση είναι δεν υπάρχει *μορφολογική δοτική* στα νέα ελληνικά, αλλά υπάρχει *συντακτική δοτική* στα νέα ελληνικά. Και πώς το ξέρουμε αυτό; Το ξέρουμε αυτό, γιατί αν σκεφτείτε μία πρόταση όπως: 'τουμίλησα', στα βόρεια ιδιώματα είναι 'τονμίλησα'. Άρα εδώ πέρα τι έχουμε; Έχουμε τη δοτική, η οποία στα νότια ιδιώματα πραγματώνεται ως μορφολογική γενική και στα βόρεια ιδιώματα πραγματώνεται ως αιτιατική (*μορφολογική αιτιατική*). Άρα η δοτική υπάρχει, απλώς πραγματώνεται διαφορετικά σε διαφορετικές *ποικιλίες*, σε διαφορετικές *διαλέκτους* της ελληνικής· άρα μη σας ξενίζει ο όρος δοτική. Είναι όμως σημαντικό να ξέρουμε ότι εδώ μιλάμε για δοτική και όχι γενική, γιατί η γενική κάνει άλλη δουλειά στα ελληνικά. Η γενική –τα ξανάπαμε επί τροχάδην– είναι για κτήση κ.λπ. Έχουμε λοιπόν 'του τη σύστησα', έχουμε το κλιτικό στη δοτική, το οποίο προηγείται^[03:02] του κλιτικού (της κλιτικής αντωνυμίας) στην αιτιατική· μέχρι εδώ καλά.***

Ας κάνουμε αυτό^[03:13] 'σύστησε', για λόγους που θα δείτε σε λίγο. Ωραία, 'του τη σύστησε'. Μπορούμε να πούμε 'μου τη σύστησε'^[03:23], που σημαίνει 'σύστησε τη γυναίκα, την κοπέλα, τη συνάδελφο, τη γιατρό, τη βουλευτριά, τη δικαστίνα... σε μένα', πάρα πολύ ωραία και έχουμε πάλι την ίδια εικόνα.

Ας πούμε τώρα ότι μιλάτε με κάποιον ξεχασιάρη και θέλετε να πείτε αυτό: *['μου σε σύστησε προχτές']^[03:57] (έρχεται κάποιος και σας λέει: "χαίρω πολύ, Παναγιωτίδης" και του λέτε: *"*η κυρία τάδε μου σε σύστησε προχτές"*). Ακούγεται απαίσιο, είναι *αντιγραμματικό* –στη θεωρητική γλωσσολογία βάζουμε έναν αστερίσκο (*)^[04:17] μπροστά από αντιγραμματικά παραδείγματα. [Το] *'*μου σε σύστησε'* ακούγεται χάλια. Το ενδιαφέρον είναι, ότι δεν είναι χάλια επειδή είναι περίεργο το νόημα· το νόημα που θέλουμε να αποδώσουμε ('σε σύστησε σε μένα χτες') είναι ένα κανονικότατο, εύκολο και λίγο προφανές νόημα, δεν υπάρχει κάτι περίεργο εδώ πέρα, δεν θέλουμε να πούμε κάτι περίεργο ή κάτι πολύπλοκο. Ωστόσο η δομή *"μου σε σύστησε"* είναι εκτός, είναι αντιγραμματική.*

Αν προσπαθήσουμε με άλλα, ας πούμε [**σου με σύστησε προχθές*']^[05:10] και αυτό είναι πολύ χάλια. Γενικά βλέπουμε ότι όταν πάμε να βάλουμε δύο κλιτικά, τα οποία και τα δύο έχουνε πρόσωπο –σας υπενθυμίζω ότι πρόσωπο είναι μόνο το πρώτο και το δεύτερο, το τρίτο πρόσωπο είναι η έλλειψη προσώπου, τα είχαμε δει αυτά την εβδομάδα 4– έχουμε εδώ πέρα πρόβλημα: δεν μπορούμε να έχουμε δύο κλιτικά^[05:33] που και τα δύο είναι *φορείς προσώπου*. Τι συμβαίνει εδώ πέρα; εδώ πέρα συμβαίνει κάτι που έχει να κάνει με την *τοπικότητα*^[05:52].

Σκεφτείτε το εξής: το 'σε' ή το 'τη' ή το 'με'^[05:58] είναι *άμεσα αντικείμενα*. Τα άμεσα αντικείμενα ξεκινάνε τη ζωή τους ως συμπληρώματα του ρήματος μέσα στη ρηματική φράση (χοντρικά μιλώντας)· αλλά και στις διαλέκτους της ελληνικής που πραγματώνονται ως κλιτικές αντωνυμίες, καταλήγουνε μπροστά από το ρήμα –βλέπετε εδώ είναι πριν από το ρήμα– μέσω μετακίνησης. Θυμηθείτε, *μετακίνηση είναι ο συνδυασμός Συμφωνίας και Συγχώνευσης*. Άρα αυτές εδώ πέρα οι αντωνυμίες, οι κλιτικές αντωνυμίες (να τις περάσουμε με ένα πρασινάκι εδώ)^[06:42], βρεθήκανε στη θέση που βρεθήκανε με μια *διαδικασία μετακίνησης*. Το ίδιο ισχύει και για τις αντωνυμίες (ας τις περάσουμε με ένα γαλάζιο)^[06:54], που εδώ πέρα δηλώνουν το *έμμεσο αντικείμενο*. Πολύ απλά, 'μου τη σύστησε' σημαίνει 'σύστησε αυτήν σε μένα'. Δείτε τη σειρά των όρων: 'σύστησε' 'αυτήν' (άμεσο αντικείμενο) 'σε μένα'. Οπότε όλα αυτά τα στοιχεία βρίσκονται μπροστά από το ρήμα, ακριβώς γιατί υπάρχουν διαδικασίες μετακίνησης. Για λόγους τοπικότητας, όταν και οι δύο κλιτικές αντωνυμίες έχουν *χαρακτηριστικά προσώπου* είναι αδύνατο να μετακινηθούν και οι δύο μπροστά από το ρήμα. Οπότε αυτό το 'μου σε σύστησε' είναι off, γιατί και το 'μου' έχει πρόσωπο (πρώτο πρόσωπο)^[07:45] και το 'σε' έχει πρόσωπο (δεύτερο πρόσωπο)^[07:52]. Και θυμηθείτε πώς είχαμε δει την τοπικότητα |Α.... Β.... Γ|^[07:56]. Αν θέλω να πάω εδώ^[08:00] και υπάρχουν δύο υποψήφιοι^[08:02], δεν μπορώ να κάνω αυτή τη διαδικασία^[08:10] (συμφωνία ή μετακίνηση), αν παρεμβάλλεται κάτι το οποίο έχει τα ίδια χαρακτηριστικά^[08:11]. Και φαίνεται αυτή η εικόνα ολοκάθαρα σε αυτό το παράδειγμα. Αντίστοιχα ισχύουν και με το **σου με σύστησε*: και πάλι το 'σου' έχει πρόσωπο (δεύτερο)^[08:29], ενώ το 'με' έχει πρόσωπο (πρώτο)^[08:36]. Οπότε, εδώ πέρα έχουμε μια εικόνα του πώς η *αρχή της τοπικότητας* μεταξύ κλιτικών αντωνυμιών που έχουν και οι δύο πρόσωπο, δεν επιτρέπει να μετακινηθούν και οι δύο και να πάρουν τη θέση που πρέπει να πάρουν, μπροστά από το ρήμα. Και γι' αυτό το 'μου τη σύστησε' είναι μια χαρά^[09:02] –δεδομένου ότι το 'τη'^[09:03] δεν έχει χαρακτηριστικά προσώπου–, ενώ οι άλλοι συνδυασμοί είναι εκτός, είναι αντιγραμματικοί.

V6.3.2 Γενικές που μετακινούνται.

https://youtu.be/Et0y8LfL_WU

////////// απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | Rico //

Ας δούμε τώρα κάτι διαφορετικό, κάτι που αφορά τις γενικές. Όπως ξέρουμε, στα ελληνικά η γενική ακολουθεί το ουσιαστικό – θυμηθείτε, ξαναμιλήσαμε για γενικές αρκετές φορές. Έτσι έχουμε |‘λάδι ελιάς’|^[00:19], |‘γυαλιά ηλίου’|^[00:24], |‘λάμπα φωταερίου’|^[00:33], αλλά και |‘το μαγαζί του Θωμά’|^[00:43], |‘το καπέλο της Βίκης’|^[00:51], |‘η επανάσταση των σκλάβων’| (Σπάρτακος)^[01:08]. Επίσης, πιθανότατα έχετε παρατηρήσει ότι^[01:19] πολλές φορές, ειδικά τα τελευταία δέκα χρόνια, έχουμε μαγαζιά ή τίτλους βιβλίων κ.λπ. στους οποίους η γενική προηγείται του ουσιαστικού. Παραδείγματος χάριν έχουμε μαγαζιά όπως |‘Ελλήνων γεύσεις’|^[01:46]. Καταλαβαίνετε τώρα τι εννοώ, η γενική βρίσκεται πριν από το ουσιαστικό^[01:52]. Πριν^[01:53], μετά^[01:55], μετά^[01:56], μετά^[01:57], μετά^[01:58], μετά^[01:59], μετά^[02:00]. Είναι πάρα πολλά, είναι αναρίθμητα, είναι ‘Ελλήνων γεύσεις’ κ.ο.κ., τώρα δεν μπορώ να τα ανακαλέσω· απλώς πρέπει κανείς να επισημάνει ότι δεν είναι και τόσο πρόσφατος νεωτερισμός, δεδομένου ότι έχουμε και εκφράσεις όπως |‘Ομήρου Οδύσσεια’|^[02:30].

Κάποιος θα πει ότι “ναι, αυτό είναι μάλλον ασήμαντο” –δηλαδή αυτή η δυνατότητα να έχουμε γενικές πριν από το ουσιαστικό είναι κάτι το ασήμαντο– πρόκειται για ένα υφολογικό τερτίπι να το πούμε έτσι, έναν ακκισμό ύφους: βάζει κάποιος μπροστά τη γενική για να δημιουργήσει μια αίσθηση λίγο *λόγια*, λίγο *αρχαϊζουσα* ή κάτι τέτοιο. Και μάλιστα υπάρχουν περιγραφές αυτού του φαινομένου. Σας υπενθυμίζω ότι τα τελευταία δέκα-δεκαπέντε χρόνια έχουμε γεμίσει κυρίως μαγαζιά, τα οποία έχουνε για τίτλο τους ονομαστικές φράσεις που η γενική προηγείται του ουσιαστικού. Έχω ως πούμε δει μαγαζί που πούλαγε είδη πλεκτικής (θα αλλάξω το όνομα) που λεγότανε: ‘Ελένης δημιουργίες’ (δηλαδή δημιουργίες της Ελένης). Οπότε, αναρωτιέται κανείς: “γιατί να ασχοληθούμε με το συγκεκριμένο θέμα; είναι απλώς κάτι υφολογικό”.

Ο λόγος που αξίζει να ασχοληθούμε με το συγκεκριμένο θέμα και να το κοιτάξουμε είναι γιατί, όπως θα έχετε παρατηρήσει, δεν μπορούμε να παίξουμε με τη δομή της γλώσσας ατιμώρητα. Θυμηθείτε την αδύνατη δομή ‘*μου σε σύστησε’ ή ‘*σου με σύστησε’ ή ‘*μας σε σύστησε’ για να πούμε ‘σε σύστησε σε εμάς’. Άρα, σε καμία περίπτωση δεν ισχύουν γενικεύσεις ότι “εντάξει, στα ελληνικά μπορούμε να βάλουμε τις λέξεις σε όποια σειρά θέλουμε, αναλόγως με το αν θέλουμε να τονίσουμε κάτι”. Όχι, αυτά δεν ισχύουν. Ακόμα κι εκεί που υπάρχει ελευθερία –ή που φαίνεται να υπάρχει ελευθερία– στη σειρά των όρων, από πίσω υπάρχουν περιορισμοί, *περιορισμοί δομής*.

Και θα σας δείξω ότι υπάρχουν και εδώ περιορισμοί δομής. Κοιτάξτε ξανά το ‘Ελλήνων γεύσεις’, (το οποίο είναι πραγματικό μαγαζί, ελπίζω να μην φανεί ότι το διαφημίζω). Λοιπόν, μπορούμε να πούμε ‘Ελλήνων οι γεύσεις’; Ναι, αλλά είναι κάτι άλλο τώρα. Αυτό δεν μας αρέσει ακριβώς. Μπορούμε να πούμε ‘των Ελλήνων γεύσεις’; Μπορούμε. Άρα, εδώ πέρα βλέπουμε έναν πρώτο περιορισμό: ότι ‘Ελλήνων γεύσεις’ ή ‘των Ελλήνων γεύσεις’ –όπως λέμε ‘της Ελλάδος παιδιά’, στο οποίο θα επανέλθουμε αμέσως μετά– δεν είναι απλώς ένα κολπάκι, παίρνω τις λέξεις και τις βάζω ανάποδα για να φανώ λόγιος, υπάρχουν περιορισμοί και ένας από τους περιορισμούς είναι ότι εδώ πέρα δεν μπορεί να υπάρχει άρθρο. Αντίστοιχα, ‘Ομήρου Οδύσσεια’. ‘Ομήρου η Οδύσσεια’, όχι δεν γίνεται.

Άρα, ήδη βλέπουμε ότι αυτή η γενική, που έχει μετακινηθεί πιθανότατα μπροστά (ας το κάνουμε σαν διάγραμμα), έχει μετακινηθεί στην μπροστινή θέση^[05:52], πιθανότατα καταλαμβάνει τη θέση που, σε άλλες συνθήκες, θα καταλάμβανε το άρθρο. Δηλαδή ‘οι γεύσεις Ελλήνων’^[06:10]. Έχουμε κάποιο άλλο στοιχείο που να μας πηγαίνει προς αυτή την κατεύθυνση; Έχουμε. ‘Ελλήνων γεύσεις’ δεν σημαίνει γεύσεις Ελλήνων γενικά, αλλά σημαίνει ‘οι γεύσεις των Ελλήνων’. ‘Ομήρου Οδύσσεια’ δεν είναι μια Οδύσσεια που έγραψε ο Όμηρος, αλλά είναι ‘η Οδύσσεια του Ομήρου’.

Ας πούμε κάτι παράλογο: ‘λύκων φωλιά’ δεν σημαίνει ‘φωλιά λύκων’. δηλαδή, δεν μπορείτε να κάνετε μια περιήγηση στο δάσος (σε κάποιο δάσος καλό, της προκοπής, όπως είναι τα δάση της Ροδόπης) και να πείτε “και περάσαμε πολλές λύκων φωλιές”. Θα πείτε “περάσαμε πολλές φωλιές λύκων”. Γιατί, ‘λύκων φωλιά’ σημαίνει μόνο ‘η φωλιά των λύκων’. Άρα, όπως και στο ‘Ελλήνων γεύσεις’, ‘λύκων φωλιές’ –στο βαθμό που θα το λέγατε^[07:07]– θα μπορούσε να σημαίνει μόνο ‘οι φωλιές των λύκων’^[07:17]. Άρα εδώ πέρα έχουμε ένα παράδοξο αποτέλεσμα και αυτό είναι ότι με τη μετακίνηση του ‘λύκων’ μπροστά^[07:26], ταυτόχρονα δηλώνεται και το άρθρο, το ‘οι’^[07:30], το οριστικό άρθρο εν προκειμένω.

Άρα, ακόμη και σε κάτι το οποίο εκ πρώτης όψεως φαίνεται να είναι ένας συντακτικός ακκισμός, υπάρχει δομή και υπάρχει πολύ συγκεκριμένη δομή, διότι το ‘λύκων’, στο ‘λύκων φωλιές’ ή το ‘Ελλήνων’, στο ‘Ελλήνων γεύσεις’, είναι οριστικό. Και επίσης και το ‘γεύσεις’^[07:54], όπως και το ‘φωλιές’^[07:55], είναι οριστικό. Άρα, έχουμε μια δομή στην οποία εξυπακούονται δύο άρθρα τα οποία δεν φαίνονται και η παρουσία του ενός τουλάχιστον άρθρου –του ‘οι’^[08:05], γίνεται αισθητή αν θέλετε, δηλώνεται, χάρη στη μετακίνηση^[08:12] της γενικής μπροστά.

Θα μου πείτε: “Χμμ, ναι;” Και θα σας πω: “Ναι!” Γιατί δίπλα σε αυτή τη δομή με τη γενική που μετακινείται μπροστά, έχουμε π.χ. (αυτήν) ‘του Θωμά το μαγαζί’^[08:36], ‘της Βίκης το καπέλο’^[08:39], ‘των σκλάβων η επανάσταση’^[08:41]. Εδώ πέρα, πρώτον, βλέπετε ότι η γενική μετακινείται κάπου αλλού, δεύτερον, βλέπετε ότι και η γενική^[08:51], αλλά και το ουσιαστικό^[08:54] από το οποίο εξαρτάται η γενική, κρατάν τα άρθρα τους, και επίσης βλέπετε ότι η σημασία είναι πολύ διαφορετική. ‘Του Θωμά το μαγαζί’ είναι είτε για έμφαση (‘του Θωμά το μαγαζί, όχι του Γιάννη), είτε είναι θέμα, έχουμε θεματοποίηση (δηλαδή: πήγαμε στο μαγαζί του Θωμά, “ναι, του Θωμά το μαγαζί είναι πολύ καλό”).

Άρα, βλέπετε ότι η γενική μπροστά από το ουσιαστικό δεν είναι κάτι το οποίο απλώς μπορούμε να κάνουμε, υπόκειται σε πολύ σαφείς περιορισμούς. Είτε πρόκειται για μια δομή όπως εδώ^[09:32], όπως εδώ^[09:35] και εδώ^[09:36] ή και εδώ^[09:38] – ‘φωλιές λύκων’, ‘λύκων φωλιές’^[09:40] – όπου η γενική, αν θέλετε, καταλαμβάνει τη θέση του άρθρου, με προαιρετικό το άρθρο της ίδιας της γενικής, ‘των λύκων φωλιές’ ok, ‘των Ελλήνων γεύσεις’ ok, ‘του Ομήρου Οδύσσεια’ σχεδόν ok. Και αυτή η δομή –ας τη βάλουμε |1|^[10:01]– είναι διαφορετική από μια δομή^[10:04] στην οποία ναι μεν πάλι οι γενικές πηγαίνουνε μπροστά, όπως εδώ^[10:10], αλλά δεν αντικαθιστούν το άρθρο^[10:14] (τα άρθρα παραμένουν στη θέση τους: ‘του Θωμά το μαγαζί’^[10:16], ‘της Βίκης το καπέλο’^[10:18], ‘των σκλάβων η επανάσταση’^[10:19]). Αλλά συνυπάρχουν με αυτό, γιατί απλούστατα, η θέση στην οποία μετακινείται η γενική στην περίπτωση 1, είναι διαφορετική από τη θέση [στην περίπτωση 2]. Άρα εδώ είναι μια μετακίνηση στη θέση του άρθρου ουσιαστικά^[10:44], ενώ στην άλλη περίπτωση έχουμε μετακίνηση της γενικής σε μια θέση πριν το άρθρο^[10:55]. Και όπως είπα και πριν, η ερμηνεία των δυο δομών με τη γενική μπροστά είναι πολύ διαφορετική, στη μια, και στην άλλη περίπτωση.

V6.3.3 Ενοποιώντας συντακτικές περιγραφές.

<https://youtu.be/nDj9zTNmrmo>

//////////////////// απομαγνητοφώνηση | kpasisi + αντιπαραβολή | sOFIARIZOPOULOU //////////////////////////////////

Ας δούμε κάτι λίγο γενικότερο. Όπως ξαναείπαμε, στο *παραδοσιακό* συντακτικό –στο σχολικό συντακτικό– μιλάμε για *έτοιμες δομές: αναφορικές προτάσεις, ερωτήσεις μερικής άγνοιας κ.ο.κ.* Στη *σύγχρονη συντακτική θεωρία, τον κλάδο της θεωρητικής γλωσσολογίας ή γενικής γλωσσολογίας* –και οι δύο όροι χρησιμοποιούνται– *που ασχολείται με τη σύνθεση των φράσεων και των προτάσεων*, προσπαθούμε να πάμε πέρα από έτοιμες δομές και να αναλύσουμε αυτά τα οποία παραδοσιακά αναλύονται στο συντακτικό ως έτοιμες δομές, με όρους *Συγχώνευσης* και *Συμφωνίας*, αλλά και *χαρακτηριστικών*.

Ας δούμε ένα παράδειγμα. Ας πάρουμε μία ερώτηση μερικής άγνοιας. Ας πάρουμε την ερώτηση μερικής άγνοιας: *['Πόσο κοστίζει ένα σπίτι;']*^[01:35] Όπως είδαμε σε προηγούμενες ενότητες, εδώ πέρα έχουμε^[01:41] τη *μετακίνηση* του 'πόσο', δηλαδή δεν μιλάμε για μετακίνηση –θυμηθείτε–, μιλάμε για *συγχώνευση ενός στοιχείου ήδη συγχωνευμένου υπό όρους Συμφωνίας*^[01:55]. Και αυτή είναι μια ερώτηση μερικής άγνοιας^[02:12].

Ας δούμε τώρα μία δομή όπως: 'θαυμασμού'. *['Πόσο γρήγορα τρέχεις!']*^[02:33] Και πάλι εδώ πέρα^[02:40] έχουμε την ίδια διαδικασία. Εδώ πέρα δεν μιλάμε για ερώτηση όπως καταλαβαίνετε, εδώ πέρα δηλώνουμε τον θαυμασμό μας για την ταχύτητα κάποιου δρομέα ή οποιουδήποτε. Άρα *έκφραση θαυμασμού*^[03:02]. Ας δούμε τώρα κάτι άλλο, μία πλάγια ερώτηση: *['Δεν ξέρω [πόσο κοστίζει ένα σπίτι.']]*^[03:25] (*['πλάγια ερώτηση']*)^[03:39]. Και πάλι εδώ έχουμε μετακίνηση^[03:29] του 'πόσο' σε αυτή τη θέση^[03:41]. Βλέπουμε λοιπόν μέχρι στιγμής ότι έχουμε την ίδια διαδικασία μετακίνησης σε τρία διαφορετικά *περιβάλλοντα*:

- το ένα είναι εδώ, η πλάγια ερώτηση, η οποία είναι αντικείμενο του ρήματος 'ξέρω'^[03:59],
- εδώ πέρα, είναι σε ένα περιβάλλον όπου εκφράζουμε θαυμασμό^[04:03],
- και εδώ πέρα, είναι μια ερώτηση μερικής άγνοιας^[04:07].

Άρα δεν χρειάζεται να μιλάμε για τρεις διαφορετικές έτοιμες δομές, μιλάμε για σχεδόν την ίδια διαδικασία από διαδοχικές συγχωνεύσεις, όπου κάποια στιγμή έχουμε μία μετακίνηση, δηλαδή Συμφωνία και Συγχώνευση ενός στοιχείου (του 'πόσο' στην περίπτωση μας) που ήδη υπάρχει στην πρόταση^[04:43] και αυτός ο μηχανισμός ενοποιεί αυτές τις τρεις δομές. Θα μου πείτε: "ναι, μέχρι εδώ αυτό είναι λίγο πολύ προφανές". Το μόνο έτσι σχετικά ενδιαφέρον είναι ίσως ότι στην *έκφραση θαυμασμού* έχουμε άλλου τύπου χαρακτηριστικά^[04:48], τα οποία προκαλούν αυτή τη μετακίνηση, άρα έχουμε Συμφωνία όχι για ερώτηση όπως εδώ^[04:59] και εδώ^[05:00], αλλά έχουμε κάποιο άλλο χαρακτηριστικό ενδεχομένως (εντάξει, αυτό δεν είναι τίποτα).

Δείτε όμως πώς ο συγκεκριμένος μηχανισμός μπορεί να εξηγήσει και να ενοποιήσει ερωτήσεις μερικής άγνοιας, έκφραση θαυμασμού και πλάγιες ερωτήσεις με άλλες δομές της γλώσσας. Σκεφτείτε το εξής: *['Τον Περικλή συνάντησε η Μαρία ~~τον Περικλή~~']*^[05:45]. Εδώ πέρα έχουμε τη μετακίνηση του αντικειμένου 'τον Περικλή'^[05:48] στην αρχική θέση όχι για να κάνουμε ερώτηση, όχι για να δηλώσουμε θαυμασμό, αλλά για να εστιάσουμε, για να δώσουμε έμφαση. Αυτή είναι μία δομή *εστίασης*^[06:07]. Ένα τυπικό σενάριο στο οποίο βρίσκουμε τέτοιες δομές εστίασης είναι

όταν θέλουμε να δώσουμε μια αντίθεση. Δηλαδή, κάποιος θεωρεί ότι 'η Μαρία συνάντησε τον Γιάννη ή τον Χάρη ή οποιονδήποτε άλλον' και λέμε: "Όχι, όχι, όχι τον Περικλή συνάντησε η Μαρία". Δείτε και τον *επιτονισμό*: 'Τον Περικλή συνάντησε η Μαρία'. Έχουμε πολλά στοιχεία, όχι απλώς βάσιμες υποψίες, αλλά έχουμε στοιχεία, και πολύ σοβαρά στοιχεία, ότι η διαδικασία της εστίασης είναι πανομοιότυπη με τη διαδικασία με την οποία γίνονται οι ερωτήσεις μερικής άγνοιας^[06:53], η έκφραση θαυμασμού και οι πλάγιες ερωτήσεις^[06:54]. Πρόκειται και σε αυτή την περίπτωση για μία διαδικασία μετακίνησης, δηλαδή Συγχώνευσης ήδη υπάρχοντος στοιχείου –στην περίπτωση μας εδώ πέρα όχι του 'πόσο' αλλά του αντικειμένου 'τον Περικλή'^[07:12], το οποίο μάλιστα μετακινείται σε μία θέση –αν όχι την ίδια– παρόμοια με τη θέση στην οποία μετακινείται το στοιχείο 'πόσο'.

Ακόμη πιο ενδιαφέρον είναι το εξής: 'Ότι αν σκεφτείτε τις αναφορικές προτάσεις^[07:34] π.χ. '[Ο άνθρωπος [τον οποίο συνάντησε η Μαρία]]^[07:56] θα δείτε –τουλάχιστον αν τις μελετήσετε σε βάθος, κάτι το οποίο έχει γίνει αρκετά εκτενώς από θεωρητικούς γλωσσολόγους– ότι ακόμη και οι αναφορικές προτάσεις έχουν τον ίδιο μηχανισμό με αυτόν που συναντάμε εδώ, στις ερωτήσεις μερικής άγνοιας^[08:16] – ακριβέστερα όχι στις ερωτήσεις μερικής άγνοιας [αλλά] στις πλάγιες ερωτήσεις^[08:22]. Οπότε οι πλάγιες ερωτήσεις^[08:25] μπορούν να ενοποιηθούν με τις αναφορικές προτάσεις. Οπότε: '[Ο άνθρωπος [τον οποίο συνάντησε η Μαρία ~~τον οποίο~~]]^[8:33], 'τον οποίο' είναι το αντικείμενο του 'συνάντησε'^[08:37], το οποίο και αυτό μετακινείται μπροστά^[08:44].

Βεβαίως δεν ισχυριζόμαστε ότι πρόκειται για ακριβώς το ίδιο πράγμα. Αυτές οι δομές είναι ίδιες, αλλά φυσικά διαφέρουν μεταξύ τους. Σε τι διαφέρουν μεταξύ τους; Στα χαρακτηριστικά. Στις μεν ερωτήσεις μερικής άγνοιας εδώ πέρα υπάρχει ένα στοιχείο *προσλεκτικής δύναμης* το οποίο δηλώνει ερώτηση. Υπάρχει ένα *χαρακτηριστικό* (ας το πούμε έτσι) ερώτησης^[09:09]. Εδώ πέρα υπάρχει ένα στοιχείο, το οποίο ενδεχομένως δηλώνει κάτι σαν έμφαση ή κάτι παρόμοιο^[09:23]. Διαφορετικού τύπου έμφαση δίνει η *εστίαση* που έχουμε εδώ πέρα^[09:30]. Στην περίπτωση των πλάγιων ερωτήσεων έχουμε ενός είδους ερώτηση^[09:44], η οποία είναι διαφορετική από την *ευθεία ερώτηση μερικής άγνοιας* – αυτό είναι ένα ζήτημα το οποίο χρήζει κάποιας συζήτησης, αλλά δεν είναι του παρόντος. Και βέβαια, στις αναφορικές προτάσεις αυτό το χαρακτηριστικό το οποίο προκαλεί τη μετακίνηση της αναφορικής αντωνυμίας ('τον οποίο')^[10:06] είναι αυτό το οποίο συνδέει την αναφορική πρόταση με αυτό το οποίο προσδιορίζει· δηλαδή εδώ υπάρχει ένα στοιχείο προσδιορισμού (ας το πούμε έτσι πολύ πολύ πρόχειρα)^[10:20] το οποίο συνδέει την πρόταση με τον 'άνθρωπο'^[10:25], οπότε η αναφορική πρόταση προσδιορίζει για ποιον άνθρωπο μιλάμε.

Γενικότερα, δηλαδή πηγαίνοντας λίγο προς τα πίσω και προσπαθώντας να δούμε το *δάσος*, η θεωρητική γλωσσολογία –και η θεωρητική σύνταξη πιο συγκεκριμένα– στην προσπάθειά της να κατανοήσει το πώς λειτουργεί η γλώσσα, προσπαθεί χρησιμοποιώντας τη λειτουργία διαφορετικών χαρακτηριστικών, και μένοντας προσηλωμένη στο ότι υπάρχουν δύο βασικές συντακτικές λειτουργίες –η Συγχώνευση και η Συμφωνία–, να αναλύσει το σύνολο των συντακτικών δομών.

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 2: Υπάρχει γλωσσικό ένστικτο;

2.1: Βιογλωσσολογία.

V2.1.1 Μπορούν να μιλήσουν τα ζώα;

<https://youtu.be/Hn0kZpSzWLo>

απομαγνητοφώνηση | Kharis + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V2.1.2 Γλώσσα και άλλες νοητικές ικανότητες.

<https://youtu.be/9qwp3Bmw1UI>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Asimenia

V2.1.3 Γλωσσικές ικανότητες – νοητική υστέρηση.

<https://youtu.be/OY4Bl21IMxQ>

απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | Katianna1

V2.1.4 Ο “υπερμηχανικός” του Τσόμσκι και η γλώσσα ως προϋπόθεση της αφηρημένης σκέψης.

<https://youtu.be/ZwPdpVxHqZk>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V2.1.5 Οι “τρεις παράγοντες” στο σχέδιο της γλώσσας.

<https://youtu.be/my29DMLkisE>

απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Tal

2.2: Γλωσσική κατάκτηση.

V2.2.1 Η γνώση της γλώσσας δεν προέρχεται εξ ολοκλήρου από το περιβάλλον.

<https://youtu.be/GU0g-3HD0ps>

απομαγνητοφώνηση | fainomeno + αντιπαραβολή | Rico

V2.2.2 Δυνατοί και αδύνατοι γραμματικοί κανόνες.

<https://youtu.be/TkxN-0NeaJc>

απομαγνητοφώνηση | Katianna1 + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V2.2.3 Η κρίσιμη περίοδος.

<https://youtu.be/FXASj65RSZ0>

απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V2.2.4 Οι “τρεις παράγοντες” ξανά.

<https://youtu.be/QEyugrbY3gc>

απομαγνητοφώνηση | kpasisi + αντιπαραβολή | Asimenia

Εντός των κειμένων απομαγνητοφώνησης των βιντεοδιαλέξεων εμφανίζονται οι
‘τίτλοι’ των διαγραμμάτων που συμπεριλαμβάνονται στις διαλέξεις για να
παραπέμψουν στο παράρτημα που βρίσκεται σε αυτό το σημείο. Ως τίτλος δίδεται
ο χρόνος που αρχίζει να εμφανίζεται το διάγραμμα στη διάλεξη.
Προσοχή οι χάρτες που εμφανίζονται στις βιντεοδιαλέξεις δεν
συμπεριλαμβάνονται στο παράρτημα, παρόλο που σημειώνεται ο χρόνος
προβολής τους εντός του κειμένου (αυτό γίνεται για ευνόητους λόγους, οι
εικόνες πλην των διαγραμμάτων των βιντεοδιαλέξεων έχουν πνευματικά
δικαιώματα).

V2.1.4

[04:08]

Αξιοπαιές
δυνατότητα



[04:37]

Αξιοπαιές
δυνατότητα
· αναπαιτική αντίληψη



[04:54]

Αρδρωτινές
δυνατότητες
· αναπνευστική αντίληψη

Ναυτινές
δυνατότητες

[05:10]

Αρδρωτινές
δυνατότητες
· αναπνευστική αντίληψη

Ναυτινές
δυνατότητες
· συμβολική αντίληψη

[05:57]

Αρδρωτινές
δυνατότητες
· αναπνευστική αντίληψη

Ναυτινές
δυνατότητες
· συμβολική αντίληψη
· θεωρία του Νάτ

[06:06]

Αδρωτιές
δυνατότητες
· αναπτυξιακή αντίληψη

Ναυτιές
δυνατότητες
· συμβολική αγωγή
· θεωρία του Νας
(υποκειμενική πραγματικότητα)

[06:26]

Αδρωτιές
δυνατότητες
· αναπτυξιακή αντίληψη

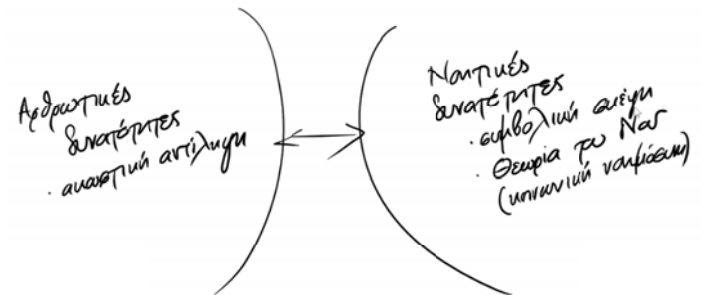
Ναυτιές
δυνατότητες
· συμβολική αγωγή
· θεωρία του Νας
(υποκειμενική πραγματικότητα)

[06:28]

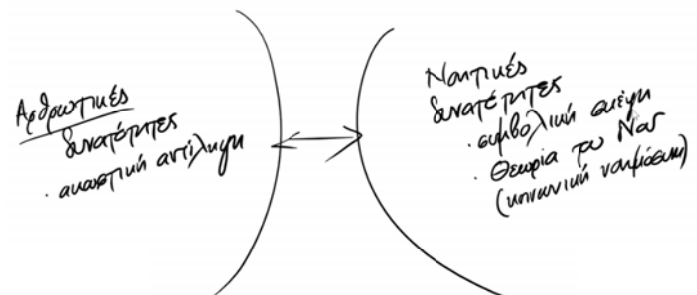
Αδρωτιές
δυνατότητες
· αναπτυξιακή αντίληψη

Ναυτιές
δυνατότητες
· συμβολική αγωγή
· θεωρία του Νας
(υποκειμενική πραγματικότητα)

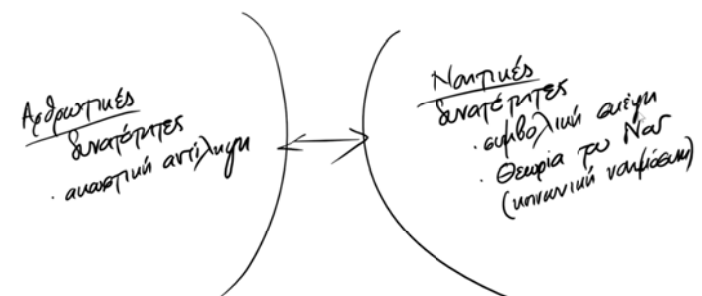
[06:47]



[06:53]



[06:54]



[06:56]



[07:18]



[07:57]



V2.1.4

[07:58]



V2.1.5

[00:41]

Σχέδιο της γλώσσας

[00:53]

Σχέδιο της γλώσσας
Α. Περίβαλλαν

[01:30]

Σχέδιο της γλάσσας
Α. Περιβάλλον 

[02:31]

Σχέδιο της γλάσσας
Α. Περιβάλλον 
Β. Καδοχική Γραμματική

[03:50]

Σχέδιο της γλάσσας
Α. Περιβάλλον 
Β. Καδοχική Γραμματική (το γλασσικό
Γ.  φράση)

[04:11]

- Σχέδιο της γλάσσας
- . A. Περιβάλλον 
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - . Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των διαδικασιών συστήσεων.

[05:08]

- Σχέδιο της γλάσσας
- . A. Περιβάλλον 
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - . Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των διαδικασιών συστήσεων.

[05:31]

- Σχέδιο της γλάσσας
- . A. Περιβάλλον 
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - . Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των διαδικασιών συστήσεων.

[05:35]

- Σχέδιο της γλάσσας
- . A. Περιβάλλον 
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - . Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των βιολογικών συστημάτων.

[05:46]

- Σχέδιο της γλάσσας
- . A. Περιβάλλον 
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - . Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των βιολογικών συστημάτων.

[06:24]

- Σχέδιο της γλάσσας
- x. A. Περιβάλλον 
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - . Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των βιολογικών συστημάτων.

[06:38]

- Σχέση της γλώσσας ☀-
- x. A. Περιβάλλον
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - x. Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των διδασκούντων αναμεταξύ τους.

[07:53]

- Σχέση της γλώσσας ☀-
- x x. A. Περιβάλλον
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - x. Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των διδασκούντων αναμεταξύ τους.

[08:08]

- Σχέση της γλώσσας ☀-
- x x. A. Περιβάλλον
 - . B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό εργαλείο)
 - ✓ x. Γ. Γενικές σχεδιαστικές αρχές των διδασκούντων αναμεταξύ τους.

V2.1.5

[08:14]

Σχέση της γλώσσας

x x. A. Περιβάλλον 

. B. Καδοχική Γραμματική (το γλωσσικό έργο)

✓ x Γ. Γενικά σχεδιασμένες σχέσεις
των βιολογικών συστημάτων

V2.2.2

[01:35]

Ερυν

[03:09]

Ερυν

Ο Μάικς έφερε μπαλόνι.

[03:46]

Επὺν
 Ἐργε 0 Μάνυς ~~ἐργε~~ πρᾶν δὲ λῆ.
 ↗

[03:49]

Επὺν
 Ἐργε 0 Μάνυς ~~ἐργε~~ πρᾶν δὲ λῆ. = ~~δεν~~ ἐργε 0 Μ.
 ↗ πρᾶν δὲ λῆ

[04:37]

Επὺν
 Ἐργε 0 Μάνυς ~~ἐργε~~ πρᾶν δὲ λῆ. = ~~δεν~~ ἐργε 0 Μ.
 ↗ ΑΡΗΚΗΣΗ πρᾶν δὲ λῆ

[04:46]

Επὺν
 Ἐργε 0 Μάνυς ~~ἐργε~~ πρᾶν δὲ λῆ. = ~~δεν~~ ἐργε 0 Μ.
 ↗ ΑΡΗΚΗΣΗ πρᾶν δὲ λῆ

[05:35]

Επυν
 Έργα $\rightarrow$ Ο Μάριος ~~έργα~~ ^{ΑΡΗΚΣΗ} ~~μπαζαρί.~~ = ~~ΣΕΝ~~ έργα Ο Μ. ~~μπαζαρί~~

[05:46]

Επυν
 Έργα $\rightarrow$ Ο Μάριος ~~έργα~~ ^{ΑΡΗΚΣΗ} ~~μπαζαρί.~~ = ~~ΣΕΝ~~ έργα Ο Μ. ~~μπαζαρί~~

[05:54]

Επυν
 Έργα $\rightarrow$ Ο Μάριος ~~έργα~~ ^{ΑΡΗΚΣΗ} ~~μπαζαρί.~~ = ~~ΣΕΝ~~ έργα Ο Μ. ~~μπαζαρί~~

ΣΟΜΙΛΟΤΗΤΑ

[06:21]

Επυν
 Έργα $\rightarrow$ Ο Μάριος ~~έργα~~ ^{ΑΡΗΚΣΗ} ~~μπαζαρί.~~ = ~~ΣΕΝ~~ έργα Ο Μ. ~~μπαζαρί~~

ΣΟΜΙΛΟΤΗΤΑ
 Ο Μάριος έργα μπαζαρί.

[06:40]

Επυν
Εργα 2
0 Μάιος εργα πράσι. = 20 εργα ο Μ.
ΑΡΧΗΤΗ πράσι.

ΟΜΙΛΟΤΗΤΑ
0 Μάιος εργα πράσι.

[06:42]

Epun

ANALITIKOTHTA

Epagg O Mannus epagg praxidi. = zen epagg o M.
praxidi
APRHXH

O Mannus epagg praxidi.

DOKIMOTHTA

POYAY

[07:05]

[illegible]

[07:23]

Ερμ
Εργ
2

ΑΝΑΛΗΨΗ

Ο Μάριος ~~εργ~~ πρωτεύει. = ~~δεν~~ εργ ο Μ. πρωτεύει

ΑΡΧΗ

ΟΜΟΛΟΓΙΑ

Ο Μάριος εργ πρωτεύει.

Προχέει στο πρω ^{το} υδαν κατ είδος φω.

[07:24]

Επὺν ΑΝΑΚΤΗΣΙΜΟΤΗΤΑ
 ἔφαγε Ο Μάινς ~~ἔφαγε~~ ψαυδαῖ. = ~~δεν~~ ἔφαγε ο Μ. ψαυδαῖ
 2 ΑΡΝΗΣΗ

ΣΟΜΙΛΟΤΗΤΑ

Ο Μάινς ἔφαγε ψαυδαῖ.
 Προχτές στο ψαυ ^{τοῦ} ἔφαγε καὶ δύο ψαυ.
 1 2

[07:25]

Επὺν ΑΝΑΚΤΗΣΙΜΟΤΗΤΑ
 ἔφαγε Ο Μάινς ~~ἔφαγε~~ ψαυδαῖ. = ~~δεν~~ ἔφαγε ο Μ. ψαυδαῖ
 2 ΑΡΝΗΣΗ

ΣΟΜΙΛΟΤΗΤΑ

Ο Μάινς ἔφαγε ψαυδαῖ.
 Προχτές στο ψαυ ^{τοῦ} ἔφαγε καὶ δύο ψαυ.
 1 2 3

[07:28]

Επὺν ΑΝΑΚΤΗΣΙΜΟΤΗΤΑ
 ἔφαγε Ο Μάινς ~~ἔφαγε~~ ψαυδαῖ. = ~~δεν~~ ἔφαγε ο Μ. ψαυδαῖ
 2 ΑΡΝΗΣΗ

ΣΟΜΙΛΟΤΗΤΑ

Ο Μάινς ἔφαγε ψαυδαῖ.
 Προχτές στο ψαυ ^{τοῦ} ἔφαγε καὶ δύο ψαυ.
 1 2 3 ^{τοῦ}

V2.2.2

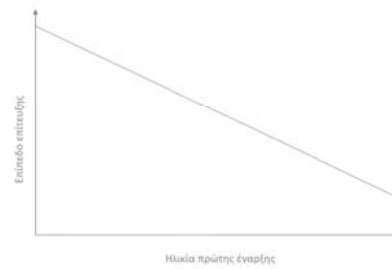
[08:29]

[illegible]

V2.2.3

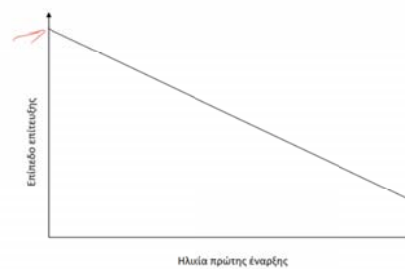
[04:34]

Γενική επίδραση της ηλικίας καθοριζόμενη από κοινωνικούς παράγοντες



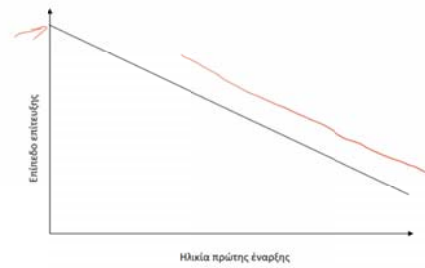
[04:39]

Γενική επίδραση της ηλικίας καθοριζόμενη από κοινωνικούς παράγοντες



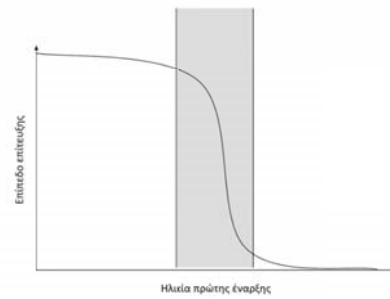
[04:50]

Γενική επίδραση της ηλικίας καθοριζόμενη από κοινωνικούς παράγοντες



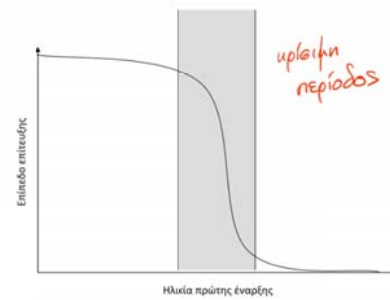
[05:16]

Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



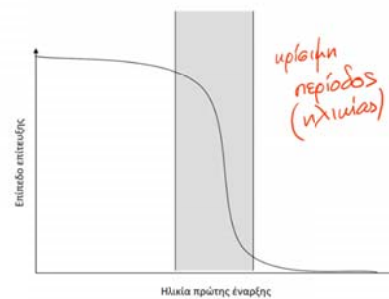
[05:18]

Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση

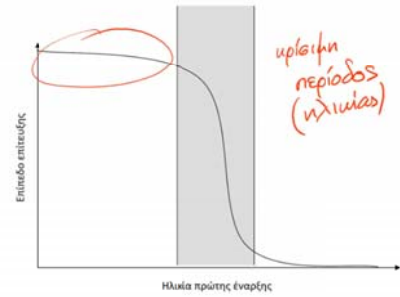


[05:25]

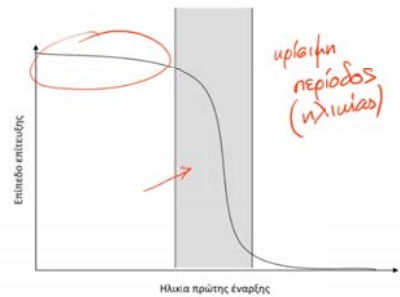
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



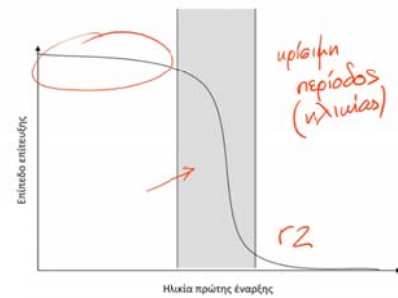
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



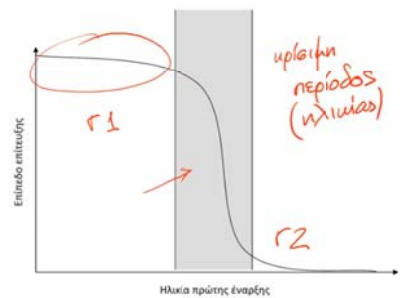
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



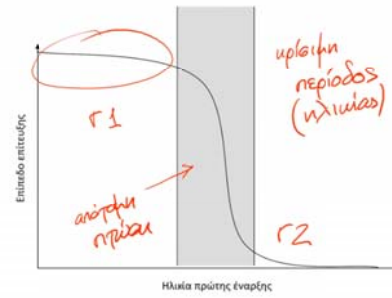
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



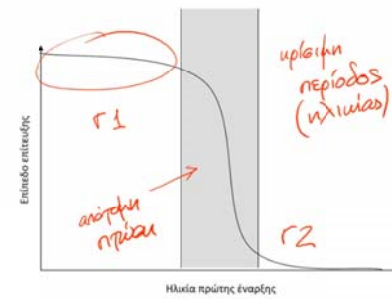
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



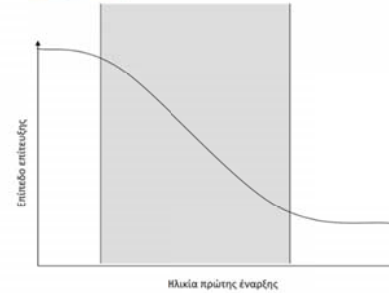
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



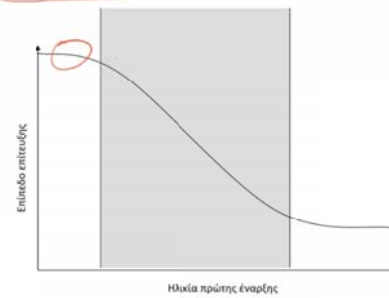
Κρίσιμη περίοδος καθοριζόμενη από τη νευροβιολογική ωρίμανση



Ευαίσθητη περίοδος καθοριζόμενη από τη γνωστική ωρίμανση

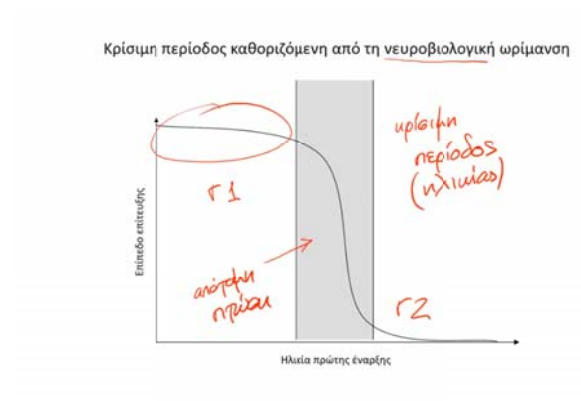


Ευαίσθητη περίοδος καθοριζόμενη από τη γνωστική ωρίμανση



V2.2.3

[09:56]



V2.2.4

[02:16]

Αναπτυξιμότητα

[02:40]

Αναπτυξιμότητα έλλειψη φωνητικής λήξης

[02:50]

Αναπτυξιμότητα έλλειψη φωνητικής λήξης ("du")

[02:56]

Ανακτιναιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης
('δεν)

[03:03]

Ανακτιναιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης
('δεν)

Δοκιμότητα

[03:17]

Ανακτιναιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης
('δεν)

Δοκιμότητα μετράμε και καθόλα την
εμφανώς κατά λέξη στην
Τρίτη λέξη.

[04:21]

Ανακτιναιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης



Δοκιμότητα μετράμε και καθόλα την
εμφανώς κατά λέξη στην
Τρίτη λέξη.

Ανακτισιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης (δεν) ☹️

Δοκιμότητα μετράμε και υπολογίζουμε την εφαρμογή κατά την στιγμή στην Τρίτη λέξη. ☹️

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ανακτισιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης (δεν) ☹️

Δοκιμότητα μετράμε και υπολογίζουμε την εφαρμογή κατά την στιγμή στην Τρίτη λέξη. ☹️

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ανακτισιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης (δεν) ☹️

Δοκιμότητα μετράμε και υπολογίζουμε την εφαρμογή κατά την στιγμή στην Τρίτη λέξη. ☹️

ΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ανακτισιμότητα έλλειψη αρνητικής λέξης (δεν) ☹️

Γ. ΓΕΝΙΚΕΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Δοκιμότητα μετράμε και υπολογίζουμε την εφαρμογή κατά την στιγμή στην Τρίτη λέξη. ☹️

Β. ΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

[06:30]

Α. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αναπτυξιμότηταέλλειψη αρνητικής λέξης
(δεν)Γ. ΓΕΝΙΚΕΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣΔιαισθησίαμπαράκι και κολλήθηκε την
εφαρτηιά κατά την στην
τρίτη λέξη.Β. ΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

[06:38]

Α. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αναπτυξιμότηταέλλειψη αρνητικής λέξης
(δεν)Γ. ΓΕΝΙΚΕΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣΔιαισθησίαμπαράκι και κολλήθηκε την
εφαρτηιά κατά την στην
τρίτη λέξη.Β. ΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

[08:04]

Α. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αναπτυξιμότηταέλλειψη αρνητικής λέξης
(δεν)Γ. ΓΕΝΙΚΕΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣΔιαισθησίαμπαράκι και κολλήθηκε την
εφαρτηιά κατά την στην
τρίτη λέξη.Β. ΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

[08:18]

Α. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αναπτυξιμότηταέλλειψη αρνητικής λέξης
(δεν)Γ. ΓΕΝΙΚΕΣ
ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣΔιαισθησίαμπαράκι και κολλήθηκε την
εφαρτηιά κατά την στην
τρίτη λέξη.Β. ΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 3: Γλωσσική ποικιλότητα

3.1: Γλωσσικά καθολικά· γεωγραφικά και "γενετικά" χαρακτηριστικά.

V3.1.1 Τι (δεν) είναι γλωσσικό καθολικό [4']

<https://youtu.be/Cv8Yn5b2p80>
απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V3.1.2 Greenberg: Τυπολογικοί συσχετισμοί. [5']

https://youtu.be/2EdY_jyZ2F0
απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V3.1.3 Καθολικά δομής και καθολικά υλικού. [6']

<https://youtu.be/nkns0P1FgZg>
απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V3.1.4 Το "κουλέρ λοκάλ" στις γραμματικές. [7']

<https://youtu.be/0YlRxR-iZWk>
απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | krasisi

V3.1.5 Ζητήματα καταγωγής. [5']

<https://youtu.be/zTs5EdD9r5Y>
απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

3.2: Τυπολογία επιφανείας και τυπολογία βάθους.

V3.2.1 Πόσο βαθιά πρέπει να σκάψουμε για να μελετήσουμε τη γλωσσική ποικιλότητα; [4']

<https://youtu.be/Yi-2JMSwprA>
απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | Rico

V3.2.2 Τι είδους γενικεύσεις μπορούμε να κάνουμε με βάση το βάθος ανάλυσης; [5']

<https://youtu.be/vN7sBmH9fh0>
απομαγνητοφώνηση | fainomeno + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V3.2.3 Δύο παραδείγματα: σειρά όρων (επιφάνεια), τυπολογία των άρθρων (βάθος). [8']

<https://youtu.be/rL-jk-R2M9g>
απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Evaggelia5

3.3: Τα όρια της γλωσσικής ποικιλότητας.

V3.3.1 Από το "όλα παίζουν" του Joos μέχρι τη Χαρτογραφία των Cinque και Rizzi. [8']

<https://youtu.be/iZxNgB1FzdA>
απομαγνητοφώνηση | Domenica27 + αντιπαραβολή | krasisi

V3.3.2 Και πολλές ενδιάμεσες λύσεις: ρεπερτόρια χαρακτηριστικών, πεδία, κ.α. [10']

<https://youtu.be/SUChwN72baU>
απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | krasisi

V3.3.3 Για άλλη μια φορά, οι "τρεις παράγοντες". [4']

<https://youtu.be/Ug70KIWoYEw>
απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Asimenia

Εντός των κειμένων απομαγνητοφώνησης των βιντεοδιαλέξεων εμφανίζονται οι
‘τίτλοι’ των διαγραμμάτων που συμπεριλαμβάνονται στις διαλέξεις για να
παραπέμψουν στο παράρτημα που βρίσκεται σε αυτό το σημείο. Ως τίτλος δίδεται
ο χρόνος που αρχίζει να εμφανίζεται το διάγραμμα στη διάλεξη.
Προσοχή οι χάρτες που εμφανίζονται στις βιντεοδιαλέξεις δεν
συμπεριλαμβάνονται στο παράρτημα, παρόλο που σημειώνεται ο χρόνος
προβολής τους εντός του κειμένου (αυτό γίνεται για ευνόητους λόγους, οι
εικόνες πλην των διαγραμμάτων των βιντεοδιαλέξεων έχουν πνευματικά
δικαιώματα).

V3.1.2

[02:26]

YAP
... ..

[02:49]

YAP
... ..

PYA
YPA

[03:02]

YAP
...

PYA
YPA

6ay yapı

[03:15]

YAP
...

PYA
YPA

6ay yapı

YAP

[03:26]

YAP
...

PYA
YPA

6ay yapı

YAP

balık gibi

[03:30]

YAP
...

PYA
YPA

6ay yapı

YAP

balık gibi

YAP

6ay

YAP
...

PYA
YPA

6av yapı

YAP

balık
YAP

gibi

ΣΑΠ

YAP
...

PYA
YPA

6av yapı

YAP

balık
YAP

gibi

ΣΑΠ

παράλληλα

[03:46]

YAP
...

PYA
YPA

6av yapı

YAP

balık
YAP

gibi

ΣΑΠ

παράλληλα

[01:29]

υλινά

[01:33]

υλιωά :

δομής :

[01:55]

υλιωά : αναστηνά, ράβαρ;

δομής :

[02:26]

υλιωά : αναστηνά, ράβαρ, χένες

δομής :

[02:30]

υλιωά : αναστηνά, ράβαρ, ~~χένες~~

δομής :

V3.1.3

[03:10]

υλικιά : ασταθιές, ρήματα, ~~χένες~~
φωνήεντα

δομής :

[04:27]

υλικιά : ασταθιές, ρήματα, ~~χένες~~
φωνήεντα

δομής : αναγραφίμεο προσήσει

V3.2.3

[00:21]

ΥΡΙ

[00:24]

ΥΡΑ
ΡΥΙ

V3.2.3

[00:59]

ΥΡΑ Ο Τάκης πάλυσε το σπίτι.
ΡΥΑ

[01:10]

ΥΡΑ Ο Τάκης πάλυσε το σπίτι.
ΡΥΑ Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.

V3.2.3

[02:11]

Ο Τάκης πάλυσε το σπίτι.
Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.

[02:13]

Ο Τάκης πάλυσε το σπίτι.
Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.

[02:15]

γ
 Ο Τάκης **πάλυσε** το σπίτι.
Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.

[02:17]

γ
 Ο Τάκης **πάλυσε** το σπίτι.
Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.
 γ

[02:19]

γ ρ
 Ο Τάκης **πάλυσε** το σπίτι.
Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.
 ρ γ

[03:23]

γ ρ
 Ο Τάκης **πάλυσε** το σπίτι.
Πάλυσε ο Τάκης το σπίτι.
 ρ γ

[03:30]

$\begin{matrix} Y & P \\ \text{Ο Τάνος} & \text{παιχ} & \text{σε το στίπ.} \\ \text{Παιχ} & \text{ο Τάνος} & \text{το στίπ.} \\ \uparrow & & \downarrow \\ P & & Y \end{matrix}$

[04:35]

$\begin{matrix} Y & P \\ \text{Ο Τάνος} & \text{παιχ} & \text{σε το στίπ.} \\ \text{Παιχ} & \text{ο Τάνος} & \text{το στίπ.} \\ \uparrow & & \downarrow \\ P & & Y \end{matrix}$

[04:49]

$\begin{matrix} Y & P \\ \text{Ο Τάνος} & \text{παιχ} & \text{σε το στίπ.} \\ \text{Παιχ} & \text{ο Τάνος} & \text{το στίπ.} \\ \uparrow & & \downarrow \\ P & & Y \end{matrix}$

en Joan

[05:07]

$\begin{matrix} Y & P \\ \text{Ο Τάνος} & \text{παιχ} & \text{σε το στίπ.} \\ \text{Παιχ} & \text{ο Τάνος} & \text{το στίπ.} \\ \uparrow & & \downarrow \\ P & & Y \end{matrix}$

en Joan κατανυά

^Y
 Ο Τάκης παίχσε το στίτ.
 Πάιχσε ο Τάκης το στίτ.
^P
 ↑ ↓

en Joan ματλανιά

^Y
 Ο Τάκης παίχσε το στίτ.
 Πάιχσε ο Τάκης το στίτ.
^P
 ↑ ↓

en Joan ματλανιά

! Αιτηνί κρεολύ

^Y
 Ο Τάκης παίχσε το στίτ.
 Πάιχσε ο Τάκης το στίτ.
^P
 ↑ ↓

en Joan ματλανιά

! Αιτηνί κρεολύ σποπύς άρδρο

^Y
 Ο Τάκης παίχσε το στίτ.
 Πάιχσε ο Τάκης το στίτ.
^P
 ↑ ↓

en Joan ματλανιά

! Αιτηνί κρεολύ σποπύς άρδρο

V3.2.3

[07:27]

Ο Τάκης παίχσε το στίσι.
Παίχσε ο Τάκης το στίσι.
en Joan υπηλυσά
Αντινί Κρεσόνι σπομπέ άρδρo

V3.3.1

[02:54]

Martin Joos

[04:23]

Martin Joos

[04:51]

Martin Joos
Luigi Rizzi
Guglielmo Cinque

[04:58]

Martin Joos
Luigi Rizzi
Guglielmo Cinque
Χαροχραγία

[06:27]

Martin Joos
Luigi Rizzi
Guglielmo Cinque
Χαροχραγία

ααδηριμύ - ενσεμριμύ

V3.3.1

[07:50]

Martin Joos
Luigi Rizzi
Giorgio Cinque
Χαροχραγία

αδελφική - ερωτική

V3.3.2

[00:35]

1. Αρχών και Παρατήσεων

[00:59]

1. Αρχών και Παρατήσεων
αρχή : δεισιπνοία

[01:11]

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεισιπνοία, ...
 παραθέσεις :

[01:22]

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεισιπνοία, ...
 παραθέσεις : ναι/όχι

[01:28]

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεισιπνοία, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) :

[01:41]

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεισιπνοία, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : -όχι, όχι

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεινότητα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεινότητα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\left\{ \begin{array}{l} \text{τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)} \\ \text{βγαίνει, it rains (ΟΧΙ)} \end{array} \right.$

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεινότητα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\left\{ \begin{array}{l} \text{τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)} \\ \text{βγαίνει, it rains (ΟΧΙ)} \end{array} \right.$

1. Αρχών και Παραθέσεων
 αρχή : δεινότητα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\left\{ \begin{array}{l} \text{τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)} \\ \text{βγαίνει, it rains (ΟΧΙ)} \end{array} \right.$
 20-60

[03:05]

1. Αρχών και Παραθέσεων

αρχή : δεικνύματα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\begin{cases} \text{τρέχει, έρχεται} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{έλα nous, it nous} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 (20-60)

[03:15]

1. Αρχών και Παραθέσεων

αρχή : δεικνύματα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\begin{cases} \text{τρέχει, έρχεται} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{έλα nous, it nous} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 (20-60)

2.

[03:26]

1. Αρχών και Παραθέσεων

αρχή : δεικνύματα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\begin{cases} \text{τρέχει, έρχεται} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{έλα nous, it nous} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 (20-60)

2. Αρχών

[03:39]

1. Αρχών και Παραθέσεων

αρχή : δεικνύματα, ...
 παραθέσεις (ναι/όχι) : $\begin{cases} \text{τρέχει, έρχεται} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{έλα nous, it nous} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 (20-60)

2. Αρχών και ποσοτικός χαρακτηριστισμός

1. Αρχών και Παρατήσεων
 $\text{αρχή} : \text{διδασκαλία}, \dots$
 $\text{παρατήρηση} (\text{ναι/όχι}) : \begin{cases} \text{τρέχει, βρέχει} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{light rains, it rains} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 20-60
2. Αρχών και περιεργίας χαρακτηριστικών

1. Αρχών και Παρατήσεων
 $\text{αρχή} : \text{διδασκαλία}, \dots$
 $\text{παρατήρηση} (\text{ναι/όχι}) : \begin{cases} \text{τρέχει, βρέχει} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{light rains, it rains} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 20-60
2. Αρχών και περιεργίας χαρακτηριστικών

1. Αρχών και Παρατήσεων
 $\text{αρχή} : \text{διδασκαλία}, \dots$
 $\text{παρατήρηση} (\text{ναι/όχι}) : \begin{cases} \text{τρέχει, βρέχει} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{light rains, it rains} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 20-60
2. Αρχών και περιεργίας χαρακτηριστικών

1. Αρχών και Παρατήσεων
 $\text{αρχή} : \text{διδασκαλία}, \dots$
 $\text{παρατήρηση} (\text{ναι/όχι}) : \begin{cases} \text{τρέχει, βρέχει} & \text{ΝΑΙ} \\ \text{light rains, it rains} & \text{ΟΧΙ} \end{cases}$
 20-60
2. Αρχών και περιεργίας χαρακτηριστικών
 γένος

1. Αρχών και Παρατίτλων
 αρχή : δαμνίατα, ...
 παράτλος (ναι/έχι) : { τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)
 (για nous, it rains (ΟΧΙ)
 (20-60
2. Αρχών και πεπερηγός χαρακτηριστικών
 γένος ελληνισμός ✓

1. Αρχών και Παρατίτλων
 αρχή : δαμνίατα, ...
 παράτλος (ναι/έχι) : { τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)
 (για nous, it rains (ΟΧΙ)
 (20-60
2. Αρχών και πεπερηγός χαρακτηριστικών
 γένος ελληνισμός ✓

1. Αρχών και Παρατίτλων
 αρχή : δαμνίατα, ...
 παράτλος (ναι/έχι) : { τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)
 (για nous, it rains (ΟΧΙ)
 (20-60
2. Αρχών και πεπερηγός χαρακτηριστικών
 γένος ελληνισμός ✓
 αγγλικά ⊖

1. Αρχών και Παρατίτλων
 αρχή : δαμνίατα, ...
 παράτλος (ναι/έχι) : { τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)
 (για nous, it rains (ΟΧΙ)
 (20-60
2. Αρχών και πεπερηγός χαρακτηριστικών
 γένος ελληνισμός ☺
 αγγλικά ⊖

1. Αρχών και Παρατήρηση
 αρχή : δοκιμάστε, ...
 παρατήρηση (ναι/όχι) : { τρέχει, βρέχει (ΝΑΙ)
 { έφαγας, it rains (ΟΧΙ)
 (20-60)
2. Αρχών και ποσοστιαία χαρακτηριστικών
 γένος ελληνικός (ω)
 αγγλικός (-)
 κινέζικα (π)

3.

3. Κοσμολογία Παγκοσμολογίας

3. Κοσμολογία Παγκοσμολογίας (Universal Spine Hypothesis)

3. Κοδωνίς Ραχμαναλίας (Universal Spine Hypothesis)
 Διασύνδεση

3. Κοδωνίς Ραχμαναλίας (Universal Spine Hypothesis)
 Διασύνδεση



3. Κοδωνίς Ραχμαναλίας (Universal Spine Hypothesis)
 Διασύνδεση



3. Κοδωνίς Ραχμαναλίας (Universal Spine Hypothesis)
 Διασύνδεση
 Απύκνωση



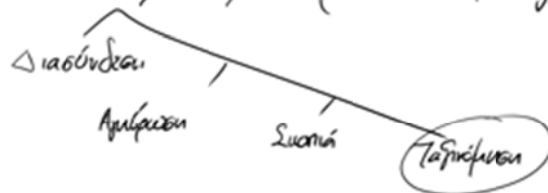
3. Κοδωνίτις Παχυνιαλίας (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτις Παχυνιαλίας (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτις Παχυνιαλίας (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτις Παχυνιαλίας (Universal Spine Hypothesis)



[07:47]

3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis)



[07:59]

3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis)



[08:06]

3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis)



[08:09]

3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis)



[08:13]

3. Κοδωνιμία Παχυανυαλίας (Universal Spine Hypothesis)



[08:14]

3. Κοδωνιμία Παχυανυαλίας (Universal Spine Hypothesis)



[08:26]

3. Κοδωνιμία Παχυανυαλίας (Universal Spine Hypothesis)



[08:41]

3. Κοδωνιμία Παχυανυαλίας (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτης Παρουσιάζει (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτης Παρουσιάζει (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτης Παρουσιάζει (Universal Spine Hypothesis)



3. Κοδωνίτης Παρουσιάζει (Universal Spine Hypothesis)



[09:50]

3. Αποδομική Παρεμβολή (Universal Spine Hypothesis)
Wirtschkeo



[09:51]

3. Κολοιμίνης Παχουμαναχίος (Universal Spine Hypothesis)
Wirtschko



[09:52]

3. Κοδωνίσις Παρριανναχίης (Universal Spine Hypothesis)
Wirtschko



[09:54]

3. Κολοβιμιά Παχυνανταχίας (Universal Spine Hypothesis)
Wirtschko



3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis) Wirtschko



3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis) Wirtschko



3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis) Wirtschko



3. Κοσμογονική Παράδοξη (Universal Spine Hypothesis) Wirtschko



[00:14]

1. Όχι ναίαν (Joos).

[00:24]

1. Όχι ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)

[00:40]

1. Όχι ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)

[00:50]

1. Όχι ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)
3. Αξίες & Παράθεση

1. Όλα ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)
3. Αρχές & Προτάσεις
4. Αρχές & ρεπερτόριο χαραυριστιών

1. Όλα ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)
3. Αρχές & Προτάσεις
4. Αρχές & ρεπερτόριο χαραυριστιών
5. Καθολική ραχουαυγία (Wilhelm)

1. Όλα ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)
3. Αρχές & Προτάσεις
4. Αρχές & ρεπερτόριο χαραυριστιών
5. Καθολική ραχουαυγία (Wilhelm)

1. Όλα ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cinque & Rizzi)
3. Αρχές & Προτάσεις
4. Αρχές & ρεπερτόριο χαραυριστιών
5. Καθολική ραχουαυγία (Wilhelm)

ΥΡΑ

1. Όχι ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cingra & Rizzi)
3. Αρχές & Προτάσεις
4. Αρχές & πεπετυμένο χαρτογραφικών
5. Ραδιοφωνική ραδιομαγνητική (Wilhelm)

ΥΡΑ
ΡΥΑ

1. Όχι ναίαν (Joos).
2. Χαρτογραφία (Cingra & Rizzi)
3. Αρχές & Προτάσεις
4. Αρχές & πεπετυμένο χαρτογραφικών
5. Ραδιοφωνική ραδιομαγνητική (Wilhelm)

ΥΡΑ
ΡΥΑ
ΥΑΡ
...

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 4: Από τις γλωσσικές κατηγορίες στη γλωσσική δομή.

4.1: Τι (δεν) είναι γραμματική.

V4.1.1 Γραμματική. [5']

https://youtu.be/I_doWW-p7Cw
απομαγνητοφώνηση | katianna1 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V4.1.2 Δομικότητα, αναδρομή, κεφαλές: οι συνδυαστικές αρχές της γλώσσας. [7']

<https://youtu.be/JvSFxRkl1q8>
απομαγνητοφώνηση | Evaggelia5 + αντιπαραβολή | krasisi

V4.1.3 Το μοντέλο Ύψιλον. [3']

<https://youtu.be/c5Pi7FYtf2E>
απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V4.1.4 Φωνολογία. [6']

<https://youtu.be/NHtVHvc2A1c>
απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Vagstel

V4.1.5 Μορφολογία. [5']

<https://youtu.be/cJcyy9iCGH8>
απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V4.1.6 Σύνταξη. [6']

<https://youtu.be/e2aaJFfU95Y>
απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | krasisi

4.2: Η έννοια του χαρακτηριστικού.

V4.2.1 Χαρακτηριστικά: Η ύλη της γλώσσας. [8']

<https://youtu.be/tT1zyhmtDhQ>
απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | krasisi

V4.2.2 Δυσαιδικοί και μοναδιαίοι χαρακτηριστικοί. [10']

<https://youtu.be/qVxUTyfu03Q>
απομαγνητοφώνηση | Olvia + αντιπαραβολή | Vagstel

V4.2.3 “Δομές χαρακτηριστικών”; [12']

<https://youtu.be/DkUTNsnB6xY>
απομαγνητοφώνηση | Rico + αντιπαραβολή | Asimenia

V4.2.4 Τι είναι λοιπόν και τι κάνουν τα χαρακτηριστικά; Πόσα και ποια χαρακτηριστικά υπάρχουν; Είναι καθολικά; [5']

<https://youtu.be/6NsEv1c8QSQ>
απομαγνητοφώνηση | constant + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

4.3: Λεξικές και λειτουργικές κατηγορίες.

V4.3.1 Γλωσσικές κατηγορίες. [7']

<https://youtu.be/9ex7GP5z-bg>
απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | krasisi

V4.3.2 Λεξικές κατηγορίες: ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα. [5']

<https://youtu.be/KoKFvQKXnIY>
απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | krasisi

V4.3.3 Λειτουργικές κατηγορίες. [7']

https://youtu.be/QGPY_EX5Bm0
απομαγνητοφώνηση | Katianna1 + αντιπαραβολή | Asimenia

V4.3.4 Μικτές προβολές [9']

<https://youtu.be/1AQESRC3Mcg>
απομαγνητοφώνηση | krasisi + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

Εντός των κειμένων απομαγνητοφώνησης των βιντεοδιαλέξεων εμφανίζονται οι
‘τίτλοι’ των διαγραμμάτων που συμπεριλαμβάνονται στις διαλέξεις για να
παραπέμψουν στο παράρτημα που βρίσκεται σε αυτό το σημείο. Ως τίτλος δίδεται
ο χρόνος που αρχίζει να εμφανίζεται το διάγραμμα στη διάλεξη.
Προσοχή οι χάρτες που εμφανίζονται στις βιντεοδιαλέξεις δεν
συμπεριλαμβάνονται στο παράρτημα, παρόλο που σημειώνεται ο χρόνος
προβολής τους εντός του κειμένου (αυτό γίνεται για ευνόητους λόγους, οι
εικόνες πλην των διαγραμμάτων των βιντεοδιαλέξεων έχουν πνευματικά
δικαιώματα).

V4.1.2

[00:44]

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

[01:18]

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ 0123456789

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

0123456789

σφιγνότητα
 αναδρομή
 προβολή (κεφαλή)

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

0123456789

· σφιγνότητα ΔΕΝ ΜΕΤΡΑΝΕ. ΟΛΑ ΜΕ ΒΑΡΥ
 ΔΟΜΗ
 · αναδρομή
 · προβολή (κεφαλή)

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

0123456789

· σφιγνότητα ΔΕΝ ΜΕΤΡΑΝΕ. ΟΛΑ ΜΕ ΒΑΡΥ
 ΔΟΜΗ
 · αναδρομή (ΝΤΙΚΙ-ΝΤΙΛΙ)
 · προβολή (κεφαλή)

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

0123456789

- ~~δομικότητα~~ ΔΕΝ ΜΕΤΡΑΝΕ. ΟΛΑ ΜΕ ΒΑΡΥ
- αναδρομή (ΝΤΙΚΙ-ΝΤΙΝΙ) ΔΟΜΗ
- προβολή (μεγαλί)

$$\begin{matrix} \text{τρώει} & \text{πῖρα} \\ \text{?} & \text{0} \end{matrix}$$

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

0123456789

- ~~δομικότητα~~ ΔΕΝ ΜΕΤΡΑΝΕ. ΟΛΑ ΜΕ ΒΑΡΥ
- αναδρομή (ΝΤΙΚΙ-ΝΤΙΝΙ) ΔΟΜΗ
- προβολή (μεγαλί) ΡΦ

$$\begin{bmatrix} \text{τρώει} & \text{πῖρα} \\ \text{?} & \text{0} \end{bmatrix}$$

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

0123456789

- ~~δομικότητα~~ ΔΕΝ ΜΕΤΡΑΝΕ. ΟΛΑ ΜΕ ΒΑΡΥ
- αναδρομή (ΝΤΙΚΙ-ΝΤΙΝΙ) ΔΟΜΗ
- προβολή (μεγαλί) (ΡΦ)

$$\begin{bmatrix} \text{τρώει} & \text{πῖρα} \\ \text{?} & \text{0} \end{bmatrix}$$

V4.1.2

[06:44]

ΔΙΑΚΡΙΤΟ ΑΝΕΙΡΟ

0123456789

- σημειότητα ΔΕΝ ΜΕΤΡΑΝΕ. ΟΤΑ ΜΕ ΒΑΖΟΥΝ
- αναδρομή (ΜΤΙΧΙ-ΜΤΙΛΙ)
- προβολή (μεγαλή) (ΡΦ)

$\rho\phi$
 $[\overset{\rho}{\tau\rho\omega\epsilon} \overset{\phi}{\pi\iota\phi\alpha}]$
 $\uparrow$
 κεφαλή

V4.1.3

[00:31]

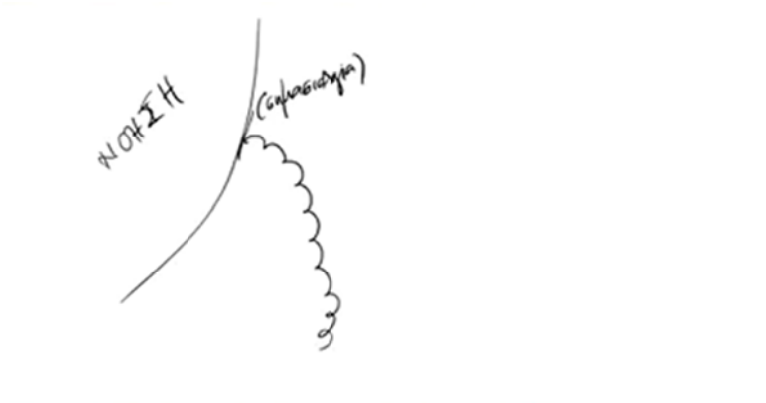


[01:03]

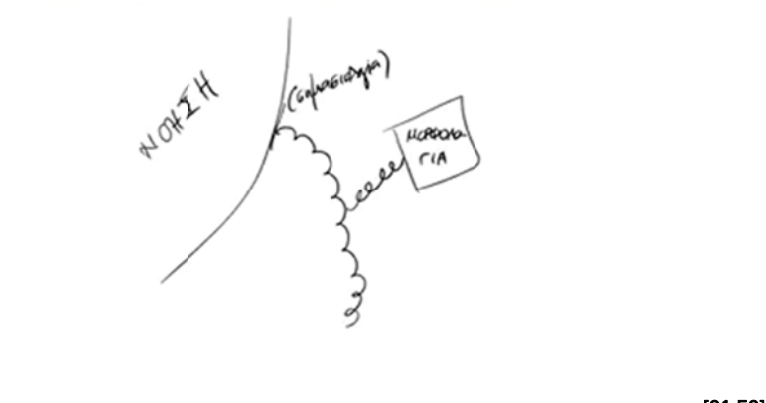


V4.1.3

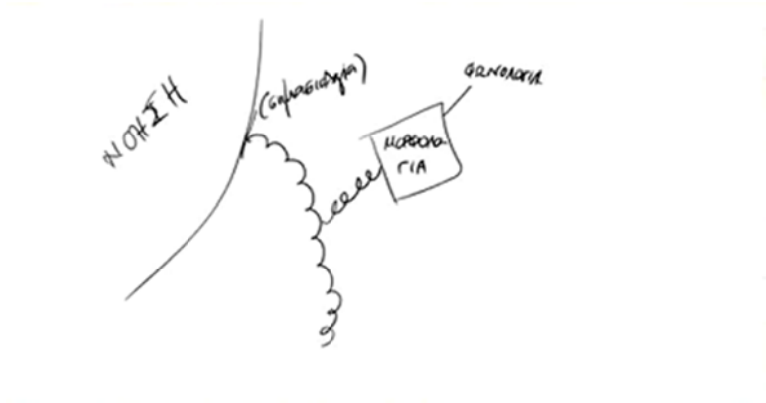
[01:24]



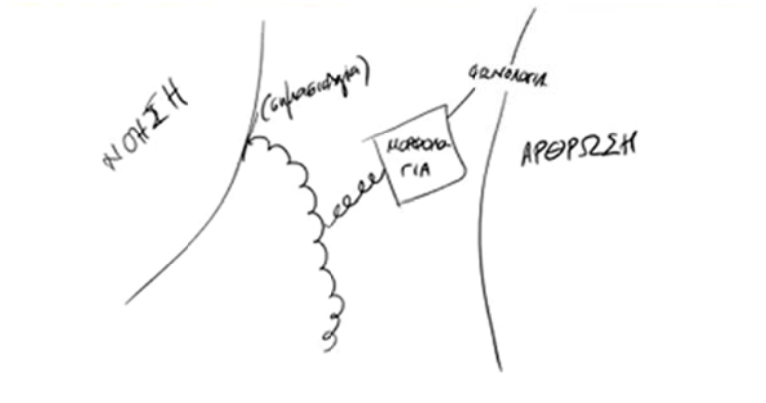
[01:36]



[01:50]

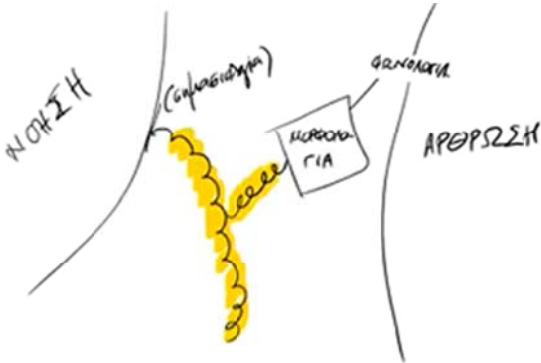


[02:01]

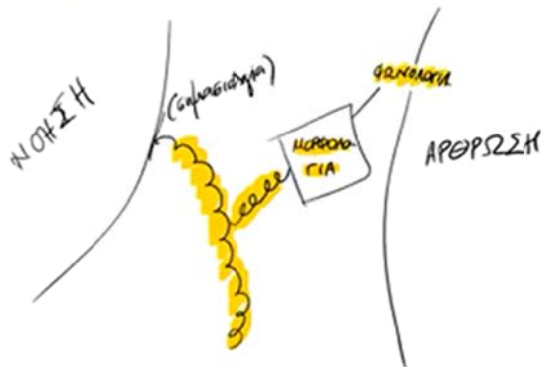


V4.1.3

[02:10]

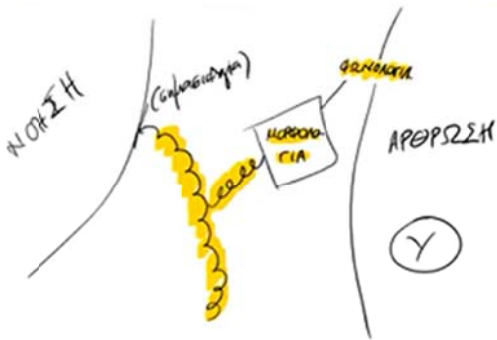


[02:30]

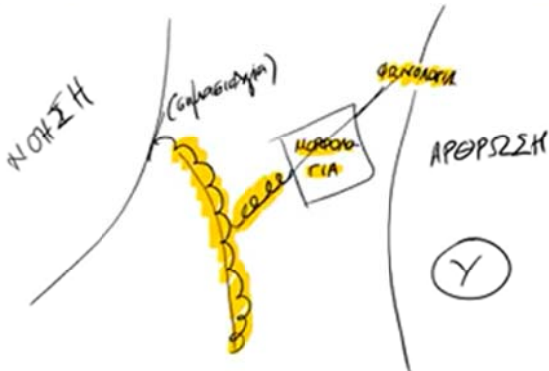


V4.1.4

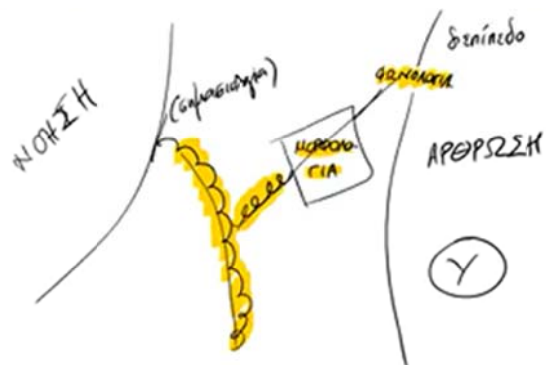
[00:06]



[00:20]



[00:34]



[02:01]

ΜΕΛΩΔΙΑ /κ/ /γ/ - /α/ /ι/

[02:43]

ΜΕΛΩΔΙΑ /κ/ /γ/ - /α/ /ι/

ΠΟΣΟΤΗΤΑ

ωχράδες
πέδες
φωκιδεύεις λείψα-φράσεις

[03:52]

ΜΕΛΩΔΙΑ /κ/ /γ/ - /α/ /ι/

ΠΟΣΩΤΗΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ	/α/
----------	-----

αλλαβές
πόδες
φωκλογιεύς λέξεις - φράσεις

[04:44]

ΜΕΛΩΔΙΑ /κ/ /γ/ - /α/ /ι/

ΠΟΣΩΤΗΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ	/α/
ΑΓΓΛΙΚΑ	/ι:/
	/α:/
	/bi:/
	/bit/

αλλαβές
πόδες
φωκλογιεύς λέξεις - φράσεις

[02:25]

ΜΕΛΩΔΙΑ /κ/ /γ/ - /α/ /ι/

ΠΟΣΩΤΗΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ	/α/
ΑΓΓΛΙΚΑ	/ι:/
	/α:/
	/bi:/
	/bit/

αλλαβές
πόδες
φωκλογιεύς λέξεις - φράσεις

αέφ-ας

αέφ-(ας)

αέφ-(ας) αρεσύνι
αεσυνιό
αεσυνιή
επινύα

[01:54]

αέρ-ας
 αέρων
 αερίων
 αερίων
 αερίων

αέρ-ι-ω
 αέρ-ο-γλάν-ο
 αέρ-α-α

[02:34]

αέρ-ας
 αέρων
 αερίων
 αερίων
 αερίων

αέρ-ι-ω ——— ρήμα
 αέρ-ο-γλάν-ο
 αέρ-α-α ← σύνδεστρο χέφου
 ...

[02:42]

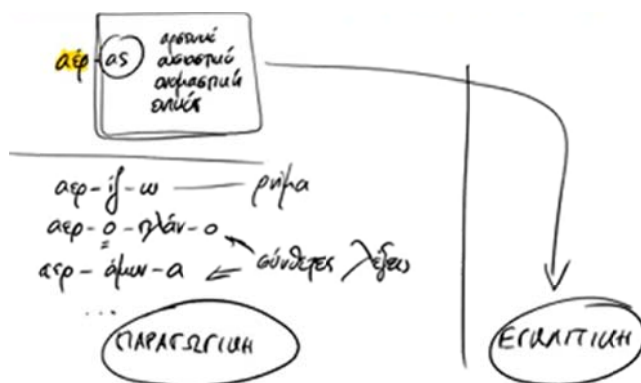
αέρ-ας
 αέρων
 αερίων
 αερίων
 αερίων

αέρ-ι-ω ——— ρήμα
 αέρ-ο-γλάν-ο
 αέρ-α-α ← σύνδεστρο χέφου
 ...

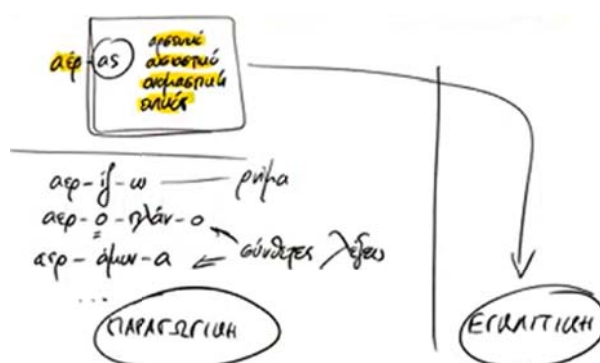
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

V4.1.5

[04:01]



[04:15]



V4.1.6

[01:42]

ΣΥΓΧΡΩΝΕΥΣΗ
ΣΥΜΦΩΝΙΑ

[02:12]

ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΒΙΝΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ)

[02:30]

ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΒΙΝΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ)

Παρά νομίζω ότι είδα σφάλμα;

[03:20]

ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΒΙΝΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ)

Παρά νομίζω ότι είδα σφάλμα;

[03:43]

ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΒΙΝΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ)

Παρά νομίζω ότι είδα = είδερα;

[03:48]

ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΒΙΝΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ)

Παρά νομίζω = ότι είδα = είδερα;

[03:53]

ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΒΙΝΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ)

Παρά νομίζω [ότι είδα = είδερα.]

[04:02]

ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΘΡΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ)

[Παια νομίζω [ότι είδα = είδερα.]]

[04:05]

ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΘΡΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ)

[Παια νομίζω [ότι είδα = είδερα.]]

δυσχερύνω, απαντώ στο "νομίζω"

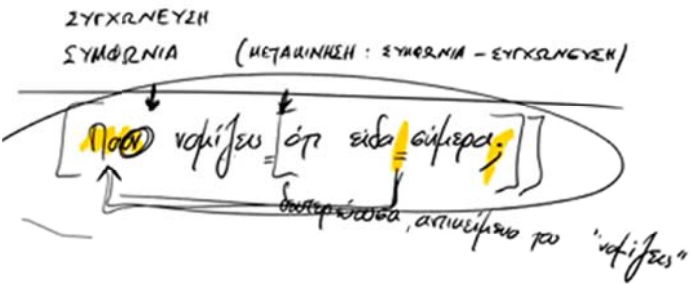
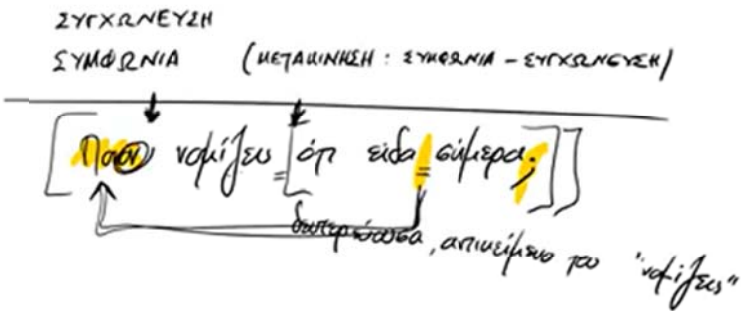
[04:42]

ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ

ΣΥΜΦΩΝΙΑ (ΜΕΤΑΘΡΗΣΗ : ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΣΥΓΧΩΡΝΕΥΣΗ)

[Παια νομίζω [ότι είδα = είδερα.]]

δυσχερύνω, απαντώ στο "νομίζω"



Χαρακτηριστικό specs

[02:24]

χαρακτηριστικό	specs	ταυτοτροπών	[ακούστικό] [οπτικό] [παθητικότητα] [γενική]
----------------	-------	-------------	---

[05:42]

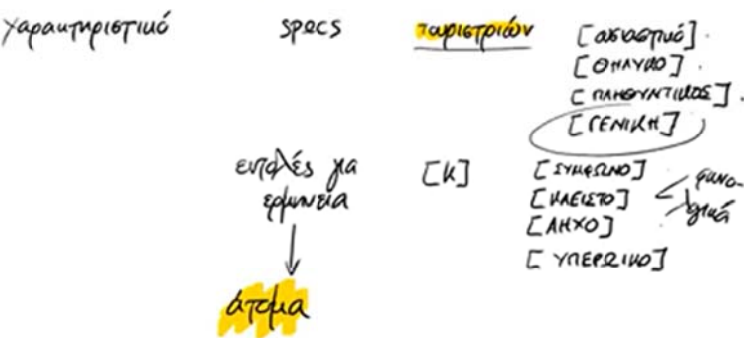
χαρακτηριστικό	specs	<u>ταυτοτροπών</u>	[ακούστικό] [οπτικό] [παθητικότητα] [γενική]
	εισόδους για εμφάνιση	[k]	[συμμετοχή] [παιδί] [ακούστικό] [υπερβολικό]

[06:47]

χαρακτηριστικό	specs	<u>ταυτοτροπών</u>	[ακούστικό] [οπτικό] [παθητικότητα] [γενική]
	εισόδους για εμφάνιση	[k]	[συμμετοχή] [παιδί] [ακούστικό] [υπερβολικό]
	↓		
	άποψη		

V4.2.1

[07:19]



V4.2.2

[00:52]

Roman Jakobson
Nicolai Trubetzkoy

[02:40]

Roman Jakobson
Nicolai Trubetzkoy
διαδία
αριθμοί (+/-)

[04:02]

Roman Jakobson
Nicolai Trubetzkoy

διαδυσία
αριστεριότητα (+/-)

[+στρογγυλό]

[-στρογγυλό]

[04:07]

Roman Jakobson
Nicolai Trubetzkoy

διαδυσία
αριστεριότητα (+/-)

[+στρογγυλό] /o/ /ɔ/ /u/ ...

[-στρογγυλό] /ɪ/ /i/ /e/ ...

[06:48]

Roman Jakobson
Nicolai Trubetzkoy

διαδυσία
αριστεριότητα (+/-)

[+στρογγυλό] /o/ /ɔ/ /u/ ...

[-στρογγυλό] /ɪ/ /i/ /e/ ...

Morris Halle

παράδειγμα

στεφανός

[στρογγυλό]

[08:03]

Roman Jakobson	Morris Halle	ΑΡΙΘΜΟΣ
Niculai Trubetzkoy		[+/- ενικός]
διαδυσία	μοναδικία	[+/- πληθ]
αριθμητική (+/-)	σχετική	
[+στρογγυλό] /o/ /o/ /u/ ...	[στρογγυλό]	
[-στρογγυλό] /ɛ/ /ɛ/ /e/ ...		

[09:09]

Roman Jakobson	Morris Halle	ΑΡΙΘΜΟΣ
Niculai Trubetzkoy		[+/- ενικός] .
διαδυσία	μοναδικία	[+/- πληθ] .
αριθμητική (+/-)	σχετική	[ενικός]
[+στρογγυλό] /o/ /o/ /u/ ...	[στρογγυλό]	σχετική
[-στρογγυλό] /ɛ/ /ɛ/ /e/ ...		

[9:37]

Roman Jakobson	Morris Halle	ΑΡΙΘΜΟΣ
Niculai Trubetzkoy		[+/- ενικός] .
διαδυσία	μοναδικία	[+/- πληθ] .
αριθμητική (+/-)	σχετική	[ενικός]
[+στρογγυλό] /o/ /o/ /u/ ...	[στρογγυλό]	σχετική
[-στρογγυλό] /ɛ/ /ɛ/ /e/ ...		ενικός πληθυντικός δualis triplicis ...

[γνώρισμα : τίμη]

[αριθμός : εννιάς]

[αριθμός : ηλιθιωτής]

[αριθμός : δέκατος]

[γνώρισμα : τίμη]

[αριθμός : εννιάς]

[αριθμός : ηλιθιωτής]

[αριθμός : δέκατος]

[αριθμός : . . .]

[γνώρισμα : τίμη]

[αριθμός : εννιάς]

[αριθμός : ηλιθιωτής]

[αριθμός : δέκατος]

[αριθμός : . . .]

[κ]

[αίμα]

[ηλικία]

[αίμα]

[υπερτιμώ]

ωσιαστικός ρύμα επιδετο

ΛΕΞΙΛΕΞ

[02:11]

αδιασπαστό ρύμα επιδετο
 υψών, ορισιμότητα

ΛΕΞΙΛΕΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

[03:09]

αδιασπαστό ρύμα επιδετο
 υψών, ορισιμότητα

ΛΕΞΙΛΕΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

όχη, χρόνος, έμφανση-τροπιμότητα

[04:49]

αδιασπαστό ρύμα επιδετο
 υψών, ορισιμότητα

ΛΕΞΙΛΕΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

όχη, χρόνος, έμφανση-τροπιμότητα
 προσχετική δύναμη

V4.3.1

[05:06]

αισιαστικός ρήμα επιδετο
υψισι, ορυστιούρτα
όγν, χάρες, θυλκεν-τροπιούρτα
προσλευτιού δύναφι
διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

V4.3.2

[01:58]

αισιαστικός ρήμα επιδετο
υψισι, ορυστιούρτα
όγν, χάρες, θυλκεν-τροπιούρτα
προσλευτιού δύναφι
διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

ζήτημα προσοπτικής

V4.3.3

[04:25]

αισιαστικός ρήμα επιδετο
υψισι, ορυστιούρτα, αριθμός
όγν, χάρες, θυλκεν-τροπιούρτα
προσλευτιού δύναφι
διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

ζήτημα προσοπτικής

[05:09]

αίσιαστικός ρήμα επίθετο
 υψών, ορεσιμότητα, αριθμός
 όχη, χρόνος, θύλας-τροπιμότητα
 προσληπτική δύναμη
 διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ ζήτημα προσοπτικής

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

[05:31]

αίσιαστικός ρήμα επίθετο
 υψών, ορεσιμότητα, αριθμός
 όχη, χρόνος, θύλας-τροπιμότητα
 προσληπτική δύναμη
 διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ ζήτημα προσοπτικής

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

[06:20]

αίσιαστικός ρήμα επίθετο
 υψών, ορεσιμότητα, αριθμός
 όχη, χρόνος, θύλας-τροπιμότητα
 προσληπτική δύναμη
 διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ ζήτημα προσοπτικής

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

[02:52]

ανελαστικό ρυθμό επιδετο
 υψών, ορεσιμότητα, αριθμός
 συμ, χάρες, επιδετο-προσπεύρα
 προσχευτική δύναμη
 διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ *λίγη προσοχή*
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ
 ΜΕΙΛΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

[03:37]

ανελαστικό ρυθμό επιδετο
 υψών, ορεσιμότητα, αριθμός
 συμ, χάρες, επιδετο-προσπεύρα
 προσχευτική δύναμη
 διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ *λίγη προσοχή*
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΣΡΑΞΕΙΣ)
 ΜΕΙΛΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

[Albert's constantly eating herring
 annoyed everyone.]

[04:21]

ανελαστικό ρυθμό επιδετο
 υψών, ορεσιμότητα, αριθμός
 συμ, χάρες, επιδετο-προσπεύρα
 προσχευτική δύναμη
 διαβάδριση

ΛΕΞΙΛΕΣ *λίγη προσοχή*
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΣΡΑΞΕΙΣ)
 ΜΕΙΛΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

[Albert's constantly eating herring
 annoyed everyone.]

[04:43]

αίσιαστικό ρήμα επίδετο
 υἱόν, αριστιότητα, αριθμός
 ὅτι, χρόνος, ἔργον-ποιότητα
 προσληπτὺ δύναται
 διαβάδισον

ΛΕΞΙΛΕΣ ἵππη προστηνής
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΦΡΑΣΕΙΣ)
 ΜΕΙΛΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

[Albert's constantly eating herring]
annoyed everyone.

[05:10]

αίσιαστικό ρήμα επίδετο
 υἱόν, αριστιότητα, αριθμός
 ὅτι, χρόνος, ἔργον-ποιότητα
 προσληπτὺ δύναται
 διαβάδισον

ΛΕΞΙΛΕΣ ἵππη προστηνής
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΦΡΑΣΕΙΣ)
 ΜΕΙΛΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

[Albert's ~~constantly~~ eating herring]
annoyed everyone.

[05:36]

αίσιαστικό ρήμα επίδετο
 υἱόν, αριστιότητα, αριθμός
 ὅτι, χρόνος, ἔργον-ποιότητα
 προσληπτὺ δύναται
 διαβάδισον

ΛΕΞΙΛΕΣ ἵππη προστηνής
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΦΡΑΣΕΙΣ)
 ΜΕΙΛΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

[Albert's ~~constantly~~ eating herring]
annoyed everyone.

[06:00]

αίσθησις ρῆμα ἐπίθετο
 ὕψος, ἀρετή, ἀριθμός
 ὅτι, χρόνος, ἔργον, ποσότητα
 προσληπτὴ δύναμις
 διαβάδισμα

ΛΕΞΙΛΕΞ ἵμνη προσποιητής
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΦΡΑΣΕΙΣ)
 ΜΕΙΚΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ
 ΜΕΣΟ ΑΝΤΙΣΤΑΣΜΕΝΟ
 [Albert's constantly eating herring]
 annoyed everyone.

[06:23]

αίσθησις ρῆμα ἐπίθετο
 ὕψος, ἀρετή, ἀριθμός
 ὅτι, χρόνος, ἔργον, ποσότητα
 προσληπτὴ δύναμις
 διαβάδισμα

ΛΕΞΙΛΕΞ ἵμνη προσποιητής
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΦΡΑΣΕΙΣ)
 ΜΕΙΚΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ
 ΜΕΣΟ ΑΝΤΙΣΤΑΣΜΕΝΟ
 [Albert's constantly eating herring]
 ντακκικινο —→ annoyed everyone.

[07:55]

αίσθησις ρῆμα ἐπίθετο
 ὕψος, ἀρετή, ἀριθμός
 ὅτι, χρόνος, ἔργον, ποσότητα
 προσληπτὴ δύναμις
 διαβάδισμα

ΛΕΞΙΛΕΞ ἵμνη προσποιητής
 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ (ΦΡΑΣΕΙΣ)
 ΜΕΙΚΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ
 [το πῶς πέφαιε οἱς ἐξέτασας] καὶ ὅτι ἵμνη ντακκικινο
 [Albert's constantly eating herring]
 ντακκικινο —→ annoyed everyone.

ασίστιο ρίμα επιθετο
 (κίμα), οριστικότητα, αριθμός
 επί, χάρες, ελπίδα, προσηγορία
 προσληπτική δύναμη
 εναλλαγή [το πώς πρὸς τις ἐξέρσεις] ναυτίς δὲ ἵππῳ
 [Albert's constantly eating herring]
 γλαυκόμενο → annoyed evenness.

ΛΕΞΙΜΕΣ jímha προσληπτικής

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΜΕΣ (ΓΡΑΦΕΙΣ)

ΜΕΙΛΥΤΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 5: Πώς χτίζεται η γλωσσική δομή.

5.1: Οι βασικές λειτουργίες: Συγχώνευση και Συμφωνία στη σύνταξη.

V5.1.1 Συντακτικό και σύνταξη. [5']

<https://youtu.be/p2s9UxekARA>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V5.1.2 Γιατί ένα μπουκάλι μπίρα δεν είναι ένα μπουκάλι μπίρας. [6']

<https://youtu.be/dHNdYkOILs>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU + αντιπαραβολή | Rico

V5.1.3 Πώς φτιάχνονται οι γλωσσικές δομές: λέξεις, φράσεις και προτάσεις. [6']

<https://youtu.be/q04surXl5vU>

απομαγνητοφώνηση | fkalogeropoulos + αντιπαραβολή | Evaggelia5

5.2: Συγχώνευση.

V5.2.1 Συγχώνευση: πώς και γιατί. [5']

<https://youtu.be/RJCDkXjaAE8>

απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | krasisi

V5.2.2 Η έννοια της κεφαλής και της προβολής. [10']

https://youtu.be/A7Pji8KB_uQ

απομαγνητοφώνηση | Evaggelia5 + αντιπαραβολή | krasisi

V5.2.3 Κεφαλές και φράσεις: χαρακτηριστές. [7']

https://youtu.be/_3c1ym004LE

απομαγνητοφώνηση | Tal + αντιπαραβολή | krasisi

5.3: Συμφωνία.

V5.3.1 Δράση εξ αποστάσεως. [10']

<https://youtu.be/tjKjOxjlgNE>

απομαγνητοφώνηση | Rico + αντιπαραβολή | Asimenia

V5.3.2 Η (θεμελιώδης) έννοια της Τοπικότητας. [6']

<https://youtu.be/RN6pBkhHGYE>

απομαγνητοφώνηση | Lemonia9 + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V5.3.3 Ο δυναμισμός της γραμματικής: η μετακίνηση συστατικών ως Συμφωνία και Συγχώνευση. [9']

<https://youtu.be/Dc6HhwjC5Q0>

απομαγνητοφώνηση | krasisi + αντιπαραβολή | Asimenia

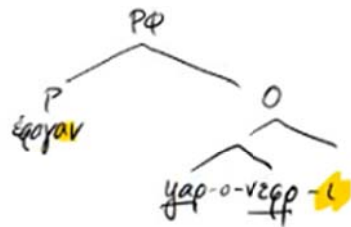
Εντός των κειμένων απομαγνητοφώνησης των βιντεοδιαλέξεων εμφανίζονται οι
‘τίτλοι’ των διαγραμμάτων που συμπεριλαμβάνονται στις διαλέξεις για να
παραπέμψουν στο παράρτημα που βρίσκεται σε αυτό το σημείο. Ως τίτλος δίδεται
ο χρόνος που αρχίζει να εμφανίζεται το διάγραμμα στη διάλεξη.
Προσοχή οι χάρτες που εμφανίζονται στις βιντεοδιαλέξεις δεν
συμπεριλαμβάνονται στο παράρτημα, παρόλο που σημειώνεται ο χρόνος
προβολής τους εντός του κειμένου (αυτό γίνεται για ευνόητους λόγους, οι
εικόνες πλην των διαγραμμάτων των βιντεοδιαλέξεων έχουν πνευματικά
δικαιώματα).

V5.1.3

[01:39]

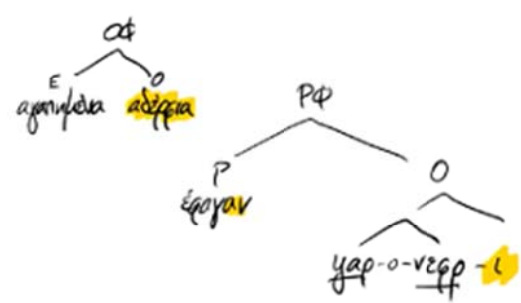


[03:31]

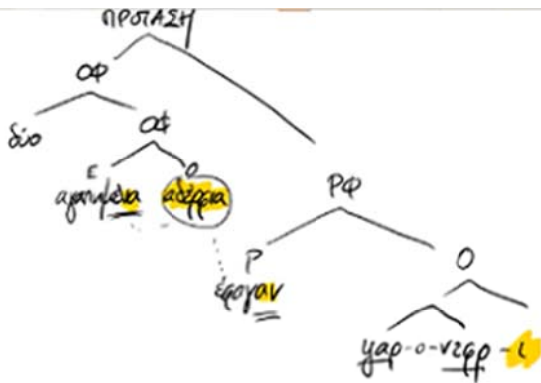


V5.1.3

[04:07]

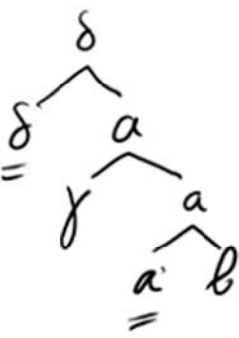


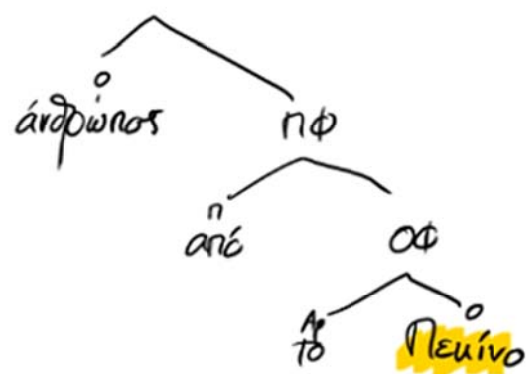
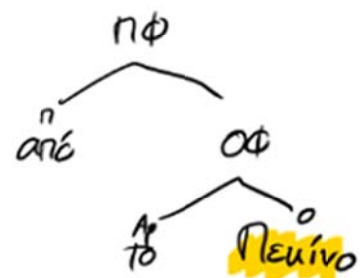
[05:52]



V5.2.1

[01:25]





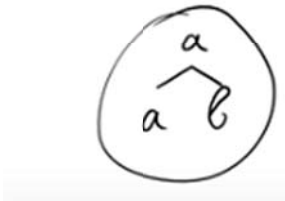
V5.2.1

[04:43]



V5.2.2

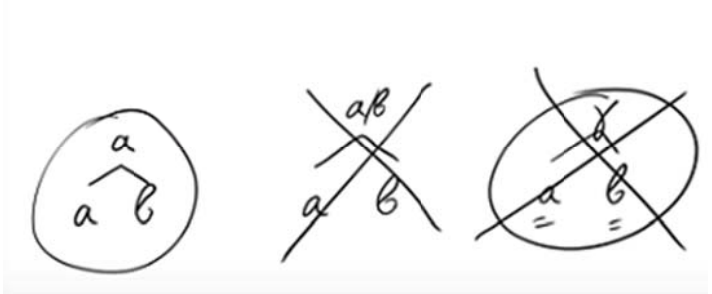
[0:58]



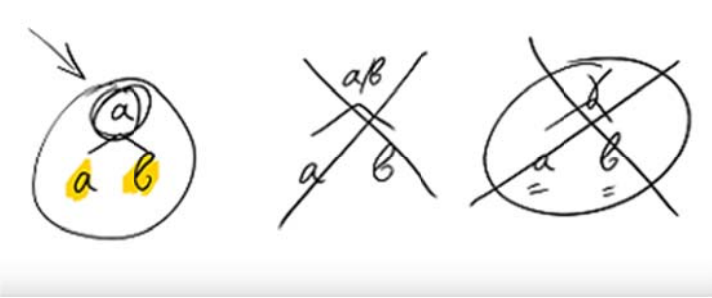
[01:29]



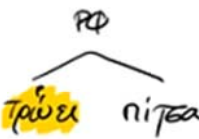
[02:02]

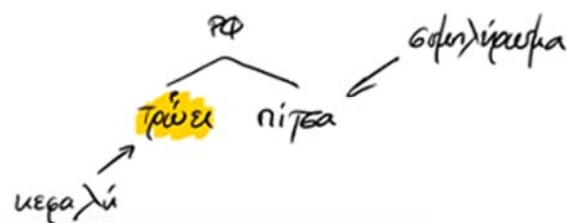


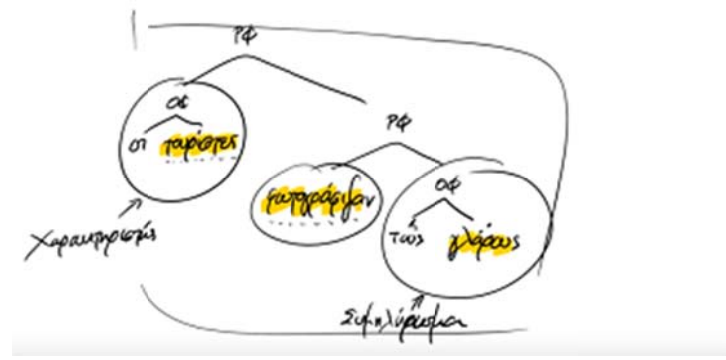
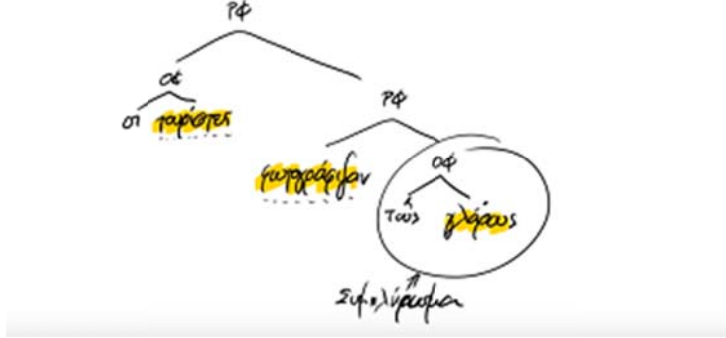
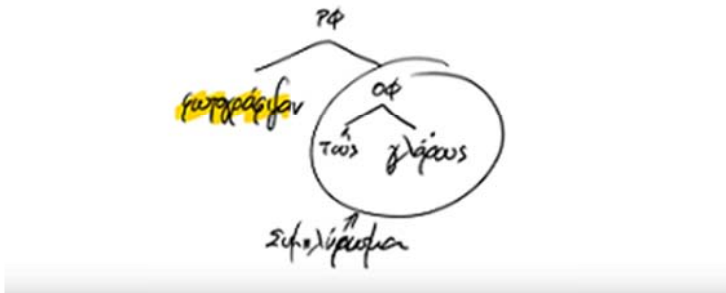
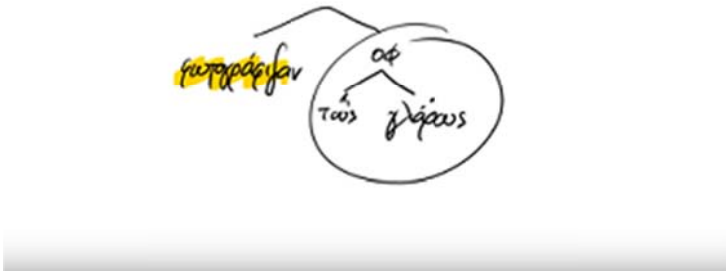
[02:42]

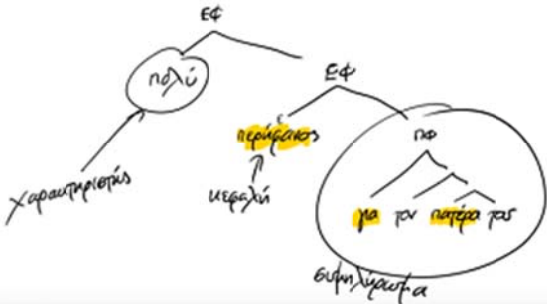
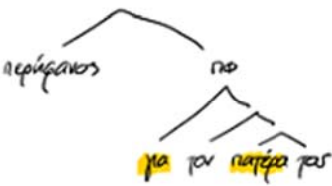


[03:24]



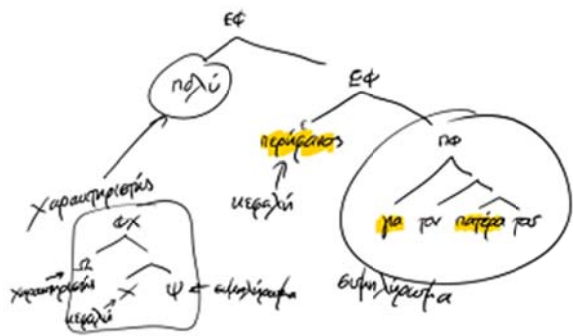






V5.2.3

[07:12]



V5.3.1

[00:46]

Όχι οι αθλήτριες προχτές με ευφροσύνη πέρασαν από ημίτονο.

[01:52]

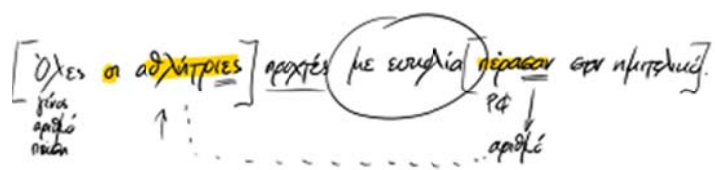
[Όχι οι αθλήτριες] προχτές με ευφροσύνη πέρασαν από ημίτονο.

[03:23]

[Όχι οι αθλήτριες] προχτές με ευφροσύνη πέρασαν από ημίτονο.

V5.3.1

[04:03]



V5.3.2

[01:00]



[02:25]

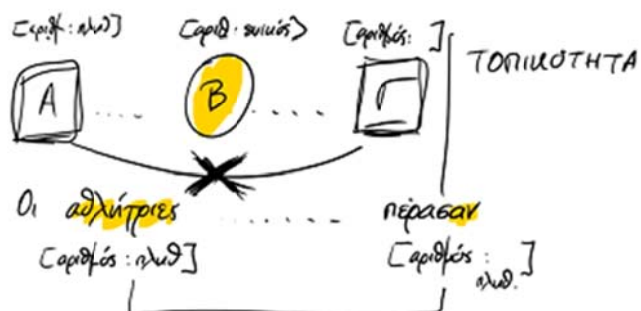
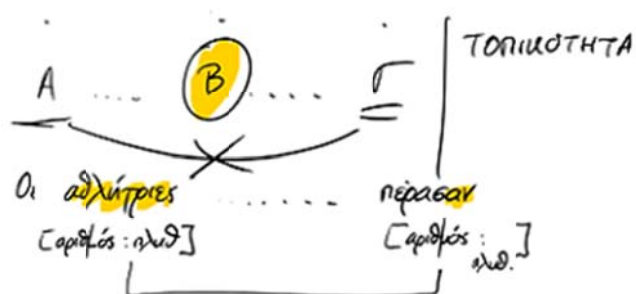
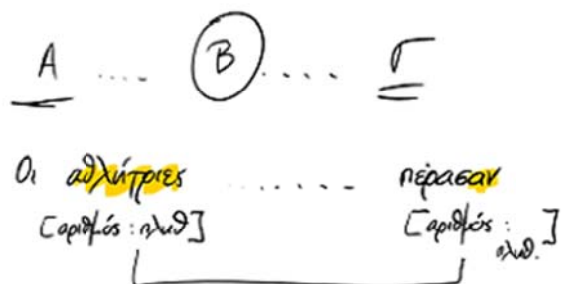


Οι αδελφές πέρασαν
[αριθμός: π.α.]

[03:10]



Οι αδελφές πέρασαν
[αριθμός: π.α.] [αριθμός: π.α.]



V5.3.3

[00:36]

Τα είδες πρώτες.

[00:56]

Τα είδες τότε ; .

V5.3.3

[00:59]

Πότε Τα είδες τότε ; .

(EP) Τα είδες note ;

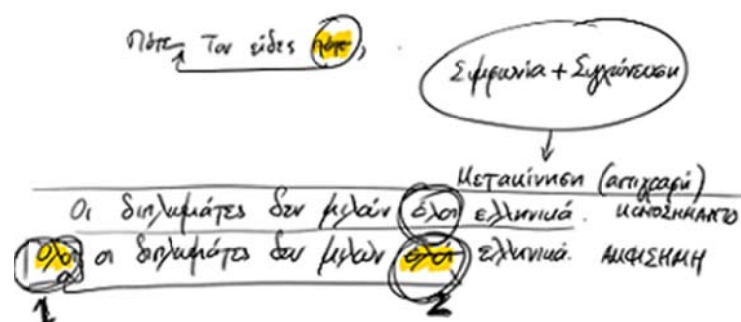
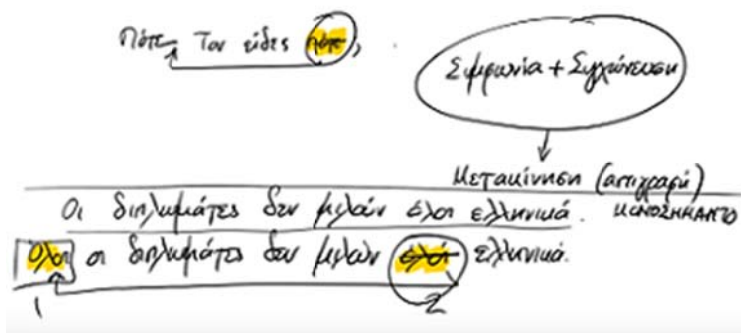
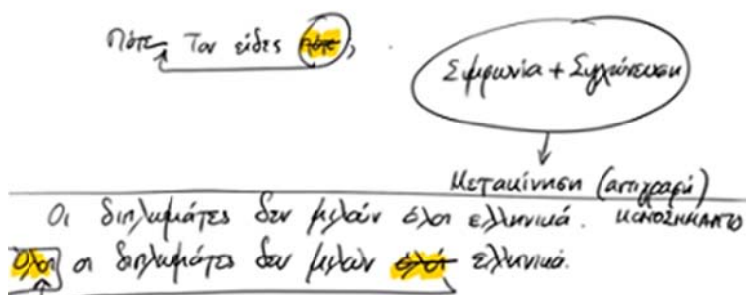
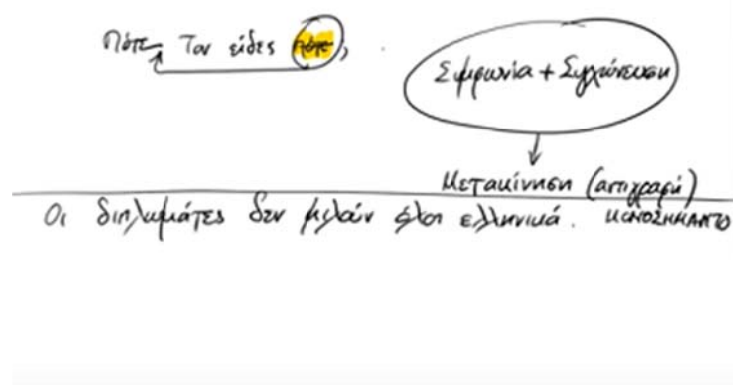
note Τα είδες note ;

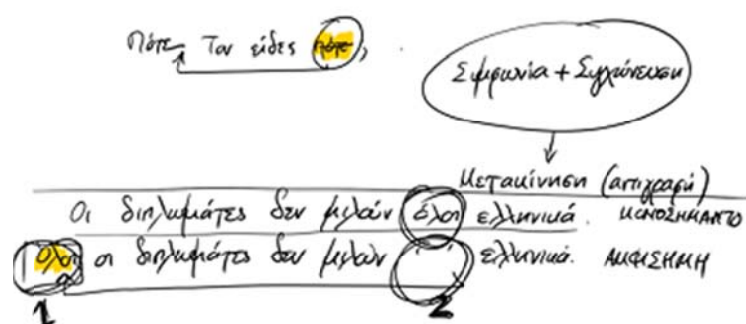
note Τα είδες note ;

Σφραγίδα + Συχνότητα

↓

Μετακίνηση (απογραφή)





.γλωσσολογία. ΓΛΩ1 Τι είναι γλώσσα; Από τη νόηση στη φωνή.

διδάσκων | **Φοίβος Παναγιωτίδης**

διαδίκτυακό μάθημα στο **mathesis**

[massive open online courses]

<https://mathesis.cup.gr>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΙΝΤΕΟΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Εβδομάδα 6: Φαινόμενα, περιγραφές, θεωρία.

6.1: Φωνολογία και μορφοφωνολογία.

V 6.1.1 (Από)ηχηροποίηση. [15']

https://youtu.be/8xPeS5h0_BE

απομαγνητοφώνηση | Asimenia + αντιπαραβολή | Evaggelia5

V6.1.2 Φωνολογία στα όρια. [12']

<https://youtu.be/vyuabwLpJUY>

απομαγνητοφώνηση | Diamant + αντιπαραβολή | Asimenia

6.2: Μορφολογία Επεξεργασία.

V6.2.1 Ρηματοποιητές. [13']

<https://youtu.be/vAi5R4UU-9A>

απομαγνητοφώνηση | constant + αντιπαραβολή | Rico

V6.2.2 Συγγραφείς και συμπολεμιστές. Και σύνθετα. [16']

<https://youtu.be/Ece-NvNxtXw>

απομαγνητοφώνηση | sOFIArIZOPOULOU & fkalogeropoulou + αντιπαραβολή | kpasisi

6.3: Σύνταξη Επεξεργασία.

V6.3.1 Ο περιορισμός προσώπου-πτώσης. [9']

<https://youtu.be/Q58oL-RtFY>

απομαγνητοφώνηση | ioan + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

V6.3.2 Γενικές που μετακινούνται. [11']

https://youtu.be/EtOy8Lf_WU

απομαγνητοφώνηση | Marilenaker + αντιπαραβολή | Rico

V6.3.3 Ενοποιώντας συντακτικές περιγραφές. [11']

<https://youtu.be/nDj9zTNmrmo>

απομαγνητοφώνηση | kpasisi + αντιπαραβολή | sOFIArIZOPOULOU

Εντός των κειμένων απομαγνητοφώνησης των βιντεοδιαλέξεων εμφανίζονται οι
‘τίτλοι’ των διαγραμμάτων που συμπεριλαμβάνονται στις διαλέξεις για να
παραπέμψουν στο παράρτημα που βρίσκεται σε αυτό το σημείο. Ως τίτλος δίδεται
ο χρόνος που αρχίζει να εμφανίζεται το διάγραμμα στη διάλεξη.
Προσοχή οι κάρτες που εμφανίζονται στις βιντεοδιαλέξεις δεν
συμπεριλαμβάνονται στο παράρτημα, παρόλο που σημειώνεται ο χρόνος
προβολής τους εντός του κειμένου (αυτό γίνεται για ευνόητους λόγους, οι
εικόνες πλην των διαγραμμάτων των βιντεοδιαλέξεων έχουν πνευματικά
δικαιώματα).

V6.1.1

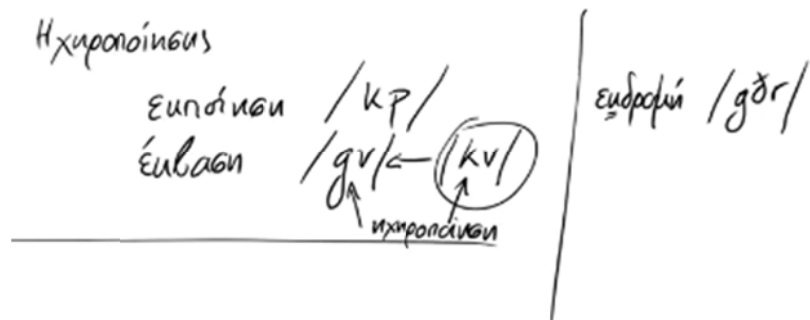
[01:22]

Ηχοποίησης
ευθεία /κρ/

[02:39]

Ηχοποίησης
ευθεία /κρ/
έμβαση /gn/ ← (kv/)

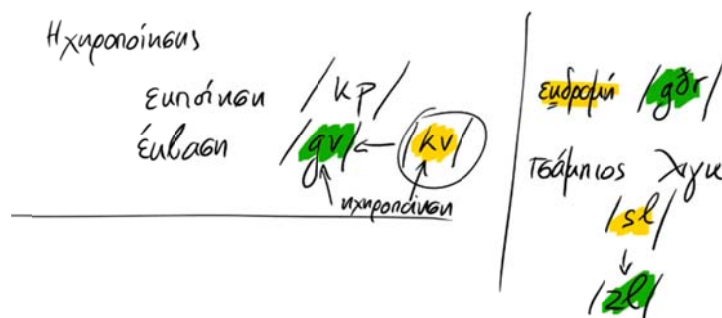
[04:16]



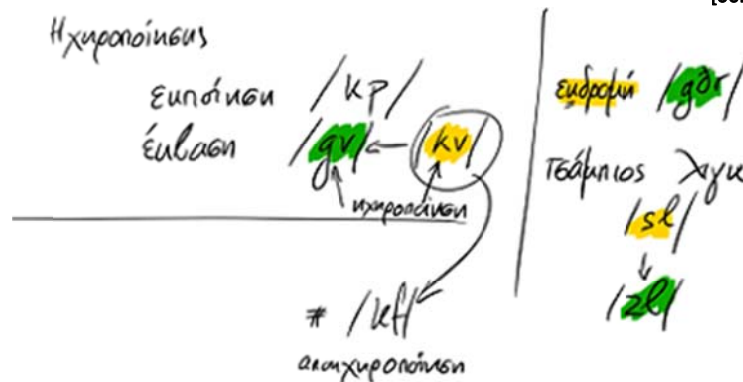
[05:10]



[06:22]

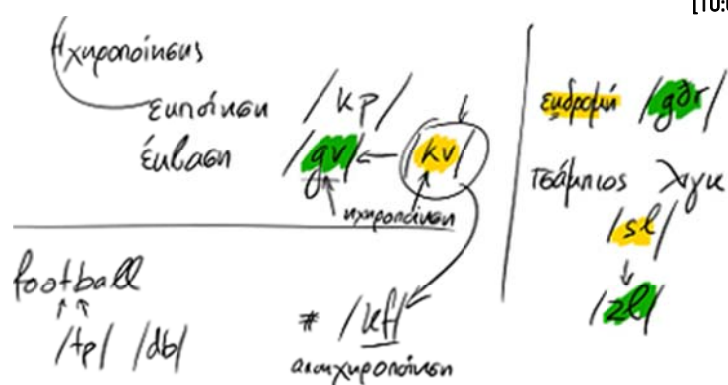


[08:33]



V6.1.1

[10:06]



[13:18]



V6.1.2

[01:59]

Porphyroclasts

uāigifo /ps/
uāyifo /ps/

[03:03]

Porphyrographia

[illegible]

[04:27]



[06:02]



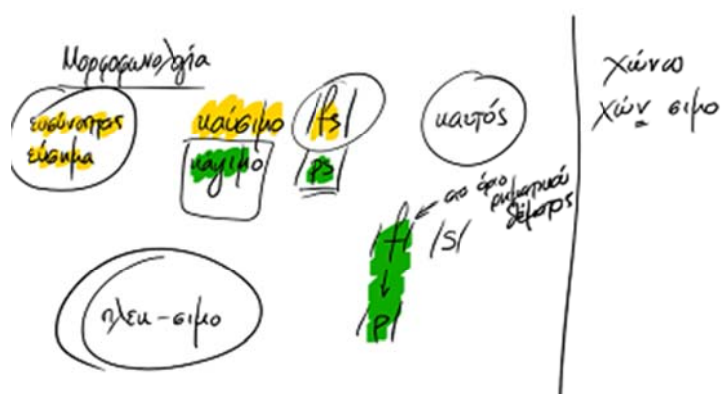
[07:41]



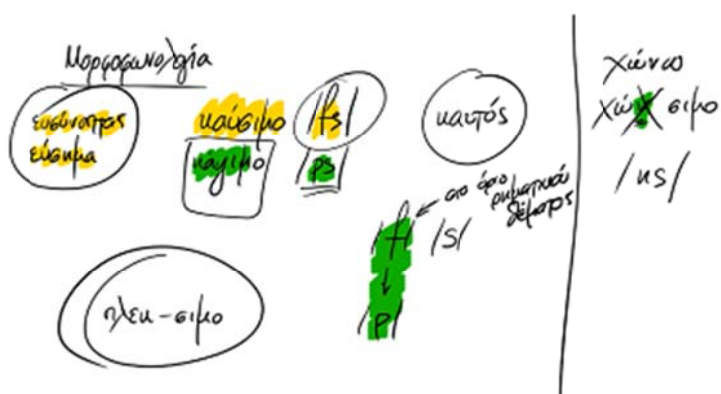
[08:02]



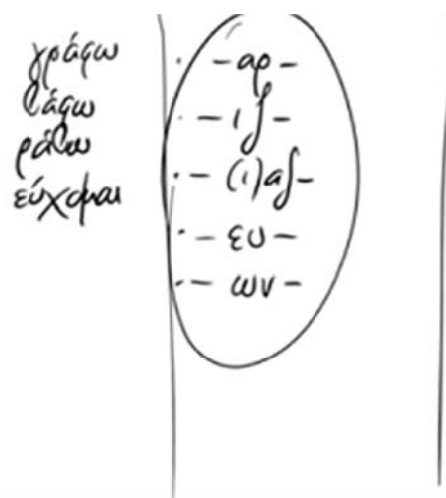
[08:53]



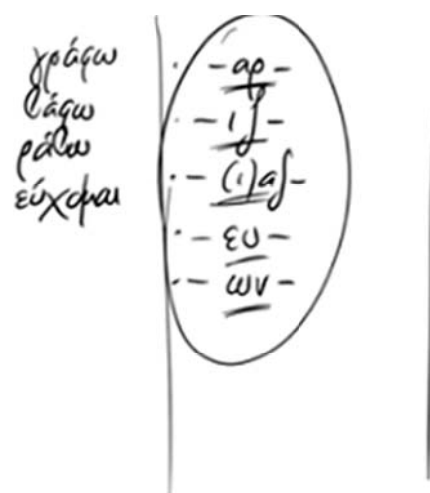
[10:34]



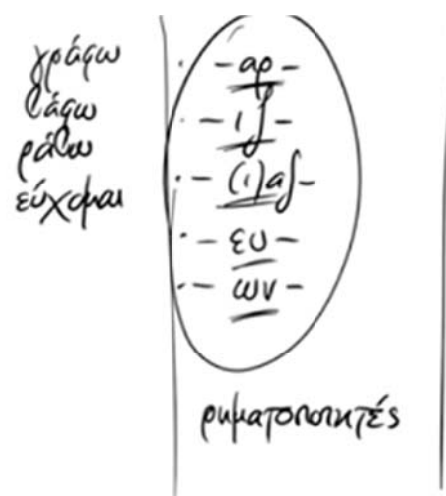
[04:19]



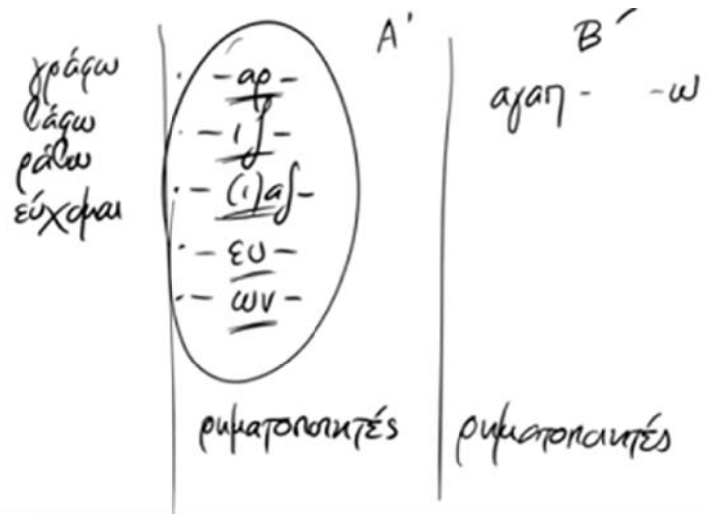
[05:02]



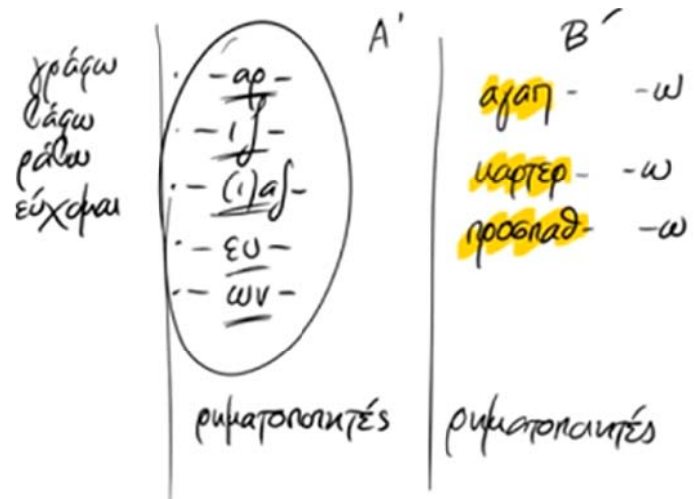
[05:30]



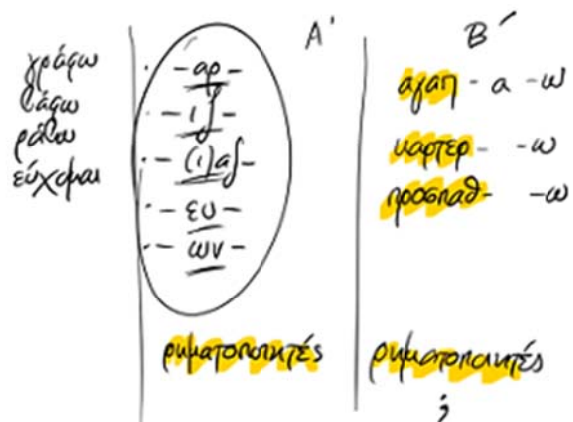
[06:47]



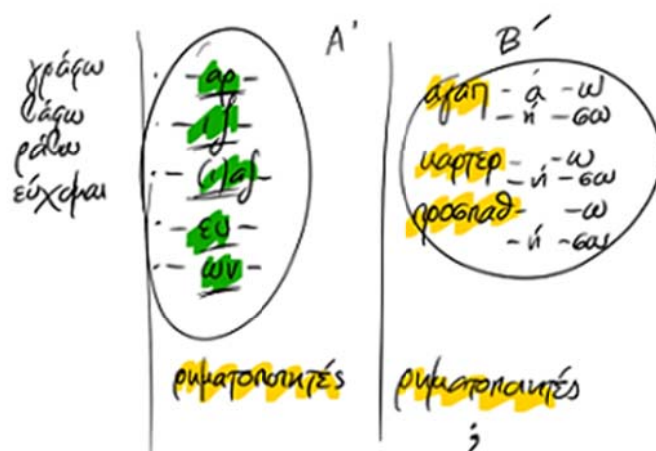
[07:28]



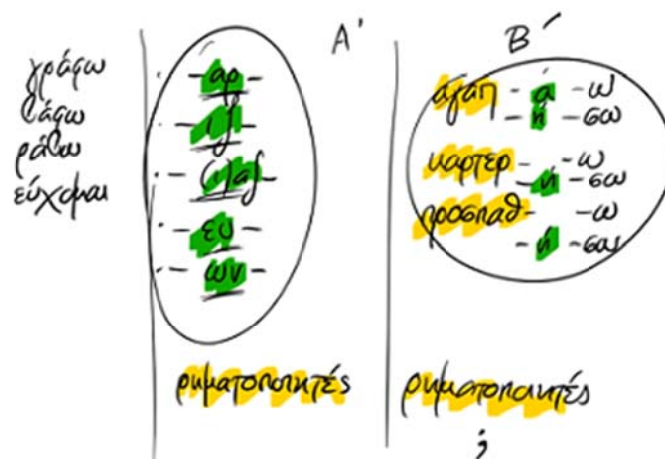
[08:09]



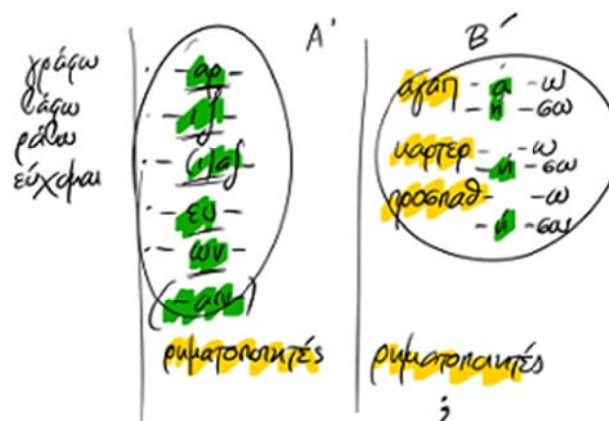
[09:20]



[09:31]

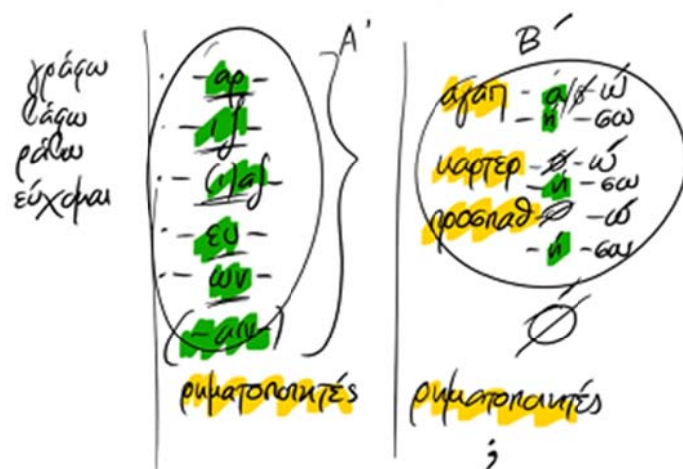


[09:56]

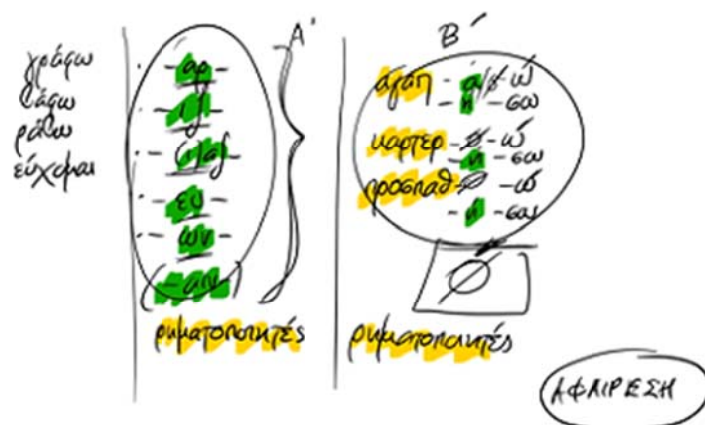


V6.2.1

[11:17]



[12:19]



V6.2.2

[00:59]

αα
αα - πολεμικός
αα - χρηματοδότης
αα - βιάνης

[03:58]

604 604 - πολεμικός 604 - χρηματοδότης 604 - βιάνης	604 - γραφεία 604 - βιάνω
---	---

[04:49]

GUN
 GUN - πολεμικός
 GUN - χρηματοδότης
 GUN - βιάνω
 Ο Χ και η Ψ
 αφιάνων.

GUN - γραφεία
 GUN - βιάνω
 Ο Χ και ο Ψ
 αφιάνων μαζί.

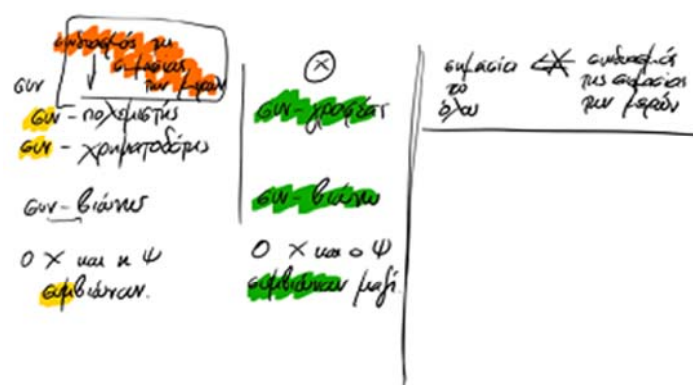
[06:17]

[illegible]

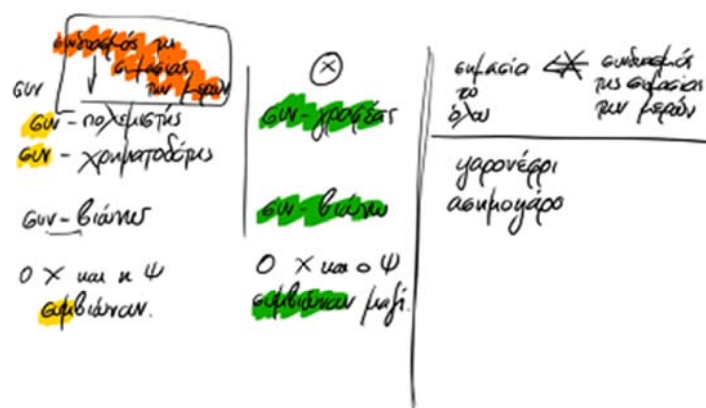
[07:05]



[07:43]



[08:06]



[09:20]

 $\text{εὐφρ} - \text{πολεμίστῃς}$ $\text{εὐφρ} - \text{χρηματοδότης}$ $\text{εὐφρ} - \text{βιάς}$ $\text{Ο} \times \text{και} \text{η} \Psi$ αφιδιώναν.	 $\text{Ο} \times \text{και} \text{ο} \Psi$ αφιδιώναν μολι.	$\text{εὐφροσύνη} \not\sim \text{εὐφροσύνη}$ $\text{το} \quad \text{πῶς} \quad \text{εὐφροσύνη}$ $\text{δῶν} \quad \text{πῶς} \quad \text{εὐφροσύνη}$ $\text{γαρονέρι} \quad \text{γῆρ} - \text{o} - \text{νέαρ} - \text{i}$ $\text{αυτομογάρο} \quad \text{αυτ} - \text{o} - \text{γῆρ} - \text{o}$
--	--	--

[10:36]

 $\text{εὐφρ} - \text{πολεμίστῃς}$ $\text{εὐφρ} - \text{χρηματοδότης}$ $\text{εὐφρ} - \text{βιάς}$ $\text{Ο} \times \text{και} \text{η} \Psi$ αφιδιώναν.	 $\text{Ο} \times \text{και} \text{ο} \Psi$ αφιδιώναν μολι.	$\text{εὐφροσύνη} \not\sim \text{εὐφροσύνη}$ $\text{το} \quad \text{πῶς} \quad \text{εὐφροσύνη}$ $\text{δῶν} \quad \text{πῶς} \quad \text{εὐφροσύνη}$ $\text{γαρονέρι} \quad \text{γῆρ} - \text{o} - \text{νέαρ} - \text{i}$ $\text{αυτομογάρο} \quad \text{αυτ} - \text{o} - \text{γῆρ} - \text{o}$ $(\text{χρῆσ} \text{ γῆρ})$
--	--	---

[12:14]

 $\text{εὐφρ} - \text{πολεμίστῃς}$ $\text{εὐφρ} - \text{χρηματοδότης}$ $\text{εὐφρ} - \text{βιάς}$ $\text{Ο} \times \text{και} \text{η} \Psi$ αφιδιώναν.	 $\text{Ο} \times \text{και} \text{ο} \Psi$ αφιδιώναν μολι.	$\text{εὐφροσύνη} \not\sim \text{εὐφροσύνη}$ $\text{το} \quad \text{πῶς} \quad \text{εὐφροσύνη}$ $\text{δῶν} \quad \text{πῶς} \quad \text{εὐφροσύνη}$ $\text{γαρονέρι} \quad \text{γῆρ} - \text{o} - \text{νέαρ} - \text{i}$ $\text{αυτομογάρο} \quad \text{αυτ} - \text{o} - \text{γῆρ} - \text{o}$ $(\text{χρῆσ} \text{ γῆρ})$ $\text{χῶσ} \text{ ο} \text{ δῶν} \quad \text{ΕΣΚΛΕΠΤΗΝΑ}$ Σπαυλάτος
--	--	---

V6.2.2

[14:04]

συν - πολυμήτρης
 συν - χαμηλοτάχυτης
 συν - βιάντης
 Ο Χ και η Ψ
 αφιωνών.

συν - προβάτ
 συν - βιάντης
 Ο Χ και ο Ψ
 αφιωνών μαζί.

ευλαγία ~~✗~~ συνδυασμός
 το της ευλαγίας
 όλων των λαών

γαρονέφρι
 ασφυμογάρο
 (χρυσόγαρο)

γα-ο-νέφρι
 ασφ-ο-γα-ο

χαρτοδίνης
 οπ.

ΕΞΗΛΕΥΣΤΕΡΙΑ
 presse-papier

Σπυρίδωνος
 ΕΠΙΘ.

ηλίκιος
 ηλίκια

V6.3.1

[01:49]

(το) είδα
 (του) γέφυρε

του τη γύστρε
 δστ ΑΙΤ

[04:17]

(το) είδα
 (του) γέφυρε

του τη γύστρε
 δστ ΑΙΤ

και τη γύστρε

*και σε γύστρε προχτές!

[05:10]

(το) είδα
 (του) γέφυρα

τω τη γύρισε
 δστ ατ

τω τη γύρισε

*τω σε γύρισε παχτές!
 *τω με γύρισε παχτές!

[05:52]

(το) είδα
 (του) γέφυρα

τω τη γύρισε
 δστ ατ

τω τη γύρισε

*τω σε γύρισε παχτές!
 *τω με γύρισε παχτές!

ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑ

[06:42]

(το) είδα
 (του) γέφυρα

τω τη γύρισε
 δστ ατ

τω τη γύρισε

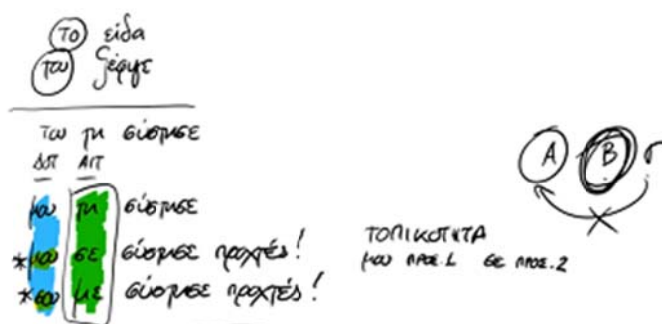
*τω σε γύρισε παχτές!
 *τω με γύρισε παχτές!

ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑ

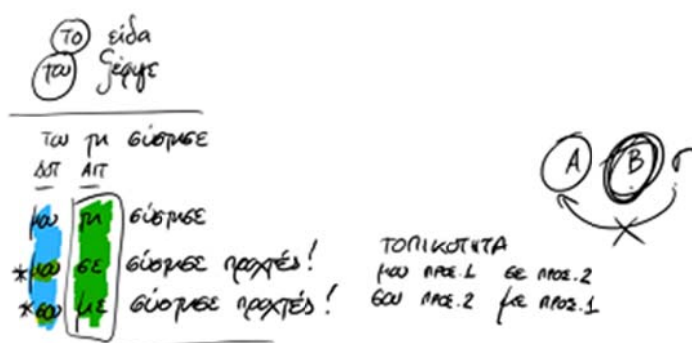
[06:54]



[08:11]



[08:36]



λάλη ελίας
 μετὰ υλίας
 λάμνα φωτισίας
 το μαχαφι το θαφά
 το κατέλο της Βιμυς
 η επαράσση των αγάλων

λάλη ελίας
 μετὰ υλίας
 λάμνα φωτισίας
 το μαχαφι το θαφά
 το κατέλο της Βιμυς
 η επαράσση των αγάλων

Ελάνων γέυσαι

λάλη ελίας
 μετὰ υλίας
 λάμνα φωτισίας
 το μαχαφι το θαφά
 το κατέλο της Βιμυς
 η επαράσση των αγάλων

Ελάνων γέυσαι Ελάνων
 Αμύρας Ούσσεα
 α γέυσαι η Ελάνων

[07:30]

λάδι ελιάς
 μεγάλα υλικά
 λάδινα φωτιά
 το μαρμάρινο θάλαμο
 το καπέλο της Βίβλου
 η επανάσταση των αγγέλων

Ελληνική γλώσσα Ελληνική
 Αιώρα Ούρα
 α γλώσσα (Ε)λληνική
 λίκυ γλώσσες λίκυ
 ↓
 Ο γλώσσες των λίκυ

[08:12]

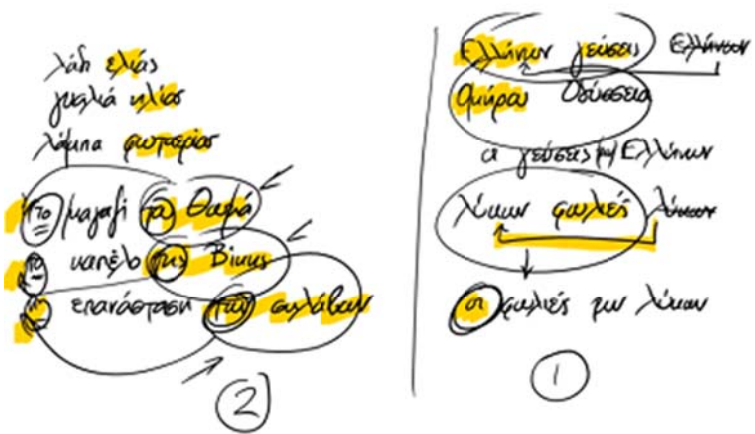
λάδι ελιάς
 μεγάλα υλικά
 λάδινα φωτιά
 το μαρμάρινο θάλαμο
 το καπέλο της Βίβλου
 η επανάσταση των αγγέλων

Ελληνική γλώσσα Ελληνική
 Αιώρα Ούρα
 α γλώσσα (Ε)λληνική
 λίκυ γλώσσες λίκυ
 ↓
 Ο γλώσσες των λίκυ

[08:51]

λάδι ελιάς
 μεγάλα υλικά
 λάδινα φωτιά
 το μαρμάρινο θάλαμο
 το καπέλο της Βίβλου
 η επανάσταση των αγγέλων

Ελληνική γλώσσα Ελληνική
 Αιώρα Ούρα
 α γλώσσα (Ε)λληνική
 λίκυ γλώσσες λίκυ
 ↓
 Ο γλώσσες των λίκυ



Πόσο υποτίθεται ένα σπίτι πόσο; ΕΡΩΤΗΣΗ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΓΝΩΣΤΙΑΣ

Πόσο υποτίθεται ένα σπίτι πόσο; ΕΡΩΤΗΣΗ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΓΝΩΣΤΙΑΣ
Πόσο χοντρό φαίνεται πόσο! ΕΡΩΤΗΣΗ ΟΥΚΑΝΑΛΥΣΤΟΥ

[03:41]

Πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο ; ΕΡΩΤΗΣΗ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΓΝΟΤΙΑΣ
 Πόσο γρήγορα τρέχει πόσο ! ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
 Δεν ξέρω [πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο] . ΠΛΑΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΗ

[04:07]

Πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο ; ΕΡΩΤΗΣΗ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΓΝΟΤΙΑΣ
 Πόσο γρήγορα τρέχει πόσο ! ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
 Δεν ξέρω [πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο] . ΠΛΑΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΗ

[05:00]

Πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο ; ΕΡΩΤΗΣΗ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΓΝΟΤΙΑΣ
 Πόσο γρήγορα τρέχει πόσο ! ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
 Δεν ξέρω [πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο] . ΠΛΑΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΗ

[06:07]

Πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο ; ΕΡΩΤΗΣΗ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΓΝΟΤΙΑΣ
 Πόσο γρήγορα τρέχει πόσο ! ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
 Δεν ξέρω [πόσο υιοτίφει ένα σπίτι πόσο] . ΠΛΑΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΗ
 Το Νικητή συνάντησε η Μαρία σε Πηγάδι . ΕΛΤΙΩΣΗ

[06:54]

Πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο; ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ ΑΝΘΩΤΕΛ
 Πάσ παύσα παύσε πάσο! ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ
 Δεν Σεπυ πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο. ΠΑΡΑΤΑ ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Τον Σεπυλή ενώττεσε κ Μαρία τε Σεπυλή. ΕΠΙΤΕΛΕΝ

[08:44]

Πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο; ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ ΑΝΘΩΤΕΛ
 Πάσ παύσα παύσε πάσο! ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ
 Δεν Σεπυ πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο. ΠΑΡΑΤΑ ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Τον Σεπυλή ενώττεσε κ Μαρία τε Σεπυλή. ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Ο άνθρωπος [τον ονδο ενώττεσε κ Μαρία αλ ονδο]

[09:44]

[ΕΠΙΤΕΛΕΝ]
 Πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο; ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ ΑΝΘΩΤΕΛ
 Πάσ παύσα παύσε πάσο! ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ
 Δεν Σεπυ πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο. ΠΑΡΑΤΑ ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Τον Σεπυλή ενώττεσε κ Μαρία τε Σεπυλή. ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Ο άνθρωπος [τον ονδο ενώττεσε κ Μαρία αλ ονδο] ΑΝΘΩΤΕΛ
ΠΙΛΕΤΕ

[10:25]

[ΕΠΙΤΕΛΕΝ]
 Πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο; ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ ΑΝΘΩΤΕΛ
 Πάσ παύσα παύσε πάσο! ΕΠΙΤΕΛΕΝ ΜΕΤΕΤΕΛΕ
 Δεν Σεπυ πάσο υιοτίφει ένα στήπ/νέο. ΠΑΡΑΤΑ ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Τον Σεπυλή ενώττεσε κ Μαρία τε Σεπυλή. ΕΠΙΤΕΛΕΝ
 Ο άνθρωπος [τον ονδο ενώττεσε κ Μαρία αλ ονδο] ΑΝΘΩΤΕΛ
ΠΙΛΕΤΕ